ANADOLU KÜLTÜR COĞRAFYASINDA

ERENLER

Dr. Yaşar KALAFAT

BERİKAN YAYINEVİ

Türk Halkbilimi Araştırmaları Merkezi Dizisi-XII

ANADOLU KÜLTÜR COĞRAFYASINDA ERENLER

Dr. Yaşar KALAFAT

Ankara – 2012

Bu kitabın tüm hakları yazarına ve yayıncısına aittir.

ISBN
978-975-267-555-1

Genel Yayın Yönetmeni
Cuma AĞCA

Sayfa Tasarımı
Gönül CİVANER

Kapak Tasarım
Mehmet FİDANCI

Kapak Resmi
SKYLİFE dergisi Ağustos 2009 sayısında yer alan Coşkun Aral'a ait yazıdan alınmıştır. Dergiye ve yazarına teşekkür ediyoruz.

Baskı & Cilt
Berikan Ofset Matbaa
Maltepe / ANKARA

BERİKAN YAYINEVİ
Eti Mah. GMK. Bulvarı Bulvar Apt. No: 80/1
Maltepe / ANKARA
Tel: (0312) 232 62 18 Fax: (0312) 232 14 99

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 1
SÖZBAŞI 3

İNANÇ ÖNDERLERİNİN HALK BİLİMİ İTİBARİYLE ÖNEMİ
Giriş 9
Metin 13
Sonuç 16

ANADOLU HALK SUFİZMİNDE ERENLERİN YERİ VE ROLLERİ-I
Giriş 18
Metin 22
Sonuç 30

HORASAN ERİ OLARAK BİLİNEN YATIRLARLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI VE DİNÎ PRATİKLER-I
..... 32

HORASAN ERİ OLARAK BİLİNEN ANADOLU YATIRLARI
(Diyanet işleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)
Giriş 63
Metin 65
Sonuç 89

HACI BAYRAM VELİ VE BAYRAMÎ TÜRBELERİ ETRAFINDA OLUŞAN HALK İNANÇLARI
Giriş 91
Metin 94
Sonuç 102

AHMET YESEVİDEN HACI BEKTAŞ VELİ'YE GÜNÜMÜZÜN TEMEL MESELELERİ VE HORASAN ERLERİ-II 104

BEKTAŞİ TÜRBELERİ
(Diyanet işleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)
Giriş 114
Metin 118
Sonuç 124

ANADOLU DEDEM KORKUT COĞRAFYASINDA TÜRK ULUCANLARI VE MESAJLARI
Giriş 125
Metin 128
Sonuç 164

KUZEYDOĞU ANADOLU'DA ULUCANLAR
(Diyanet işleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)
..... 165
Sonuç 186

DEDEM KORKUT YURDU BAYBURT VE YÖRESİNDE ULUCANLAR
Giriş 187
Metin 188
Sonuç 195

ADANA VE ÇEVRESİNDE TÜRBELERİMİZ
Giriş 196
Metin 197
Sonuç 220

ALANYA MERKEZLİ
ORTA TOROSLARDA ULUCANLAR
..... 221
Giriş 222
Metin 223
Sonuç 277

ESKİŞEHİR VE ÇEVRESİ ULUCANLARINDA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ
Giriş 279
Metin 283
Sonuç 294

ANADOLU TÜRK HALK SUFİZMİ "AHMET YESEVİ'DEN HASAN DEDE'YE ERZURUM YÖRESİ GÖNÜL ERLERİ
Giriş 295

SAFRANBOLU VE YÖRESİNDE TÜRBELER
Giriş 301
Metin 302
Sonuç 319

BOLU'DA İSLAM ULULARI
..... 321

BALIKESİR VE ÇANAKKALE YÖRESİNDE NURLU KABİRLER
Giriş 338
Metin 339
Sonuç 355

KAYNAKLAR 356
DİZİN 362

“Rahmetli anam ve kaynanamın aziz anılarına”

SUNUŞ

Türklük, Türk kültürlülükle tanımlanır. Türkiye Cumhuriyetini kuran halk Türk milleti iken, bu kurucu halkın, milletin kültürü de Türk kültürüdür. Bu kültürün sahipliliğinde de varisliğinde de bu milletin halkı eşittirler. Türkiye Cumhuriyeti bir kültür ürünü iken, millî sınırlar dışındaki aynı kültürü paylaşan halklar da, yerel şartları itibariyle, Irak'ta, Azerbaycan'da veya kültür coğrafyasının herhangi bir yerinde olurlarsa olsunlar, genel Türklüğün bir parçasıdırlar. Türk kültür coğrafyası Türk kültürlü halkların ortak kültür alanları ve bu alanlarda yaşayanlar da Türk'ün kültür akrabalarıdırlar.

Türk Kültür bütünlüğü, siyasî, iktisadî bütünlüğünün tabanını, zeminini oluşturur. Bu zemin millî sınırlar içinde ve dışında güçlenebilmesi ona sahip çıkılmakla mümkün iken, bu sahiplenebilme işlemi kültürel köprülerin sağlanabilmeleri ile olur. Halkbilimi ve onun kapsamında yer alan halk inanmaları kültürü bunun için önemlidir. Halk kültürü verilerinin tespiti, tasnifi ayıklanıp karşılaştırılması birlikte yaşayan halkların yakından tanış olmalarını sağlar. Bu tanışıklılık inkârcılığa gitmeksizin paylaşımı doğurduğu nispette sosyal bünye güç kazanır. İhtilaflar ve tahrik, istismar unsuru olabilecek hususlar ortadan kalkar, kalkabilir.

Millet olarak hiçbir zaman inkârcı bir ecdadın nesli, varisi olmadık, daima paylaşımcı olduk. Paylaşımda kavgayı değil adaleti esas aldık. Bu tercihimiz bizi yıkıcılıktan alıkoydu, böylece daima yeni sentezler üretebildik. "senin" veya "benim" in yerine "bizim" i koyduk.

Bu anlayışla çalışmalarını sürdüren "Türk Halk Bilimi Merkezi"nin etkinlikleri için onları kutluyor başarılarının sürmesini diliyoruz.

Şaban Gülbahar
Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik-
Sosyal ve Kültürel Araştırmalar
Merkezi Başkanı

SÖZ BAŞI

"Anadolu Türk Kültür Coğrafyasında Erenler" isimli bu çalışmamız, Türk Halk bilimi Araştırmaları Merkezi Dizisi'nin IV. Kitabı olan "Türk Kültürlü halklarda Ulucanlar" isimli çalışmanın devamı niteliğindedir. Her iki çalışmanın da içeriğini oluşturan yazılar, çoğunlukla evvelce bildiri olarak kültür şölenlerinde sunulmuşlardır. Bunlardan ilk adı geçen ilk kitapta yer alanlardan "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları"[1] "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm Veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti"[2], "Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar"[3], "Sinop Yöresi Ziyaret Yerleri ve Geleneksel İslam"[4] "Siirt Çevresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları

---

1 Yaşar Kalafat "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları" **Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**, Kış 2004 S. 32 s. 37-55.

2 Yaşar Kalafat "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm Veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti" **Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu**, (18-20 Aralık 1998 AKSM -İstanbul) İstanbul 1999 s. 239-271.

3 Yaşar Kalafat - Serap Taşdemir "Sivas Yöresi Türk Halk Kültüründe Türbeler Etrafında Oluşmuş İnançlar- Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre" **Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu, 15-17 Mayıs Bildirileri** Sivas 2004 S. 493-505.

4 Yaşar Kalafat,"Sinop Yöresi Ziyaret Yerleri ve Geleneksel İslam", **Erciyes Dergisi**, Kasım 2005, S. 335, S.20-21.

ve Kesik Baş Motifi"[5], Mardin ve Yakın Çevresinde Işıklı Kabirler"[6], "Diyarbakır'da Ulu Kabirler"[7], "Bursa ve Yöresi Ulucanları"[8], "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre Antalya ve Çevresinde Ulu Kabirler"[9], "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları"[10], "Kastamonu ve Yakın Çevresinde İslam Azizleri"[11], "Hz. Eyyup Türbe ve Mağarası Etrafında Gelişen Halk İnançları"[12], "Eyüp Aleyhisselam'dan Eyüp Sultan'a Halk Kültürü Köprüsü",

---

5 Yaşar Kalafat, "Siirt Yöresi Yatırları Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Dedem Korkut Ak Koyunlu Coğrafyası,** Berikan, Ankara, 2008,, s. 253-265.

6 Yaşar Kalafat,"Mardin ve Yakın Çevresinde Işıklı Kabirler", **Güneyde Kültür,** Eylül-Ekim 2004, S.153-154, S. 11-17.

7 Yaşar Kalafat "Diyarbakır'da Ulu Kabirler -Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre" **Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır,** (Diyarbakır 20-22 Mayıs 2004) Bildiriler, Diyarbakır, 2004, s.813-81.

8 Yaşar Kalafat "**Bursa** ve Yöresi Ulucanları Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre Fenomonolojik Bir İnceleme" **I.Bursa Kültür Sempozyumu** Bursa, 4-6 Nisan 2002,s. 423-437.

9 Yaşar Kalafat "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre Antalya ve Çevresinde Ulu Kabirler" **Cumhuriyet Döneminde Antalya Sempozyumu** (17 -20 Aralık 2003 Antalya).

10 Yaşar Kalafat "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları" **Türklük Bilimi Araştırmaları,** Niğde 2003 Güz, S.14 s. 177-186.

11 Yaşar Kalafat " Kastamonu ve Yakın Çevresindeki İslam Azizleri" **Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000)** Kastamonu 2001 s. 379-385.

12 Yaşar Kalafat, "Hz. Eyüp Türbe ve Mağarası Etrafında Gelişen Halk İnançları", **Tarihi Kültürü ve Sanatıyla X. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler,** 12-14 Mayıs 2006 Eyüp Belediyesi yayını, İstanbul 2006, s. 362-368.

"Çankırı Yaren Meclisleri ve Çankırı Yöresi Türbeleri"[13], "Kahraman Maraş Türbelerinde Halk İnançları"[14], "Trakya'da Türk İslam Ululaı"[15] ve "Develi ve Yöresi Yatırları (Hak Âşıkları)[16] ulusal ve uluslar arası sempozyumlarda bildiri olarak sunulmuşlardır.

"Anadolu Türk Kültür Coğrafyasında Erenler" isimli bu kitapta yer alan çalışmalardan ise "İnanç önderlerinin Halk Bilimi İtibariyle Önemi"[17], "Anadolu Halk Sufizminde Erenlerin Yeri ve Rolleri"[18], "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla ilgili Halk İnançları ve Dinî Problemler"[19], "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Hora-

---

13 www.yasarkalafat.info

14 Yaşar Kalafat, "Kahramanmaraş yöresi Türbelerinde Halk İnançları" **I.Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş)** İstanbul, 2005, C.2, S.1o15-1018.

15 Yaşar Kalafat, "Trakya'da Türk **İslam Ululan**/Diyanet İşleri Arşiv Kayıtlarına Göre" **I. Edirne Kültür araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, (23-25 Ekim 2003)**, Edirne 2005, S.725-732.

16 Yaşar Kalafat "Develi ve Yöresi Yatırları (Halk Âşıkları)" **Bütün Yönleri İle Develi 1. Bilgi Şöleni (26-28 Ekim 2002)** Develi 2003 s. 471-477.

17 Yaşar Kalafat "İnanç Önderlerinin Halk Bilimi İtibariyle Önemi-Metot Önerisi" **Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Kitabı**, Ankara 2002 s. 443-459; **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, Ocak 2004 S. 205 s. 34-38.

18 Yaşar Kalafat "İnanç Önderlerinin Halk Bilimi İtibariyle Önemi-Metot Önerisi" **Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Kitabı**, Ankara 2002 s. 443-459; **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, Ocak 2004 S. 205 s. 34-38.

19 Yaşar Kalafat "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikleri" **Prof. Dr. Necati Öner Armağanı, İlahi-**

san Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları"[20], "Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erleri II"[21], "Bektaşi Türbeleri"[22], "Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Ululaı ve Mesajları"[23], "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre"[24], "Trabzon Yöresi Ulucanları-Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Bilgilerine Göre"[25], "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar"[26],

---

yat Fakültesi Dergisi C.XL s. 511-524; Yeni Form, Aralık 1994, S. 307 s. 43-48; **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993),** Kayseri 1993 s. 169-187; **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen -Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Isparta 1996 S. 2 s. 118-131.

20 <www.yasarkalafat.info>

21 Yaşar Kalafat "Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüz Temel Meseleleri ve Horasan Erleri II" **Erciyes** S. 26 Şubat 2000 s. 4-5.

22 <www.yasarkalafat.info>

23 Yaşar Kalafat, "Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Ululaı ve Mesajları" **Türk Dünyası Araştırmaları,** Aralık 2001 S. 135 s. 175-187

24 Yaşar Kalafat "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)" **Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı**, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ 2000 S. 5 s. 395-409.

25 Yaşar Kalafat "Trabzon Yöresi Ulucanları Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre" **Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998 Trabzon)** Trabzon 1999 s. 631-641

26 Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar" **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri (5-6 Kasım 1998,** Ankara) Ankara 1999 s. 211-217.

"Adana ve Çevresinde Türbelerimiz"[27], "Alanya Merkezli Orta Toroslar'da Ulucanlar"[28], "Eskişehir ve Çevresi Ulucanlarında Eski Türk İnançlarının İzleri"[29], "Safranbolu ve Çevresinde Türbeler"[30], "Bolu İslam Ululari"[31] isimli olanlardır.

Anadolu'da yatmakta olan Ulucanlar şüphesiz bu kadar değillerdir. Daha önemli onlarla ilgili yapılan çalışmalar da bu derece sınırlı değildirler. Biz çalışmalarımızda daha ziyade yukarıda da belirtildiği gibi daha ziyade Diyanet İşleri başkanlığı arşiv kayıtlarını aldık. Biz bu çalışmaları sürdürürken bizden çok daha evvel bu alanda yapılmış olan daha ayrıntılı çalışmaların da sürdüğünü gördük. Bu gelişmeler karşısında biz bu konu çalışmalarımızda biraz alan kaydırması yapıp, yatırlar etrafında gelişmiş inançların mitolojik boyutu üzerinde durmaya çalıştık. Zaten biz Ulucanlar konusunda çalışırken halkbilim itiba-

---

27 Yaşar Kalafat "Adana ve Çevresinde Türbelerimiz" **III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri.** Adana 1999 s. 409 - 423.

28 Yaşar Kalafat "Alanya Merkezli Orta Toroslarda Ulucanlar" **Alanya Tarih ve Kültür Semineri III.** 1996-1997-1998-1999-2001 Alanya 2004 s. 330-344.

29 Yaşar Kalafat "Eskişehir ve Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri" **VIII. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 2000 Eskişehir)** Eskişehir 2002 s.139-145 **Türk Dünyası Araştırmaları**, Şubat 2002, S. 136 s. 157- 167.

30 Yaşar Kalafat " Safranbolu ve Yöresinde Türbeler" **I. Ulusal Tarih içinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)** Ankara 2003, s. 31-41.

31 <www.yasarkalafat.info>

riyle daima eski inançlarla bağlantılarını aramaya çalışmıştık.

Ulucanlar halkbilimi çalışmalarının ana unsurları olmaya devam edecek ve bu alanda yeni çalışmalar yapılırken bizim de çalışmalarımız sürecektir.

Bu seri kapsamında 10 yeni kitabın yapılması planlanmıştır. Bu projeye desteği sağlayan Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Merkezi'ne şükran borçluyuz.

Dr. Yaşar Kalafat
23 Nisan 2011
Türk Halkbilimi Araştırma Merkezi Başkanı

İNANÇ ÖNDERLERİNİN HALK BİLİMİ İTİBARİYLE ÖNEMİ*

GİRİŞ

İnanç Önderlerinden ne anlıyoruz? Türkler sadece Müslüman değillerdi ve Türkler İslamiyet'e girmeden evvel mensup oldukları dinlerle birlikte vardılar. Şu halde Türkler ve inançlarına önderlik yapanlar denilince İslamiyet'e mensup Türk inanç önderlerini anlamış olmuyoruz. Türklerin eski dinlerindeki inanç önderlerinin son dinlerinde de yeni inancın şartlarında tezahür ettiği görünüşü var iken, öndersiz din yok mu, demeliyiz. İnanç önderleri ile İslamiyet söz konusu olunca herhalde din hocaları mollaları kastetmiyoruz. Söz konusu önderlerin sadece dini bilen ve anlatanı değil, Allah indinde özel bir mertebeye ulaşmış kimseyi kastetmiş oluyoruz. Belki veli, belki evliya'yı kastediyor olmalıyız. Gerçi bu tür mevkilere ulaşmak için din hadimi olmak bir mani teşkil etmemektedir. Ancak biz bir halk bilimci olarak, statüsünü mutlak olanın tayin ettiği ve halkın kendisince tasnifini yaptığı gönül eri sınıfına giren zevat üzerinde duracağız. Bunlar Altay

---

* Yaşar Kalafat "İnanç Önderlerinin Halk Bilimi İtibariyle Önemi-Metot Önerisi" **Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Kitabı**, Ankara 2002 s. 443-459; **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, Ocak 2004 S. 205 s. 34-38.

Türklüğünde kam, şaman, Uluğ Türkistan'da manas, baksi Güney Azerbaycan'da imamzade, kuzey Azerbaycan ve Kafkasya'da pir, Kırım'da Aziz, Balkanlar Anadolu ve Suriye ile Irak'ta Baba isimleriyle anılan, çok ere dede ve bazen da dede baba olarak bilinen "Uluğ" lardır. Bunlar bu âlemden göçmelerinden sonra mezarları; türbe, yatır, ziyaret, kutlu kabir gibi isimlerle bilinirler.

Biz evvelce verdiğimiz bir bildiride, bu tür kutlu zevatın yapılmış tasnifini yansıtmıştık. Ancak bu tür tavsiflerden hâlâ tatmin olabilmiş değiliz. Güney Türkistan'da, Afganistan'da nefsine hâkim oluşmuş, hak yemeden bir ömür geçirmiş kimsenin mezarı ziyaret olarak kabul ediliyor. İran Türklerinde Bibi kavramı ulu kadın kişi karşılığındadır. Sanıldığı teyze veya hala anlamını sonradan almıştır. Halk bilimi lügatinde karşılığı ebe demektir. Ebelik kutsal sayılırken, en kutsal ebe en çok doğum yaptırabilen ebedir. Zira o birçok canlının doğumunda rol almıştır. Keza Uluğ Türkistan'da çok doğum yapan ananın da bir takım hikmetlerine inanılır ve ona halk sufizminde, farklı itibar edilir. Halk Tasavvufunda ünlü Bibi ve ünlü bacı günleri vardır. Yine halk inançlarımızda "dişi veliler" "erkek veliler" den üstün bilinir. "Fadime Ana" "Meryem Ana" dişi velilerdir.

İslamiyet'te Veli kültü ve İslamiyet'te yaradan ile yaratılan arasında ayrı bir statünün olup olmadığı konusuna girmek istemiyoruz. Ancak Türklerin İslamiyet'e girmeden evvelki ulu kişi tipi ile İslamiyet'e girdikten

sonraki ulu kişi tipi fonksiyonları itibariyle, halk normları bakımından bir devamlılık arz etmektedir. Bu noktada din ululari veya inanç önderleri hangi hallerde aynilik ve hangi hallerde ayrılık arz ederler? Hıristiyan ve İslam halkın ululuğu konusunda fikir birliği taşıdıkları azizler için nasıl bir izah getirilebilir. Ulu canlar mutlak olan yaratanın yaratılanlara yardımcı olmak için özel görevli ve teçhizatlı kulları ise, sıradan kulların mensup oldukları cemaatler veya milliyetler onların bu donanımlı görevlilerinden yardım almalarına mani teşkil etmemeli. Tarihte farklı dinden cemaatler dinlerinden olmayan inanç önderlerinden yardım alabilmektedirler.

Biz evvelce bildiri olarak yaptığımız ve giderek kitaba dönüştürdüğümüz bir çalışmada halkın bir ulu canı ziyaret ettiği zaman, O'nun meşrebine bakmaksızın O'na yöneldiğini tespit ettik. Halk mensup olduğu etnik veya dini kesimi dikkate almaksızın İslam ululariının kabirlerine yönelebilmektedir.

Türkmenistan'da "gönül gözü açık zat" olarak bilinenler Kuzey Azerbaycan ve Borçalı'da "Hak Delisi" olarak biliniyorlar. Bunlar çok kere şiir yazan ve saz çalan kimselerdir. Bunların sazlı sözlü keşifli açıklamaları, Kam geleneğini sürdürürken, bunlara sıradan falcılar, üfürükçüler ve büyücüleri karıştırmamak zarureti vardır. Bunlar Türk sufizminin devamcısı ve çok kere sır ehli olarak bilinirler. Konunun dışına çıkıp, Alp-Eren ve tahta kılıçlarla fetihler üzerinde durmayacağız.

1985 yılında Kayseri'nin bir köyünde ilginç bir olay yaşadım. Görüştüğüm halk köydeki ulu kabirleri tasnif edip isimlendirmişti. Bir kısmı için seyit, bir kısmı için ehli beyt, bir kısmı için ulamadan bir zat veya şehit diyordu. Ayrıca, Horasan Eri diye de tanımlama yapıyordu. Halkın bu tasnifine esas teşkil eden duyduklarını anlatması idi. Bir köyde Koyun Abdal'dan söz ederken, çevredeki Abdal unvanları sayabiliyordu. Çevre köylerden "Baba" veya "Dede" unvanlıları karıştırmıyordu. Horasan Erklerini anlatırken "Bunlar kafiri kırmış ehli İslam burayı yurt tutmuşuz" diyordu. Bu noktada inanç önderlerinin liderlik ettikleri inanç savaşı olmalıydı. Halk sufizmine göre dört kitap haktı, bu cemaat saptırılmıştı. Halk, halkla savaşırken din önderleri de aralarında savaşıyordu. Tıpkı destanlardaki kahramanın atının da kahramanla birlikte hasmın atı ile savaşması gibi. İnanç önderlerinin de kılıcıda tahta olabiliyordu. Zira onda çelikten daha kesici bir kuvvet vardı. O imanı ile savaşıyordu.

Bu inanç derinliklerinde kutsal Ergenekon, olan yer-sub inancı bulunan, ülkenin koruyucu ak iyelerinin kara iyelerle savaşları inancın bir devamı, ayrılmaz parçası idi. Ev iyesi, eşiğin altında oba iyesi, Kentin girişinde oluyordu. Bunun için korunmak amacıyla kişinin başında, evin ve köyün etrafında dolaşılır. Bu koruyucu ruhlar kişioğlu-Ata ruhu ve seçkin ulu ruhlar inancından kopuk değildi. Hâlâ her cuma akşamı aileden mevtaların evlerini ziyaret ettiklerine inanılır. Hâlâ ulu kabirleri önlerinden geçerken hayır işlenmesi halinde güç kazanılacağı, uygun-

suz geçilmesi halinde çarpılınacağına inanılır. Bu inancın derinliklerinde Anamaykıl, ülkeyi koruyan ak iyelerin olduğu inancı vardır. Bugün "Yeşil sarıklılar" olarak bilinen, bu dünyadan göçmüş olmalarına rağmen gerçek ölüler olarak kabul edilmeyen, Anadolu din uluları, İstiklâl Savaşında, Kıbrıs'ta, Kore'de Mehmetçiğin yanında yer aldıklarına dair anlatımlar dinlemekteyiz. Bunlar askerlerimizle birlikte dövüşür, askerlerimize yardım eder, düşmanı tepelerler. Bunların da değişik arz edenleri vardır. Mesela kesikbaşı ile dövüşen bir inanç önderi, bu hali ile görülür hayrete mucip olur ise, hemen orada tekrar şehit olur. Bir kısmı gerçek hayatta, örneğin kutsal bir havuzun balıkları şeklindedirler. Don değiştirmiş bu ulu canlar, savaş zamanı yerlerini terk eder savaştan sonra bir kısmı yaralı olarak havuzlarına dönerler. Mahiyet ve özelliklerine dair açıklamalar yaptığım konunun giriş faslını burada kesiyorum.

METİN

Türk insanı ve yeni dininden yola çıkarak inanç önderi tiplemesi yapmış ise, bu tipler ve bu zihniyetle mücadele mi edilmeli? İnanç önderi kültürümüzün neresine ve nasıl yerleştirilmeli? Günümüzde özellikle Uluğ Türkistan'da türbe türü mezar inşa etme geleneği çok yaygındır. Zengin veya ünlü oldukları için mimari itibariyle mezarları seçkin olan bu zatların mezarları türbe mi olsun? Eski Türk inancında hakanın ululuk sıfatı vardı. Kalın Oğuz beyleri de, el kaldırıp alkış tutunca, Tanrı dualarını kabul

ediyordu. Acaba ateist Sovyet döneminin bu kültü yıkmak için mi maddi gücü nispetinde türbe mezar inşası teşvik edildi? Konunun bu kısmına girmek istemiyoruz. Vurgulamak istediğimiz husus Türkistan'da İslamiyet'i günümüze taşıyan "Türbe İslam'ı" dır. İslamiyet birçok hallerde türbeperestliği şirk, inkârcılık, hurafe ve bid'at kabul etmektedir. Çözüm bekleyen husus konunun bu yakasıdır.

Günümüzde Anadolu insanı savaş dışı haller itibariyle de türbelerden medet ummakta; mesela iş, aş, sağlık, kısmet, bebek, vs. talep etmektedir. Ayrıca, Ulucan tanımının kapsamı sadece türbe, mezarın türbe tarzında inşa edilmiş olması değil, başka beşeri faktörler de konuyu genişletmektedir. Böylece bazı ahvalde bir kısım insanların ehli olduğu iddia edilen davranışları, ölmelerinden sonra da onların yakınlarına bazen menfaat sağlayabilmektedir. Bu noktada, halk bilincinin konulmuş bir teşhisi olmalı. Şurası muhakkak ki, çağdaş tıpta çözüm bulabilen hastası olan halk veya çağdaş adaletle hakkını arayabilen mağdur, bu imkânlardan yaralanabildiği nispette çareyi uhrevi âlemde aramamaktadır. Bizim bildiri konumuz sahte inanç önderleri olmadığı için konumuza dönüyoruz.

Üzerinde durduğumuz anlamda inanç önderleri muhakkak tek bir inanç ekolüne mensup değillerdi. Çok kere alanlarında ömürleri arayış içerisinde geçiyor, öneriler doğrultusunda, bulundukları coğrafyayı veya yeni irşat kaynaklarını arıyor ve icazet alıyorlardı. Yine bu tür zevat, tek veçheli yarar sağlayan kapılar değillerdi. Çok kere

kombine hizmet veriyorlardı. Bazen herhangi bir branşın mesela demirin, fırıncılığın ve koyunculuğun piri oluyorlardı ki, bunu daha ziyade Uluğ Türkistan ve bilhassa Türkmenistan'da görüyoruz. Bazen de, herhangi bir veya birçok derde şifa veren "Ocak"lar olarak biliniyorlardı. Günümüz sosyal hayatı itibariyle, şair romancı ve hikâye yazarı olabiliyor, belirli iş kollarında zamanlarının lideri veya pratisyen ve uzmanı oluyorlardı.

Gerçeğine uygun inanç önderleri bulundukları köye, tepeye, mahalleye, camiye, mezarlığa isimlerini vermişlerdir. Bunun binlerce örneğini biliyoruz. Keza bu türden inanç önderleri onomastiğimize de kaynak teşkil etmiştir. Yüzlerce Satı, Satılmış, Bektaş, Bayram gibi insan ismine, bu ulu zadların isimleri ad olarak verilmiştir. Bunlar kutlu gecelerde, doğumlarda, okula başlamalarda, askere ve hacca gitmelerde, evliliklerde, mutlu ve çaresiz günlerde başvuru makamı olmuşlardır. Bunlardan hayır umulmuş ve bunlardan gelebilecek muhtemel zararlardan çekinilmiştir. İslamiyet'i ve toplumunu istismar edenlerle olan ilişkiler bir yana, bunlar kültürümüzün ayrılmaz bir parçasıdırlar. Öyle ki birçok yerde bunların mekânlarının keşfi, rüya marifeti ile olur. Veya şehir planları bu ulu zatları rahatsız etmeyecek tarzda düzenlenir. Bunların türbeleri çağımızda adeta parkları, meydanları süsleyen toplumun seçkin, yararlı, örnek insanlarının anıtları, büstleri, maskları gibidir. Gelecek nesillere örnek insan timsali ve kendilerine karşı yapılmış kadirşinaslıktır.

İnanç önderlerinin mezarları terk edilmek zorunda kalınan topraklarımızdaki abidelerimizdir. Diasporamızın o parçasında yer üstünde soydaşlarımız yaşarken, yer altında bunlar bizim adımıza yerin altını ve üstünü korurlar. Bunarlın etrafında oluşmuş mistik anlatılar yabancı ellerde kalmış soydaşlarımızı bir arada tutmaktadırlar. Kayıp olup gitmeye mecbur bırakılmış, ecdat kabristanlarımızın yanı sıra, bunlar bizim farklı din ve milliyetten olsa da, geçmişte birlikte yaşadığımız halklarla ortak hatıralar içeren, Balkanlardaki Gül Baba gibi anıtlarımızdır.

İnanç önderi ile ilgili olarak ilginç olan bir husus da, devlet ricalinin tutumudur. Her nedense, siyasi liderler inanç önderlerinin kendilerince ünlü olanlarını şaşaa ile ziyaret etmeyi bir vecibe olarak bilirler. Anı, şanı fazla duyulmayanların halk tarafından anılmaları onlar tarafından yadırganır. Sanki inanç ulularının itibar hiyerarşisi üst düzey bürokratın veya siyasilerin elindeymişçesine bir uygulama yaşanır.

SONUÇ

İnanç önderleri kültürümüzün bir parçasıdır. Derinliklerinde eski Türk inanç sistematiği vardır. Günümüzde ve geçmişte Türkiye ve Türk dünyasının muhtelif kesimlerinde bu kült istismar ediliyor ise, çözüm, kültü dışlamak değil, istismarı önlemektir. Bu kült sadece geçmişten günümüze Türk dünyasındaki kesimler itibariyle değil,

Türkiye içerisinde de çeşitli çevreler itibariyle saygın bir köprüdür.

İnanç önderleri, halk inanç ilişkileri İslamiyet itibariyle bazı hallerde çelişki yaratmış olabilir. Bunun çözümü, İslam'da mutlak iradenin Allaha ait olduğunu anlatırken, aydınlatma işleminde ilgili teşkilat olarak birlikte hareket etmekten geçer. Gerekli inceleme yapılmadan çelişki içeren yasakların konulmasından değil.

Halk bilimciler olarak inanç önderlerini sınıflandırılışlarındaki esasları araştırıp onların mücadele, azim, uyum, sabır, adalet, şefkat, güven, metanet, birlikte hareket etmek, mertlik gibi değer ölçülerini günümüze taşımanın yollarını bulmalıyız. Uluğ Türkistan'dan Türkiye'ye taşınan ve 11 asırdır medeniyetimizin felsefesini teşkil eden yapılanmaya katkısı olan bu kültü iyi bilmeliyiz. Bu kült asgari 100 yıllık ateist döneme rağmen İslam'ı Uluğ Türkistan'da yok olmaktan korumuştur.

Ayrıca, maddi ve manevi bilimler arasındaki uçurum giderildikçe, halkımız çağdaş bilimin nimetlerinden yararlandırıldıkça, gerçek inanç önderleri ile yapaylarını halkımız ayırt etmekte zorlanmayacaktır.

ANADOLU HALK SUFİZMİNDE ERENLERİN YERİ VE ROLLERİ*

GİRİŞ

Biz bu bildirimizde, konumuz olan Anadolu Halk Sufizminde Erenlerin Yeri ve Rolleri'nin izahına geçmeden açıklamamızın giriş bölümünde basit bazı tanımlar üzerinde duracağız. Anadolu coğrafyasını coğrafi baz alışımızın izahını yapıp, eren konusunu kendimizce halk inançları itibariyle irdeleyeceğiz. Bildirimizin metin bölümünü iki başlık altında ele alacağız. Birinci bölümde çok kısa olarak; Nebilerden, imamlardan, mukaddes kadınlardan, Hatimlerden (Resul Varisleri) minber ehlinden, mürtsellerden, murahhidler, 7 ayrı kadirde zuhur etmişlerden, muhtelif kademe veli ve ermişlerden, iman sahiplerinden bunlara değinerek bahsedeceğiz. Seyrü Sülük münasebeti ile de, İnsan-i Kamil mertebesinden söz edeceğiz. Daha sonra Abd'lar konusuna değineceğiz. Bildirimizin bu bölümünde yaptığımız açıklamalar tamamen aktarmadır. Büyük ölçüde yaşanılarak öğrenilen bu malumatı biz bilenlerin anlatısından devşirdik ve kaynaklarımızı zikrettik. Bildirimizin bize ait olan, büyük bir bölümü ile alan çalışması karakteri arz eden kısmı Erzurum örnek

---

* Yaşar Kalafat "Anadolu Halk Sufizminde Eren ve Evliyaların Yeri ve Rolleri" **I. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi (13-16 Ağustos 1998)** Ankara 1998, s. 227-235.

bölge alınarak 250 kadar yatır üzerinde yaptığımız çalışmadır. Sonuç bölümünde ise, konunun etnik ve mezhep itibariyle erenlere ve halka yansıyışı üzerinde durmaya çalıştık.

İlkin, halk sufizminin yüksek tasavvuf olmadığını ve fakat basit halk inanç ve uygulamaları da olmadığını belirtmeliyim. Biz, bu tanımla, halk inanç ve uygulamaları da olmadığını belirtmeliyim. Biz, bu tanımla, tasavvuf bilginlerinin halk seviyesinde yaşamakta olan Sufistik malumat ve görüşlerini kastediyoruz. Bunların zamanla halk arasında inançlar şeklinde yaşadığını görüyoruz. Bunların mahiyetlerinin bilinmesi bizim için halk kültürü kaynağı olacağına inanıyoruz. Şüphesiz halk kültürü, istifadeye sunulurken güzidelerin marifetine muhtaçtır.

Halk kültürümüz söz konusu olunca, sahayı Anadolu coğrafyası ile sınırlamak pek kolay değildir. Kültür coğrafyasının sınırları siyasi sınırlarla ayrılık arz etmektedir. Anadolu'da yaşayan halk, Ortadoğu, Kafkasya ve Türkî Dünya ile kültür ortaklıkları arz etmektedir. Bu gerçeğe biz; Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Afganistan, Azerbaycan, Nahçıvan, Dağıstan, Kırım, Başkurdistan, Çuvaşıstan, Tataristan, Balkanlar ve Ortadoğu'dan yaptığımız ve neşrettiğimiz halk inançları çalışmaları ile vardık.[32]

---

[32] Yaşar Kalafat, Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbeşler / Türkbaşlar, Çenkeriler ve Yörükler) arasında yaşayan Türk Halk

"Eren" kavramını ermişliğin genel muhtevası itibariyle açıklamaya çalışacağız. Ancak daha sade ifade ile eren, Ulucan demektir. Bu noktada Alp-Eren orduda görev almış evliya anlamındadır. Gazi; nefsi ile savaşıp kazanmış insan, cihada gidip gaza etmiş kimse, zahiren veya batınen gaza sahibi demektir. Horasan Eri Horasan'dan gelmiş veli anlamındadır. Bunların hepsi silahlı savaş yapmamışlardır. Horasan Eri Allah aşkı ile yetişmiş, Horasan-Türkistan Evliya ekolüne mensup veli demektir. Kalen hayatta olan bu tür veli de vardır. Bunların muhakkak göçmüşler arasında ve tarihte aranılmaları gerekmez. Er, Evliya, Ermiş, Eren aynı anlamda olup, eren daha geniş anlamdadır. Erenler daha ziyade dede seviyesine gelmiş 4. dereceden mürşit adayı şeyhlerdir. Evliyaullah; Allah Dostu; Ehli-i Hak, Hakikat, Ehlullah (Mürşidi Kamil, en yüksek veli mertebesi) demektir. Konunun daha fazla dışına çıkmadan Abdal ve Dede tanımlarına da değinelim. Abdal: Ab-al; Allah'ın kulu, mürşidi kâmil seviyesinde kimse demektir. Bu kelime, bedil, saf adam, budala, aynı anda birçok yerde bulunabilen kimse demektir. Dede-Baba: Mürşit, Mürşit-i Kamil karşılığındadır. Dede Mevlevilerde, Şeyh yardımcısıdır. Dede Baba, daha üst seviyede, Baba ise en üst seviyededir. Bektaşilikle bu hiyerarşi değişmekte-

---

İnançları, İstanbul, 1994; Kuzey Afganistan Türkleri (Özbekler - Türkmenler - Horasanlar - Afşarlar - Kazaklar) ve karşılaştırmalı Halk İnançları, İstanbul 1994; Kuzey Azerbaycan Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri, Ankara 1998.

dir. Âdem Baba, Babadır. Hz. Muhammed'in "ben ruhların babasıyım" buyurduğu ifade edilmektedir.[33]

Hz. Muhammed'in soyundan gelen ve O'nun ahlakından dolayı seçkin olmuş, erkek olan kimseye seyit, bayan olan kimseye seyide denir. Seyitlik mutlaka Peygamber efendimizin soyundan gelmiş olmakla izah edilmez. Seyitliğin diğer iki türünden birisi "Huydan gelme Seyitlik" diğeri ise "Nakilden Gelme Seyitliktir. Her iki seyitlik halinde de "Tur olma" durumu vardır. Emir, Hz. Hasan'ın soyundan gelen erkek ve Emire de aynı soydan gelen bayanlara denilir. Sultan en yüksek mertebe, kendi başına hareket etme yetkisi olan, iktidar sahibi kimse, makam-ı Mahmut ehli, Gönül Sultanı, gönüllerin sevgilisi, gönüllerde mekân edinmiş kimsedir. Şehit, Allah'ın mümin adı ile o kulun kalbinde ayan olmasıdır. Bunlar Allah yolunda ölenlerdir. Vatan için ölenler ise zahiri şehitlerdir. Açıklamamızın bu kısmını, anılan tabirler açıklamasını yaptığımız alan çalışmasında geçtikleri için yaptık.

---

[33] Sebahattin GÜNGÖR "Tasavvuf Sohbetleri" Ayvalık 1998 (Basılmamış notlar).

METİN

Birinci Bölüm

Tasavvuf bilginleri dinin her aşamasında İnsan-ı Kamil-e ulaşılması yolunda tek amacın arınmak olduğunu belirtiyorlar. Biz bu tebliğimizin bu bölümünde insanların İnd-i İlahideki diziliş sırasından bahisle konuya girmeye çalışacağız.

1. Tabaka'da 28 nebi, 12 imam, 4 mukaddes kadın, 25 önceki Hatim'ler, 100'e yakın şimdiye kadarki Halimler (Resul varisleri 20-30 diğer minber ehilleri,

2. Tabaka, 300 kadar mürsel-murahhid ve benzerleri Yedi ayrı kadirde zuhur etmiş veliler.

3. Tabaka, daha küçük veliler ve sair ermişler.

4. Tabaka sadece iman sahibi müminler.

5. Tabaka az suçu olan kâfirler.

6. Tabaka, biraz daha suçlu münkirler.

7. Tabaka, en suçlu münafıklar şeklinde bir sıralama yapılmaktadır.

Nübüvvet kişileri ile ilgili olarak kaynaklar; "Eğ-İzz veya Oğ-Uz ve Oğ-Ann" "İn-al" "Mürsel" "Nebi" "Peyamber veya Peygamber" "Resul veya Resül" "Yalavaç veya Yalvaç" isimlerini zikretmektedirler.

Oğ ve Uz kelimeleri Türkçedirler. Oğ, ilahi nimetlerin sahibi yüce varlık demektir. Uz ise, iyilik sahibi, iyiliğine saygı duyulan kimse demektir. Allah anlamına geldiğini açıklamak bize göre hatalı olur. Eğ-İzz kelimesinin; Resul, Nebi ve Veli kelimelerinin her üçünü de karşıladığı Oğ-Uz kelimesinin ise, 1. İbrahim Resul'e Türklerin verdikleri isim olduğu ifade edilmektedir.

Türklerin, resul ve nebi kavramlarını vermek için kullandıkları bir kelime de İn-Al kelimesidir. İn-Al'ın, "içindeki kutsal varlığı kavramış kişi" karşılığında kullanıldığı bilinmektedir. İslam Tasavvufunda Al ve Al kelimelerinin Allah kelimesinin kısaltılmışı olarak kullanıldığı açıklanırken, biz, Uluğ Türkistan'ın birçok yerinde Alla kelimesinin Allah karşılığında bilhassa halk edebiyatından ninnilerde kullanıldığına şahit olduk.

Arapça bir ad olan nebi kelimesi, Türkçe haberci anlamındadır. Kelimenin çoğulu enbiyadır. Nebi kelimesiyle, "İlahi hükümleri öğreten seçilmiş haberci kastedilmiştir. Her nebi, gönderilmiş seçkin kişi olması açısından, mürtseldir. Ancak herhangi bir nebinin elçilik durumu yoksa o resul değil sadece nebidir. "Nebilerin Önde Geleni" anlamındaki, "Server-ı Enbiya" ve "Nebilerin Başkanı"

anlamındaki, Reis-ül Enbiya ibareleriyle efendimiz (s.a.v.s) kastedilir.

Farsça birleşik birer ad olan Peya-ber ve Peygamber kelimeleri, Türkçe "haber getiren" anlamındadır. Kelimelerin çoğulları Peyam-benim ve Peygam-beran'dır. Türklerin Anadolu'ya üçüncü ve son gelişlerinde; İran'dan geçişleri sırasında öğrenilerek yaygın biçimde kullandıkları bu kelimenin anlamı, resul kelimesini karşılamaz, sadece nebi kelimesini karşılayabilir. Aktarılmak istenen anlamı zayıflatabilir. "Şanlı Haberci" anlamındaki, Peygam-ber-i Zi-şan ibaresiyle, efendimiz (s.a.v.s) anlatılır.

Arapça bir ad olan resil kelimesi, Türkçe "elçi" anlamındadır. Kelimenin çoğulu Rüsela ve Rüsül'dür. Yine Arapça bir ad olan resul kelimesi de Türkçe "elçi" anlamındadır. Kelimenin çoğulu; Ersül, Rüşla ve Rüsül'dür. Resil veya Resül, "gönderilmiş" seçkin kişi olması açısından mürseldir. "İlahi hükümleri öğreten" seçilmiş haberci olması açısından nebidir. "Allah adına hareket edebilmesi" açısından ise, resüldür. "İki toplumun da elçisi" anlamındaki, Resül-üs sakaleyn ibaresiyle, efendimiz (s.a.v.s kastedilir.

Yalvaç veya Yalavaç Türkçe olup "haberci" demektir. Muhtemelen Yüce, ulu anlamında olmalı. Yalavaç veya Yalvaç kelimesi de Resul kelimesini karşılamaz. Sadece nebi kelimesini karşılar. Herhangi bir haberci anlamında kullanılması çok yanlıştır.

Veliyi, Âlemlerin Rabbi olan Allah; muhtelif eyaletlerde belirtilen tek şartı taşıyan kişiler arasından ve daha ana rahminde iken seçmiştir. Oysa diğer kişiler için din, bir özenti ve taklit olayı olarak başlamaktadır. Veliler, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şahitleridirler. Oysa Rabbine yakın olmak isteyenlerin, seçilmiş şehitlik durumları yoktur veliler anlatılırken "Nur'un velileri" "Ruh'un velileri" "Akl'ın velileri" "kalemin velileri" tarzında da tasnifen bilgi verildiği bilinmektedir.

İslam tasavvufu bilginleri; seyri sülük adıyla anılan manevi uygulamaları 4 aşamada kavratmışlardır. Bunlar:

1. Kişinin, bir mürşit yönetim ve denetiminde, Rabbine kavuşmasına kadar geçirdiği aşamalar. Bir başka değişle ise, kesretten-vahdete yolculuk (Konuya girerken insan-ı Kamil olgusuna ulaşılabilmesinden söz etmiştik. 4 farlı yaradılış grubunun her biri için 7 ve toplam 28 aşama olduğu biliniyor. Bu aşamalar aşıldığında, kişi insan-ı Kamil oluşun ilk basamağına ulaşmış olur.)

2. Kişinin Rabbine kavuştuktan sonra geçirdiği aşamalar. Bir başka deyişle vahdette yolculuk.

3. Kişinin, Rabbinin emriyle halk arasına dönüşünde geçirdiği aşamalar bir başka değişle vahdetten kesrete yolculuk.

4. Kişinin Rabbinin emriyle halk arasında yaptığı yolculuk. Bir başka değişle kesrette yolculuk.

Vahdette yolculukta, bu yolculuk 12 aşamada gerçekleştirilir, daha çok velayetin 12 aşaması olarak bilinen ve anılan bu aşamalar "12 İmamlar" adıyla da anılmaktadır.

Abd'lar veya Abd-al 'lar'da Abd kelimesi Türkçe "kullar" anlamında olup, 7 kişilik bir veli grubunun tanıtımı için kullanılır. Yine bir grup velilerin tanıtımı için kullanılan Abd-Al kelimesi ise "Allah'ın kulları" demektir. Halk arasında yediler olarak anılan bu veli grubunun ilk üçüne, "üçler" adı verilmiştir. Kaynaklarda, "Divan üyeleri" adıyla anılan bu veliler, Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın ileri derecede birer şahididirler. Türkçe "çadır kazığı" anlamındaki, veted kelimesiyle anılan veliler ise, insanları ayakta tutan su-hava-ateş-toprak rükünlerinin şahitleri olup; bu dört kişiyle, ilk 7 üye tamamlanmış olur.[34]

Bilindiği gibi, Üryan ve Üryan Baba, "Kendi varlığından soyunmuş" anlamına gelir. Üryan çıplak demektir. Niyazi Mısri: "Üryan olan anlar bizi" diyor. Kutupname'de bir Üryan Bacı vardır. Yüksek evliya olduğu ifade edilir. "Kendi varlığından geçmişlik anlamında 30-40.000 Üryan Baba vardır. Mevlana Celaleddin Rumi, Hacı Bayram Veli, adlarında Üryan kelimesi geçmese de hep ür-

[34] Bu bölümde açıklanmaya çalışan hususlar Tasavvuf bilgini Sebahattin GÜNGÖR 1985-1998 yılları arasında tarafımıza yaptığı yazılı açıklamalardan alınmış olup şahsi arşivimizdedir. Bu ve benzeri konular S. GÜNGÖR tarafından daha geniş kapsamlı ve kitap olarak hazırlanmış olup yakında yayınlanacaktır.

yandırlar. Yatırları; varis veliler, Ermiş veliler, kutsal ölüler (şehit-komutan v.s.) gibi de tasnif edebiliriz.[35]

İkinci Bölüm

Biz, halk inançları zemininde ulu kişiler üzerinde bir karşılaştırma çalışması yapmayı denedik. Tasnif ve teşhis de halkın değerlerini ve tanımlarını esas aldık. Türkiye'yi az çok yansıtır diye düşündük ve Erzurum, Kayseri ve Isparta'yı inceleme alanı olarak seçtik. Kapsamın genişliği karşısında coğrafi alanı daraltıp Erzurum üzerinde yoğunlaştık. Bu çalışmalarda bazı tespitler itibariyle Prof. Dr. Zeki Başar'ın çalışmalarından çok yararlandığımızı belirtmeliyiz. Bu çalışmamızda Erzurum'un beher ilçesini köyler bazında işaretledik. % 80-90 doğrulukla bu köylerin halkının özel hayatlarında kullandıkları dillere göre yörelerini tespit ettik. Sonra karşımıza çıkan Türkmen, Zaza ve Kırmanç mahalli dilli Türklerin kendi içlerinde alevi ve Sünni diye ayrıldığını gördük. Üç mahalli dil kesiminden ve İslam'ı iki ayrı anlayış şeklinden 6 ayrı kesimle karşıladık. Bu bilgileri şemalara yerleştirdik. Erzurum ve ilçelerinden tespitini yaptığımız 250 ulu kişiye ait ziyaret yerini bu haritalara işledik. Daha sonra bu malze-

---

[35] Sebahattin GÜNGÖR, A.g.e.; Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançlarında (Uryanlık/Uryan Baba" Anayurttan **Atayurda Türk Dünyası,** 1977. S. 11. s. 60-65.

meyi kültür kodları ve karakteristikleri itibariyle tasnif ettik.[36]

Bu çalışmamızda tasnifimizi ilkin 8 ana başlık altında topladık. Bu başlıkları da kendi aralarında alt başlıklarda topladık. Buna göre;

DİNİ HİYERARŞİYE GÖRE YATIRLAR
Sahabeden Olan Yatırlar
Şehit Olarak Bilinen Yatırlar
Şeyh Olarak Bilinen Yatırlar
Seyyid Olarak Bilinen Yatırlar

KUTSAL SAYILARA GÖRE YATIRLAR
Üçler Olarak Bilinen Yatırlar
Yediler Olarak Bilinen Yatırlar
Kırklar Olarak Bilinen Yatırlar

FONKSİYONLARINA GÖRE YATIRLAR
Çocukların Götürüldüğü Yatırlar
Çocuğu Olmayanların Gittikleri Yatırlar
Psikolojik Rahatsızlıklar İçin Gidilen Yatırlar
Ruhi Olmayan Rahatsızlıklar İçin Gidilen Yatırlar
Devlet Kapısında İşi Olanlar Tarafından Ziyaret Edilen Yatırlar
Türlü Dilekler İçin Ziyaret Edilen Yatırlar

---

[36] Yaşar KALAFAT, **Anadolu Türk Halk Sufizmi-Zazalar-Kırmançlar ve Türkmenler- (Erzurum Ziyaret Yerleri'nin Tasnifi ve Halk Bilimi itibariyle Dönemi)**, İstanbul 1997.

Yağmur Duası İçin Gidilen Yatırlar
Hayvanlarla İlgili Sorunlar İçin Yardım beklenilen Yatırlar
Ana Maygıl Motifi Taşıyan Yatırlar

ŞİFA YÖNTEMLERİNE GÖRE YATIRLAR
Ziyaret Günleri İtibariyle Yatırlar
Özel Translarla Şifa Veren Yatırlar
Suyundan Yararlanılan Yatırlar
Toprağından Yararlanılan Yatırlar

YAPILAN İŞLEMLERE (KURBAN, ADAK, SAÇI) GÖRE YATIRLAR
Kurban Kesilen Yatırlar
Saçı Olarak Bez Bağlanan Yatırlar
Saçı yerine Herhangi Bir şey Bırakılan Yatırlar
Helva Türünden Saçı Verilen Yatırlar
Mum Yakılarak Saçı Yapılan Yatırlar
Taş Yapıştırma İle İlgili Yatırlar

TABİAT ÖRTÜSÜ İLE İLGİLİ YATIRLAR
Ağaçla İlgili Olanlar
Mağara İle İlgili Yatırlar
Toponmi İle İlgili Yatırlar

MUCİZESİ VEYA EFSANESİ BİLİNEN YATIRLAR
Işık Saçan Yatırlar
Efsanesi Olan Yatırlar

DİĞER YATIRLAR
Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlar
İslamiyet Evveli veya İslamiyet'e Rağmen
Devamlılığı Olan Yatırlar

SONUÇ

Biz bu çalışmamızla sonuç olarak şunu gördük. Yaptığımız tespitler kitap ehli inançlarla bağdaşsın veya bağdaşmasın, İslamiyet'in son ve en tekâmül etmiş halkası olan Muhammediyatın kapsamına girsin veya girmesin Erzurum ziyaret yerlerinde yaşayan uygulamalar ve ziyaretlerle ilgili inançlar Erzurum ve çevresinin bütün köylerinde aynıdır, farklılık arz etmiyor. Ziyaretin bulunduğu köyün halkı Türkmen, Zaza ve Kırmanç mahalli dili ile de konuşmuş olsalar, Sünni veya Alevi inançlı da olsalar, ziyaretlerden hidayet uman, ziyaretlerle ilgili efsanelere inanan ve ziyaret esnasında yapılması gereken uygulamalara icap ed en halkın etnik veya inanç kimliğinin farklılığı neticeyi değiştirmemektedir.

Halk inançlarımıza bid'adlar girmiş ise, bütün kesimlerimize girmiştir. Halk inançlarımızın derinliklerinde ayet veya hadis var ise bunu bütün kesimlerimizde görüyoruz. Halk inançlarımızda Anadolu İslam'a açılmadan evvel Erzurum'da yaşamış tevhit inançlıların inanç kalıntıları var ise, bu kalıntıları bütün kesimlerimizde görebiliyoruz. Türkler Anadolu'ya gelirlerken çıktıkları ve uğra-

dıkları coğrafyalardan bazı inançları da taşıyarak getirmişler ise, bunları da keza Alevi ve Sünni, Zaza, Türkmen, Kırmançca konuşan halkımız fark gözetmeksizin bütün kesimlerimizde görüyoruz. Mesela; Şehit ve Seyit'i sadece bir kesim ziyaret etmiyor. Işık saçan türbeler sadece bir kesimin bölgesinde değildir. Toprağından veya suyundan yararlanılan yatır bütün kesimlerden halkımızca aynı uygulamaya tabidir.

Sonuç olarak denilebilir ki, "Tekke ve Zaviyelerle İlgili mevzuatın; toplumu çağın gerisine götüren ve türbeleri vesile yapıp çıkar sağlama ile ilgili hususlar saklı kalmak üzere" bizi birbirimize bağlayan ve bizimle geçmişimiz arasında köprü oluşturan Eren ve evliyalar daha çok incelenmeye muhtaçtır. Halkın uyguladığı inancın bir üstü, bir kademe daha tekâmül etmişi, iyisi ona getirilip yaptırılamayacak ise, o inanç ve uygulama ile eğitim verilmeksizin mücadele edilmesi hata olur. Halkı bunalıma iter, halkın manen yıkılmasına yol açar. Nitekim çağdaş sağlık koşullarının ve eğitimin yaygınlaştırılması halkın ihtiyacını karşılama şeklini de etkilemiştir. Bu etkileşimin tespiti ayrı bir araştırma konusudur. Türbe pereselikle mücadele oldukça hassas bir araştırma konusudur. Türbe pereselikle mücadele oldukça hassas bir konudur. Unutmayalım; Ahmet Yesevi'ler, Hacı Bektaş'ı Veli'ler, Hacı Bayramı Veliler, Ak Şemşettin'ler, Mevlanalar, Erendiler Evliya isiler ve onarlın ulu kabirleri türbedir. Bunlar ve benzerleri Türk fikir ve tefekkür hayatının mimarlarıdırlar.

"HORASAN ERİ" OLARAK BİLİNEN YATIRLARLA İLGİLİ HALK İNANÇLARI VE DİNİ PRATİKLER-I*

Halk Tasavvufu, Horasan Erleri üç yüz kişi olarak belirtmekte ve beherinin Hz. Muhammed'in birer ahlâkını temsil ettiğini ifade etmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin liderliğini yaptıkları bu erlerin büyük çoğunluğunun asker oldukları açıklanmaktadır. Bizim halk inançlarındaki izlerini açıklamaya çalışacağımız bu erler öncelikli görevleri, halka şifa vermek, sıkıntılarını gidermekten ziyade, Manevî savaşlar yapmış olmalıdır. Aldıkları Tahtakılıç, Dalkılıç, Yalınkılıç, Kılıç Baba, Kılıç Abdal, Deli Baba, Koyun Abdal, Gaygusuz Abdal, Kızıl Deri Kara Çomak, Deli Baba türünden isimlerin sırrı vazifelendirildikleri bu manevi savaştan kaynaklanmaktadır.

Halk sufiliğine göre Savaş, Isevî velilerine karşı Muhammedî veliler tarafından, Horasan erleri sıfatı ile yürütülmektedir. Evliyalar arası hiyerarşide Muhammediler

---

* Yaşar Kalafat "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dinî Pratikler" **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri 1993, s. 169-187; **Yeni Form**, Aralık 1994, s.307, s.43-48; **İlahiyat Fakültesi Dergisi Prof.Dr. Necati Öner Armağan**, Ankara 1999, s. 511-523; **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1996, S.7, s. 117-131.

üst evliya grubunu oluşturuyordu. İsevî evliya grubu, Anadolu'nun mağdur halkının sorunları ile ilgilenmeyip, "Kimi ilgilendiriyor ise o ilgilensin" tavrı takınınca, Horasan erleri olan Muhammedî görevliler sorunun çözümünü üstlenirler bunun üzerine İsevî evliyalara "gelin Muhammedî olun" teklifi yapılır.

Fuzuli, tahta kılıçlarla yapılan bu manevi savaşı anlatırken;

"Tig-i bâtın Tig-i zâhirden beter hüriz olur.

Zâhir-û bâtında Şemşir-i vilâyet tiz olur" demektedir.

Büyük çoğunluk, Muhammedî olmada direnince tahta kılıçlar konuşur, Anadolu'nun İslâm'a açılmasındaki engellerin nefesleri kesilir.

Horasan Erleri Anadolu'ya Türkistan-Türkiye ve Horasan-Anadolu doğrultusunda Kuzey, Orta ve Güney olmak üzerine üç güzergâh üzerinden girerler. Bunlardan Kuzey ve Güney güzergâhı sahil şeridini bir hayli içerden takip etmiştir. Ağırlık noktaları daha ziyade Hıristiyan evliyalarının yoğun bulunduğu; İznik, İstanbul, Kayseri, Erzurum, Amasya ve Tokat gibi yöreler olur. İran'da ve Kafkasya'da ise Horasan Erlerine tek tük rastlanabilmektedir.

Biz isim olarak tespitimize ziyaret yerlerinden başlayınca daha ziyade Alevi-Bektaşi kesim ve bilhassa halkı Zazaca konuşan Doğu Anadolu'nun dağlık kesimi çıktı.

Halk inançlarına göre, Horasan Erlerinin, Anadolu'nun manevî fethinde, bilinen anlamda zaman faktörü yoktur. 1026'lar civarında başlayan fütuhat, takriben 300 yıl kadar sürmüştür. Hacı Bektaş Veli'den 60 yıl kadar sonra Orhan Bey döneminde fetih bitmiştir ve Evliya mertebesindeki Horasan Eri dünyaya gelmeden 10–20 evvellinden bu görevi, alabiliyordu. Halk, Anadolu'nun daha sonraki manevi mimarlarını Horasan Eri tanımının dışında tutmaktadır.

Horasan Erlerinin fütuhatı, iki Ahmet Yesevi'den, Tasavvuf âleminde küçük Ahmet Yesevi veya Yetim Ahmet Yesevi olarak bilinen Veli tarafından 1100'lü yıllarda başlatılmıştı. Onunla Hacı Bektaş arasında 100 yıl vardı. Mürşidi Ahmet Yesevi olmakla birlikte, ders Şeyhi ve Şeyh kavramları farklı anlama gelebilmektedir.

Erinenlerin büyük bir kısmının zahiren iz bırakmadıkları, icazet ve görev almamış erinenlerin varlığını zahir gözü ile bilmenin mümkün olmadığı ifade edilmektedir.

Zamanla rüyaya girme suretiyle kabirlerinin yerini işaret eden yatırlar inanca göre zamanı geldiği için açığa çıkmıştır. Anadolu'nun neresinde hangi erinenin yatmakta olduğunu bilmek, bu toprakların manevi haritasının tespiti itibariyle gerçek anlamda önem arz ederdi. Ahmet

Yesevi Ocağı'ndan fırlayan bu gönül ateşleri, acaba hangi dağın tepesinde yatmaktadırlar veya hangi vadiye ışık saçtılar. Herhalde kendilerini "açık" etmekte hayır görselerdi, onları tanımamızı isterlerdi.

Biz Anadolu'daki Horasan Erleri'nin yerlerini tespite kalkarken bunun bir veya bir kaç çalışma ile tamamlanamayacağını da gördük. Ne var ki bir başlangıç gerekiyordu. Biz bunu deniyoruz.

Bizi bu çalışmaya sevk eden Bünyan'ın Koyun Apdal köyünden bir çiftçi vatandaş oldu. O köyde ve çevre köylerde birçok yatır olmasına rağmen vatandaş buna "beyim ermiş baka, Horasan Eri başka" diyordu. Sonra o bana, benim, çevrede başka Horasan Eri var mı?" soruma karşılık "Belli mi olur, isterlerse kendini açık ederler" diyordu. Demek ki, halk her kutsal mezarı Horasan Eri olarak kabul etmiyor ve bilinmeyen Horasan Eri kabirlerinin varlığına inanıyordu. Halkın bu teşhisini ölçü olarak yola çıktım.

Biz bu incelememizde, Horasan postunun sıraları ve sahipleri üzerinde durmayacağız. **Hacı Bayram Veli, Abdal Musa, Sultan Baba Ishak, Taptuk Emre, Sarı İsmail Sultan, Kolu Açık Hacım Sultan, Barak Baba, Seyyid Recep, Sarı Kadı, Menteşe Baba, Ali Baba, Mucur Seyyidi Hızır Samit, Çerdeğin Şehri, Seyyid Ali Sultan, Karaca Ahmet Sultan, Oturan Baba, Akyazalı Sultan, Demir Baba** gibi Menakıpname ve Velâyetnameleri olan veya bu tür yazılı metinlerine geçmişler üzerinde de fazla durmayacağız. "Bu arada

bir Yunus Emre de Erzurum'un Tuzcu köyündedir. Mezarının baş taşında Miladi 1386 tarihi vardır. Yurdumuzda Erzurum'un yanı sıra Eskişehir, Kütahya, Bursa Karaman ve Kula'da Yunus Emre mezarı varken aynı köydeki Tapduk Baba'nın da Mezar taşında M. 1386 tarihi vardır.[37]

Azerbaycan'ın Gâh Bölgesi'nin Oncalı Köyü, Oğuz Mezarlığında da Şeyh Yunus ve Hacı Tapduk Baba'nın da mezarları vardır.[38]

Evliya Çelebi seyahatnamesi münasebetiyle nefis tespitleri yapılan, Erzurum, Erzincan, Kayseri, Sivas, Tokat, Bayburt, Eskişehir, Malatya, Van, Çanakkale, Trakya, İstanbul, Bursa, Tuna erinenlerinden uzun boylu söz etmeyeceğiz.[39] Burada Horasan Erlerinden, **Yoğurtlu Baba,** Armutlu'da **Baba Sultan,** Osmancık'ta **Koyun Baba,** Erzurum'da **Hindi Baba Sultan,** Hınıs yakınlarında **Kuzulu Baba,** Tosya'da **Şit Baba,** Azak'ta **Yoğurtçu Baba,** Tebriz'de **Baba Ferruh** ve **Baba Hasan Meymendi,** Şırvan'da **Ahmet** ve ayrıca, Yesevi'ye bağlı[40] **Avşar Baba,** Kefe'de To[illegible]u **Baba Sultan, Şehid Baba,** Tuna'da **Baba Sultan,** Miyak"a **Baba Sultan, (Yağlı Baba),** Eski Zara'da **Tohum Baba, Devran**

---

37 Zeki Başar, **İçtimai Adetlerimiz ve Erzurum İlindeki Ziyaret yerleri,** Ankara 1972.

38 Prof.Dr. Meşhedihanım-Nimet, "Azerbaycan'da Tapduk Baba ve Yunus Emre'nin Mezarları" **Türk Yurdu,** Temmuz 1992, s. 36-39.

39 Müjügan Cumhur "Denizli Kültür Tarihinde Gaziler ve Ahiler" **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu (Bildiriler) 27-30 Eylül 1998,** s. 16-21.

40 **a.g.e.,** s. 16-21.

Baba, Zağra Yenice'de **Kademli Baba Sultan,** Oyluk'da **Mecnun Baba,** Yihve'de **Yağmur Baba,** Travnik'te **Gazi İsmail Baba, Gazi İbrahim Babalar,** Canişce'de **Gazi Baba,** Ruscuk yakınlarında **Mustafa Baba,** Çorlu civarında **Sadi Baba,** Foce'de **Bayezid baba, Murat Baba,** Bosna yakınlarında **Hindi Hamza Baba, Cafer Baba,** Kesriye'de **Kasım Baba, Memi Baba,** Deliosman'da **Demir Baba** Arnavutluk İskenderiyesinde **Gazi Moyu Baba,** Volka'da **Hindi Baba,** Ösek'te **Bayram Baba, Hüsrev Baba,** Pahşel palongasında **Erkoç Baba** Budin'de **Gül Baba**'yı ismen anıp, kaynağının "halk" olduğu Horasan Erlerine geçeceğiz. Zaman zaman da teyit olmak üzere dipnotu verineceğiz. Bu arada Erzurum'da **Hindibaba**'nın varlığını tespit edemedik. Diyarbakır'ın kale içini surdışına bağlayan Hindibaba kapısına adını veren **Hindi Babanın,** Akkoyunlu Türk aşiretlerinden **Hindi aşiretinin** lideri olduğunu ve belirtilen yerde yattığını ve halkın kendisine saygı gösterdiğini öğrendik. Hınıs yakınlarında olduğu belirtilen **Kuzulu Baba,** Aynı ilin Horasan ilçesindeki **Kuzuçam Baba** olması mümkündür. Osmancık'ta **Koyun Baba** zikredilirken biz, Bünyan'da **Koyun Abdal'ın** resmini çektik.

Şeyh Baba Aslan'dan ders alan Ahmet Yesevi'nin ise 99.000 müridi, sayısız Halifesi vardır. Bunlardan Anadolu'da olanlar; Niyaz-Abad'da **Avşar Baba,** Merzifon'da **Pir Dede,** Karadeniz kıyısında **Akyazılı,** Bursa'da **Geyikli Baba, Abdal Musa, Horoz Dede, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk'dan**

bahsedilirken[41], farklı Sarı Saltukların yanı sıra bu isimlerine yenileri de eklenebilmiştir.

Bazen "Baba" ve bazen da "**Abdal**" tanımları ile de karşılaşılan bu kimseleri Aşıkpaşazade, dört sosyal zümrede topluyor. Bunlar; **Gaziyanı-ı Rum (Savaşçı Sınıf) , Ahiyan-ı Rûm (Zanaatçı Sınıf), Abdalan-ı Rûm (Dini halk Sınıfı), Bacıyan-ı Rûm (Kadınlar Sınıfı)**'dır.[42]

Bizim tespitlerimiz arasında her dört sınıftan isimlerde bulunabilecek ancak biz **Bacıyan-ı Rum**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.[43] konularında ayrıntıya girmeyeceğiz.

Esasen, gazi, alp gazi, gazi erinen, uçbeyi gibi tanımları ayrıntılı ve sağlıklı tasnif etmek zor olmaktadır. Bunlar bazen ufak farklarla ve bazen de ayrı tamamen aynı anlamda kullanıldıklarından birçok Horasan Eri, bu sıfatlarla tanıtılabilmiştir. Bunun için Horasan Eri tanımı da zaman zaman muğlâklaşabilmektedir.

Alp Kara, 1119 yılında 800 taraftarı ile birlikte Denizli yöresinde Bizans'a karşı savaşmıştır.

---

41 Nejat Birdoğan, **Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik**, Hamburg 1990, s. 93.

42 İ.Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları**, İstanbul, 1993, s. 106.

43 Mikail Bayram "Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatı Hakkında Yni Kaynaklar" **Onuncu Türk Tarih Kongresi, 22-26 Eylül 1986**, Ankara.

Mehmed ve **Server Gaziler:** M. 1196 ve 1206 yıllarında Denizli'nin fethinde bulunmuş, halen Denizli topraklarında yatan iki gazidir.[44]

Yatağan Baba, Denizli'nin Karaağaç (Acıpayam) yöresinde yatmakta olan **Osman Bey** bir Anadolu Gazisidir.

Kırca Baba: Denizlinin Asi Karaağaç Ovasındaki Gazi erinenlerdendir.

Hınıs'ta, **Kızılkurt Şehri, Abdal-Ali Yerli Baba,** Şuşarda, **Gökoğlan,** Malazgirt'te **Veli-Baba,** Karlıova'da **Kartalık** Baba, **Tembeği Şehidi,** Kiği'de **Bayındır Baba, Kara Baba,** Varto'da; **Kuru** Baba, **Hazır Baba, Köşkâ'r** Baba, **Mehmet Gazi, Meydan Şehidi, Şeteri Şehidi, Yedi Kardeşler, Gül Ahmet, Gül Mustafa, Köşker Baba, Karaboğa Şehidi, Saf Baba, Güller Şehidi, Uzun Şehit,** Karlıova'da **Kortalık, Şehidi**'nin **Horasan Eri** oldukları ifade edilmektedir.[45] Bu yörenin halkı Ecdatlarının Horasan'dan gelip buralara yerleştiğinin bilincindedirler. Her vesile ile Horasan'dan geldiklerini ifade etmektedirler. Meşhur **Seyit Rı-**

---

[44] N. Çağatay, **Esnafın Gelenek ve Törenleri, Bir Türk, Kurumu olan Ahilik, çevresinde oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası,** Ankara 1989.

[45] M. Cumbur, **a.g.e.,** s.16-2; Dr. Yaşar Kalafat "Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar'da Ayna" **I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu 26-27 Nisan,** 1993 Antalya.

za döneminin hükümetine verdiği dilekçede "Bizden memnun değilseniz bizi geldiğimiz yere Horasan'a gönderin" demektedir.[46] Bu tür iskân Ö.L. Barkan'ın ifade ettiği Kolonizatör. Derviş örneğidir.[47] Liderleri ise şüphe yok ki Horasan Eri'dir.

Tunceli yöresinin Zaza Türkleri mahalli dilleri ile Abdal Musa'nın

"Biz Horasan ellerinden boydanız,
Musa gibi Lenterani deniriz.
Aslımızı sorar isen Hoydanız" nefesini bilmektedirler.

Anadolu'nun Türk İslâm yurdu olmasında rolü olan ulu kişilerin tespitinde zorluk çekilen hususlardan birisi de sahabelerdir. Anadolu'nun İslâm'a açılmasında Hizmeti olan kişilerden birçoğu için halk, İslam orduları ile geldiğini belirtmektedir. Haklarında fazla bilgi olmayan bu şahıslar Arap İslam Orduları ile de gelmiş olabilirler. Mesela Gaziantep'teki **Davut Ejder (Dülük Baba)** ve kardeş Maraş'ta şehit düşen **Malik Ejder** bunlardandır.[48]

---

[46] M.Ş. Fırat, **Doğu İlleri ve Varto Tarihi**, Ankara, 1983, s. 59-61.

[47] Seyit Rıza'nın mektubu (Dördüncü Umumi Müfettişliğine 17. Tümen Komutanlığından yazılan eki ATASE Bşk. Arşivi Alg. 2750 D.301. F/1) "Emekli Orgeneral Faik Türün'ün Mektubu" **Türk Kültürü Dergisi**, Ocak 1983, Ankara s. 44-47; C.Yamakoğlu, **Devlet Olmak İçin**, Ankara 1985, s. 181.

[48] Ömer Lütfi Barkan, İstila Devirleri ve Zaviyeler, **Vakıf Dergisi**.

Bazı ulu kişiler Anadolu'da yatmakta olup çevrelerine tarikatları çatısında ışık tutmuşlarken, Gaziantep'teki **Şeyh Osman Semerkandî**, Buharalı **Şeyh Hüseyin Türkmenistanî** gibi evliyaların[49] geldikleri coğrafya dikkate alınarak onlar için halk "Horasan Eri" teşhisi koymamış, ise onlar Horasan eri sayılmalı mı?

Horasan Erleri, Ahmet Yesevi'den aldıkları icazet ile Anadolu'yu Türk-İslam yurdu yaparlarken, Bu görevlilerin zamanla postlarını terk ettikleri kimselerin bu görev şemasındaki yeri ne olmalı Horasan Erlerinin Anadolu'daki Piri kabul edilen Hacı Bektaşi Veli'nin Bektaşi şeyhlerinden Gaziantep'teki **Kurban Baba, Log Baba, Aydın Baba**'nın yeri nasıl belirlenmeli.[50]

Halk tefekküründeki Horasan Eri'nin vasıfları çok ilginçtir. O, Anadolu'ya yönelince ilahi bir görev almıştır. Bu görev, ihmal edilmiş ve vazifeleri olmasına rağmen İsevi veliler tarafından sorunlarına ilgi gösterilmemiş halkın, ıstırapları ile ilgilenilmesini gerektirmektedir. Halk inançlarımıza göre Veli'nin adeta ahirette olduğu gibi bu dünyada da insanların sıkıntılarını çözme vazifesi vardır. Halk Horasan Eri'nin muhatabının da veli olduğunu kabul etmektedir. Ancak bunların bir kısmı adeta güçlerini iyiye kullanmayan uyarılmaları gerekirse cezalandırılmaları gerenken kimselerdir. Bunun bu sonucu, Horasan Eri'nin geliş güzergâhını ve Veliler savaşının cereyan edeceği ala-

---

[49] C.C. Güzelbey, **Gaziantep Evliyaları**, Gaziantep 1990, s. 20-22.

[50] C.C. Güzelbey, **Gaziantep Evliyaları**, s. 45-71-85.

nı tayin eder. Bu savaşta halk ilahi güçleri olan kimseleri karşılamaktadır. Bu ilahi güç İslam veliler arasında da sınıflanmaya tabidir. Bunu velilerin karşılaşmalarındaki karşılıklı gösterdikleri mucizelerden anlıyoruz.

Horasan Eri Anadolu'ya gelirken amacı, toprakları gasp etmek ve sade vatandaşı imha etmek değildir. Klasik istila olayı sergilemez. O bütün insanların aynı Tanrının kulları olduğuna, Allah'ın nimetlerinden yararlanma ve Allah'ın inayetine vasıl olmaya hak sahibi olduklarına inanmaktadır. Horasan Eri, Allah adına yaptığı fütuhatı ile kutsal yetkilerini iyiye kullanmayan bir takım İsevi velileri tesirsiz hale getirmiştir. Belki de bu zihniyetin bir sonucu olarak hangi dinden olursa olsun halk, bir kısım İsevi ve Muhammedî velilerine fark gözetmeksizin itibar etmiştir.

Belki de bir çalışmada, Anadolu'nun manevi fetihleri incelenirken merkezinde; Konya'da Mevlâna, Eskişehir'de Yunus Emre, Ankara'da **Hacı Bayram**, Kırşehir'de **Hacı Bektaş**, Sinop'ta **Seyid Bilal**, Bolu'da **Hayreddin Tokadî**, Kayseri'de **Seyyid Burhâneddin**, Kastamonu'da **Şeyh Şaban-ı Veli** olan Veli halkaları Horasan Eri tablosuna daha renkli bir görünüm getirecektir.

Anadolu'nun ilk manevî mimarları olan bu zevatın destanları halk arasında efsaneleşirken asırlar boyunca halkımız bunların mezarlarına ve isimlerine çeşitli sıkıntıları için başvurmuştur. Bir dönem, her Er'in çözüm getirdiği sorun muhtemelen belirli imiş. Giderek, kombine ih-

tiyaçlar için hepsi aranır olmuş, daha sonraki dönemlerde özellikle İslamiyet gerçeğine uygun olarak anlaşılınca ve modern tıbbın hizmetleri yaygınlaşınca, bunlar halkın sadece saygı ile yâd ettikleri yer yer de unuttukları kimseler olmaya başlamıştır. Bir dönem halk, bunlardan himmet beklerken giderek bunların makamında Allah'tan yardım dilenmeye başlanmıştır.

Anadolu merkez olmak üzerine, Kafkasya ve Balkan'da yerleşen Horasan erleri için 300 yıllık bir zaman süreci belirlenirken bazı araştırıcılar Anadolu Abdalları olarak tanımladıkları bu kimseleri kalenderi Dervişleri olarak tanımlamaktadırlar. Bu bakış açısına göre; **Yesevilik, Haydarilik, Cavlakilik, Kelenderilik** ve **Vefailik** XIII. yüzyıl sufiliğinin isimleridir. Rum Abdalları XII-XIV. yüzyıllar hatta daha sonraki yıllarda da görülmüşlerdir. **Abdal Musa, Kayğusuz Abdal, Abdal Mehmed, Abdal Murad, Sultan Şuca** bunlardandır. Hacı Bektaşi Veli tipinde olduğu gibi çıplak sufileri bugün resimlerde gördüğümüz gibi gerçeğinden farklı tahayyül etmiştir. Bunlar halkın kendilerine olan yaklaşımından faydalanarak kendilerini keramet ehli göstererek bir takım saf insanlara geleceğe dair haber verme, dileklerini gerçekleştirebilme yetenekleri olduğunu inandırıp geçimlerini sağlamışlardır. Bu tür sebepler Rum Abdalı denilen bu şahısların mezarları etrafında, Abdal, Baba, Dede ismiyle de anılan bir "kült" oluşturmuştur.[51]

---

[51] Zikreden N. Birdoğan, **a.g.e.**, s. 38.

Öncü dervişlerle akıncı beylerin farkını Fuat Köprülü ve Ömür Lütfi Barkan tartışmışlardır. Bu konuda Barkan;

"Burada incelediğimiz dervişlerle 16. yy. eski şairlerinin bestelediği biçimde çıplak gezen, esrar yiyen, kaslarını, saç ve sakallarını traş ederek... Dolaşan dervişler arasında büyük bir fark bulunması gerekir" demektedir.[52]

Halk inançlarını esas aldığımız için bu teşhisler bizi fazla ilgilendirmemektedir. Biz halkı "Horasan Eri" teşhisini koyduğu yatırları halkın müracaat gerekçelerine göre tasnif edip tanıtmaya çalışacağız. Tasnifimizi, çocuk isteme, çocuğun yaşamasını sağlamak, kısmetin açılması, tedavi, bereket, yağmur istemek tarzında yaptık. Ancak edinebildiğimiz malzeme mahdut olunca, bunun şimdilik yeterli noktaya getirilemediğini de gördük.

Halk lügatçesinde dini ululara verilen isimler itibariyle terimler de çok kere eş anlamda kullanılmaktadır. Kaynağa sadık kalınarak yapılan derlemelerde bu tabirlere de sadakat mecburiyeti doğmaktadır. Bu alanda yapılacak çalışmalar; ilerledikçe halk tanımlarının da tasnifi sağlanılacaktır.

---

[52] Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak, "Türk Folklorunda Rum Abdalları", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri** II. C. Ankara 1992, s. 271-276.

Ayrıca halk kahramanının düşmanını belirtirken "Haçlılar" tabirini kullanmaktadır. Kastettiği düşmanın Haçlı Seferlerini düzenleyenlerden ziyade, inancında haç olanlar anlamında olduğu tahmin edilmektedir.

Çeşitli dileklerin yerine gelmesi ve kısmetlerin açılması niyetiyle ziyaret edilen Horasan Erleri:

Melik Gazi: Kayseri Pınarbaşı, Melik Gazi köyünde yatmaktadır. Danişmentlilerin kurucusu **Gümüştekin Ahmet Gazi**'nin (Ö. 1105) on iki oğlundan birisidir. Haçlılar, Ermeniler ve Bizans'a karşı savaşmıştır. Halk türbesini, hastalıklarının tedavisi, çocukları olması ve çocuklarının yaşaması için ziyaret etmektedir.

Kahramanlıkları efsaneleşmiştir. Keramet sahibi bir kimse olarak bilinir. Kendisine iğne batırılması halinde hâlâ vücudundan kan çıktığına inanılmaktadır. Daha ziyade hasattan evvel ve sonra ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim okur, sandukasının etrafında dönenler de olur.[53]

Şeyh Müştak: Çemişkezek İlçesi'nin Cebe Köyü Müştak mezarındadır. Halk çeşitli dilekler ve kısmet açıl-

---

[53] Prof.Dr. Ünver Günay... **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kayseri** 1990, Gayri matbu etüt), s. 66-69.

ması için gelir. Kurban keser, ziyaret Perşembe ve Pazar günleri olur. Horasan'dan gelip buraya yerleşmiştir.[54]

Abdülgani Hazretleri: Çemişkezek İlçesi'nin Cebe Köyü Mustak mezrasında babası Şeyh Müştak ile aynı yerdedir. Buraya çeşitli dilekler için gidilir. Halk Perşembe ve Cuma günleri ziyaret eder ve kurban kesenler de olur. Horasan'dan gelip buraya yerleşmiştir.[55]

Sarı Saltuk: Tunceli ili Hayat ilçesi Sarı Saltuk dağının tepesinedir. Asıl ismi Seyyid Mehmet Buharî'dir. Halk çeşitli dilekleri ve kısmetlerinin açılması için ziyaret eder. Horasan Eri olarak mütalaa edilmektedir.[56]

Ayrıca Diyarbakır'da Melik Ahmet Paşa Caddesi üzerinde Unkapanı yakınlarında Gülşehriler Tekkesi yanında Alp Erenlerden kabul edilen Sarı Saltuk'un türbesi vardır.[57]

---

54 Kenan Güven, **Tabiat Güzellikleri ve Kültürel Yönleri ile Tunceli**, Ankara, 1991, s. 140.

55 Kenan Güven, **a.g.e.**, s. 140.

56 Kenan Güven, **a.g.e.**, s. 137-139; Sarı Saltuk konusunda bkz. Michael Kiel "Sarı Saltuk ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar" **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 9, 1980; **Dergi Tanıt.** Yıl. 12, s. 129, Nisan 1990, s. 19-21.

57 **Diyarbakır Albümü**, s. 31.

Omuzu Gürzlü: Kayseri'nin İncesu İlçesi, Sırtma Köyü sınırları içinde Evliya Dağı'nın eteğindedir. Eren'in Horasan Eri akıncılarından olduğu, Haçlı Seferlerine katıldığı ifade edilmektedir. Burası değişik niyet ve maksatlarla ziyaret edilir. Diğer ismi Omuzu Güçlü olan evliyanın çok iyi sapan artığı ve türbesi ile alay edenleri çarptığına inanılmaktadır.[58]

Ağa içen Ziyareti (Seyit Mençek): Tunceli ile Hozat İlçesi Karabayır Köyü'ndedir. Horasan'ın Nişabur kentinden 666'da gelmiştir. H. 685 yılında Rum askerlerince şehit edilmiştir. Zehir verildiği halde ölmeyen 40 seyidin başı olduğu için kendisine **(sere çellan) kırkların başı** denilmektedir. Çeşitli ihtiyaçlar için gidilmektedir.

Karadonlu Can Baba: Türbe ve Tekkesi Divriği'nin Karageban Köyü Ömerli mezrasındadır. Sonbaharda hasat zamanı ziyaret edilmektedir.[59]

Celal Baba: Kars Kalesi'nde yatmaktadır. XII. yy.da Kıpçak-Gürcü istilasında şehit düşmüştür. Mezar çini kubbeli iken 1579'da Lala Mustafa tarafından onartılmış

---

[58] Prof.Dr. Ünver Günay, v.d., **a.g.e.**, s. 60.

[59] Kenan Güven, **a.g.e.**, s. 129-130.

1878 yılından sonra Rus istilası döneminde tahrip edilmiştir. Halk Horasan eri olduğu kanaatindedir.[60] Eskiden çeşitli dilekler için ziyaret edilirdi.

Hasan-ı Harakanı: Kars'ta Evliya Caminin bahçesindeki şehitlikte yatmaktadır. 1064 yılında şehit düşmüş, türbesi 1579 yılında yapılmıştır. Halk Horasan Eri olduğu kanaatindedir. Eskiden halk burasını çeşitli dilekleri için ziyaret ederdi.[61]

Deli Baba (Veli Baba) : Horasan'a bağlı Aras bucağındadır. 1404 yılından evveline tarihlendirilmektedir. Muhtemelen Horasan Eri'dir. Bir dönem halk burasını çeşitli ihtiyaçlarını dilemek için ziyaret ederdi.[62]

Kolu Açık Hacim Sultan: Asıl adı Recep'tir. Uşak ili Susuz mevkiinde gömülüdür. Hacı Bektaşi Veli ile birlikte Horasan'dan gelmiştir. Hacı Bektaş'ın kendisine verdiği

---

60 Yaşar Kaya Kalafat, "Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri" **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV. Ankara 1992, s.149-171; C. Arslanoğlu, **Kars İlindeki Kültür ve Turizm Hazineleri**, Ankara, 1988, s. 16.

61 **a.g.e., a.g.y.,** ve **a.g.e.**, s. 29.

62 Z. Başer, **a.g.e.**, s. 156.

Batın Kılıç=tahta kılıç terbiyeci olarak görevlendirilmiştir. Halk bu eri çeşitli dilekleri için ziyaret eder.

Şeyh Ümmü: Develi'dedir. Horasan Eri olarak bilinmektedir. Türbenin yanındaki beyaz çalı, bacaklarda oluşan yaraları iyileştirmektedir. Hastalar Perşembe günü Sabah namazından evvel Çalıdan bir parça alıp kurumaya terk eder çalı kuruyunca yaranın da kuruyacağına inanılmaktadır. Buraya gelenler ilçenin kuzeyindeki delikli taşta da geçmektedirler.[63]

Bakdur Dede: Kayseri Hacılar Kasabası'nın Sakar Bağları yolu üzerindedir. Horasan'dan kabilesi ile birlikte gelip buraya yerleşmiştir. Hacılar kasabasını kurmuştur. Daha ziyade kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir.[64]

Muharrem Dede: Isparta'nın güneyinde Sidre Tepesinin şehre bakan Sidre Membaının yanında yatmaktadır. Daha ziyade çeşitli dilekler için ziyaret edilmesinin hayrına inanılır.

---

[63] Prof.Dr. Ünver v.d. a.g.e., s. 50.

[64] Prof.Dr. Ü. Günay v.d. a.g.e., s. 26.

Isparta'nın fethinde yararlılıkları görülmüş yedi ermiş kardeşte biri olduğuna inanılmaktadır. Bununla kurban kesilir, Cuma günleri ve Hacca gidilmeden evvel ziyaret edilir. Bir şahıs gördüğü rüya üzerine Türbesini yaptırmıştır.

Çocuğa kalamayanlar (hamile olamayanlar), çocuğu olamayanlar (düşük yapanlar) çocuğu yaşamayanlar, yürümekte zorluk çeken çocuklar, hasta çocukların gittikleri Horasan Erleri;

Sağaşık Dede: Isparta'nın Geyran Köyü yakınlarında Antalya yolu üzerinde yatmaktadır. Daha ziyade çocuğu olmayanlar ve çocuğu yaşamayanlar tarafından ziyaret edilir.[65] Halk kendisinin Horasan'dan geldiğini rivayet eder.

Ayak Dedesi (Gök Veli Sultan): Isparta'nın Çelebiler Mahallesi arkasındadır. Zatın asıl adı Şeyh Recep'tir. Yürümekte zorluk çeken çocuklar getirilir.[66]

---

[65] Doç. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s. 138.

[66] Doç. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s. 146.

Yağan Baba: Pasinler'in Köprüköy Bucağı Yağan Köyü'ndedir. Asıl adı Özbek olup Kirman tarafından gelen Türkmenlerdendir. Yerleştiği yere adını vermiştir. M. 1048'e tarihli vakfiyesi, hakkında bilgi vermektedir. Bayılmalar ve iç sıkıntılar gelmektedir.[67] Halk bu velinin de Horasan Eri olduğu kanaatindedir.

Horasan Baba: Horasan İlçesi'nin ilçe merkezindedir. Horasan'a Türkistan tarafından gelmiş evliyalardan olarak bilinir. Vakfiyesi M. 1048 tarihini taşımaktadır. Buraya çocuk istenildiği zaman gelinmektedir.[68]

Söylemez Baba: Karayazı'nın Söylemez Bucağı'nda Aşağı Söylemez Köyü'ndedir. Burası beden ve ruh hastalıkları bilhassa da çocuk hastalıkları için ziyaret edilmektedir. Horasan Eri olabileceğine ihtimal verilmektedir.[69]

---

[67] E. Sarıkçıoğlu, **a.g.e.**, s. 137.

[68] Z. Başer, **a.g.e.**, s. 175.

[69] Z. Başer, **a.g.e.**, s. 149-151.

Söylemez Ana: Karayazı'nın Söylemez Bucağı Aşağı Söylemez Köyü'ndedir. Bayılma ve Akıl hastalıkları, bu arada çocuk hastalar getirilmektedir.[70]

Yağmur Yağması İçin Müracaat Edilen Horasan Erleri:

Samağır: Kayseri-Bünyamin Samağın köyünde bir tepenin üzerindedir. Melik Gazi'nin komutanlarından Abdurrahman Gazi'nin türbesi de buradadır. Halk bu Eren'i yağmur duası için ziyaret etmektedir. Samağır isminin Gazi Askerlerine "Salma kır" komutu vermesinden kaynaklandığına inanılıyor. Halk eskiden burada kurban keser mum yakarmış, bugün sadece namaz kılınıyor.[71]

Dev Ali: Kayseri-Develi'dedir. Alparslan'ın komutalarından iken Dev Ali Kalesi'nin fethinde şehit olmuştur. Burası yağmur duasının yanı sıra çocuk isteme için de ziyaret edilen Eren mezarlarındandır.

Dev Ali sağ eli ile kale kapısını sökmüştür. Halk, Dev Ali'nin bazı mübarek geceler de kalkıp namaz kıldığına inanmaktadır. Abdest alabilmesi için türbeye testi ile

---

[70] Z. Başer, a.g.e., s. 148-149.

[71] Prof. Dr. Ünver Günay, y.d. a.g.e., s. 45.

su konulmaktadır. Burası daha ziyade Hıdrellezde ziyaret edilir.[72]

Ebce Sultan: Kayseri-Develi Ebce Köyü'ndedir. Bu köyü Ebce Sultan'ın kurduğu ifade edilmektedir. Menkıbesine göre Ebce Sultan ile Havadan Köyü'nde yatan Eren kardeştirler. Her iki Horasan Eri'ni halk yağmur duası için ziyaret etmektedir. Namaz kılıp kurban kesildikıen sonra Türbe sandukasındaki kuvvet taşına ağrıyan yerini sürmektedir.

Sultanın uzaktaki bir taşa gem vurarak taşı binip sürdüğü rivayet edilmektedir.[73]

Turesan: Kayseri'nin İncesu İlçesi ile Ürgüp'ün Başköyü arasında Tekke Dağı'ndadır. Horasan'dan gelip burada İslam'ı yaymak için Tekke kurduğu veya Kayseri Fathi Turesan Bey olduğu rivayeti vardır. Halkın buraya öncelikli yağmur duası ve ayrıca şifa bulmak için geldiği ifade edilmektedir. Türbesinin hemen önündeki düz taşlarda şeyhin namaz kıldığı ve taşlardaki aşınmanın namaz sonucu olduğuna inanılmaktadır. Tekkenin odalarından birinde bir insanın sürünerek geçebildiği bir menfez var-

---

[72] **a.g.e.**, s. 46.

[73] Prof. Dr. Ünver Günay, v.d., **a.g.e.**, s. 52-53.

dır. "Günah Deliği" denilen menfezden geçenin günahının affedileceğine inanılmaktadır.[74]

Mikdat Dede: Kayseri-Talas İlçesi Sakaltutan Köyü'ndeki bu Horasan Eri'nin Melik Gazi'nin Piri olduğu ifade edilmektedir. Burayı çocuğu olmayanlar, çocuğu durmayanlar ve çeşitli hastalıklar ziyaret etmektedir. Eskiden buraya yağmur duası için de gelinirdi.

Tedavi için türbeye gelenler 2–3 gün türbede yatmaktadırlar. Rüyalarında Aksakallı bir ihtiyar kendilerine yardımcı olmaktadır. Eskiden türbede çok uzaklardan görünen bir ışığın yandığı ifade edilmektedir.[75]

Mahmud Gazi: Denizli'nin Çal İlçesi Mahmud Gazi Köyü'ndedir. Yağmur duası için gidilmekte idi. Halk bu yatırın Horasan Eri olduğuna inanmaktadır.[76]

Hızır İlyas: Develi'nin güneyindeki tepenin üzerindedir. Çocuğu yaşamayanlar ve darda kalanlar tarafından ziyaret edilir. Hıdrellez Bayramları burada kutlanır. Yağ-

---

[74] Ünver Günay, v.d., **a.g.e.**, s. 61.

[75] Ü. Günay, **a.g.e.**, s. 75.

[76] M. Cumbur, **a.g.e.**, s. 16.

mur duası için buraya gelindiğinde kurban kesilir. Horasan Eri olarak bilinmektedir.[77]

Halkın sadece saygı duyarak ziyaret ettikleri ve Horasan Eri olduklarına ihtimal verilenlerdendir.

Seydi **Mahmut Hayrânî:** Akşehir-Sultan Dağlarının eteğinde şehir merkezinin yukarısında türbesi vardır. Kitabesi 1270 yılına aittir. Buraya halk saygı göstermektedir. Horasan eri olabileceğini ihtimal verilmektedir.[78]

Akıl hastaları, saralılar ve korkanların şifa bulmak için gittikleri Horasan Erleri:

Aktaş Ziyareti: Tekman'ın İncesu Köyü'ndedir. Bölgeyi İslâm-Türk'e ilk açan ordunun şehitlerindendir. Buraya akıl hastaları, dilek sahipleri ve ağrılılar gelmektedir.[79]

Üryan Baba: Narman'ın Elmalıdere Bucağı'nın Kari Köyü'nün doğusundaki tepenin üzerindedir. Üryan Baba,

---

[77] Ü. Günay, v.d., a.g.e., s. 50.

[78] M.S. Çagenli-A. Bayram, **Erzurum'da Bulunan Meşhur Ziyaretgâhlar ve Kabir Ziyaretinin Adabı**, Ankara 1973.

[79] M.S. Çagenli-A. Bayram **a.g.e.**

Gürgün Baba, Güzel Baba, Poslu Baba, Veli Baba, Kızıl Baba gibi Horasan Eri olası muhtemel yedi kardeşten birisidir. Ziyaretlere, iç sıkıntısı olanlar, korkanlar, bayılanlar ve dilek sahipleri gelirler.[80]

Ihlamur Dede: Isparta'nın Doğanca Mahallesinde Paşaoğlu Bahçesi'ndeki ıhlamur ağaçları altındadır. Çeşitli hastalıkların tedavisi için gelinir. Dedenin Horasan'dan gelmiş yedi erkek kardeşten birisi olduğuna inanılmaktadır. Niyet tutan halk buradaki ıhlamur ağacına çivi çakıp, çaput bağlar, adak adarlar. Mezara akşamları yakılması için mum konulur.[81]

Koyun Abdal: Kayseri-Bünyan'ın Koyunabdal köyündedir. Buraya çeşitli ihtiyaçlar ve hususiyle çocuk ve ergin insan hastalıkları ve bilhassa ruhi rahatsızlıklar için gelinmekteydi. Koyunabad köyünün kurucusudur. Bir şahsın gördüğü rüya üzerine yeri tespit edilmişti. Cesedi bulunduğu zaman çürümediği görülmüştür. Yanında bulunan Karaağaç'a saygı nedeniyle dokunulmamaktadır. Şi-

---

[80] Z. Başer, a.g.e., s. 208.

[81] Doç.Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, "Isparta ve Çevre Köylerindeki Ziyaret ve Adak Yerleri", **Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi**, Sa: 3, Fasikül 1-2'den ayrı baskı, Ankara 1979, s. 139.

fa bulmak isteyenler üç gün Cuma namazından sonra gelip mezarın etrafında üç defa dolanmaktadırlar.[82]

Seydi Şerif: Kayseri Bünyan'da yatan ve Dev Ali Kalesi'nin fethinde şehit düşen Horasan Erleri'ndedir. Kitabesi 1276 yılında yapılmıştır. Çocuğu durmayan, huysuz ve bunalımlı çocuklar, kadınlar tarafından ziyaret edilir.

Çocuğunun yaşmasını isteyen kadın çocuğunun boynuna at nalı ve boncuk gibi şeyler takarak, o mahalledeki ismi Mehmet olan yedi kişinin kapısını dolaştırır. Sonra çocuk türbenin kapısına bağlanır ve türbeye satılır. Doğumdan önce ziyarete giden hamile kadının eline türbenin içinden taş, çöp türünden bir şeyler verilir. Kurban kesilir, çocuk dünyaya gelip yedi yaşını doldurıncaya kadar her yıl kurban kesilir. Kurbanın kanından çocuğun alnına sürülür.

Çocuğu olmayanlar için türbedar kadın, mezarın başındaki taşı çocuğu olmayan kadının sırtına koyar, mezarın etrafında dolaştırır. Daha sonra okunan bez parçaları anne adayına verilir. Çocuğu olanlar, çocuklarına "Seyit" ismini koyarlar. Çocuğun kız olması halinde ismi "Şerif" olur.[83]

---

[82] Ünver Günay, v.d., **a.g.e.**, s. 44.

[83] Ünver Günay, v.d., **a.g.e.**, s. 48-49.

Horasan Baba: Erzurum-Horasan ilçesindedir. Yatırın Horasanlı İmam Rıza'nın torunlarından Şeyh İsmail Kemalettin'e ait olduğu bildirilmektedir. Buraya; bayılmalı, inatçı, baş ağrılı hastalar ile çocuğu olmayan ve yaşamayanlar gelmektedir. Horasan Eri olduğu inancı vardır.[84]

Horasan Eri olarak bilinen Anadolu ululârının etrafında bir kült oluşmuştur. Bu kültün unsurları arasında her ne kadar efsane ve rivayetler varsa da kültün merkezinde ölü olan kişinin türbesi ile ilgili inançlar vardır. Horasan Erleri ile ilgili inançların muhteva ve mahiyetini, Türk inanç kültüründeki Fuat Köprülü tarafından geniş bir şekilde ele alınan "Baba" kültünden ayırmak mümkün değildir. "Baba" tanımını daha geniş kapsamlı ele alıp[85], dini kültürümüzde yaşamakta olan Veli kültünün Horasan Erleri'nin kapsadığı rahatlıkla söylenebilir.

Halk tasavvufunda yerini muhafaza ettiğini gördüğümüz "Muhammedî velilerin İsevi velileri susturup etkisiz hale getirdikleri" inancının izahı, Anadolu Erlerinin bu yeni mücadele coğrafyasında, kendilerinden evvel var olan, Hıristiyan velilerinin yerine geçebilmek için, onların kullandıkları metotları kullanarak onları tesirsiz hale getirebilmek istemeleridir.

---

[84] Z. Başer, **a.g.e.**, s. 149.

[85] Fuat Köprülü, "Baba", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1961, C.2, s. 165-166.

Bizim, "Bilinmesi istenilmeyen ve bilinmesini istemeyen velilerin gerçek kimliklerinin açıklanmadığı" şekilde aktardığımız halk inançlarının izahı, "velinin içinde yaşadığı toplumla doğrudan ilgili olup, bazı sosyal ve psikolojik faktörlere dayanmaktadır."[86] Şeklinde yapılabilir mi?

Veli kültünün esası Tanrı'ya yakınlığı kabul edilen kimsenin hayatta iken veya öldükten sonra herhangi bir konuda yardım edebileceğine inanılmasıdır. Bazı araştırmalara göre Müslümanlıktaki veli kültünün menşe itibariyle İslamiyet'le bir ilgisinin olmadığı rahatlıkla söylenebilirken[87]; Anadolu'daki Veli kültünün, Horasan Erlerindeki tezahürünün menşei, gayet tabii ki, Horasan Erleri'nin geldikleri yerler ve oradaki İslamiyet'ten evvelki dinleridir.

Hz. Muhammed (s.a.s.) en büyük mucizesinin Kur'an-ı Kerim olduğunu biliyoruz. Aziz Mahmut Hüdayi gibi keramet sahibi uluların varlığı da malumdur. İslamiyet'te yardım, yalnız daima galip ve hikmet sahibi Allah katındadır. Allah insanları ve cinleri, her şey dışında yalnız o'na kulluk etmeleri, dua, yardım dilemeleri, kurban, adak vesaire ibadetlerini O'na tahsis etmeleri için yarattı. Ölüler, cinler, melekler, ağaçlar ve taşlardan yardım istemeye gelince, bu en büyük şirktir. Ancak Allah'ın (c.c) iz-

---

[86] Geniş bilgi için bkz. A. Yaşar Ocak, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkîbeleri**, Ankara 1984.

[87] A. Yaşar Ocak, **a.g.e.**

ni ile Horasan Erlerinin, kutsanmış olmaları olmayacak bir şey değildir. Tabiatın ağaç türünden varlıklarının kutsanmış olabileceği ise "yer-sub" un bir tezahürü olabilir.

Anadolu Türkleri İslamiyet'e girmeden evvel Gök Tanrı, Budizm, Zerdüşizm, Mazdeizm, Manihaizm, Musevilik ve Hıristiyanlığa girdiler. Bunlardan Gök Tanrı inancındaki Atalar kültü, veli kültünün oluşmasında etkili oldu. Gök Tanrı inancındaki Kam'ın Horasan Erlerinde tezahür eden veli tipinin nüvesi olduğu veya ortak özelliklerinin tarihi seyir içerisinde geliştiğini söylemek mümkündür. Zira Kam da Horasan Erlerinde misallerini gördüğümüz gibi olağanüstü yeteneklerle donatılmıştır.

Horasan Eri kimliğinin gelişme seyri ve İslamiyet'ten evvelki kaynakları vurguladıktan sonra Türklerde Veli tipinin tasavvuf kanalıyla geliştiği, Horasan tasavvuf mektebinin en büyük ustası Ahmet Yesevi (ölm. 1167) ile Anadolu'ya girdiğini görüyoruz. Verdiğimiz misaller de "Şeyh"lerden hangilerinin Sünni veya ayri sünni olduğunu bilemiyoruz ama muhakkak ki, her iki kesimden de Horasan Eri olarak vardı. Halk saygı duyarken, yatırın "Horasan Eri" olması yetmektedir.

Âşık Paşazade'nin Alp ya da Alp Eren olarak tanımladığı erler İslam öncesinde Alp olarak bilinirken İslamlıktan sora yerini Gazi sözcüğüne bıraktı.

Türk halk sufiliğinde; Türkistan Erenleri, Horasan Erenleri ve Rum (Anadolu) Erenleri bilinirken, araların-

daki muhtelif bağlantılara rağmen biz, Anadolu'daki Erenlerden "Horasan Eri" olarak bilinenlerden söz ettik. Bunlar isterlerse klasik anlamda Sünni veya Alevî-Bektaşi sufi olsunlar, bu cihetleri bizi ilgilendirmiyor. Ancak, bir vesile ile şunu söyleyelim ki; Ahmed Yesevi'yi bilmek ve itibarına hürmet etmek demek, günümüzde Türkiye'de mezhep farklılığından hareketle, siyasi geliştirilmek istenilen "çözülmeye", özellikle Alevi konusuna çözüm getirebiliriz. Bizim ifadelerimizdeki Horasan Eri, Anadolu'da faaliyet gösteren Türkistan ve Horasan'dan gelmiş olanlar anlamındadır. Bu inanç kodu, mezhepler ve tarikatların üzerindedir.

Prof. M. Kaplan'ın "Nesillerin ruhunun oluşmasında" ve Dr. M. Cunbur'un "Osmanlı Hudutları içinde kalan toprakların Müslüman insanların bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlama da" etkin rol oynadığını belirttiği bu manevi abidelerin önemini halk inançları itibariyle anlatmaya çalıştık. Gördük ki, halkı isterse Tahtacı olsun Yatağan Baba'da olduğu gibi, isterse Zaza olsun, Yel Baba'da olduğu gibi isterse Bektaşi olsun Hasan Dede'de olduğu gibi veya Sünni olsun Celal Baba'da olduğu gibi isterse şimdiler de bir kısım taraftarları, Kırmanca konuşsun Hindi Baba'da olduğu gibi milletimiz mimarları ortak değerleri paylaşmış ve ortak maya ile mayalanmıştır.

Horasan Erleri, ülkemizin dünden, bugüne, doğudan batıya harcı olmuştur. Bunlar bazen geldikleri ülkeden Horasan'dan-Türkistan aile ve aşiretler ile bugünkü

yurdumuzun kolonizatör dervişleri olmuşlar. Bazen de bu toprakların bugünkü kimliklerini kazanırlarken bu topraklarda vazife alıp görev ifa etmişlerdir. Bir ülkede yedi ayrı Sarı Saltuk'un oluşu başka nasıl izah edilebilir. Nice Dada veya Dede diye bilinen Horasan Eri vardır ki, Sünni veya gayri Sünni oluşları halk arasında tartışılırken ve bunlar sevenleri tarafından paylaşılamaz iken, taşıdıkları Horasan Eri motiflerinden şüphe edilememektedir.

HOROSAN ERİ OLARAK BİLİNEN ANADOLU YATIRLARI*

(Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)

GİRİŞ

"Horasan Erleri"; muhtevalı birçok ilmî çalışmanın yapıldığını biliyoruz.[88] Bizim de halk inançları merkezli Horasan Erleri konulu iki denememiz oldu.[89] Bu mütevazı çalışmamızda "Horasan erleri" olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine aksetmiş olan yatırları aldık. Bu bilgileri, 1236 Türbe formu ile aksettikleri arşivden çıkarırken, tanıtımlarında sadece bu formlardaki bilgilere sadık kalaca-

---

* Yaşar Kalafat, **Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi Cilt: XL. Prof. Dr. Necati Öner armağanı.**

88 Metin Akar, "**Osmanlılarda Yesevilik**" Yesevilik Bilgisi, M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998, s.332-337; Yılmaz Kurt "**Hoca Ahmet Yesevi'nin Rum eyaletindeki Taviye kurucuları üzerindeki Etkileri**" M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998 s. 379-396; H. Kamil Yılmaz, "**Anadolu ve Balkanlarda Yesevi İzleri**" Yesevilik Bilgisi, M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998, s. 397-417.

89 Yaşar Kalafat "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler" **Yeni Form, Aralık 1994**, S. 307. s. 43-48; Anadolu Türk Halk Sufizmi "**Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Erzurum Yöresi Gönül Erleri**" **Vakıf ve Kültür, Ankara 1997**; "**Misyonerlik Halk İnançları Oryantalizm ve Genel Türkiyat**" **III. İslam Şurası, 25-28 Mayıs 1998, Ankara.**

ğız. Bu bilgileri Müftülüklerimiz derlemiş veya derletmişlerdir. Bildirimize esas olan seçme kotunu "Horasan Eri" olarak almış olmamız, diğer formlarda ismi geçen ulu kişilerden, bir kısmının mahiyetleri, zihniyetleri ve fonksiyonları bu kapsama girmediklerini göstermez. Biz daha evvel yaptığımız başka bir çalışmada da keza halkın yaptığı tasnifi esas almıştık.[90]

Malzeme; Türbenin adresi, türbede kimlerin yattığı, ne zaman ve kimler tarafından yapılıp onarıldığı, mimari özelliği, müştemilatı, türbenin niçin ve ne şekilde ziyaret edildiği, varsa rivayet ve efsanesi, kimin tarafından bakımının yapıldığı, yıllık ziyaretçi sayısı şeklinde tasnif edilmiştir.[91] Biz, halk inançları itibariyle çok kısa atıf ve açıklamalarda bulunacağız.

Bu çalışmada; Ankara-Çubuk'tan Şah Kalender Veli, Ankara Kalecik'ten Alişoğlu, Ankara Beypazarı'ndan Kaygusuz Abdul, Ankara Nallıhan'dan Tabduk Emre, Ankara Kızılcahamam'dan Durasan Şah'a, Antalya Akseki'den Hacı Doğrul, Antalya Alanya'dan Pirce Alaaddin, Aydın Bozdoğan'dan, Horasanlı Mehmet Efendi, Bilecik Bozüyük'den Kumral Abdal, Bursa İnegöl'den Hasan Dede, Bursa Yenişehir'den Karacaahmet, Burdur Yeşilo-

---

[90] Yaşar Kalafat "**Anadolu Türk Halk Sufizmi-Zazalar-Kırmanclar ve Türkmenler (Erzurum Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Halk Bilimi İtibariyle Önemi)** İstanbul 1997.

[91] **Diyanet İşleri Başkanlığı, "Türbeler 1996".** Altı Klasörde Toplanılmış Çalışma.

va'dan Niyazi Baba, Çankırı Ilgaz'dan Şaban Dede, Çankırı Bayramören'den Balıbaba, Horasanî Abdulrezzak Sultan, Çankırı Yapraklı'dan Benli Muhittin Gurhi Hz., Çankırı Orta'dan Paşa Sultan, Çankırı Ilgaz'dan Balören, Çankırı Merkez'den Şeyh Kara Mustafa, Çorum Oğuzlu'dan Karadonlu Canbaba, Çorum Osmancık'dan Koyunbaba, Erzurum Horasan'dan Horasan Baba, Erzurum'da Hoca Vecih-id-din, İstanbul Beykoz'dan Akbaba Sultan, İstanbul Tuzla'dan Bayrak Dede, Kastamonu Merkez'den Deveci Sultan, Kayseri Develi'den Epçe Sultan, Kütahya Hisarcık'dan Şehitler, Kütahya Hisarcık'dan Şehçakır Türbesi, Muğla Milas'dan Buharalı Bedreddin, Ordu-Ulubey'den Şeyh Abdullah-ı Veli, Uşak Merkez'den Ahmet Semerkandi, Sivas-Ulaş'dan Şeyh Mehmet Dede, Sakatya Traklı'dan Davut Dede, Bayrak Dede, Kavak Dede, Samsun Merkez'den İsababa, Sivas Yıldızeli'nden Kevgir Baba, Sivas Yıldızeli'nden Şeyh Halil, Şanlıurfa Birecik'den Şeyh Hasan, Tokat Sulusaray'dan Malüm Seyid Türbesi, Karabük Eflani'den Çalışlar Türbesi, Karabük Safranbolu'dan Kirkille Ergüllü türbeleri üzerinde durmaya çalışacağız.

METİN

Şah Kalender Veli Türbesi: Ankara İli Çubuk İlçesi Bele köyündedir. Velinin diğer ismi, bir rivayete göre Şeyh Seyid Abdılkadir Efendidir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbenin Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkililerinin ifadesine göre Selçuklu dönemi eseridir. Taş ve

altıgen olan türbenin müştemilatında cami ve mezarlık vardır. Türbe, ruh hastaları, felçliler ve çocuğu olmayanlarca ziyaret edilmektedir. Ziyarete gelenler kurban kesmektedirler. Velinin babası **Şeyh Seyid Siyem Sultan** Horasan'dan gelmiştir. Kalender Veli ise Osmanlı zamanında alemdarlık yapmıştır. Rivayete göre **IV. Murat** kendisinden su istemiş veli, **su** kabı ile değil de suyu sele ile getirince, köyün adı sele olarak kalmıştır. Yıllık ziyaretçi sayısı 1.000 civarında olan türbenin bakımını, köy muhtarlığı ve Kemal Kalender isimli bir şahıs yapmaktadır.

Alişoğlu Türbesi: Ankara'nın Kalecik İlçesinde, Kale Mahallesi cami altı semtindedir. Türbede **Alişoğlu Ali Efendi**, annesi ve kızı yatmaktadır. Türbe 1231 yılında kendisi tarafından yaptırılmış ve vasiyeti üzerine oraya defnedilmiştir. Türbe ahşap olup çatısı kiremitle kaplıdır. Müştemilatında; bahçe, avlu, konaklama odası, çeşme ve tuvaleti mevcuttur. Türbe her türlü hastalık için bilhassa bel, yel ve romatizma ağrıları için ziyaret edilmektedir. Şifa için burada yatılıp uyunmakta ve şifa bulunarak gidilmektedir. Eğitimini **Horasan**'da yaparak gelmiştir. Mesleği askeri hâkimlikmiş. Hacı Bayram Veliallah'ın akrabalarından olup, Kayseri'de hâkim iken **Hacı Bayram Veli** tarafından Kalecik'te hâkim olması uygun görülmüştür. Burada vazife yapıp yerleşmiş ölünce de buraya defnedilmiştir. Yılda 1.500 kadar ziyaretçisi olan türbenin

bakım ve temizliği Fevziye isimli bir vatandaş tarafından yapılmaktadır.

Kaygusuz Abdal Türbesi: Ankara İli Beypazarı ilçesi Kabaca köyündedir. Türbede Kaygusuz Abdal ve müritlerinden 10 yatır vardır. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe kubbelidir. Türbede çok sayıda örtü vardır. Türbe; şifa, saygı ve hayır için ziyaret edilmektedir. Kesin olmamakla birlikte Kaygusuz Abdal'ın Alaiye (Alanya) Beyinin oğlu olduğu **Abdal Musa Dergâhı**'nda eğitim aldığı **Horasan Evliyaları**'ndan olduğu ifade edilmektedir. Bazı kayıtlara göre, 1168 tarihinde Kabaca Köyü civarında hakkın rahmetine kavuşmuştur. Herhangi bir güvenlik tedbiri olmayan türbenin bakımını, hayırseverler yaparlar. Yılda takriben 1000 ziyaretçisi olmaktadır.

Kırmızı Ebe Türbesi: Ankara'nın Kızılcahamam ilçesi Taşlıca köyündedir. **Oruç Sultan Gazi**'nin annesidir. Türbenin kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı belli değildir. Türbe taş duvarlı kâgir bir yapıdır. Müştemilatı yoktur. Türbe, hürmet için ziyaret edilmektedir. Rivayete göre, **Alaaddin Keykubat**'ın Ordularını bir kova ayranla doyurmuş **ayran** hâlâ bitmemiştir. "Anadolu" kelimesi Kırmızı Ebe'nin askere "doldurayım" demesinden çıkmıştır. Yılda 500 civarında ziyaretçisi olan Türbe'nin bakımı Taşlıca köylülerince yapılmaktadır.

Tabduk Emre Türbesi: Ankara'nın Nallıhan İlçesi Emre sultan köyündedir. Halk türbede yatanların Tabduk Emre ve aile efradı olduğuna inanmaktadır. Türbeyi köy

halkı tespit edilemeyen bir tarihte yapmıştır. Üzeri kubbeli olan Türbe, kare planlı bir taş binadır. Müştemilatı yoktur. Türbeyi çocuğu olmayan anne adayları ziyaret eder, adakta bulunur, nafile namazı kılar, dua edip, kurban keserler. Tabduk Emre'nin 1200'li yıllarda **Horasan** tarafından İslam'a hizmet için gelip burada vefat ettiği ifade edilmektedir. Türbedeki diğer mezarlar; hanımı, dört çocuğu ve hizmetkârlarına aittir. Bakımı köy halkı tarafından yapılan türbeyi, yılda 2.000 kadar insan ziyaret etmektedir.

Durasan Şah Türbesi: Ankara'nın Kızılcahamam İlçesi Verimli (Tekke) kötündedir. Müştemilatı olmayan taş yapı türbenin, ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Türbe hayır dualarla Fatiha okunarak ziyaret edilmektedir. Durasan Şah **Horasan**'dan gelmiştir. Halkı eşkıya zulmünden koruyan ilme ve eğitime çok önem veren bir kimse olduğu anlatılır. Gelininin çok zengin olduğu, servetini hayır işlerine hasrettiği, Ankara'daki Suluhan'ın da buna örnek teşkil ettiği söylenir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün restore ettirdiği türbenin, bakımını köylüler yapmaktadır. Yılda 10 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Hacı Doğrul Türbesi: Antalya İli Akseki İlçesi Yarpuz köyündedir. Hacı Doğrul'dan **Mevlana Celaleddin Rumi**'nin kardeşi olduğu ve **Horasan**'dan geldiği rivayet edilmektedir. Türbesindeki Yusufi Dede ve torunu, Yarpuz kasabasının yerlisidirler. Türbe 1988 tarihinde Muzaf-

fer Çevik ve İçli Devrir tarafından yapılmıştır. Türbe taş duvar ve beton kubbelidir. Müştemilatında bazı kilim, örtü ve dinî levhalar vardır. Ziyaretçiler dileklerde bulunurlar. Yöre halkı ve her yıl bir defa **pilav günü** yapar ikramda bulunurlar. Rivayete göre; Antalya'nın Serik İlçesinde Cuma Salası verilirken Serik'in ileri gelenlerine, "Bana bir at verin köyümde Cuma namazı kıldırmam lazım. Köyümde Cuma namazı kıldıracak hoca yok. Ben Cuma Namazını kıldırmam lazım" der. Altına bir at verirler arkasından da iki atlı çıkarırlar. Ezan okunmasına 2-3 dakika kala köye gelir ve Cuma namazını kıldırır. Arkasından giden iki atlı ise aynı köye iki gün sonra giderler. Köylüye sorduklarında köylüler Cuma namazını Yusufi Dede'nin kıldırdığını söylerler. **Tayii zaman** olarak bilinen bu olay birçok evliyada görülebilmektedir. Bakımı halk tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 25-30 bin civarındadır.

Pirce Alaaddin Türbesi: Antalya'nın Alanya ilçesi Şeyhler köyündedir. Sucu İbrahimoğlu Pirce Alaaddin **Horasan**'dan gelmiştir. Türbesinde torunları **Hacı Abdulhalim Efendi** ve **Şeyh Abdul Kadir Efendi** ile birlikte yatmaktadır. Türbenin ne zaman yapıldığına dair sağlıklı bilgi olmamakla birlikte Pirce Alaaddin'in eşi tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Taş ve tuğla ile yapılan kubbeli türbenin müştemilatında sadece 3 mezar vardır. Genellikle ruhsal rahatsızlıkları olanlar tarafından şifa niyetine ziyaret edilir. Pirce lakabını küçük yaşta **keramet** gösterdiği

için almıştır. Cami görevlisi tarafından bakımı yapılan türbenin, yıllık ziyaretçi sayısı 350-500 civarındadır.

Horasanlı Mehmet Efendi: Aydın ili Bozdoğan İlçesi Ziyaretli köyündedir. **Horasanlı** Mehmet Efendi Binbaşı rütbesinde şehit düşmüştür. İlk hali harçsız taş duvarlarla çevrili olan türbe 1956 yılında köy muhtarlığınca yapılmıştır. Türbenin mimari bir özelliği olmayıp Taş duvar, akrep kiremit örgülüdür. Müştemilatında geçmişte medrese varmış, medresenin yerine 1954 yılında mescit ve cami yapılmıştır. **Yağmur Duası** yapılacağı zaman önce bu türbe ziyaret edilir, hayır hasenat yapılır. Daha ziyade **kadınların** ziyaret ettiği türbeye yılda 4-5 bin ziyaretçi gelmektedir.

Kumral Abdal Türbesi (Yediler Türbesi): Bilecik ili, Bozüyük ilçesi Yediler Mahallesi Kovalıca yolu üzerinde 2 km. mesafededir. **Kumral Abdal** veya **Kumral Alp, Hoca Ahmet Yesevi** talebesi ve **Horasan Erlerin**dendir. Tekke ve Zaviyesi 1270 yılında **Osmangazi** tarafından yapılmıştır. 1994 yılında ilçe kaymakamlığınca, kesme taş altıgen beton kubbe ile yeniden yaptırılmıştır. Müştemilatında Kumral Abdal ve **Horasan Erleri** vardır. 1994 yılında bir de mescit yapılmıştır. Kumral Abdal, **Şeyh Edebali**'nin Sancaktan olup Osmangazi'nin rüyasını tabir edip kendisine müjdeleyen bir mürit olarak bilinir. Ziyaretçilerin genellikle kendisine dua hediyesi gönderdikleri bilinir. Bakımı müftülüğün koruyuculuğuyla yapılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 4 bin civarındadır.

Hasan Dede Türbesi: Bursa ili, İnegöl ilçesi Şehitler köyündedir. Hoca Ahmet Yesevi'nin müritlerinden **Horasan Erlerindendir. Hacı Murad-ı Veli** evlatlarından Pir Hasan Dede olarak bilinir. Türbe 1984 yılında Ankara'dan İsmail SARIDEMİR, Cemal AKÇA ve Nezir Erdebil'in yardımları ile köy halkı tarafından yaptırılmıştır. 1994 yılında da, Ankaralı Sarraf Avni tarafından kubbe kurşunu döktürülmüştür. Türbe altı köşeli olup, ahşap duvarların genişliği 3 metredir. Çevre ve ön sahanlığı mermer döşeli olup, profil muhafaza ile çevrilidir. Müştemilatı olmayan türbede yatan Hasan Dede, **Ehl-i Beytten** olan 12 imamdan **Musa Kazım** neslinden gelme bir **seyit** olduğu inancı ile ziyaret edilir. Ziyaretçileri daha ziyade alevi inançlı vatandaşlar olup, buraya adak adanır. 1300-1400 yıllarında Çankırı'nın Şabanözü yöresi Alevileri daha huzurlu bir yöre ararlar ve o dönemde Rum çiftliği olan bu yöreye; **Akalar, Çonalar, Rahyalar** ve **Nansuşlar** aileleriyle birlikte yerleşirler. Türbenin bakım ve onarımını, 1994 yılında kurulan Hasan Dede Sosyal Kültür Yardımlaşma Derneği yapmaktadır. Yılda 5-6 bin ziyaretçisi olmaktadır.

Karacaahmet Türbesi: Bursa ili Karacaahmet ilçesi Karacaahmet köyündedir. Karacaahmet Sultan 1350 yılında dünyaya gelip, 1390 yılında göçmüştür. Ahşap Türbesini köy halkı yapmıştır. Müştemilatında bir şey yoktur. Türbe, Sultan'dan **himmet** beklemek, bir işin olması içşn dilekte ve şifa bulmak için ziyaret edilir. Sultan'ın **Hırasan Erlerinden** mücahit ve iyi bir hekim olduğu bilinmektedir.

Köy muhtarlığının koruduğu Türbeyi, yılda 50 kişi ziyaret etmektedir.

Niyazi Baba Türbesi: Burdur ili Yeşilova ilçesi Niyazlar köyündedir. Ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbeyi köy halkı restore etmiştir. Türbede Niyazi Baba'nın yanında bir çocuk mezarı vardır. Türbenin ilk yapı şekli tuğla ve kubbeli olduğu için, onarım buna göre yapılmıştır. Türbenin müştemilatında Niyazi Baba'nın Anadolu'ya gelirken getirdiği **kudümler, kalkan, davul** ve **topuz** vardır. Ayrıca Asası ve bir de **Kabir hanesi** vardır. Veli olarak bilinen ve inanılan Niyazi Baba'nın türbesi dua edilmek üzere ziyaret edilir. Niyazi baba, türbesinin yapıldığı yerde **şehit** olmuştur. Kuzu pınarı diye bilinen türbesinin yanındaki suyu Asasını yere vurarak çıkarmıştır. Türbeyi ziyarete gelenler yardım olarak para bırakır, köy halkının da yardımı ile türbenin bakımı bu para ile yapılır. Baba'yı yılda 1.000-2.000 kişi ziyaret eder.

Şaban Dede: Çankırı ili Ilgaz ilçesi Kese mahallesindedir. Geliş tarihi bilinmemekle birlikte Kaban Dede **Horasan**'dan gelmiştir. Türbe'de Dede'den başka ayrıca Ulemadan **Nakşibendî Şeyhi Hacı Hüseyin Efendi**, oğlu **Ahmet Efendi**, halktan **Ahmet Yavuz, İsmail Yavuz, İsmail Akbak** yatmaktadır. Türbe evvelce çakıl taşları ile çevrili iken 25 yıl kadar önce Ilgaz Belediyesi tarafından briketle çevrilmiştir. Türbe üzeri açık bir yapıdır. Müştemilatı yoktur. Türbeye **yağmur duaları** için gelinir. Ezelden beri türbe **arife** ve **bayram** günleri ziyaret edilir. Yılda 250-300

kişi tarafından ziyaret edilen türbenin bakımını mahalle sakinleri yapmaktadırlar.

Horasan Erlerinden Balıbaba Türbesi: Çankırı ili Bayramören ilçesi Akseki köyündedir. **Horasan Eri** olan Balıbaba'nın türbesi halk tarafından yapılmıştır. Ahşap olup üzeri kiremitlidir. Müştemilatı yoktur. Balıbaba'ya **yağmur duası** ve küçük çocukların göz rahatsızlıkları için gidilir. Rivayete göre geçmek zorunda olduğu köprü paralı olduğu için parası olmadığından geçememiş dua ederek akan suyu durdurup geçmiştir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 100 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Horasanî (Horasanlı) Abdurrezzak Sultan Türbesi: Çepni mahallesindedir. Eski kayıtlara göre, Çakır mahallesindedir.

Karadonlu Canbaba Türbesi: Çorun ili Oğuzlar ilçesi Müftülük Sitesi müştemilatındandır. Bu türbede Karadonlu Canbaba ve eşi yatmaktadır. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemekle beraber, 1994 yılında V. Genel Müdürlüğünün şubesi tarafından onarımı yapılmıştır. Örme taştan kümbet şeklinde bir türbedir. Türbe; şifa bulma, daha ziyade çocuk hastalıkları tedavisi, **askere uğurlama merasimi** ve turistik amaçlarla ziyaret edilmektedir. Burada **aş pişirilip** ikram edilmektedir. **Horasan**'dan geldiğine inanılan Karadonlu Canbaba, bir keşişle iddiaya girerek **fırına** girer, keşiş, Canbaba'ya sadece elini verdiği için elinin dışında kalan kesimler yanar. Bunun üzerine Canbaba "Bana elini verdi eğer gönlünü verseydi hiçbir

şey olmazdı" demiştir. İlçe müftülüğünce bakımı yapılan türbeyi, yılda 5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Şah Ahmet Türbesi (Demir Şeyh): Sungurlu ilçesi Demirşeyh kasabasındadır. **Alperlerden** olan Demir Şeyh, **Horasan**'dan gelen ve kendisi gibi Alperen olan **Bahşeyh, Sarışeyh** ve **Alişeyh** ile birlikte dört kardeştirler. Türbenin kimin tarafından yaptırıldığı belli değildir. 1242 yılında yaptırılmıştır. Bu türbeye 60 pare köy bağlı olup geçmişte burada **mutfak kaynatılırdı**. Türbe, kevgir kubbeli olup kasaba mezarlığı içerisindedir. Türbede eski yazılı taşlar ve namazlıklar vardır. Burası maneviyat edinmek ve ruhî rahatsızlıklara şifa bulmak için ziyaret edilir. Türbenin içinde, mezarın üzerinde demiri andıran **bir taş** vardır. Bu taşın başka yere götürülmesi halinde geri geldiği ve üzerine vurulduğunda **kan** çıktığı söylenilmektedir. Halk inançlarımızda mezar ve mezarlıklardan bir şeyin alınmayacağına bilhassa ulu mezardan bir şeyin alınmayacağına inanılır. Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan türbenin temizliğini belediye yapmaktadır. Yılda 5.000 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Balören Köyü Türbesi: Çankırı ili, Ilgaz ilçesi Balören köyündedir. **Horasan**'dan gelmiş bir er olduğu ifade edilen, erin ismi bilinmemektedir. Taş duvarlı, ahşap, çatılı kiremitli türbenin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı da bilinmemektedir. Müştemilatı yoktur. Düğünlerde **damat** donatılır ve dua etmesi için buraya getirilir. Halk inançlarımızda, **Sünnet Alayı, Düğün Alayı,**

Askere gidecek gençlerin oluşturduğu Alaylar Ulu Mezarlara gidip, dua edip, hayır dileklerde bulunurlar. Türbenin bakımını Koç Ailesi yapmaktadır. Ziyaretçisi mahduttur.

Şeyh Kara Mustafa Bey Türbesi: Çankırı ili Merkez ilçesi Konak köyündedir. Türbe yığma taş olup, kubbeli bir mescidi vardır. Türbe Çankırı Ululardından kabul edildiği için ziyaret edilmektedir. İstanbul'un Fethinden sonra Anadolu'ya yayılan din âlimlerindendir. Dinin Anadolu'da yayılmasında büyük emekleri geçmiştir. **"Ahmet Yesevi Talebelerindendir"** (Ahmet Yesevinin din anlayışını benimsemiş Fatih dönemi **Horasan** Erlerindendir.. Y.K.) 100 civarında yıllık ziyaretçisi olan Şeyh Kara Mustafa Bey Türbesinin bakımı yakın çevre tarafından yapılmaktadır.

Benli Muhittin Gurhi Hz. Türbesi: Çankırı ili Yapraklı ilçesi Akyazı köyündedir. Türbede ayrıca Benli Muhittin Gurhi Hz. nin İrşat ettiği 11hazret daha vardır. Türbeyi kimin ne zamana yaptırdığı bilinmiyor. Taş duvar ahşap binanın müştemilatında tuvalet, ihata duvarı ve türbeler vardır. Türbeyi şifa bulmak inancı ile ruh hastaları ziyaret etmektedir. Benli Muhittin Girhi Hz. ve diğerlerinin **Hoca Ahmet Yesevi** talebeleri oldukları "**Horasan**'dan İrşat hizmeti için görevlendirildikleri ifade edilmektedir. Bakımı halk tarafından yapılan türbeyi, yılda 150-200 kişi ziyaret etmektedir.

Paşa Sultan Türbesi: Çankırı ili Orta ilçesinde Seni Yaylası Ağlarkaya mevkiindedir. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Türbe 1993 yılında Orta

Belediyesinde betonarme olarak yapılmıştır. Müştemilatı olmayan Türbe; **yağmur duası** için ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler Adak Kurban keserler, hayvanları bulaşıcı hastalıklardan korumaları için, türbenin **etrafında dolaştırılırlar**. Bu uygulama bir nevi **tavaf** olup türbedeki zatın müspet elektriğinden nasiplenmeye dönüktür. **Paşa** Sultan **Horasan Eri** olan ve Orta ile Kanlıca arasında türbesi bulunan **Hacı Osman Efendi**'nin kardeşi olduğu rivayet edilir. Yılda 7-8.000 ziyaretçisi olan türbenin, bütün bakımı Belediyece yapılmaktadır.

Şehitler Türbesi: Kütahya ili Hisarcık ilçesi Merkez Köyü, Şehitler Mahallesindedir. **Horasan**'dan gelmiş, burada **şehit** olmuş 19 yatıra aittir. Geçmişte ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte 1972 yılında halk tarafından cami ile birlikte türbe de yapılmıştır. Betonarme iki kubbeli bu türbe "yatırlara dua etmek" amacıyla ziyaret edilir. 19 **Horasan Eri**'nin savaş zamanlarında türbeden ayrılarak Anadolu'nun Müslüman halkının saffında savaştıkları ifade edilmektedir. Halk arasında **"Yeşil Sarıklılar"** olarak bilinen Ulucanların, savaş döneminde savaşa katılmaları inancı eski bir Türk inancı olup **"Ana Maygıl"** olarak bilinir. Halk tarafından yapılan türbeyi, yılda 1.500-2.000 vatandaş ziyaret etmektedir.

Şehçakır Dede Türbesi: Kütahya ili Hisarcık ilçesi Şehçakır köyündedir. Köy ismini Şeyhten almıştır. Dede Ahmet Yesevi tarafından **Horasan**'dan İslam'ı yaymak için Anadolu'ya gönderilmiş, din bilgini ve **Savaş Eri** bir kim-

sedir. Din adamlığı ve savaşçılık yapmıştır. Türbe şu anda harabe durumdadır. 1300 yılında yapılmış birkaç defa onarım görmüş, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kayıtlı tarihi eserlerindendir. **Ahmet Yesevi** talebesi oluşu, (onun amacını taşıması itibariyle) çevrede büyük bir prestiji vardır. Bir dönem 6-7 Bektaşi köyü bu türbeye bağlı idi. Bu itibarla yılda 1-2.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Ülke savaş halinde olunca türbenin içinde bulunan **savaş aletleri** ve **sancak** kaybolmaktadır. Bu savaş malzemesinin savaştan sonra tekrar yerlerine geldiği, bunların **kanlı** oldukları ifade edilmektedir. 1974 yılı Kıbrıs Savaşında bu uygulamaya tekrar şahit olunmuştur. Türbenin bakımı, gönüllü kimselerce yapılmaktadır.

Buharalı Bedrettin Türbesi: Muğla ili Milas ilçesi Selimiye kasabası Şenköy'dedir. Türbe kapısındaki kitabede Buhara Halifelerinden **Seyyid Muhammed, Seyyid Burhanettin** Efendiler yazılıdır. Muhtemelen 13-14 YY. larda beylikler döneminde yapılmıştır. Kare planlı türbenin üzeri kubbeyle örtülmüştür. Kubbeye geniş sekizgen kasnak yapılmıştır. Duvarlar kesme taş ve tuğla almaşık çerçeveli olarak yapılmıştır. Müştemilatında mezarlık vardır. Türbe, "yatan zat ulu bir kimse olarak kabul edildiği için" dua edip dilekte bulunmak için ziyaret edilir, mevlit okutulduğu da olur. Şeyh Bedrettin Hazretlerinin **Yıldırım Beyazıt Han**'ın damadı olduğu, burada askerleri ile birlikte **şehit** düştüğü ifade edilmektedir. Şeyh Bedrettin için "Ho-

rasan Eri" tanımı Buhara'dan geldiği için kullanılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Köy tüzel kişiliğine ait olan türbenin fazla ziyaretçisi yoktur.

Ahmet Semerkandî Türbesi: Uşak ili, Merkez ilçesi, Kabaklar köyündedir. Mimari özelliği olmayan Türbe 1989 yılında ahşap ve harabe halinde iken, **Uşakî Tarikatı** mensupları tarafından tadilat yapılarak iki kubbeli betonarme olarak yapılmıştır. Türbe Semerkandi Hazretleri "büyük bir zat olarak kabul edildiği" için ziyaret edilip dua ve niyazda bulunulmaktadır. Ahmet Semerkandî kimsesiz olduğu için **"Fakir Dede"** lakabıyla anılmıştır. **Horasan Eri** tanımlaması Semerkant'dan gelmiş oluşu itibariyle yapılmıştır. Halkın Ahmet Semerkandî ve Buharalı Bedrettin için böyle bir teşhisi yoktur. Y.K.) Bakımı köy halkı ve Uşşakî Tarikatı mensuplarınca yapılan Ahmet Semerkandî hazretlerinin yıllık ziyaretçi sayısı 300 kişi civarındadır.

Şeyh Abdullahveli Hazretleri Türbesi: Ordu ili Ulubey ilçesi Şeyhler köyündedir. Hazretin türbesi ilkin ahşap olarak yapılmış, daha sonra 1984 yılında Şeyhler köyü halkı tarafından mescidi ile birlikte betonarme olarak yapılmıştır. Burası "Veli Hz. nin ruhuna Kur'an okumak ve dua etmek için ziyaret edilmektedir. Bakımını köy halkının yaptığı türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 30.000 civarındadır. **II. Murat** zamanında **Horasan**'dan Şeyhler köyüne

gelmiştir. Vakıfları vardır. Muhtaçların yardımına koşmuştur.

Şeyh Mehmet Dede Türbesi: Sivas ili Ulaş ilçesi Gümüşpınar köyünde cami bahçesindedir. Dede'nin **Horasan**'dan gelen 7 evliyadan biri olduğu söylenilmektedir. Etrafta **"Şeyh Dede"** olarak bilinmektedir. Herhangi bir kitabesi olmayan Mehmet dede Türbesinin, **Yavuz Sultan Selim** zamanında; Türbe, medrese ve çeşme olarak yapıldığı söylenilmektedir. Bugün ise, medrese ve caminin enkazı bile kalmamış taşları ev yapımında kullanılmıştır. Sadece etrafı taşlarla çevrili mezar şeklinde bir türbe kalmıştır. Mezar'ın etrafı demirle çevrilidir. Betonla tamir edilmiştir. Etrafında başka şahısların mezarları vardır. Eskiden etrafında ağaç oymadan yapılmış bir mekân var iken, şimdi yoktur. Türbeye akli dengesi bozuk olanlar, sara hastaları, felç geçirenler gelmektedir. Bu hastaların şifa buldukları ifade edilmektedir. Abdest alınmasını müteakip iki rekât namazdan sonra, dua edilip dilekte bulunulmaktadır. Hali vakti iyi olanlar, burada koyun veya inek keserek fakirlere ve köy halkına dağıtmaktadırlar. Halk arasında yaşayan rivayetlere göre; Yavuz Sultan Selim Mısır ve Bağdat seferlerine giderken Ordusu, şimdi Yenikarahisar ve Gümüşpınar köyleri arasındaki düz ovada dinlenmek istemiş ve orada otağ kurmuştur. Kendisine Şeyh Mehmet Dede'den bahsedilince, 3 altın göndererek Dede'yi huzuruna çağırmıştır. Elçi geldiğinde Dede bahçe bellemek-

teymiş, bu esnada elçiye bahçedeki her şey altın gözükür. Elçi utancından o üç altını veremez ve sadece "Padişah sizi çağırıyor" der. Şeyh Mehmet Dede'nin bahsetmediği üç altını çocuklar için harcamasını söyler. Elçi hayrete düşer. Dede, Elçi'ye "sen git ben de arkandan geliyorum" der. Elçi padişahın yanına gelince Dede'yi orada görmüş ve hayret etmiştir. Bu arada padişah ve Dede iki salatalık tohumu dikip başlarına birer bekçi koyarlar. Beheri bir çekirdek dikmiştir. Padişah seferden dönerken bakar ki, Dede'nin ektiği meyve verirken Padişahın ektiği henüz çiçek açmaktadır. Bunun üzerine padişah bu köylerin öşrünün % 10'nu bu köye bağlar, medrese, cami ve çeşme yaptırır. Yılda 2.000-2.300 kişinin ziyaret ettiği türbenin kumbarasına atılan paralarla türbenin bakımını köy ihtiyar heyeti yapmaktadır.

İçdedeler Köyü Türbesi: Sakarya ile Taraklı ilçesi İçdedeler köyündedir. Türbedeki **Davut Dede** ve **Bayram Dede Horasan Eri**dirler. **Kavak Dede** ise Bilecik ili Gölpazar ilçesi Kavak köyünden gelmedir. İlk yapıldığı zaman ve yaptıranı bilinmiyor. Bugünkü hali 1988 yılında köylüler tarafından yapılmıştır. Dört direk üzerinde bir kubbeden ibarettir. Türbenin güneyindeki, türbe sahiplerinin kazarak çıkardığı suyun şifalı olduğu ifade edilmektedir. Türbeyi çocuğu olmayan kadınlar ziyarete gelip, türbede bir gece kalıp, adak kurbanı keserler. Şifalı olduğu söylenilen su ile felçli çocuklar yıkanırlar. Köylüler burayı

Hıdrellez de ve sair toplantılarında ziyaret ederler. Menkıbelerine göre Müslim-gayri Müslim savaşlarında ülkenin İslam'a açılması için savaşmışlardır. Köylüler, darda kaldıklarında ismini andıkları bu zatların yardıma gelip burada kalanlara yardımcı olduklarına inanmaktadırlar. Bakımını çiftçilerin yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Ebce Sultan Türbesi: Kayseri'nin Develi ilçesi Ebce köyündedir. Sultan'ın cinsiyeti bilinmemektedir. Sultan zahiri anlamda erkekler ve kadınlar için de kullanılabilirken, batılı anlamda bir makam olan Sultanlık mertebesi için de cinsiyet şartı yoktur. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbede, **"Beşik"** denilen tahtadan yapılmış bir mezar, mezarın altında da bir mahzenin olduğu söylenilmektedir. Mezarın üzerinde basit ve küçük bir kubbe bulunmaktadır. Türbede halkın serdiği seccadeler vardır. Halk, Ebce Sultan'un, **Horasan**'dan geldiğine inanmaktadır. Develi'nin Hava'dan köyündeki yatır ile amca çocukları olduğu ifade edilmektedir. Ebce Sultan, amcasının oğlu ziyaret için **Eğer Taşı** diye bilinen bir taşa binip gittiği rivayet edilir. Taşa, duvara, at gibi binerek kuş gibi uçmak Orta ve Doğu Anadolu yatırlarında da rastlanılmaktadır. Yatırın mezarının başında yuvarlak ve uzun silindirimsi bir **taş** bulunmaktadır. Ziyarete gelen halk ağrıyan yerlerini şifa niyetine bu taşa sürmektedir. Daha ziyade köy halkı tarafından 500-600 ziyaretçisi olan türbe-

nin bakımını köy halkı yapmaktadır. Türbe, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından evvel buranın ayda 20 kuruş devlet tahsisatı vardı.

Bayram Dede Türbesi: İstanbul'un Tuzla ilçesinde Aydınlı camiindedir. Kimin tarafından ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe, ahşap olup müştemilatı yoktur. Halk dua yapmak için gelir. **Horasan** tarafından geldiği rivayet edilen Bayram Baba'yı yılda 30-40 kişi ziyaret etmekte ve türbe temizliğini mahalle sakinleri yapmaktadır.

Horasanî Baba Türbesi: Çorum'un Merkez köylerinden Tahran köyünde olduğuna dair müftülüğün eski kayırlarında bir not vardır.

Deveci Sultan Türbesi: Kastamonu Merkez ilçede Deveciler mahallesindedir. Deveci Sultan'ın gerçek ismi **Yusuf Horasanî**'dir. Kendisi ile birlikte, türbede **Elyakut Hoca, Hacı Kadem Efendi, Miralay Mehmet Ali Bey** ve kimliği bilinmeyen 8 kişi yatmaktadır. Kimin tarafından ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe, Deveci Sultan Camii harami dâhilinde ahşap bir binadır. Türbe, "Fatiha okumak ve tarihi bilgi edinmek" amacıyla ziyaret edilmektedir. Yusuf Horasanî bölgenin fethinden önce deve çobanı

görünümü ile arkadaşlarıyla birlikte Kastamonu'ya gelerek, bölge halkını İslam'a ısındırmak amacıyla çalışmalar yapmış ve fetih sırasında da büyük yararlılıklar göstermiştir. Bakımı cami görevlilerince yapılan türbenin, yılda 1.000 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Koyunbaba Türbesi: Çorum ili, Osmancık ilçesi, Koyunbaba mahallesindedir. Ulu kişilerin çok kere bulundukları yöreye isimleri verilmiştir. Koyunbaba mahallesi ismini Baba'dan almıştır. Koyun, uysallığı, itaatkârlığı, uyumluluğu ile çok kere güdücü oluşu temsil etmiş ve birçok Ulucan bu isimle anılmıştır. Horasan'dan geldiği ifade edilen Koyunbaba'nın asıl isminin **Seyit Ali** olduğu **İmamı Ali** (R.A.) ahfadından olduğu, sekizinci **İmam Rıza (Ali Rıza)** on ikinci oğlu olduğu, Osmancık'a gelip yerleştiği ve burada vefat ettiği anlaşılmıştır. Türbe, bir tepenin üzerindedir. Türbenin **II. Beyazıt** tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**'ne göre Baba 25 Muharrem 873 (M. 1467) yılında ölmüş, bir yıl sonra da türbenin kubbesi yapılmıştır. Türbe sekizgen gövdeli olup, üzeri piramidal bir gövde ile örtülüdür. Türbenin bahçe giriş kapısında bir kitabe bulunmaktadır. Mermer kitabe Tekke'nin Koyunbaba'ya ait olduğu yazılır. Türbe kapısı beyaz ve siyah mermerden yapılmıştır. **Ak** ve Kara Türk halk kültüründe simgedirler. Müştemilatında, türbe önünde bir bahçe, ahşap iki odalı ve üzeri kiremitli bir bina, yanında kesme taştan yapılmış misafirhane ve türbenin imaret kalıntılarından ibarettir. Rivayet edildiğine göre; Koyunbaba birçok yer dolaştıktan sonra Eynegöl (İne-

göl) Dağına gelir. Buradaki birkaç okka ağırlık beyaz taşı elinde top gibi oynatır. Sonra "Yarabbi taşın düştüğü yeri beni defne müyesser eyle" diye dua eder. Bu taşta Baba'nın **parmak izleri** vardır. Halen mevcut olmayan bu taşı, parmak ağrısı olanlar ziyaret ederlerdi. Bir diğer anlamına göre, Osmancık'ta **Mantık Baba**'nın yönetiminde her gece **Kırk Evliya** toplanarak Zikri Süphan ile meşgul olurlardı. Zikr Meclisi'ne her evliya elinde bir mum ile gelir. Yanar haldeki mumunu dikip otururdu. Koyunbaba'nın Osmancık'a ayak bastığı gece toplantıda bulunan bütün mumlar sönerler. Mantık baba'ya "Şeyhimiz bu neye alamettir" diye sorarlar. Mantık Baba'da "Ey dostlarım bu memlekete ulu bir zat geldi" der. Koyunbaba türbenin bakım ve onarımını Vakıflar Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Temizliğini ise, Sabri Kulkara ailesi üstlenmiştir. Daha ziyade Cumartesi, Pazar günleri ziyaret edilen babanın, yıllık ziyaretçi sayısı 18-20.000 dir.

Horasan Baba Türbesi: Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Gerçek ismi **Şeyh İsmail Kemalettin** olan Baba, **Horasan**'dan geldiği için bu ismi almıştır. Türbeyi ilk yaptıran bilinmemekle beraber şimdiki halini belediye yaptırmıştır. Müştemilatı olmayan taş duvarlı türbe, Horasan Baba yöre halkı tarafından sevildiği için ziyaret edilmektedir. M. 1040 yılında yapılan "Pasinler Meydan Muharebesine iştirak etmiş Anadolu'yu İslam'a hazırlayan **Gönül**

Erlerindendir. Bakımı torunları tarafından yapılmaktadır. Baba'nın yıllık ziyaretçi sayısı 500 kadardır.

Karanlık Kümbet Türbesi: Erzurum Merkez ilçesidir. Horasan-Türkistan'da vali olan Hoca vesihiddin isimli bir zat, Abadolu'nun Türk-İslam yurdu olması döneminde Erzurum'da bir savaşa katılmış, şehit din'in oğlu Sadrettin Türkbey tarafından H. 708 yılında yapılmıştır. Kümbeti kesik taşla yapılmıştır. Üzeri muntazam kesme taşlarla kaplıdır. Oniki yüzü olup kabartma kitabesi vardır. Türbede bazı sergiler vardır. Türbenin ziyaret sebebi, "Türbede yatan şahsın Allah katında makbul bir insan olduğu düşüncesiyle bu zatın yüzü suyu hürmetine evladan bir kısım isteklerde bulunmak" şeklinde ifade edilmektedir. Bakımı halk tarafından yapılan türbenin, yılda 2.500 ziyaretçisi olmaktadır.

Akbaba Sultan Türbesi: İstanbul ili Beykoz ilçesi Akbaba köyünde Canfeda Hatun Camii Avlusundadır. Akbaba (Ak Mehmet) Sultan Buhara'dan kalkıp, İstanbul'a gelmiş, Fatih Sultan Mehmet Han'ın Ordularına katılmıştır. Akşemsettin ile birlikte Fatih'in baş meşayıklarından biri olmuştur. Fetihten sonra gelip buraya yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Türbenin kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Türbenin mimari bir özelliği yoktur. Dört duvarla çevrili bir kabirdir. Büyük kabir taşları vardır. Kabrin ortasında ince bir koridor vardır. Etrafı demir parmaklıklarla çevrili olup, üzeri açıktır.

Müştemilatı olmayan Türbe "geçmişin büyük şahıslarından birisi olduğu için hürmeten ziyaret esnasında bid'ad yapılmaksızın dua edilerek" ziyaret edilir. Rivayete göre İstanbul muhasara edilmiş ve fakat düşmemektedir. Fatih üzüntü içerisindedir. Rüya âleminde İstanbul'un fethini gören Ak Mehmet, Ak Şeyh (Şemsettin) ile birlikte Fatih'e müjde verir. Türbenin bakım ve onarımını halk, temizliğini **Canfeda Hatun Camii** görevlileri yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 100-150.000 civarındadır.

İsababa Türbesi: Samsun ili Merkez ilçede Cedid mahallesi İsababa caddesi, İsababa mahallesi, İsababa camii avlusundadır. Burada Anadolu'nun fethi uğrunda **şehit** düşmüş İsababa ve birçok Türk mücahidinin kabri bulunmaktadır. Bunlardan sadece İsababa'nın türbesi vardır. Diğer mücahit ve komutanların kimlikleri bilinmemektedir. Türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Ancak 1895 yılında **Haznederzade Süleyman Paşa**'nın torunu **Memduh Bey** tarafından onarılmıştır. Türbenin 500 yıllık bir mazisi vardır. Kare şeklinde olup caminin bahçesindedir. Caminin içerisinde iken, imar sonucu caminin dışında kalmıştır. Halk türbeyi "Allah'ın rızasını kazanmak ve dileklerinin olması" için ziyaret etmektedir. Yılda 10-15 bin kişi tarafından ziyaret edilen Türbeyi Samsun Belediyesi 1976 yılında onartıp çinilemiştir. Bakımını yaptırmaktadır.

Kevgir Baba Türbesi: Sivas ili, Yıldızeli ilçesi, Yavu kasabası, Yolkaya köyündedir. Kevgir Baba **Horasan Erlerinden Şeyh Nesret Efendi**'nin talebelerinden iken **şehit** olmuş birisi olduğu sanılmaktadır. Meftun olduğu yer kevgir gibi çukur olduğundan bu ismi almıştır. Taş duvarlarla çevrili türbe, 1985 yılında betonarme yapılıp üzeri kapatılmıştır. Türbenin müştemilatında ziyaret odası, mescit, çeşme, dinlenme ve yemek yeme yerleri vardır. Türbe "vatan savunmasında hayatını şehit olarak kaybeden bir kimse" olduğu için ziyaret edildiği ifade edilmektedir. Ziyaretçiler adak kurban kesip, namaz kılıp, dua edip gitmektedirler. Şehitlerden birisini gazi arkadaşı rüyasında görür, tespit edilen yerden şehit çıkarılıp türbesi yapılır. Bakımını köy halkının yaptığı türbeyi, yolda 2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Halil Türbesi: Sivas ili, Yıldızeli ilçesi, Şeyh Halil köyündedir. Köye ismini vermiştir. Türbede Şeyh Halil, ailesi ve üç çocuğu yatmaktadır. Kubbeli bir türbedir. Türbe "şehitlik mertebesine ulaşmış bir veli olduğu için" ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler Kur'an okur, dua ederler. **Horasan**'dan gelip bu köyde **şehit** olmuş bir Türk İslam büyüğüdür. Bakımı köy halkı tarafından yapılmakta olup, yıllık ziyaretçi sayısı 100 civarındadır.

Şeyh Hasan Türbesi: Şanlıurfa ili, Birecik ilçesi, Kurtuluş mahallesindedir. "Horasan tarafından gelen bir tarikat büyüğü" olduğu için ziyaret edilmektedir. Osmanlı mimari sitilinde, Hazine bölümü, avlu ve bahçesi olan bir türbedir. Dilek ve temennilere cevap aranılan ve dileklerin tuttuğu (kabul edilen) na inanılan bir Türbedir. Bakımını halkın yaptığı türbenin, yıllık ziyaretçi sayısı 50 civarındadır.

Malum Seyid Türbesi: Tokat ili Sulusaray ilçesi, Dutluca kasabası Merkez Camiindedir. Türbede Horasan Erlerinden Malum Seyid, Hanımı ve kızı yatmaktadırlar. Türbenin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Osmanlı mimari tarzında yapılmıştır. Anma maksadıyla ziyaret edilir. Bakımı ilçe Müftülüğünce yapılmakta olup, yıllık ziyaretçi sayısı 300-400 civarındadır.

Çalışlar Mahallesi Türbesi: Karabük ili, Eflani ilçesi, Merkez kasabası, Çalışlar mahallesindedir. Horasan'dan geldiği rivayet edilen ve kimliği bilinmeyen zatın, 300-400 yıl kadar evvel Horasan'dan gelen iki kişi oldukları ifade ediliyor. 1995 yılında betonarme kubbeli onarım görmüştür. Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Kirkille Ergülle Türbesi: Karabük ili, Safranbolu ilçesi Kirkille mahallesinde, Karaman Çukuru semtindedir. Ergüllü Baba'nın Horasan'dan geldiği türbenin 1988 yılında tamir edildiği mermer olduğu mescit, helâ ve aşevinin bulunduğu bilinmektedir. Türbenin ziyaret sebebi; "Evliyadan Ergüllü Baba'dan maddi ve manevi dilek ve temennide bulunmak" olarak izah edilmektedir. Burada dualar yapılıp adaklar adanmaktadır. Tamiratını İhsan Yenigün, Mehmet Çavuş ve Mustafa Aksoy'un yaptığı türbenin temizliğini halk yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 1.000-1.500 civarındadır.

SONUÇ

Biz bu incelememizde, 60 civarında Horasan Eri olarak bilinen ulu zat üzerinde durduk. Bunlardan 44 tanesine dair sınırlı da olsa bilgi verdik. Evvelce yaptığımız bu kapsamdaki ulu kişilere dair çalışmamıza da atıfta bulunduk. Evvelce yaptığımız çalışmada Horasan Eri olarak bilinen nurlu kabirler sadece Anadolu coğrafyası ile sınırlı değildiler. O iki denememizden birinde de, Horasan Erlerinin neden tezahür ettikleri, hangi görevi taşıdıkları, kimin adına ve hangi hedefe yönelik olduklarını Anadolu dışında ışık saçanlar üzerinde durmuştuk.

Bu konuyu seçmemizin sebebi, Türk Dünyası'nın bir misyonerlik faaliyet alanı seçilmiş olmasına karşılık çare aramak isteyişimdir. Türklük, muhatap edildiği misyo-

nerliği tahlil etmek zorundadır. Uzun zamandan beri Türkiye Türklüğünü hedef alan bu faaliyet şimdi Türk Dünyasını hedef almıştır. Türk aydını, karşı misyoner faaliyetini tanımaya çalışırken, kendi misyonunu tayin etme ve daha önemlisi kendi misyonerliğini oluşturması gerekmektedir.

Türklerin geçmişte misyonerlik teşkilatları olmuş mudur? Yesevilik bir misyoner hareketi ise, Yesevî görevlilerinin dünü, bugünkü Türk misyonerlerinin evsafının tayinine yardımcı olabilir mi? Bunun cevabı "evet" değil ise, çağın şartlarına uydurarak günümüz sorunlarının çözümlemesinde yararlı olmayacak kurumlarca neden ilgilenmiş olalım. Horasan Erleri konusunu bu bakımdan seçtim. Onların oto dinamizmini anlamak istedim. Fikirlerini temsil ediş biçimlerini belirlemeye çalıştım. Yeni halkaların ilavesi ile geliştirmeyi düşündüğüm bu zincirin bana gösterdiği; Horasan Erlerinin, mütevazı, uyumlu, paylaşıcı, gayretli, tok gözlü, alanlarında başarılı, din ve dil farkı gözetmeyen, feragat ve fazilet sahibi savaşı zulüm etmek için yapmayan adil kişiler oldukları şeklindedir.

HACI BAYRAM VELİ VE BAYRAMÎ TÜRBELERİ ETRAFINDA OLUŞAN HALK İNANÇLARI*

GİRİŞ

Halk inançları, çok kere peygamberlerin sünnetlerinin günümüze kadar gelen uzantılarıdır. Halk bunları, asıllarından bozulmuş olsalar da, muhafaza edip günümüze taşımıştır. Müslüman Türk halk arasında yaşayan halk inançları ise, doğal olarak bu dinin akaidinin halka yansımış şeklidir. Bu durumda, dün adına vaaz edilen inanç ve uygulamaları halk, anlayabildiği nispette hayata geçirmiş ve yaşatmaya çalışmıştır.

Hurafe ve batıl inanca gelince, hurafenin kelime anlamı, akla ve gerçeğe aykırı düşen aldatıcı söz demektir. Ancak, bir dönem; masal, efsane ve genel olarak gerçek dışı olduğu kabul edildiği halde, hoşa giden ve rivayetlere hurafe denilmiştir[92]. Konunun en sağlıklı halk bilim içe-

---

* Yaşar Kalafat "Hacı Bayram Veli ve Bayramı Türbeleri Etrafında Oluşan Halk inançları" **Hacı Bayram Veli Sempozyumu Bildirileri** 15-18 Kasım 1999 Ankara.

92 "Hurafe" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, s.381-382.

rikli açıklamasını, merhum Sedat Veyis Örnek hocamız yapmıştır[93].

Dinî izah yapan kaynaklar konuyu, *"dinin aslında bulunmayan, çeşitli yollarla dine sonradan sokulan ve dinî inançmış gibi telakki olunan, akla ve mantığa aykırı duygu, düşünce ve davranışların tamamı bid'ad ve hurafe kapsamındadır"* şeklinde açıklanmaktadır.

Bizim, bu bildirimizde üzerinde durmaya çalıştığımız husus; hurafe, batıl inanç ve bid'ad'ın ayrıntılı olarak mahiyetlerinin açıklanması değildir. Dinin özüne aykırı olan inanç ve uygulamaları savunmak da değil. Din dışı içerikten korunmak ve dini sadeliği ile yaşamak isteyen Kelam-ı Kadim ve Sünnetullah'a başvurabiliriz.

Fıtraten bir şeye inanmak zorunda olan insanoğlu telkine müsait bir varlıktır. Bela, musibet ve felaketler karşısında sığınacak bir liman arayan insanların korunmaları, sağlıklı dinî bilgilere sahip olmaları ile mümkündür.

Bizim bildirimizin konusu din dışı inanç ve uygulamalardan insanların korunma yollarının izahı da değildir. Ancak, Erzurum'da yüzlerce yatırdan hareketle yaptığımız bir inceleme bize göstermiştir ki, kendisine sağlık olanakları sağlanması halinde ve gerçeğine uygun dinin öğretilmesi durumunda halkın türbelerden beklentisi azalmaktadır.

---

93 Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**, Ankara, 1995.

Biz bu bildirimizde, Bayrami velilerinin türbeleri etrafında oluşan halk inançlarını, mistik folkloru ele almaya çalışacağız. Yapabildiğimiz tespitlere bazen açıklamalar ve karşılaştırmalar getireceğiz.

Çalışmamızda yöntem olarak; Hacı Bayram Veli'yi takip eden ve literatüre geçmiş olan ulu zatları tespit ettik. Bunlar 19 Bayramî Ulucanı idi[94]. Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığının arşiv kayıtlarına başvurarak "Türkiye'deki Türbeler Bilgi Form"larını inceledik[95]. Tespitimi literatürden incelediğim ulu zatların haklarındaki halk inançlarını çıkardım. Literatüre yansımış Bayrami Ululari şüphesiz benim tespitimi yapabildiğim kadar sınırlı değildir. Ayrıca, Diyanet işleri Başkanlığı Arşivindeki 1.200-1.300 Türbeden muhakkak Bayramî olanlar benim ulaşabildiğimden çok fazla idiler. Eminim, bu ulu kabirlerin isimlerini tam tespit etmek ve detaylı alan çalışmaları yapabilmek dinî folklorik hayatımız itibariyle hayırlı olacaktır.

Biz bu incelememizi imkân nispetinde alandan yaptığımız çalışma[96] ile de bütünleştirmek istedik. Hacı Bayram Veli Hazretlerinin Türbesi'nde yapılmakta olan; "Kilit Açma", "Tespih tanesine ihlas okuma", "Adak Adama", "Hayır Ziyareti" gibi uygulamaların tespitini de yapmaya çalıştık.

---

94 Yaşar Kalafat, **Anadolu Türk Halk Sufizmi** (...) İstanbul, 1997.

95 Ekrem Kuzucuoğlu, **Hacı Bayram Veli**, Ankara 1998.

96 "Türbeler 1996" Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi.

METİN

Hacı Bayram Veli'nin Türbesi Ulus-Ankara'da Hacı Bayram Veli Cami'nin yanındadır. Türbede Veli'nin öğrencilerinin mezarları da vardır. 1429 yılından sonra yapıldığı ifade edilen türbe 1941 ve 1947 yıllarında onarılmıştır.

Halk türbeyi, "dilek dilemek, medet ummak, Kur'an-ı Kerim okuyup dua etmek" için ziyaret etmektedir. Buraya; sünnet olacak çocuklar, evlenecek çiftler, askere gidecek gençler ziyaret için gelirler. Uzun yolculuğa çıkacak kimseler, bazı hacı adayları, yolu Ankara'ya düşen kimseler de, türbeyi ziyaret ederler. Camiye namaz kılmaya, bilhassa Cuma'ya gelen halk türbeyi ziyaret edip Fatiha okurlar. Keza burada kılınan cenaze namazlarından sonra da cemaatin büyük bir bölümü türbeye bir Fatiha okurlar. Ziyaretçi halktan bilhassa kadınlar, türbenin iç kısmında Yasin-i Şerif türünden sureler okurlar. Ziyaretçilerin dilekleri arasında, sınıf geçmekten, kısmet açılmasından, bereketli ticarette, hasret kavuşmasından, tedaviye, sağlığa, borç ödenmesinden teskere almaya kadar çeşitli dilekler vardır. Halkta sadece Allah'tan dilekte bulunulacağı şuuru gelişmiştir. Ziyaretçilerin büyük çoğunluğu Allah rızası için bir Fatiha okuyup geçmekle yetinir.

Türbede ayrıca "Çile Açılır". Bir kelep iplik hanımlar, kızlarının kapalı olduğuna inanılan kısmetlerinin açılması için bu ipi ağır ağır açar ve açma esnasında ihlâs türünden ayetler okurlar. Kızlarının nasipleri açılınca da

tekrar türbeyi ziyaret edip bir hayır işlerler. Biz Türk Dünyasının büyük bir bölümünü halk inançları itibariyle taramaya çalıştık. Çile-İplik açmayı sadece burada gördük.

Türbede, bayanlar tarafından yapılan dinî uygulamalardan birisi de, kilit açmaktır. Kilit, kısmetinin açılması istenen genç kızların başında açılır. Kilidin açılma zamanı ve açılma adedi farklı yörelerde farklıdır. Kısmeti açılan kız tekrar türbeyi ziyaret ederek bir hayır işler.

Kilit Açma ile ilgili inanç ve uygulamalar çok yaygındır. Makedonya Üsküp Halveti Tekkesi'nde tekkenin demirbaş eşyaları arasında bu maksatla kullanılan bir kilit vardır. Anadolu tekke müzelerinde yaşı 200-300 yılı bulan kilitler vardır. Güney Türkistan – Mezarı Şerif'de türbenin demir çubuklarına takılı kilit, kısmetinin açılması istenilen kızlar tarafından yukarı-aşağı hareket ettirilir[97]. Erzurum'da bu amaçla herhangi bir kilit kullanılır, özel bir kilidi yoktur. Dağıstan Derbent'te Kırklar Kabristanı'nda "Kısmet Piri" vardır. Burada yarısı yere gömülü, 1,5–2 metre uzunluğunda mermer bir makas ile mermer bir anahtar maketi vardır. Kısmeti kesik olanlar bu makası, kısmeti kapalı olanlar ise bu anahtarı ziyaret ederler. Orada Pir Ocağı'nda mum yakarlar[98].

---

[97] Yaşar Kalafat, **Güney Türkistan'dan Türkiye'ye Meseleler ve Türk Kültür Kimliği**, İstanbul, 1995.

[98] Yaşar Kalafat, "Görebildiğim Dağıstan (...) **Avrasya Dosyaları**, Yaz, 1999, s. 195-231.

Hacı Bayram Veli Türbesi'nde halkın yaşattığı inanç muhtevalı uygulamalardan birisi de "tespih tanelerine ihlas suresinin okunması"dır. Bu uygulamada niyetli hanım iki parmağının arasına aldığı taneye 3 ihlâs okur.

Adak adama ve dinî pratikler daha ziyade genellikle sabah ezanından evvel, cuma namazından evvel olmakla beraber Hacı Bayram Veli Türbesi'nde adaklar sela ile ezan arasında olmaktadır.

Türbede ayrıca tuz, mum, süpürge, ampul, şeker gibi adaklar da yapılmaktadır. Şeker adayan bir kimse şekeri, türbeye gelenlere dağıtır ve bazen da türbeye ziyaretçilerin almaları için bırakır. Şekeri alanlar adak sahibine hayır duada bulunurlar. Çok eskiden türbeye; "çaput bağlama", "taş yapıştırma" uygulamaları olmuş, ancak şimdi özellikle görevlilerin uyarmaları ile kalkmıştır. Türbenin duvarına asılan bir levhada, "Sayın ziyaretçiler, Hacı Bayram Veli Camii'ne yapacağınız şeker, süpürge, ampul, para gibi her türlü aynî ve nakdî yardımlarınız makbuz karşılığında derneğimizce kabul edilmektedir" denilmektedir.

Halk, Hacı Bayram Veli Türbesi'nin ziyaret sebebini anlatırken; "Ehli Keramet sahibidir. Hangi dilekle yanına gidilirse, onu yerine getirme gücüne sahiptir. İlim-İrfan sahibidir. İstanbul'un Fatih tarafından fethedildiğini müj-

delemiştir. Fakirlerin, düşkünlerin, deli ve sefillerin yardımında olmuştur" demektedir.[99]

Veli, Kur'an-ı Kerim'de Yunus Suresi'nin 63. Ayetindeki ifadesi ile "İman edip, takvaya sarılanlar" demek olup, Hacı Bayram Veli'nin Ankara'nın Salfasol Köyü'nde yatmakta olan annesinin eşkıyalarca rahatsız edilmek istenilmesi üzerine gaipten bir sesin "Dokunmayın o hatuna! O, bir Veli anasıdır" dediği ifade edilir[100].

Hacı Bayram Veli'nin Ankara Beypazarı İlçesi Kırbaşı Kasabası, Kapullu Köyü'nde "Hacı Bayram Veliyullah" diye diye bilinen bir ulu **kabir** vardır.[101]

Tasavvuf Bilginleri, Bayramiliği, Nakşibendilik ağırlıklı kolu ki, bunun ağırlıklı ismi Hacı Bayram; Halvetîlik ağırlıklı kolu ki, bu kol Tarikat Aliyye-i Melamîlik olarak bilinmektedir. Bu çevrenin Ömer Emir Dede için hadise İstanbul'un Fethi münasebeti "ne güzel emirdir" diye övülen zat olduğu kanaati vardır. Bıçakçı Ömer Dede sanıldığı gibi mesleği bıçakçılık olduğu için bu ismi almamıştır. İstanbul'un fethinden bir bıçağa nefesi kadar Yasin okuyup o bıçağı toprağa gömerek heves yaptığı için bu ismi almıştır[102].

---

99 "Türbelerimiz 1996" Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi.

100 Ethem Cebecioğlu. Hacı Bayram Veli Ankara 1998 s. 8.

101 "Türbelerimiz 1996" Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi.

102 Sebahattin Güngör, Tasavvuf Açıklamaları, Burhaniye 1999, Özel Arşiv.

Ömer Sıkkın (Bıçakçı Dede)'nin Türbesi Bolu ili Göynük İlçesi, Çeşme Mahallesi, Değirmen sokaktadır. Halk türbeyi ziyaretini "Hazret Allah'ın Veli kullarından olduğu için" şeklinde izah etmektedir. Halk ziyaret esnasında Fatiha okur ve Kur'an-ı Kerim okur. Herhangi bir aşırılık yapılmaz. Keramet sahibi olduğu ifade edilen Ömer Sıkkın Hazretlerinin Akşemseddin'in dersini ayakta dinlerken, Akşemseddin Hazretleri, *"Ömer derste oturmayacak mısın, belki Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin sarığı ile cübbesi sana nasip olur"* der. Bunun üzerine Ömer Sıkkın Hazretleri de, *"Bir ateş yakalım, cübbe ile sarığı ateşe atalım, keramet cübbe ile sarıkla ise yanmazlar"* der. Ömer Sıkkın Hazretlerinin kerametinin ortaya çıkacağı Akşemseddin Hazretlerinin malumudur. Ateş yakılır, cübbe ve sarık ateşe atılır ve her ikisi de yanarlar. Ardından Ömer Sıkkın Hz. Ateşe girer ve bir müddet sonra yanmadan ateşten çıkar. Böylece keramet sahibi olduğu ortaya çıkar.

Ateşe, fırına, ocağa girerek yanmadan çıkmak, veli kişinin sahip olduğu kuvvenin ateşin kuvvesinden daha güçlü olduğu şeklinde izah edilmektedir. Ateşin veliyi yakmadığı veya yakamadığı şeklinde açıklanmaktadır. Ancak, çok kere Velilerin cübbe veya asalarında da keramet aranmıştır. Velilere ait eşyalarda kerametin olabilmesi, sahibi olan velinin iradesine bağlıdır. Yani, yine de keramet sarıkta değil, sahibindeki imandadır.

Ümmi Kemal Hazretlerinin Türbesi Bolu ili merkez Tekke-Işıklar Köyü'ndedir. Halk kendisinin ziyaret ediliş nedenini *"evliya olduğu"* şeklinde izah etmektedir. Ziyaret edenler herhangi bir taşkınlığa yol açmazlar, Kur'an-ı Kerim okur, Allah'a duada bulunurlar. Her yıl yaz aylarında belirli bir gün köylülerce toplu halde yemekli mevlit okutulur. Anlatıya göre Ümmi kemal Hazretlerinin şöhretini duyan II. Mahmut Şehzadeliği döneminde hazreti denemek ister. Bu maksatla canlı bir askeri tabuta koyarlar. Ümmü Kemal'e "*cenaze var, bunun namazını kıldırır mısın"* diye ricada bulunurlar. Ümmi Kemal Hz. Namaza başlayacağı zaman, *"Sultanım cenazenin niyetini canlı diye mi, ölü diye mi yapayım"* der. *"Ölü niyetine"* cevabını alır. Namazdan sonra tabut açıldığında askerin ölmüş olduğunu görür.

Halk inançlarında, niyet çok önemlidir. Taktirler niyete göre olur, niyet sonucu tayin eder.

Şerbetçi Baba'nın türbesi Çanakkale ili Gelibolu ilçesi Yazıcıoğlu Camisi'nin avlusundadır. Halkın rivayetine göre Şerbetçi Baba her gün şerbet dağıtmaktadır ve bir türlü bitmeyen bir şerbet küpü vardır. Her gelene ve herkese küpten şerbet dağıtmasına rağmen şerbeti hiç bitmezmiş.

Bereketle ilgili bu anlatının benzerleri halk arasında çok anlatılır. Bu sırrı merak edenlerin takip ve kontrolü sonucu bozulur. Sır ortaya çıkınca tılsım da bozulur. Halk inançlarında, ulu kişilerin sırrı da anlaşılınca, onlar açığa

çıkınca,, yaşamları son bulur, ölürler veya kaybolup kırklara karışırlar. Şerbetçi Baba'nın şerbeti için anlatılanlar; padişah ordusunun bütün askerlerine yemek veren, onun bütün atlarına arpa veren ulu zatlar için de anlatılır. Bazen bir türlü mumu bitmeyen Mumcu Baba ve bazen de çocuklara bitmeyen armut veya çağla veren süt dağıtan ulu nineler anlatılır.

Akşemseddin Hazretleri'nin türbesi, Bolu ili, Göynük ilçesi Gazi Süleyman Paşa Camii'nin yanındadır. Halk buraya ziyaretini, "Akşemseddin Hazretlerinin manevi şahsiyetine hürmet" ile izah etmektedir. Ziyaretçiler burada Fatiha okur, dua ederler. Öğrencisi Fatih Sultan Mehmet'in isteği üzerine Eyüp Sultan Hazretlerinin kabrinin yerini keşfetmiştir.

Halk inançlarında *"Keşif Yolu"* ile bilmenin çok yaygın örnekleri vardır. Daha ziyade *"Kalp Gözü Açık"* kimselerin gelecekten ve geçmişten malumat verebileceklerine inanılır. Bazı yörelerde muamma alanında yarışan halk âşıklarının kayıp eşyaların bulunabileceklerine, saklı definelerin yerini bilebileceklerine dair inanç ve uygulamalar vardır. Bir dönem Sarıkamış'ta yaşamış olan Aşık Durmuş, evinin genç fertleri sık sık bayılan Arpat ailesine çağrılır. Aşık Durmuş, saz çalarak anılan evde define olduğunu, bayılmalara bu definenin yol açtığını söyler. Ara-

malar sonucu define bulunamaz. Aradan 30 yıl geçer, defineyi evi satın alan başka bir aile bulup çıkarır[103].

Eşrefoğlu Rumî'nin Türbesi Bursa ili İznik ilçesi Rumî Camii'nin yanındadır. Türbeye halk ziyaret amacıyla gelip burada dua etmektedir. Kurtuluş Savaşı'nda türbenin tamamı tahrip edilmiştir. Şu anda sadece kabirleri mevcuttur.

Halk tefekküründe ulu kişiler ile ilgili inançlar vardır. Ulu kişi, kabrinin yeri bilinmiyor ise rüyalara girerek kabrin yerini işaret edebilir. Türbenin üzerinin kapatılmasını istemeyen ulu canlar, türbenin örtülmesinde halk ısrar eder ise, zat örtünün yıkılmasını sağlar. Bazen şehircilik gereksinimi olarak türbenin yerinin değiştirilmesi gerekebilir. Bu durumda yatır icazet vermez ise, müdahale eden halk çarpılabilir ve türbe yerinde kalır. Bazen da ulu kişi halk tarafından türbesi ile tanınmak istemeyebilir. Bu defa unutulmayı tercih etmiştir. Büyük şehir yangınlarından büyük sel felaketlerinden etkilenmediği anlatılan yatırlar vardır. Erbil'de türbesinden örtüsü çalınan bir yatırın hırsızı arayıp yakalattığı anlatılır[104].

Akbıyık Ahmet Şemseddin Türbesi Bursa ilinin İnegöl ilçesi Tekke köyündedir. Halk evliya olduğuna inandı-

---

[103] Kaynak Kişi: Ayten Kalafat (Arpat), 55 yaşında, lise mezunu Sarıkamışlı, ev hanımı.

[104] Yaşar Kalafat "Türkmeneli/Erbil ve Türkmen Halk Sufizmi, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Haziran 1997. s.108, s.4.

ğı Akbıyık Ahmet Şemsettin Hazretlerini *"Dünyevi bazı istekleri"* için ziyaret etmektedir.

Anlatıya göre, Akbıyık'ın mezarını halk şimdiki yerinden alıp köyün mezarlığına taşımıştır. Bunun üzerine, köye uzun süre yağmurun yağmadığı görülmüştür. Mezar tekrar eski yerine alınınca, köye yağmurun yağmaya başladığı görülmüştür.

Halk inançlarında yağmur duaları çok kere ulu mezarların başında yapılır. Dua için cami avlusu veya yüksek bir tepe seçilecek ise, duadan evvel veya sonra ulu kişinin kabri halk tarafından hocanın nezaretinde ziyaret edilir, Kur'an okunur.

SONUÇ

Halk ulu zatların etrafında birtakım hizmetlerin olduğuna inanmıştır. Bu inancını birtakım ayet ve hadislerle de izah etmeye çalışmıştır. Bu inançların hangi hallerde, ne derece doğru oldukları din bilginlerinin sahasına girer. Bizim halkbilimci olarak üzerinde durduğumuz husus, ulu şahıslardaki varlığı kabul edilen bu güç, bazen onlara ait eşyalarda da var kabul edilmiştir. Bu inancın derinliklerinde İslamiyet evveli Türk inançları da vardır. Biz bu bildirimizde inanç kodları arasındaki devamlılığı esas alarak, eski Türk inançlarının tevhit inancı kapsamına girip girmediklerini de tartışmadık.

Ulu kişilere sual edilen birtakım hizmetlerin izahı yapılırken bunlar için "Hâşâ Allah'a eş koşma anlamında değil, bu zevatın doğaüstü güçleri var ise, bu güçleri kendilerine veren de Allah'tır" denilmektedir. Bu güç, şahıs öldükten sonra mezarı, tekkesi, zaviyesi etrafında da varlığını sürdürmektedir.

Biz bildirimizde Anadolu'nun mimarlarından Hacı Bayram Veli ve O'nu takip eden birkaç velinin manevî güçlerine dair anlatılardan bahisle mistik kültürümüze katkıda bulunmak istedik.

AHMET YESEVİ'DEN HACI BEKTAŞ VELİ'YE GÜNÜMÜZÜN TEMEL MESELELERİ VE HORASAN ERLERİ-II*

Neden Ahmet Yesevî? Ahmet Yesevî'nin tasavvufi kişiliği bir yana, dünyevi yönü ile o dar zamanlarında toplumu için zaruri fikir ve uygulama adamı idi. Belki de uhrevi kişiliği de farklı değildi. Muhtemelen bu onun zahiri ve batını şahsiyeti ile davasında bütünleşmesidir.

Bize göre Ahmet Yesevî, büyük bir tahlil adamı idi. Misyonunu gerçekleştirebilmek için bu tahlile ihtiyacı vardı. Veya yaptığı sosyal yapı tahlili O'na bu görevi yükledi. Yaptığı bu tahlilde; Uluğ Türkistan'dan mevcut hâkim dini komşu hâkim dinler, Uluğ Türkistan halkının kültür ve eğitim düzeyi, Uluğ Türkistan'ın ekonomik durumu, üretim araçları ve üretici tüketici ilişkileri faktör olarak ele alınmıştı. Misyonerliği üstlenilen yeni dinin, yani İslamiyet'in gerçeği de, hazmedilecek kadar iyi irdelenmişti. Nihayet yeni amacının taşınacağı; Ortadoğu, Önasya ve Balkanlarda dini, siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel muhteva itibariyle iyi öğrenilip hıfzedilmişti.

---

* Yaşar Kalafat, "Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erenleri II" **Erciyes**, Şubat 2000, S. 266, s. 4-5.

Ahmet Yesevi, bu kadar çok şeyi mi nasıl öğrenmişti? Metotlu çalışan bir beyin ve inançlı bir yürek için bu o derece zor değildi. Ayrıntıya da lüzum yoktu. O şunu biliyordu. Hz. Muhammed'den aldığı ilahi tebligatı ulaştırmak zorunda idi. Tebligatı ilkin tebligatçılarına anlatmak zarureti vardı. Bulunduğu ortam yani Uluğ Türkistan halkı; Türk-Türkmen olan yani Arapça bilmeyen bir muhitti. Şuna karar verdi; Tebligat dili Türkçe olmalıydı. Sonra, tebligatçılar yazılı değil sözlü kültürün hâkim olduğu bir medeniyeti mensupları idi. Buradan hareketle sözlü kültür geleneğinden ve bilhassa şiirden yararlandı. Artık şu biliniyordu. İslam Türkçe anlatılacak ve şiir ağırlıklı sözle anlatılacak buna saz da eklenilebilecekti. Misyonun vasıtası ve vasıtanın aracı olan dili belirlenmişti.

Sıra, oklun müfredatını gelmişti. Uluğ Türkistan'da insanlar bir inanç taşıyorlardı ve bu inancın bir sistematiği vardı. Bu dinde de Allah, onun kullarından beklentileri, buyruğunun bir tebligatçısı, iyi kulun mükâfatı ve iyi olmayanın cezası vardı. Bu inancın ruhunu yakalayıp, Hz. Muhammet'le son şeklini alan İslamiyet'te bu eski inancın yerinin belirlenmesi daha önemli imtizacının sağlanması gerekiyordu. Bize göre Allah'ın izni ile Yesevi Okulu bunu başaracak okulun dünya görüşünü belirlemişti.

Geçmişte Ulu Tanrının Kut'una talip olarak bu imanla yola çıkan yakın geçmişin kamları, şimdi Allah'ın rızası için yola çıkıyorlardı. Adeta değişen sadece terimler olmuş ve Türkler eski dinlerinden tanıdıkları kutsal de-

ğerleri, yeni dinlerinde son ve en mükemmel şekli ile tanıma imkânı bulmuşlardı.

Hint ve Çin sahiplenilmişti. **Ahmet Yesevi** Ocağı'ndan fırlatılan çıralar batı öncelikli Türkistan'ın muhtelif yerlerine İran'a, Irak'a Azerbaycan'a Anadolu'ya Kuzey Karadeniz ve Balkanlara düşmeye başlamıştı. Neden buralar? Zira buralarda Hz. İsa adına din zulüm vasıtası yapılmıştı. Allah'ın kulları, Allah adı kullanılarak acı çektiriliyordu. Bu zalimler uyarılmalı, uslanmayanların faaliyetleri önlenmeli idi.

Bu bir din savaşı değildi. Hz. İsa'da diğerleri gibi bir olan Allah'ın bir olan dinini tebliğ etmişti. Allah'ın dini sahipsiz kalamazdı. Allah, bir salik halk eder hükmünü icra ederdi. Horasan Erleri bu ilahi görevle şereflendirildiler.

Özetlemek gerekir ise, Yesevi Okulunun mezunları, Allah adına hizmet veren ve hizmet alanları Allah'ın dinini çiğneyenlere karış olan Türk görevlilerdi. Faaliyet coğrafyaları çevreleri ile birlikte Türkistan-Türkiye doğrultusunda doğudan batıya bir hattı. Allah'ın dinini çiğnemek demek, dini entrika, dini sömürü, dini bakı, mazlumu ezmek, Allah'a ait olana şahsı adına sahip çıkmaktı. Bu tarz bir zihniyet ve uygulama önlenilmeli idi ve önlenildi. Allah önletti. Piri Türkistan'ı vasıta kıldı.

Türklerin mensubu oldukları her iki inanç sisteminde de Kut'u bir ve her şeye kadir olan yaratıcı veri-

yordu. Veren de alanda O idi. O'nun yapamayacağı yoktur. İstediğine verir ve istediğinden de alırdı. O, sadece Türklerin ve Horasan Erlerini içerisinden çıkaran Uluğ Türkistan elinin değil, bütün yaratılmışların Allah'ı idi. Üzerine Horasan Erleri'nin **Tahta Kılıç**'la gönderilerek Halk yoluna davet edilen sapmışlar da O'nun kulları idi. Onlara da hak yolunun güzergâhı açıktı. Nitekim Kut bulmuş olan erler veya onların nesillerinden de kut verilenler olabilirdi de, bugün arayışı içerisinde olunan husus Kut'a tekrar talip olmaktı.

Bu ilahi davetin yönteminde, izah ve örnek olmak ile ikna etmek vardı. Bu sabırla, sevgi ile özveri ile yapılabilen bir davet yöntemi idi. Bu çağrı şüphesiz çağının şartlarına uygun donanım ile donatılmalı idi. Bu çağrıyı yaparların evsafı önemli idi. Bu donanımın mahiyetini açıklayıp tekrar bir ara özetleme yapalım.

Bu gönül erlerinin ayrıca sosyal nitelikleri bir takım meziyetleri vardı. Bunla alacakları göreve göre yetişmiş yetiştirilmişlerdi. Evvela fedakârdılar, sabırlı idiler hoşgörü sahibi idiler, mütevazı idiler, cömerttiler, diyar gam idiler, kanaatkârdırlar, şöhret aramıyor şöhretten kaçınıyorlardı. Onlar harekete geçiren bir görevi vardı. Bu görev ilahi idi. Mücadeleleri kendileri veya yakınları için değildi. Yüklendikleri kutsal görevleri içindi. Madde kendileri veya yakınları için değildi. Yüklendikleri kutsal görevleri içindi. Madde ile ve çevre ile ilişkilerini bu görevin ilahi

mahiyetini tayin etmişti. Mülkün sahibi, adına cehte dilen Âlemlerin Rabbi idi.

Cehd-Cihat sadece kılıç çalarak olmuyordu. Alınan ve verilen sevgi idi. Sevginin kaynağı yaradandı. Ölçü rıza idi. Yapılan her hareketle O'nun rızası alınıyordu. O'nun için ve O'na uygun olan yapılmaya çalışılıyordu. Onlar para ile kiralanmış Roma askerleri değildi. Onların harcırahını içlerindeki ilahi ateş karşılıyordu. Onlar muhakkak asker değillerdi. Onlar; değirmenci, çiftçi, demirci, fırıncı, eskici, kaşıkçı gibi ilah zanaatçı donu giyinmiş erleri idi. Çevrelerindeki insanlara din ve dil farkı gözetmeden, etnik tefriki ölçü almadan hizmet götürüyorlardı. İnsanlar onlara ilkin mesleklerindeki fevkaladelikleri ile saygı ve sevgi duruyorlardı. Sıra mesajın verilmesine gelince bu örnek insanın iman ve ameli izleyici bulmakta zorlanmıyorlardı. Bu dünya görüşü ileride Ahi Teşkilatlarını oluşturacaktır.

Bu erler çağdaştılar, çağlarının geçerli bilgileri ile donatılmışlardı. Görevlendirilecekleri ülkeyi tanıyorlardı veya görevlendirildikleri ülkede başarılı olabilmek için, o ülkeyi tanımak gerektiğini biliyorlardı. Görev alacakları ülkenin dilini biliyorlardı. Dili bilinmeyen bir topluma hulul edilemeyeceği gerçeğini biliyorlardı. Biliyorlardı ki, ilahi kitabı ve hadisleri Arapça olan bir dinin götürüleceği halkın dilinin bilinmesi gerekir. Ta ki o halkın içinden çıkılmamış olsa dahi. Görev ile üstlenilen yük bir emanetti

ve emanetin sahibi haktı. O'nun halka ulaştırılması ise, bir cihattı.

Ahmet Yesevi, bir peygamber değildi. Üstlendiği Peygamberi görevi içindir ki, "Medine de var Muhammed Türkistan'da Hoca Ahmet" denilmiştir.

Bu ulu görevi bir Türkün yüklendiği ile övünmemek lazım. Çağının en mütekâmil misyoner teşkilatını bir Türkün kurup başarı ile uygulamış olmasından da böbürlenmemek lazım. Bu ilahi görevi bir Türk'e nasip ettiği, bu kutsa mesajın taşıyıcıları ve bu ışıktan yararlananları büyük ölçüde Türk'ten seçtiği için takdir ve tecelli edene ham etmek lazım. Bu görev daha önce ve sonra başka milliyetlere de verilmişti. Yeniden bu takdir ve tecelliye talip olurken bu gerçeği gözardı etmek, esasta yanılgıya düşmüş olmaya yol açar.

Ahmet Yesevi'nin gen **kültürü**, kan **kültürü** onun bir soydaşlarının içini ısıtabilir. O'nun bu ciheti "inanan bir toplum olan Türklerin, inançlarının son ve en tekâmül etmiş halkası olan" İslam'a davette, Allah'a açtığı elinin boş çevrilmemiş oluşu ile izah edilebilir. O, hak yolunu aşk vasıtası ile göstermek istiyordu. "**Evvela Kılıç**" zihniyeti ile İslam adına yapılmakta olan futu haya karşı idi. Türkî dünyasının İslam'a açılması görevini "gönül güzergâhı'ndan giderek kat etmek istiyordu. Bu noktada Horasan Erleri sadece ırkken Türk olanlardan değillerdi. Davetleri de sadece dinden çıkmış gayri Türklere yönelik değildi. Maveraünnehr, Anadolu, Rumeli ve Balkanlara gön-

derilmiş Yesevi görevlileri, Muhammed evveli İslam'ının yozlaştırılmış yorumuna karşı uyarı götürürken, şüphesiz ırk farklılığı esas alınmıyordu. Ne var ki, Ahmet Yesevi Türk'tü, Türkistan'da ocağı tütmüştü, Türkistan büyük ölçüde Türklerin yaşadığı bölge idi. Maveraünnehir-Balkan hattında zamanla daha de kesifleşecek olan bir Türk-Türkmen iskânı vardı. Bu yapılanma ileride karşımıza kolonizatör Türk Dervişleri olarak çıkacaktır.

Bize göre Ahmet Yesevi, İslamî misyonu kullanarak Türkçülük yapmadı. Türkçülüğü kullanarak İslamiyet'te yapmadı. O bir görev almıştı ve O bir Türk'tü. Görevini öncelikle Türklerden hareketle Türkler arasında yaptı. Haliyle Türkün İslam'ın bu gelişmiş dairesine girmeden evvelki evsafını iyi biliyordu. Bu bilgisini kullanması gerektiğini de biliyordu. Bu, ona bildirilmişti. Ahmet Yesevi bir araçtı, Mesele ilahi uyarını yapılabilmiş olması idi. Ahmet Yesevi, yaşadığı aşkın enginliği karşısında Allah ona talip olduğu bu görevi verdi. O bu görevi öncelikli Türk ve diğer halkların arasında yaparken Allah için yapıyordu.

Neden bu ocağın Piri Türk'tü sorusuna gelince, bence bu husus da şüphesiz tesadüfî değildi. Türklük Uluğ Türkistan'a hâkimdi. Türklük büyük çoğunluğu ile İslamiyet'in ilk halkalarından birisi olan bir inanca mensuptu. Ve Türklerin bu inancında Allah için savaşarak rıza kazanmak vardı. Hal bu olunca İslam'ın açıklanması gereken bir coğrafya, bu coğrafyada hâkim olan bir halk ve bu hal-

kın ilahi muhtevası da olan inancının, taşıdığı gaza misyonu vardı.

Geleceğin gergefinde, Türk Dünyası'nın yerini belirlemek için; sadece Türk olmak yetmeyecektir. Mutlaka paylaşmayan, adil olmayan zihniyet ile Yesevi olunamaz. Kut'a talip olan Türk'ün evsafı bu değildir. Kut'a Tali Olma Yolu'ndan sapıldığı anda Kut'u veren alır da. **Kut**'a talip olabilmek için, o evsafta olunduğunu iman ve amel ile gösterebilmek gerekir.

Ahmet Yesevi'ye neden Pir-i Türkistan veya Hazret-i Türkistan denilmiştir? Ahmet Yesevi Türkistan'a değil, Türkistan Ahmet Yesevi'ye ad olmuştur. Bu izah Ahmet Yesevi'yi zem etmez, Ahmet Yesevi'nin seçilmiş olduğu halkın ve bu halkın yaşadığı coğrafyanın daha nice hikmet adamı yetiştirdiğini gösterir. Türk olmanın büyüklüğü sadece dünyevi anlamda alınmamalı. Türk olmanın Kut bulmuş olma boyutu **Hz. Türk Ata**'ya Hz. Yasef'e ulaşıyordu. Bu Ulu-İlahi Ateşin bir dönemki ocağının adı idi. Ahmet Yesevi. Bu gerçek din ile milliyetin semavi mayalanması idi.

Diyar-ı Rum'u Diyar-ı Türk yapmadaki Türk bu anlamda bir Türk'tü. Diyar-ı Türk ile Diyar-ı İslam kavramları özdeşleşemediği noktada Türk'ün kutsanmış olmasını beklemek hoşa Kut verene yanlı davranan ırkçı demek anlamına gelir ki, Allah saklasın küfre götürür. Rum'da O'nun kuludur. Üzerine cihat edile Rum, İsevi olduğu için değil, İsevilik perdesi arkasında zulüm ettiği için cihada

müstahak olmuştur. Ahmet Yesevi'ni devraldığı, Peygamberi bir emanet idi. O'nun Kur'an ve sünnete dayalı eğitim müfredatı ve uygulama programı ayrı bir izah konusudur.

Yapılması gereken ile yapılamayan arasındaki fark o kadar çok ki, bizi bu yazıyı yazmaya sevk eden meselenin bu yönüdür. Evvel bir misyoner faaliyetine maruz kaldığımızın farkında mıyız? Ülkemize ve ülkümüze yönelik misyonerliği tahlil ettiğimizin farkında olduğumuz kanaatinde değilim. Misyonerlik karşıtı hareketi, milli misyonerlikle sağlanabileceğini biliyor muyuz? Ben, bizim milli amacımızı belirlediğimiz kanaatinde de değilim. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi için, birbirinden farklı olmayan iki şey yapılabilmelidir. Bunlar; geçmişte milletimiz misyonerlik yaptı mı? Yesevilik bir misyonerlik hareketi mi idi? Hangi görevi taşıyordu. Misyonerlerinin evsafı ve organizasyonu nasıldı? İkinci husus bu yapıyı günümüze taşıyabilir miyiz, nasıl taşırız? Bu iki tespite bağlı olarak, Yeseviliği kurum olarak günün şartlarına uyarlayarak ihtiyacı karşılamak isteyenler gerçekçi bir rota izliyorlar mı?

Ahmet Yesevi'nin 99 bin öğrencisinin olduğu hayatta iken; Mansur Ata, Said Ata, Süleyman Ata ve Hâkim Ata'ya elverdiği, görevini bir yandan Harezmî, Horasan, Azerbaycan Anadolu'ya diğer yandan Hindistan'a taşıttırdığını Maveraunnehir ve Fergana vadisinden, batıya yayılmasına Moğol İstilası'nın da vesile olduğunu malumaten biliyoruz. Ancak, misyonerliğe karşı koymak gibi kendi misyonumuzu taşıttırırken de meseleye mis-

yon-misyoner ve misyonerlik açısından bakmak gerektiğini, yaşadığımız uygulamaları görerek bildiğimiz söylenemez.

Bize göre, hiçbir misyonerlik faaliyet şu veya bu nispette, açık veya gizli dini özel içermez ise, hâsıla alıcı olamaz. Bu geçmişte biz de böyle olmuştur. Yabancılarda geçmişte ve halen böyledir. Biz de de böyle olmak zorundadır. Tarihi Türk misyonerliğinin er/eren tipinin, şehitgazilikle Alperen'e dönüşmesi Türk misyoner tip ve teşkilatının çizgisinden sapmadan kendisini yeni şartlara uydurabilmesi olayıdır. Bugün ihtiyaç duyulan da budur. Hıristiyan misyonerlik yapılanmasını Müslüman Türk'e uyarlamak bunun için mümkün değildir.

Bunlar; ister, Ahi, fütüvvet ehli, Alperen veya halk kültür adamı olsunlar hepsi "söylediğini yaşayan yaşadığını söyleyen gönül adamları" idiler.

Bu tahlili yapamadığımız içindir ki, her dış ülkede farklı farklı kurumlarda ve hatta aynı temsilcilikle farklı görevliler olarak ortak bir amaçta buluşamıyoruz. Ahmet Yesevi'yi çağımıza taşıyan çağdaş Horasan Erlerini de anlayamıyoruz.

BEKTAŞİ TÜRBELERİ*

(Diyanet işleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)

GİRİŞ

Bizi bu bildiri konusunu seçmeye sevk eden amil Bektaşi sufizmine karşı son yıllarda dozu giderek artan haksızlıktır. Bektaşi Sufizminin genel Türk Sufizminin dışında tutulmak istenmesi gayretleri hayret edilecek yanılgılara ve haksızlıklara varan tutumlar olarak tezahür etmektedir. Türk Sufizminin mahiyetini bilenler gelişmeye nedense ilgisiz kalmaktadır. Bektaşiliği suni inancının dışında gören Suniler Bektaşiliği dışlarken, Bektaşiliği Suniliğin dışında mütalaa eden Bektaşiler de kendi cihetlerinde aynı hatayı işlemektedirler. "Gerçek tarikatlar birbirlerine muarız olmazlar" ifadesi bir kuraldır. Olay, Bektaşi'yi Alevi'den sayma ve Alevi'yi de suniden saymama arayışından kaynaklanmaktadır. Konunun hassasiyeti de bu noktadadır. Bu gelişme seyridir ki, tebliğimizin konusunu

---

* Yaşar Kalafat, "Bektaşi Türbeleri" Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi; **I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş veli Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Ekim 1998**. Ankara 1999.

Bektaşi türbelerinden seçtik. Bu türbelere dair bilgi verip sufistik geçişler üzerinde durmaya çalışacağız.

Bu münasebetle Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Horasan Dede, Balum Sultan, Hacım Sultan, Suzi Baba ve diğer ulu kişilerin türbelerinden açıklamalar yapacağız.

Bugün birbirine aykırı imişçesine gösterilen Mevlevilik ve Bektaşiliği Yavuz Sultan Selim zamanında devlet ricalinde aynı itibarda idiler. Mukaddes emanetler Mısır'dan İstanbul'a getirilirken 40 Bektaşi ve Kırık Mevlevi taşımışlar Başkanlıklarını da Semaî Hz. yapmıştır.

Sufistik hayatta bir ailenin üç ferdi ayrı tarikata mensup olabilir. Geçmiş yüzyıllarda bu tür örnekleri görmek çok daha kolaydı. Tasavvufa meyletmiş bir kimse, bir derviş başlangıçta Nakşî sonra Bektaşi daha sonra Kadiri olabilmektedir. Suzi Baba başlangıçta Yesevî-Nakşibendî iken giderek Bektaşi olmuştur. Esasen tarikatlar sürekli sentez hali yaşayarak yeni tarikatların oluşmasını sağlarlar.

Kişinin Bektaşi veya Nakşî oluşu sufistik anlayış itibariyle onun borcuyla ilgilidir. Yani ailesi Bektaşi olan fert muhakkak Bektaşi olur veya Nakşibendî bir aileden Bektaşi bir sufi olmaz diye bir anlayış sistemin ruhuna aykırıdır. Her tarikatın kurucusu hangi burçtan ise sistemi de ona uygun olur. Burada söz konusu olan gazete burcu değildir. Haliyle sistemler; ateş, toprak, su ve hava burcundan oluşa göre değişirler.

Konuyu biraz daha açmak gerekir ise bir derviş veya mürit üç kaynaktan ışık, eğitim alır. Bunlar, şeyhler, mürşitler ve mürşidi kâmillerdir. Bir insan, şeyhi sayesinde şeytandan korunurken yani şeyhi olmayanın şeyhi şeytanken bu bir başlangıç ve nimettir. Dervişin şeyhi Bektaşi Mürşidi Nakşibendî olabilirken, bazen şeyhi de mürşidi de aynı şahıs olabilir. Bazen da şeyh; mürşidi ve mürşidi kâmili farklı, insanlar da olabilirler. Bir derviş başlangıçta Bektaşi sonra Nakşibendî ve daha sonra da Mevlevi'den nasip alabilir. Mürşidin şeyhlikten nasip alma döneminde kişinin; hava, toprak, su, ateş burcundan olması sorun değildir. Bu dönemin eğitimi ilk basamaktır. Alınan adeta genel temel bilgilerdir. Mürit, burcu uymasa da bu eğitim dönemini bir şeyhten alabilir. O mürit eğitiminin ikinci safhasında ki, bu bir üst seviyedir, kendi burcundan bir mürşide gidebilmelidir. Bazen da şeyh burcu uymasına rağmen müride mürşitlik yapmayıp başka bir mürşide müridini gönderebilir. Mürşidi kâmiller için ise burç ve uyumu önemli değildir. Niyazi Mısrî'nin Şeyhi Elmalılı ümmi Sinan Halveti idi. Mürşidi Oğlandır. Şeyhi Mustafa Efendi Bayramî idi, mürşidi Kâmili ise Lâmekanî Hüseyin Efendi idi.

Mevlana'nın Şeyhi Babası Burhaneddin Nakşibendî idi. Mürşidi Şemsi Tebrizi. Bektaş Veli'nin Alevi ve Mürşidi Kâmili ise Yunus Emre idi.

Neyzen Teyfik'in Şeyhi Mevlevi, Mürşidi, Bektaşi, Mürşidi kâmili muhtemelen Osman Kemali Erzurumî idi.

Mürşidi kâmillerde tarikat aranmıyor. Onlar tarikat üstü olarak kabul ediliyorlar.

Geyikli Baba (Abdal Musa) Nakşibendî olmasına rağmen Bektaşilere Şeyhlik yapmıştır. Osman Kemalettin Ozan, insanı kâmil isteği tarikattan ders verebiliyor. Sebahattin Güngör'ün dedesi Sebahattin Güngür'ün babası Nakşibendî Hüseyin Güngör'ün hanımı Mevlevi'dir. Hüseyin Güngör'ün başka bir dervişi Niyazi Onay, Rufai dir. Yusuf Fahir Baba Bektaşi iken, Bektaşilik üzere mürşidi Kâmili Osman Kemali Ozan olmuştur. O. K. Ozan Belkıs Abut'a Bayramilik üzere Mürşidi Kamillik yapmıştır.

Ahmet Rindi Güneren Savasi tarikatından ve babası aynı zamanda Şeyhî Sivasî iken, mürşidi Bektaşi, mürşidi Kâmili Osman Kemaleddin Ozandı.

Bu bölümü özetlemek gerekir ise, Bektaşi olmak veya olmamak için iddia edildiği gibi genotip veya fenatiple ilgili olmayan kurallar vardır. Bu kurallar sadece Bektaşi inançlı İslamlara da mahsus değildir. Diğer tarikat kesimlerini de kapsar.

Türbelerin dileklere cevap vermesi itibariyle talibin Bektaşi olması veya olmaması ölçü değildir. Türbedeki zatın da keza Bektaşi olup olmadığı da doğal olarak himmetinden yararlandırma itibariyle farklılık arz etmemektedir. Biz bunu Erzurum türbeleri itibariyle, Alevi ve Suni inançları ile Türkmen Kırmanç ve Zazalar üzerinde yaptığımız araştırmada doğrulamıştık.

Bildirimizin bu bölümünde tanımını yapmayı vaat ettiğimiz Bektaşi türbelerine geçiyoruz. Daha evvel açıklamak istediğimiz bazı hususlar var. Bir kısım coğrafi bölgelere "Bektaşi Bölgesi" denir. Bu ifade bu bölgedeki bütün halkın burçları itibariyle Bektaşiliğe tekabül ettiği anlamına gelmez. Hacı Bektaş Veli'nin himmeti altına aldığı bölge anlamına gelir. Ayrıca bir tarikat bölgesi içerisinde farklı tarikatlardan adacık bölgeler de olabilmektedir. Mesela Anadolu toprağı kırmızıdır. Azerbaycan toprağı da kırmızıdır. Toprak rengi itibariyle bir ayrılık var ikin Anadolu'da sarı, toprak bölgeleri ve Azerbaycan'da da sarı toprak bölgeleri olabilir. Bir diğer husus da Bektaşilik-Horasan Erliği ilişkisidir. Ahmet Yesevi erlerine Horasan Eri denildiğini, Ahmet Yesevi'nin Horasan-Türkistan'dan er sevk ettiğini biliyoruz.

METİN

Hacı Bektaş-ı Velî Türbesi: Nevşehir ili Hacı Bektaş ilçesindedir. Türbe Selçuklu sitilinde yapılmış olup, iç kısım kalem işi motiflerle süslüdür. Türbe 14. yy'da Osmanlı döneminde yapılmıştır. Türbe içinde: Çilehane, kırklar meydanı, Güvenç Abdal Mezarlığı ve orta methal vardır. Türbenin ziyareti Türk İslam düşünürü Hacı Bektaş-ı Veli için yapılmaktadır. Ziyaretgâhta Bektaşilik sanatı ve eşyaları görülmektedir. Türbede dua edilmektedir. Hacı Bektaş-i Veli Bektaşilik tarikatının kurucusu ve lideri olduğundan her yıl 250.000 bin vatandaş tarafından ziyaret

edilip niyazda bulunulmakta, Kurban kesilmekte, ağaçlara çaput bağlanılmaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olup kullanımı, bakımı, onarımı, temizliği ve korunması Kültür Bakanlığı adına Hacı Bektaş Müze Müdürlüğünce sağlanmaktadır.

Balım Sultan Türbesi: Nevşehir, Hacı Bektaş ilçesi, Hacı Bektaş Türbesindedir. Balım Sultan'ın diğer adı Seyyid Ali Sultan'dır. Türbe 1519 yılında Osmanlı döneminde Sala sitilinde yapılmıştır. Burada Şah Kalender'in de mezarı vardır. Dua ve niyaz için ziyaret edilir. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. Kültür Bakanlığınca bakımı yapılmakta 250.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Hasan Dede Türbesi - Halil İbrahimoğlu: Kırıkkale ili Hasandede kasabasındadır. Türbede Halil Halil İbrahimoğlu (Hasandede'nin oğlu) yatmaktadır. Türbe 1605 yılında Hasandede (Doğanbey) tarafından yapılmıştır. Sekiz köşe duvar üzerine kubbesi olan bir yapıdır. Osmanlı ve Selçuklu mimari özellikleri taşır. Diğer bilgiler Doğan Bey için yapılan bilgilerle aynıdır.

Hasandede Türbesi-Mustafa: Hasan Dede / Doğan Bey'in oğludur. Diğer bilgiler Doğanbey için anlatılanlarla aynıdır.

Hasan Dede Türbesi-Ümmühani: Hasandede'nin kızıdır. Diğer bilgiler Doğanbey türbesi münasebeti ile aynıdır.

Sarı Saltuk Türbesi: Niğde ili, Bor ilçesi, Niğde yolu üzerindedir. Türbede Şeyh Seyit Saru Saltuk Hazretleri ve Müderris Hacı Mahmut Efendi yatmaktadır. Bizim incelediğimiz 1996 Türbeler dosyasında 8-10 Sarı Saltuk vardır. Yapılış tarihi belli olmayan türbe dörtgen üzerine sekizgen kubbe şeklinde taş kaplamadır. Müştemilatında Sanduka'dan başka bir şey yoktur. Ziyaret sebebi "Büyük bir Evliya ve Mücahit" olduğu şeklinde izah edilmekte; ziyaretçiler Kuran-ı Kerim okumaktadır. Bektaşi olan Sarı Saltuk'un bu zat olup olmadığı konusunda müsterih değiliz. Rivayete göre Osman Gazi'ye Kılıç kuşatmış, dua etmiş, nasihatte bulunmuş, Orhan Gazi'nin Bizans savaşına katılmıştır. Bakımını yaptığı türbeyi yılda 100.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacim Sultan Türbesi: Uşak ili, Sivas ilçesindedir. Hacım Sultan'ın asıl ismi Hüseyin oğlu Recep olup 4 kardeşin en küçüğüdür. Türbe Selçuklu Sultanı Alâeddin

Keykubat tarafından 13. yy'da yapılmıştır. Selçuklu yapısı, beyaz mermer, ortası kubbeli, dışkapı üzeri kemerle çevrili bir yapıdır. Ziyaret sebebi, "Evladı Resul oluşu, İslam Türklüğünü insanlığa yayması" şeklinde izah edilmektedir. Burada dualar yapılır, şefaat ve yardım istenir, Kuran-ı Kerim okunur. İlgili rivayete göre; sığırmaç olup, özel boğzı vardır. Çilehanesi bulunmaktadır. Bonoz çayını ikiye ayırmıştır. Burada dilek tutulmaktadır, katırı ikiye bölmüştür. Kız çocuğunu erkeğe çevirmiştir. Kaya üzerinde ayağının izleri vardır. İhtiyar kadının ineğini kurtların yiyeceğini bilmiştir. Hacım Sultan Derneği tarafından bakımı yapılmaktadır. 1956 yılı Uşak Valisi tarafından tamiri yapılmıştır. Bir yangın geçirmiştir. Yılda 2.000 kişi tarafından ziyareti yapılmaktadır. Bektaşi olduğu konusunda kesin kanaat oluşmamıştır. Bektaşi olan adaşı Balkanlardadır.

Şeh Çakır Türbesi: Kütahya Hisarcık ilçesi Şeh Çakır köyündedir. Şeh Çakır, Horasan'dan Ahmet Yesevi Hoca İslam ve Türklüğü yaymak için görevlendirilmiş görevlilerden olup, Şeh Çakır'ı görev alanı olarak seçmiş ismini buraya vermiş bir kimsedir. Türbe 1300 yıllarında yapılmış çeşitli onarım görmesine rağmen halen harabe durumdadır. Ziyaret sebebi, din adamı olması, Hoca Ahmet Yesevi'nin talebeleri oluşu, Osmanlı Devletinin kuruluşunda savaşlara katılmış oluşu, 6-7 Bektaşi köyünün kendisine bağlı oluşu şeklinde izah edilmektedir. Ülke savaş

halinde olduğu zamanlarda türbenin içindeki savaş aletleri ve sancağın kayıp olduğu, savaştan sonra savaş aletlerinin kanlı olarak geri geldiği rivayet edilmektedir. 1974 Kıbrıs Savaşına bu şekilde katılmıştır. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 1.000-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hüseyin Dede Türbesi: Kütahya ili Hasancık kasabası, Şeh Çakır köyündedir. Burada 1300'lü yıllarda şeyhi tarafından kendisine görev belgesi olarak verilmiştir. Türbe 1970 yılında tamirat geçirmiştir. Burası yılda iki defa perşembe günleri ziyaret edilir, burada dua edilir ve hayır yemeği verilir. Rivayete göre, insanlar tarafından halen görülmektedir. Burada yapılan yağmur dualarının kabul edildiği inancı vardır. Gediz Murat Dağındaki Murat Dede ile kardeş olduğu ifade edilir. Dara düşmüş, sıkışmış insanlara eşkâli ile görülerek yardım ettiği söylenir. Bakımı köylüler tarafından yapılmaktadır. Türbenin yıllık ziyaretçisi, 1.000 kişi civarındadır.

Ali Baba Türbesi: Kütahya ili Gediz ilçesi Akçalan kasabasındadır. Ahşap olan türbenin oturma ve yemek odaları vardır. Genelde Bektaşi ve Alevi cemaat tarafından ziyaret edilir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 700-800 kişi ziyaret etmektedir.

Sarı Dede: Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde Maymul mahallesi mezarlığındadır. Ahşap türbe 1988 yılında belediye tarafından tekrar yaptırılmıştır. Türbenin üstü kiremit duvarları betonarmedir. Civarında Maymul Mahallesi kabristanı vardır. Sarı Dede'nin Maymul'da müezzin olduğu, bir ağanın yanında hizmetçilik yaptığı, halkın çıktığı yağmur duasına Sarı Dede'nin çağrılmadığı, O'nun ise ağası ile birlikte gittiği dağda yaptığı yağmur duasında yağmurun yağdığını, ağanın görmesi üzerine, onun son kez ezan okuyup namaza durduğu ve son secdede ruhunu teslim ettiği anlatılır. Bakımını belediyenin yaptığı türbeye yoldan geçenler Fatiha okur.

Sarı Dede: Kütahya ilinin Tavşanlı ilçesinde Dedeler köyündedir. Asıl ismi Sarı İsmail Dede'dir. Hacı Bektaş Veli tarafından Tavşanlıya gönderilmiştir. Üstü kiremitle kaplı şadırvan türbe de; rüyasında köpek tarafından ısırılan çocuklara burada tuz yalatılır. Burası hastalara şifa, dertlilere deva için ziyaret edilir. Kendisine iftira atılır, Kütahya kadısı "ateş ile pamuk bir arada durur mu?" deyince koynundan pamuğa sarılı kor halindeki ateşi çıkarır ve beraat eder. Bakımı köy halkı tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 150-200 civarındadır.

SONUÇ

Biz bu bildirimizde Bektaşi Ulu'su olarak tespitini yaptığımız zatların tarihi şahsiyetleri üzerinde fazla duramadık. Kimlikleri de karşılaştıramadık. Ayrıca; inançların ve dini uygulamaların benzerleri ile kıyaslanmaları, mahiyetlerinin irdelenmeleri, eski Türk inanç ve uygulamalarındaki yerleri üzerinde duramadık. Kısaca fenomeni yapamadık. Yapamazdık zira malzemenin tanımı ile o malzemenin tahlilini aynı bildiri metnine alıp dip notlamak bildirilen hacmini genişletiyordu. Şimdilik Diyanet İşleri Başkanlığı kayıtlarını esas alarak malzeme tanımı ile yetindik. Müteakip çalışmalarımız daha tamamlayıcı olur umudundayız.

ANADOLU DEDEM KORKUT COĞRAFYASINDA TÜRK ULULARI VE MESAJLARI*

GİRİŞ

Dedem Korkut bütün dünyaca tanınmasına rağmen onun destanları doğal olarak daha ziyade Türk Dünyası'nda Türklerle birlikte yaşayan halklar tarafından yaşatılmaktadır. Ancak Dedem Korkut Oğuznameleri'nin geçtiği coğrafya, muhakkak ki daha dar bir alan kapsamaktadır. Dedem Korkut Destanı'ndaki ismi geçen yerleşim yeri, kale, derbent, çay ve ulus isimlerinden hareketle belirlenen bölge anlamında Dedem Korkut coğrafyası; bu günkü siyasi sınırlar itibariyle birkaç Türk elini kapsamaktadır. Bu coğrafi yörelerden birisi de Anadolu'dur. Biz Anadolu Dedem Korkut yurt bölgesinin Türk Ulusları üzerinde duracağız.

Anadolu Dedem Korkut coğrafyasını belirleyen ipuçları bize; Iğdır, Bayburt, Kars, Ardahan, Erzurum, Kemah, Diyarbakır, Mardin gibi yerleşim yerlerimizi gösteriyor. Ancak Iğdır ile Mardin arasında günümüz itiba-

---

* Yaşar Kalafat, "Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Ulusları ve Mesajları" **Türk Dünyası Araştırmaları**, Aralık 2001 S. 135 s. 175-187.

riyle şehirleşme bizim karşımıza bu coğrafyada 24 vilayetimizi çıkarmaktadır. Bunlar: Iğdır, Ardahan, Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Artvin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Malatya, K. Maraş, Mardin, Muş, Siirt, Trabzon, Ş. Urfa, Van, Batman, Şırnak ve Bayburt'tur.

Türk ululari ise, halkın manevi liderleri olmuş toplumun inanç, düşünce dokusunu oluşturmuştur. Bulundukları çevrede insanlar arası ve insanların hayvanlar ve tabiatla ilişkilerini tutum ve önerileri ile şekillendirmiş kimselerdir. Her iki âleme de ışık tutmalarına inanılmıştır. Bunlardan hayatta iken olduğu gibi ölümlerinden sonra da yardım umulmuş bunlara saygı duyulmuş ve onlardan çekinilmiştir.

Dedem Korkut tiplemelerinden hareketle bunların hepsi, aynı kapsamda alınabilir mi? Bu soruya rahatlıkla "evet" demek mümkün değil. Ancak, Dedem Korkut'u merkezine almış karakter tespitinde, diğer alanlarda hayat hikâyelerinin bilinmesi bu sahadaki çalışmalara yardımcı olabilir.

Üzerinde durduğumuz ululari zikrederken onları Türk olarak tanımlamak ne derece ve hangi anlamda doğru olur? Bir Türk'te Ulu tipi var mıdır? Türk ulu anlayışında etnik özellik aranmış mıdır? Bize göre Türkler kişiyi "Ulu"dan saymak için aradıkları vasıflar arasında onların soyca Türk olmaları şartını koymamışlardır. Türk ellerinde ululuğu kabul görmüş Türk soylu olmayanlar da vardır. Ayrıca Türk ululari çevrelerine ışık tutarlarken ille de bir

soyutlama yapıp Türk soyluluğu şartını aramamışlardır. Aksi takdirde böyle bir tutum ululukla ve asli manası anlamında Türklükle bağdaşmazdı. Ne var ki, onlar daha ziyade Türklerin yoğun oldukları bölgelerde tezahür etmişlerdi. Ancak Türk ulu tipinin dünyaya bakış tarzı vardır. Bu tipin olayları değerlendiriş tarzı vardır. Bu tarzdan hareketle onun hayat felsefesini anlayabiliriz. Bunun içindir ki, Türk ululârının incelenmeleri, Dedem Korkut'un incelenmesi ile elde edilecek hikmet karakteristiklerini artırabilir.

Misal vermek gerekir ise: Türk ululârı daha ziyade bir seri nasihat ve talimat vermekten ziyade bir hayat tarzı sergileyerek tutumları ile örnek teşkil edip bu yöntemle kişilik sergiliyorlardı. Mesela mert ol, ikramlı ol, adil ol, affedici ol demekten ziyade, mert, ikramlı, adil, hatırlı, temiz, dürüst olmak suretiyle telkinde bulunuyorlardı.

Getirilmiş ilahi ve sair yenilikleri telkin ederken, eğitim verirken mevcutları tamamen yıkarak yeni ve son güzelliklerin algılanmasını zorlaştırmıyorlardı. Eski üslupla yeni geleni kabullendiriyorlardı. Onlar zorlaştırmak değil kolaylaşmanın esas olduğunu anlamışlardır.

Halkın dil farkı, kültür düzeyi ve mevcut katı alışkanlıkları sebebiyle anlamakla zorluk çekeceği bilgileri kendileri özümleyip halkın algılamakta zorluk çekmeyeceği formlarla onlara aktarıyorlardı. Bunun için şiirler yazıyorlardı ve şiirleri Türkçe idi. Şiirlerinde daha ziyade

hece veznini ve kafiyeyi önemsiyorlardı. Onlar dinin bir öğüt nasihat olduğunu biliyorlardı.

Eski inançların, yeni inançları bir kılıf gibi giyindikleri sosyolojik bir gerçek olarak tanıtılır. Bize göre olayın Türk tefekkürü itibariyle daha muhtevalı bir boyutu vardır. Bunu Ahmet Yesevi'de görüyoruz. Bu, geçmişteki gerçeğin, bir dönem geçerliliğini inkâr etmeden, onun bozulmuş ve aslından ayrılmışlığı gerçeğinden hareketle, değişmeyen hakikatten yeni formatı ile kabullenilmesi olayıdır. Nitekim âlimlerin nebilerin varisleri oldukları buyrulmuştur. Bu noktada Dede Korkut'tan günümüze bütün Ulu Dede ve Ulu Baba'lar birer varistirler. Kendi üslupları ile ve pozisyonları farklı olsa da aynı mesajı vermişlerdir. Bu mesaj; "yaşam tarzında örnek ol" "zor yoktur, bir olan din bir örgütten ibarettir" şeklinde özetlenebilir.

METİN

Bizim incelediğimiz bölgedeki Ulucanlar Adıyaman (16), Ağrı (1), Bingöl (8), Bitlis (18), Diyarbakır (19), Elazığ (14), Erzincan (6), Erzurum (29), Hakkâri (5), Kars (4), Malatya (15), K. Maraş (7), (Mardin (18), Muş (10), Siirt (39), Trabzon (9), Tunceli (5), Ş. Urfa (29), Van (4), Bayburt (13), Batman (2), Şırnak (9) olmak üzere toplam 279 adettir. Bu miktar incelemeye esas aldığımız Diyanet Başkanlığı arşivinin verilerine göredir. Bu kaynak Türkiye'de 1263 türbenin olduğunu ifade eder ki, bize göre bu miktar

asgari 5.000'dir. Ayrıca Anadolu Dede Korkut coğrafyasının daha sağlıklı belirlenmesi için Rize gibi bazı şehirlerin de kapsama alınmasının gerektiğine inanıyorum.

Biz bu çalışmamızda evvelce yaptıklarımızı katarak; Ağrı'dan: Ahmet Hani'yi, Erzurum'dan Umudum Baba, Abdurrahman Gazi, Ebul Fettah, Hacı Derviş, Karanlık Kümbet, Habib Baba, Ebu İsak, Kazurini, Emir Şeyh Rabia Hatun, Horasan Baba, Emin Baba, Hacı Ahmet baba, Hacı Süleyman Efendi, Molla Mustafa, Şeyh Abdullah Efendi, Yağan Baba, Mısrı Zunnun, Şakir Efendi, Kara Şeyh, Arvarlı Mehmet Lütfi, Vehbi Efendi, Mısırlı Ali Gazi Paşayı, Hakkâri'den: Şeyh Ali El, Kars'tan: Arap Baba, Celal Baba, Hasan-ı Harakani, Hacı Kağızman'ı, Trabzon'dan: Ahi Evren Dede, Emir Mehmet, Açık Türbe, Gülbahar Hatun, Hoçkalı Hoca Baba, Hacı Tahir Efendi, Maraşlı Hasan Efendi, M. Rüştü, A. Kutlu, Kalömer Mahmut Efendiyi, Bayburt'tan: Abdulvahap Gazi, Şehit Osan, Şehitler Kümbeti Ahmeti Zencami, İrşadi Baba, Sadr-al Şeria, Mustafa Efendi, Seydi Yayup, Kutlubey, Hacı Osman Efendi, Yanbastı Kümbeti, Yanbastı, Yakup Abdal'ı, Elazığ'dan: Uryan Baba, Nadir Baba, Ankuzu Baba, Fetih Ahmet, Hacı Hasan Baba, Şeyh Ali Septi, Şeyh Mahmut-ı Sami, Hz. Hacı Yasin Efendi, Molla Kasım Hoca, Şeyhmır, Şeyh Alaaddin'i çalıştık.

Böylece Dedem Korkut bölgesi kapsamına giren Ulucanlardan 64 âdetini çalışmış olduk. Ancak bu miktar türbede yatan şahısların karakteri itibarıyla ne kadarının

üzerinde durduğumuz arayışın kapsamına girdiğini söylemek zordur. Biz evvelce yaptığımız incelemede malzemenin imkân verdiği nispette hayatlarından mesajlar çıkarabildik. Derlediğimiz bilgiler daha ziyade bu zatların diğer cihetleri ile ilgili idi. Bunlar;

Uryan Baba Türbesi: Harput'un güneyinde şehre beş dakika mesafededir. Üryan Baba'nın H. 1278 tarihinde cesedi zahire çıkarılmıştır. Türbe 1891 tarihinde Hacı Ali Rıza Efendi tarafından yaptırılmıştır. Türbenin yanında mescit ve tekkenin kapı ve pencere mimarisi özelliklidir. Tekke olarak kullanılmış olan mescide ceviz büyüklüğünde binlik bir tespih vardır. Murat ve şifa isteyenler bu tespihin içinden geçerlerdi. Harput Alaca Mescit Mahallesinden Hacı Ali ve oğlunun gördükleri rüya üzerine Baba'nın mezarının yeri tespit edilir. Mezarda bozulmamış cesedi ile birkaç eski ok bulunmuş ve oraya türbe yapılmıştır. Yılda 2500 kişinin ziyaret ettiği türbeyi türbedar aile koruyup bakmaktadır.

Halk inançlarında; Ebem Kuşağının altından, Kutsal Kaya ve ağaçların kovuğundan, yeni gelinin eşikten geçmeden evvel kaynanasının eteğinin altından, yenilen pehlivanın kolunun altından, büyüyü bozmak için atın veya devenin karnının altından, cesur olması istenilen bebeğin kurt postunun ağzından geçirmek; alem değiştirmek, yeni bir aleme geçmiş olmakla izah edilmektedir.

Nadir Baba Türbesi: Türbe Elazığ'ın merkezinde Alacalı camiinin karşı tarafındadır. Türbenin özelliklerinden birisi Ermeniler de şifa bulmak için bu türbeye icabet etmiş olmalarıdır. Hasta çocuk tedavi olmak üzere yalnız olarak 5-10 dakika bırakılır, böylece şifa bulacağına inanılır. Yılda 3.000 ziyaretçisi olan türbeye Morali Mahmut Efendi'nin ailesi bakmaktadır.

Türbelerden hikmet beklenilmesi halk inançları itibariyle çeşitli şekillerde izah edilmektedir. Bunlar; veren ve alan sadece Allah'tır. Mutlak irade onundur. Takdir Allah'ın Allah ister ise, bazı kullarını bir takım güçlerle güçlendirebilir. Türbelerde talepte bulunulan Allah'tır. Ulu kişinin türbesi Allah'a yakarmak için yer olarak seçilmiştir. *"Türbelerden talepte bulunmak şirktir. İslam'a aykırıdır."* şeklindedir.

Ankuzu Baba Türbesi: Elazığ'da Harput Ankuzu Kayalığı'nın zirvesindedir. Türbenin III. Murat (982-1003 H.) yapıldığı bilinmektedir. Türbenin yanında geçmişte bir zaviye varmış. Türbenin yanındaki At ayağı izlerinin, bir Türk-İslam mücahidi iken şehit düşmüş olan Ankuzu Baba'nın atına ait olduğu ifade edilmekte ve izlere halk tarafından saygı gösterilmektedir. Yılda takriben 700 kişinin ziyaret ettiği türbeyi Deli Ahmet ailesi temizleyip bakmaktadır.

Ulu kişileri yüksek dağların tepelerine defnetme inancı, Tanrıyı yukarıda tasavvur etme inancının bir sonucudur. Gök Tanrı inanç sisteminin bir kalıntısıdır. Ulu kişilerin öldükten sonra eşyaları ve bıraktıkları izlere kutsiyet affetmek de eski Türk inançlarındaki Kam ve Ata Kültü'nün bir uzantısıdır.

Şeyh Şerafettin Türbesi: Harput-Ahmet Bey mahallesinde Fevzi beyzadelerin eviyle Hacı Kerim Efendinin konağı arasındadır. Fatih Ahmet Efendinin yakınıdır. Aslen Uluğ Türkistan'ın Belh bölgesindedir. Harput Ermenilerin elinde iken kalenin muhasarası esnasında şehit olmuştur. Türbenin ilk yapılışı bilinmemektedir. Kerim Efendi isimli bir zat tarafından onarılıp tefriş edilmiştir. Türbe Horasan taşından yapılmıştır. Tavanı kubbeli, üzeri topraktır. Tavana yakın iki ufak penceresi vardır. Yılda 2.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Seyyid Ahmet Kürdü Türbesi: Harput Ulu Camiin medhalinde büyük taş kemerli kapının üstündedir. Yılda 300 kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Halkın ziyaretgâh olarak bildiği mekânlardandır.

Mansur Baba Türbesi: Harput Cami-i Kebir mahallesi mezarlığında meftundur. Mansur Baba türbesinde iki çocuğu ve eşi ile yatmaktadır. Yeri, bir kadının rüya görmesi üzerine tespit edilmiştir. Asırlar önce ölmüş olmasına rağmen vücudu çürümemiştir. Şahende isimli bir kadın rüyasında pis su dökülmemesi veya yerinin değiştirilmesi için uyarılmış, türbesi bu rüyadan hareketle yapılmıştır. Yılda 3.000 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Fatih Ahmet Türbesi: Harput'un doğusunda ve Harput'a 1-1.5 km. mesafede bir tepenin üzerindedir. AliYürremeytani talebelerindendir. Uluğ Türkistan'ın Belh şehrinde doğmuş, H. 713'te vefat etmiştir. Türbe 70x100 ebadında ve taş kemerlidir. Heybetli bir sandukası vardır. Penceresi olmayan türbenin iki hava menfezi vardır. Üstü kubbeli, damı topraktır. Ahşap damlı bir mescidi vardır. Fatih Ahmet Evliyaullahtan bir zat olup Bahaeddin-i Nakşibendî'nin mürşididir. Adaklılar kurbanlarını genelde burada keser ve dağıtırlar. Harput'un ilk kaymakamı burada alkol alıp çarpılmış, af dileyerek şifa bulmuştur. Yılda 3.000 kişinin ziyaret ettiği türbenin bakımını çevre halkı yapmaktadır.

Türbenin yerlerinin rüyalarla belirlenmesi, çok kere rahatsız edilmeleri halinde yerlerini belli ettiklerini, saygısızlık halinde çarptıklarını, af dilenilmesi halinde bağışladıklarını diğer türbelerden de bilmekteyiz.

Hacıhasan Baba Türbesi: Elazığ'ın Baskil Doğancık köyündendir. Şam'ın Havran beldesinden Seyit Hacı Mustafa'nın oğlu Seyit'tir. Bitişiğinde bir cami, 2 oda ve dışarıda 3 tuvaleti vardır. Burası genelde ruhsal bozukluk içerisinde bulunanlar tarafından ziyaret edilir. Bakımını, derneğin yaptığı türbeyi yılda 2.500-3.000 arasında vatandaş ziyaret etmektedir.

Türbelerin yakınında kullanılacak şifalı olduğuna inanılan içme ve banyo suyu gibi dışarıdan müdahale edilerek şifa umulan bir faktör yok ise, çoğunlukla ruhi rahatsızlıklara şifa verdiklerine inanılır.

Şeyh Ali Septi Hz. Türbesi: Elazığ'ın Palu ilçesinde Merkez Aşağı mahallesinde bir tepenin üzerindedir. Türbede Şeyh Ali Septi Hz. ile birlikte oğulları Şeyh Muhammed-i Nesih, Şeyh Hasan-i Naki, Şeyh Hüseyn-i Zeki, torunları Şeyh Abdulkadir, Şeyh Sadi, Şeyh Muhammed Tahir de yatmaktadır. Türbe, 1287 yılında Hazretin ölümünden sonra yapılmış, 1946 yılında yıktırılmış, 1981 yılında torunları ve halkın yardımı ile tekrar 150m² civarında betonarme üstü kubbeli olarak yaptırılmıştır.

1202 yılında dünyaya gelen Şeyh Ali Septi'yi Mevlana Halid-i Bağdadi Hazretleri Bağdat'a götürüp tasavvuf icazeti vermiştir. Türbeyi halk ziyaret eder ve Kuran-ı Kerim okur. Yılda 15-20.000 kişinin ziyaret ettiği türbenin bakımını torunları yapmaktadır.

Şeyh Mahmud-i Sami Hazretleri Türbesi: Elazığ'ın Palu ilçesinde Çarşıbaşı mahallesi Nehri meydanındadır. 1314 yılında vefat eden Hazret tasavvuf bilgini Nakşibendî ve keramet ehli idi. Ziyaretçiler türbede Kur'an-ı Kerim okumakta ve dualar etmektedirler. Yılda 5-10.000 ziyaretçisi olan türbenin bakımını halk yapmaktadır.

Hacı Yasin Efendi Türbesi: Elazığ ili Palu ilçesi Zeve kasabasındadır. Veli birisi olup Beyhan nahiyesinde dünyaya gelmiştir. 18. asırda yaşamıştır. Türbe kubbeli dört köşeli taş ve tuğladan yapılmıştır. Ziyaretlerde Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir. Yılda 400-500 kişinin ziyaret ettiği türbenin bakımını halk yapmaktadır.

Molla Kasım Hoca Türbesi: Elazığ ili Palu ilçesi, Andılar köyündedir. Türbede Molla Kasım Hocanın yanı sıra babası Molla Ömer, Molla İsa ve İbrahim Efendi yatmaktadır. 1220-1290 yılları arasında yaşayan Molla Kasım'ın türbesi taştan yapılmış ve kubbesi saçla kaplanmıştır. Molla Kasım, Hoca Şeyh Ali Hazretlerinin halifesidir. Ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim okur dualar ederler. Molla Kasım Hocanın "tezkere adlı halde parası olmadığı için memleketi olan Şam'a gidemeyen bir askeri Alla hu Tela'lanın izniyle bir anda evine gönderdiği" anlatılır. Bakımını köylülerin yaptığı türbenin yıllık ziyaretçisi 300 kişi kadardır.

Şeyhmir Türbesi: Elazığ'ın Palu ilçesi Altınölçek köyündedir. Türbede Şeyhmir ve torunu Şeyh Hüseyin yatmaktadır. 15. asırda yaşamış olan Şeyhmir, İbn-i Haşim kabilesinden Şeyh İsmail'in oğludur. Türbeyi Bekiroğlu Abdullah 100 yıl kadar önce yaptırmıştır. Şeyhmir'in keramet sahibi bir evliya olduğu için ziyaret edildiği bilinmektedir. Ziyaretçiler burada dua etmektedirler. Yılda 200-300 kişinin ziyaret ettiği türbenin bakımını halk yapmaktadır.

Şeyh Alaaddin Türbesi: Elazığ'ın Palu ilçesi Arındık köyü Lekiç mezrasındadır.

Şehit Paşa Türbesi: Türbe, Rize ili, Hemşin ilçesi, Yeniköy mahallesindedir. Türbede Beşe Yapıcı (1314-1334) yatmaktadır. Türbenin ilk yapıcısı ve yapılma tarihi bilinmiyor. 1980 tarihinde askeri idarenin müsaadesi ile şehidin türbesi Hamdi Yapıcı tarafından yaptırılmıştır. Mimari özelliği olmayan türbe betonarmedir. Türbe müştemilatı içerisinde şehidin kimliğini anlatan bir levha vardır. Burası Cuma sabahları ziyaret edilir. Şehidin sayesinde dertlerine deva bulunacağına inanılır. Burada Fatiha ve Yasin-i Şerif okunur. Buraya tuz, şeker bırakılır daha sonra bunlar alınırlar. Bunların şifa olduğuna inanılır. Rivayete göre genellikle Cuma günleri türbeden ayrılır. Gece-

leyin köyün ortasında akmakta olan sudan abdest aldığını görenler olmuştur.

İşlediklerine dair bu yolla mesaj verdiğine, türbenin yakınında silah atılmasını onaylamadığına inanılır. Ayrıca böyle hallerde silahların tutukluk yaptığı ifade edilmektedir. Bakım ve onarımını köy halkının yaptığı türbeyi yılda 450-500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda şehitlik kutlu mevkilerden birisidir. Bu tür kimselerin mezarları ulu kabirlerden sayılır. Türbeye tuz, şeker ve su konulması ve daha sonra onun alınması ile ilgili inancın iki izahı olabilir. Bunlar türbede "okunmuş, olacakları için, nur, pozitif elektrik yüklenmiş olurlar. Bu uygulama mevlitlerde de çok çok görünür, hocanın masasına su, şeker, tuz konularak onların okunmaları sağlanmış olur. Diğer izah şeklide, ulu mezarlara konulmuş gömlek, yazma gibi şahsi eşyaların burada bir süre mesela bir gece veya cumadan cumaya kadar bekletilerek yatırdan kuvvet yükleneceği inancıdır.

Ulucanların geceleri ve bilhassa sabah namazına kalkarak abdest aldıkları inancı da çok yaygındır. Görülen rüyaları yorumlayarak kişinin kendisine eleştiri getirdiği de çok sık rastlanır. Silah atılması bazı "kara güçlerin" dağılması içindir. Bir türbenin silah sesinden rahatsız olması, muhtemelen bu sesin "Ak İyelere" de zarar vermesinden olabilir.

Ahievren Dede Türbesi: Türbe, Trabzon'un merkezinde, Boztepe mahallesi, Erenler sokak, Kır mevkiindedir. Türbede; Ahi Evren Dede, Hacı Hakkı Baba, Hacı Hakkı Baba'nın müritlerinden 2-3 kadının mezarı vardır. Türbe, Hacı hakkı Baba tarafından Ahi Evren Dede adına 1888 yılında yaptırılmıştır. Türbe, Kubbeli Camii bitişiğinde, taş duvarlı, dört köşe, 4 pencere ve bir kapılı bir yapıdır. Türbe, Allah rızası için ziyaret edildiği gibi hastalıklara şifa bulmak, dilekte bulunmak ve adak adamak için de ziyaret edilir. Rivayete göre, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması döneminde bu türbe de kapatılmak istenmiş, girişimde bulunanlar muvaffak olamamışlardır. Rus işgali döneminde denizden atılan toplar buraya isabet ettirilememiştir. Bakımını derneğin yaptığı türbeyi yılda 15-20.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ahilere ait türbelerin tespitiyle, "Türkiye'de Ahiliğin dağılış haritası çıkarılabilir. Biz bu çalışma münasebeti ile 50 civarında Ahi türbesi tespit ettik. Halk inançlarında türbeler bazen türbede yatan tarafından ve bazen de o şahsın yolunu izleyen bir başka şahıs tarafından yaptırılmaktadır. Çok kere de devrin devlet yetkilileri tarafından yaptırılmaktadır. Günümüzde ise, daha ziyade halk tarafından yaptırılmaktadır.

Türbelerin, içlerinde yatan ulu kişiler tarafından korundukları inancı çok yaygındır. Bu koruma sel, yangın gibi afetlere, düşman güçlerine ve diğer müdahalelere karşı olabilmektedir.

Açık Türbe: Türbe, Trabzon'un Kavak mahallesi, Hamzapaşa Camii'nin yanındadır. Türbedeki mezarların arasında Hasan Efendi ile oğlunun mezarı da vardır. 1778 yılında yapılan türbenin yaptıranı bilinmiyor. Türbe; kesme taştan, altı sütun üzerine oturtulmuş kubbeli bir yapıdır. Kara ve ak taştan altıgen bir kasnağa oturtulmuştur. Burası Fatiha okumak ve dua etmek için ziyaret edilir. Bakımını dernek yönetiminin yaptığı türbenin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

Gülbahar Hatun Türbesi: Türbe, Trabzon'un Gülbahar Hatun mahallesinde, Atapark'dadır. Burada Yavuz Selim'in annesi Gülbahar Hatun yatmaktadır. 1505 tarihinde yontma taştan yapılmıştır. Burası, yatanın manevi itibarı için ziyaret edilip, Fatiha okunur. Bakımını derneğin yaptığı türbeyi, yılda 1.000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Haçkalı Hoca Baba Türbesi: Türbe, Trabzon ili, Düzköy ilçesi, Haçka yaylasındadır. Türbede, Molla Hasanoğlu, İbrahim Oğlu Hacı Mustafa Tarhan (Haçkalı Hoca) yatmaktadır. Hoca H. 1265 da Haçka'da doğmuş, M. 1949'da aynı yerde vefat etmiştir. Türbeyi 1949 yılında halk yaptırmıştır. Mimari özelliği olmayan taştan bir binadır. Müştemilatında 2 cami, şadırvan, Kur'an Kursu, aşevi ve misafirhane vardır. Türbe, Haçkalı Hoca Baba'nın Kadiri Şeyhlerinden Allah'ın veli bir kulu olduğu için zi-

yaret edilmektedir. Ziyaret esnasında Kur'an ve Mevlid-i Şerifler okunur, bol bol ibadet, zikir yapılır. Haçkalı hoca Baba'nın İstiklal Savaşı'na "yeşil sarıklı" olarak katıldığı aynı vakit namazını değişik camilerde kıldırdığı, gidilmesi gereken yere vasıtasız, çok kısa zamanda ulaştığı için "Kuş Mustafa" lakabı ile anıldığı, cenazesine dostlarını davet ettiği, aynı günde vefat ettiği rivayet edilmektedir. Türbenin bakımını dernek yaptırmaktadır. Ülkenin her tarafından yılda 50.000 kişinin ziyaret ettiği bilinmektedir.

Rivayette geçen "yeşil sarıklı" teşhisi Haçkalı Hoca Baba'nın ölüm ve İstiklal Savaşı'nın tarihi itibariyle pek uymuyor. "Yeşil Sarıklı" tanımı göçmüş öteki âleme geçmiş mübarek zatların savaş zamanında düşmana karşı savaşmalarıdır. Eski Türk inancındaki "**Anamaykıl**" kavramı ile ilgilidir. Aynı anda farklı camilerde namaz kıldırması tay yi mekân ve olağanüstü süratte intikal etmiş olma hali de tay yi zaman, yani zamanla ve zeminle kayıtlı olmama halidir. Tasavvufta çok görülür.

Hacı Tahir Efendi Türbesi: Türbe, Trabzon ili, Hayrat ilçesi, Merkez Gümüşalan mahallesi camii yanındadır. Türbede Nakşî meşayikinden Çaykara'nın Çoroş-paçan-Taşkıran köyünden, Musaoğullarından Müderris İsmail Efendi'nin oğlu Ulamadan Hacı Tahir Efendi yatmaktadır. Türbeyi cami cemaati 80 yıl kadar önce yaptırmıştır. Mimari özelliği olmayan türbenin zeminine dökülmüş düz betonun etrafı demir parmaklıklarla çevrilidir. Türbeyi

"bilinçlice ziyaret edenler Kur'an-ı Kerim okurlar. Böylece savaşı kazanmak isterler. Bazıları ise, cahilane işlerde bulunurlar. Burada hastalarına şifa isterler, türbenin etrafına su koyarlar". Rivayete göre bu kabrin üzerinde geceleri ışık yandığı söylenir. Bakıma muhtaç olan türbenin temizliğini cami görevlileri yapmaktadır. Yılda 200-300 civarında ziyaretçisi olur.

Türbelerin ziyaret amaç ve şekilleri ile ilgili olarak yapılan tespitleri özel olarak tırnak içerisinde verdik. Bu tespitler halkın dimağındaki ulu kişi anlayışını, bid'ad kavramını ve irticayı yansıtmaktadır. Böylece, derleyicisine göre kanaat değiştirirken bölgeler arasında da zihniyet farklılığını ortaya koymak istedik.

Işık-nur saçan türbeler ulu kabirlerle ilgili halk sufizmin de yaygın bir kanaat vardır. Bu konuda bizim bir çalışmamız olmuştur.

Maraşlı Hasan Efendi Türbesi: Türbe, Trabzon'un Of ilçesi, Eskipazar köyünde, Kovak camii yanındadır. Türbede Arap lakaplı Maraşlı Hafız Hasan Efendi yatmaktadır. Türbeyi 1973 tarihinde Of'un Hayrat bucağından Hamdi Nuhoğlu yaptırmıştır. Türbe, sade mermer bir kabir olup etrafı demir parmaklıklarla çevrili olup taş duvar içerisine alınmıştır. Ziyaretçileri Kur'an-ı Kerim okur, dua ederler. Yöre halkı bu zatın bazı kerametlerinin olduğuna inanır. Rivayete göre, Hasan Efendi ve iki kardeşini hoca-

ları, Trabzon'un fethinden sonra İslamiyet'i tebliğ için Doğu Karadeniz'e gönderilmişlerdir. Hasan Efendi Eskipazar, diğer kardeşlerinden birisi Çaykara ilçesi Maraşlı köyünde ve Çaykara ilçesinin Çayıroba (Yente) köyünde hizmet verip orada kalmışlardır. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 2.500 civarında insan ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda irşat işlerinde görev almış kimseleri çok kere 3,7 veya 9 kardeş olmaktadır. Ayrıca Trabzon'un fethinden sonra "İslam'a açma" olayının sistematiği adeta Ahmet Yesevi Derviş Sistematiği gibidir. Türk-İslam misyonerliği devam etmiştir. Trabzon yöresinin bu döneme ait Ulucanlarını inceleyerek üzerinden geçen yıllara rağmen sistemin bozulmadan devam ettiğini ortaya çıkarmak mümkündür.

Mehmet Rüştü Âşık Kutlu Hoca Efendi Türbesi: Türbe, Trabzon ili, Of ilçesi, Uğurlu beldesi, Merkez mahallesi, Merkez Camiinin yanındadır. Türbede Reisül Kura Mehmet Rüştü / Aşıkkutlu yatmaktadır. Türbe 1982 yılında kardeşi Kemaleddin Aşıkkutlu tarafından yaptırılmıştır. Türbe, betonarme, kubbeli, alt kısmı çinili bir binadır. Türbeyi çoğunlukla Hoca Efendinin talebeleri ve seven halk ziyaret eder, Kur'an-ı Kerim okur, dua ederler. Cami görevlilerinin bakımını üstlendikleri türbeyi yılda 4.000 kadar insan ziyaret etmektedir.

Kal-Ömer Mahmut Efendi Türbesi: Türbe, Trabzon ili, Of ilçesi, Bölümlü kasabası, Mithatpaşa mahallesindedir. Türbede Kal-Ömer Mahmut Efendi yatmaktadır. Soyadı kanunundan sonra bu aile Okutan soyadını almıştır. Türbeyi 1947 yılında Zatınoğulları yaptırmıştır. Taş yapı olan türbenin üstü açıktır. Türbe, yatanın âlim ve Allah dostu bir zat olduğu için ziyaret edilir. Burayı bazı hastalıklara şifa bulmak için ziyaret edenler olur. Ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim okur, dua ederler. Kal-Ömer Mahmut Efendi tasavvuf ehli olup Kalkandere'de uzun yıllar talebe yetiştirmiştir. Torunları tarafından bakımı yapılan türbenin yıllık 2.000 civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Mamahatun Türbesi: Türbe, Erzincan'ın Tercan ilçesi Mamahatun mahallesindedir. Türbede Saltuklu Beyliği kurucusu Alaatin Keyhusrev'in kızı Mamahatun ve ailesi efradı yatmaktadır. Türbe, kesin olmamakla beraber 1100-1201 tarihleri arasında Mamahatun tarafından Ahlatlı Mimarbaşı Musaddal'a yaptırılmıştır. Selçuklu mimari özelliği taşıyan türbe kesme taş ve Horasan taşından yapılmıştır. Türbenin müştemilatında, kümbet altı mezar, üstü mescit, etrafı duvarlarla çevrilidir. Bir çeşmesi vardır. Türbe; tarihi eser olduğu ve türbedeki zat ilçenin kurucusu olduğu için ziyaret edilir. Ziyaretlerde "ilçenin kurulmasına emeği geçenlere dua edilir", efsanesine göre, Tercan'ın kurucu olan zat kalan olduğu için, eskiden burası uğursuz kabul edilmiştir. Yavuz Sultan Selim burada ko-

naklamak istediğinde, askeri huzursuz olmuş ve burada konaklamaktan vazgeçilmiştir. Bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğünün üstlendiği türbeyi yılda 5.000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Yakup Halife Türbesi: Türbe, Erzincan'ın Kemaliye ilçesi, Sarıkonak köyü, Halife mevkiindedir. Sadece Yakup Halife'nin yatmakta olduğu türbeyi 1989 yılında Osman ve Ayşe Şahinbaş yaptırmışlardır.

Tek ünite olan türbenin kubbesi kurşundur. Burası kutsal kabul edildiği için ziyaret edilmekte ve burada namaz kılınıp dua edilmektedir. Yakup Halife'nin, Yavuz Sultan Selim'in üst rütbeli bir devlet adamı olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Horasan'dan gelmiş Muhittin Arabi'nin dini yaymak için görevlendirilmiş talebelerinden iken burada ölmüştür. Yılda 1000 kişinin ziyaret ettiği türbeyi köy halkı bakıp korumaktadır.

Anadolu yatırlarının büyük çoğunluğu şehit veya İslâm misyonerleridirler. Halk, tarihi eserlerden kale, han, köprü gibi olanlardan, vakıf eseri olmayanlar arasında ulu kabirlere daha saygılı davranmıştır. Onların dinî kimliklerini korunmalarını sağlamıştır. Ayrıca türbeye zarar verenin çarpılacağı inancı da bu konumda etkili olmuştur.

Hıdır Abdal Sultan Ocağı: Türbe, Erzincan ili, Kemaliye ilçesinin Ocak köyündedir. Türbede sadece Hıdır Abdal Sultan yatmakta olup, türbe Ali Rıza Şimşek ve ailesi tarafından kesme taştan yaptırılmış, tek ünitesi kubbeli bir binadır. Burası, "kutsal edildiği için ziyaret edilir ve ziyaretçiler burada dua ederler." Hıdır Abdal Sultan Peygamber soyundan olup Moğol istilası münasebetiyle muhtemelen Horasan yöresinden Anadolu'ya gelmiştir. Bu ocak ruhsal hastalıklardan muzdarip olanların şifa aradığı, bakımı muhtarlık tarafından yapılan, 4-5.000 ziyaretçisi olan bir mekandır.

Hıdır-Hızır isimleri Hızır Peygamberlerden hareketle kullanılmaktadır. Abdal, Ab-al, Allah'ın mürşidi kâmil seviyesinde kulu, Abdal; Bedil, saf adam, budela, birçok yerde aynı anda olabilen kimse, Allah'ın kulu demektir. Sultan en yüksek mertebe, kendi başına hareket etme yetkisi olan iktidar sahibi kimse, Makam-ı Mahmut ehli, en yüksek mertebe, gönül sultanı gönüllerin sevgilisi gönüllerde mevki edinmiş kimse demektir.

Şeyh Seyyid Hasan Baba Türbesi: Türbe, Erzincan ili, Ilıç ilçesi, Baklaya köyündedir. Türbede Şeyh Seyyid Hasan Baba yalnız yatmaktadır. Köy halkının yaptırdığı türbe kesme taştan yan duvarlı ve üzeri kubbeli bir binadır. Hasan Baba'nın şeceresinden anlaşıldığına göre, Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin'in 21. göbekten torunu olup, buraya Horasan'dan gelip

yerleşmiştir. Burası "Kur'an-ı Kerim okumak ve dua etmek için" ziyaret edilir. Efsanesine göre; Baklaya köyünde değirmencilik yapan Hasan Baba'nın unu çok bereketli idi. Dere yatağında bulunan dere taşınca, sel suları değirmene zarar vermez, değirmene gelince ikiye ayrılıp akıp gidermiş. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kişilerin manevi güçleri ile sel, yangın, heyelan gibi Allah'tan geldiği kabul edilen afetlerin gücü arasında halk muhayyilesi bir karşılaştırma yapıp, benzerlerinde olduğu yatırlar gibi, bu karşılaştırmada hep üstün çıkarmıştır.

Terzi Baba Türbesi: Türbe, Erzincan'da Terzi Baba Mezarlığı içerisindedir. Türbede, Nakşibendî Tarikatı Şeyhi Vehbi Hayat el Erzincanî yatmaktadır. Türbe 1790 yılında müritleri tarafından mütevelli usulü ile yapılmış, altıgen külah çatılı, kesme taş bir binadır. Müştemilatında, bir kısım müridan kabirleri ve 1973 yılında vefat eden Nakşibendî Şeyhi Musa Baştürk (Dede Paşa) Efendi'nin kabri vardır. "Teberrüken ziyaret" edilen türbede, Yasin-i Şerif, Fatiha ve kısa sureler okunur. Bakımını Erzincan Belediyesinin yaptığı türbeyi cenaze defni için gelen cemaat ve taşradan gelen din tahsilli kimseler ziyaret ederler. Yıllık ziyaretçi sayısı 10.000'i bulur.

Umudum Baba Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez ilçeye bağlı Umudum köyündedir. Türbede, asıl adı Hacı Ahmet Baba olan (ölümü, H-970 M. 1550) oğlu Halif Efendi (ölümü, H. 1050 M. 1646) aile efradı, müritleri ve Baba'nın en son müridi olarak bilinen Hasan Baba yatmaktadır. IV. Murat zamanında bizzat H. Ahmet Baba tarafından yaptırılan türbenin müştemilatında cami de vardır. 450 yıllık ahşap bir bina olan türbede bir çürüme yoktur. Umudum Baba Rufaî tarikatından Evliyaullah'dan bir zattır. "Ziyaretlerde Fatiha-ı Şerif ve Yasin-i Şerif okunur. Hasta olanlara şifa Allah'tan olmak üzere himmet beklenir". Rivayete göre IV. Murat eski Erzurum, şimdiki Karaz (Karaarz) köyü olarak bilinen yere gelince, orada maddi zenginlikle ayakta duran ehli küffarı kastederek "Burada bir Karaarzımız vardır" der. Daha sonra "Umudum"a döner ve Allah dostu olan Erzurum'da yaşanılan 7 yıl süreli kıtlıkta her şey bulunduran Umudum Baba'yı kastederek "orada bir Umudum vardır" der. Bakımını köy halkı ve cami imamının yaptığı türbeyi yurtdışından gelen ziyaretçilerle birlikte yılda 5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Abdurrahman Gazi Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Abdurrahman Gazi mahallesindedir. Abdurrahman Gazi Erzurum'un fethi sırasında şehit edildiği yerde defnedilmiş ve orada türbesi yapılmıştır. Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın karısı Ayşe Hanım tarafından M. 1796 yılında yaptırılan türbe yontma taştan yapılı

olup, üzeri örtülüdür. Abdurrahman Gazi'nin "Sahabe-i kiram olması nedeniyle ziyaret edilmekte ve ziyaretçilerce burada dua edilmektedir. Büyük Şehir Belediyesince bakımı yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 9.000 kişi civarındadır.

Müftülüğün tespitinde geçmemekle beraber türbesinin bulunduğu yere kadar, kesik başı koltuğunun altında iken savaşa devam ederek geldiği ve burada bu haline bir kadının şahit olup hayretini saklayamayınca tekrar şehit olduğu ifade edilir.

Horasan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Türbede yatmakta olan Şeyh İsmail Kemalettin Horasan'dan gelmiş bir Horasan Eri olduğu için Horasan Baba adını almıştır. Kimin tarafından ilk defa ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin son onarımını belediye yaptırmıştır. Taş duvar bir yapı olan türbeyi "yöre halkı tarafından sevildiği için ziyaret edildiği" ifade edilmektedir. Horasan Baba, M. 1040 yılında yapılan Pasinler Savaşı'nda bölgeye gelip bölge halkını İslâm'a hazırlayan gönül erlerindendir. Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 civarında halktan kimse ziyaret etmektedir.

Ebul Fettah Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Eminkulu mahallesindedir. Kitabesi olmayan türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Türbe yığma taştan yapılmış olup düz örtülüdür. Halk arasında büyük bir zat olarak bilindiği için "bu zat vesile kılınarak Allah (c.c.)dan istenilen dileklerin verildiği inancı vardır." Bakımı, komşu hane tarafından yapılan türbeyi yılda 2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Dervişağa Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Tahtacılar caddesi, Dervişağa caminin bahçesindedir. Türbede, Hacı Dervişağa (ölü tarihi 1736) Ali Efendi'nin oğlu Hasan (H. 1310), Ayşe Hanım (H. 1300) yatmaktadır. Türbe M. 1730 tarihinde Hacı derviş İbrahimağa tarafından yaptırılmıştır. Türbeyi dört sütun üstünde zarif ve mevzun bir kubbe örter. Yanları açıktır. Dervişağa'nın "büyük zat olduğu inancı ile ziyaret edilir ve ziyaretçileri bol dua ederler." Cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Habibbaba Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Kasımpaşa mahallesindedir. 1260 yılında Kâmili Paşa tarafından yaptırılan türbede Habibabba ve Makbule Hanım yatmaktadır. Türbe, muntazam kesme taştan yapılmış olup kuzeye açılan kapısını üzerindeki tunç levhada ta'lik yazı ile beş satır vardır. "Türbedeki yatan şahsın büyük bir zat

olması nedeniyle dua edilir ve şefaat beklenir". Bakımı halk tarafından yapılan türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ebu Ihsak Zaviyesi Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Cumhuriyet caddesi Çifteminareler yanındadır. Seddin üzerindeki sanduka Ebû Ishak'a aittir. Ayakucundaki sandukalardan birinde Ahi Baba diğer ikisinde de kadınların yattıkları zannedilmektedir. Harap olan türbe binasının kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Batıya açılan kapı ve penceresi ile sokağa açılan bir penceresi vardır. Ziyaret sebebi "âlim ve ulemadan birisi olduğu için ondan dualarla himmet beklenir", bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 7.000 kişi ziyaret etmektedir.

Emirşeyh (Abbas Şeyh) Türbesi: Türbe, Erzurum'un Emir Şeyh mahallesindedir. Ebced hesabı ile 575 yılında yaptırıldığı çıkarılabilen türbenin kimin tarafından yaptırıldığına ve burada yatan diğer şahısların kimliklerine dair bir bilgi yoktur. Serpuşlarından bu üç kişinin erkek oldukları anlaşılmaktadır. "Ulama bir zat olduğundan ona dualar yapmak için, halk onu ziyaret eder" ifadesi yer aldığına göre Emir Şeyh, Abbasi halifelerinden Mehdi zamanında Erzurum'da büyük icraatlarda bulunmuştur. Mehdiyyî Ababsi Zaviyesi kendisine ait olup bu zaviye Emirşeyh'in babası Erzurum Müftüsü Ömer Fazıl Efendi idare etmiştir.

Bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Rabia Hatun Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Hasanbasri mahallesindedir. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin içerisinde yatan diğer şahısların kimlikleri de bilinmemektedir. 12 yüzlü olan türbenin mahruti kubbesi yıkılmıştır. Ayırtıcı hatlarını urgan gibi bükülmüş vaziyette birer çift kabartma süsler. Türbenin cenazeliği de vardır. Sandukanın konulduğu kapısı altında fevkalade nefis çiçek tezyinatlı bir kuşak, bütün türbeyi sarar ziyaret sebebi "Rabia Hatun'un ulema bir kadın olduğu kabul edilerek bol dua etmek" şeklinde izah edilmektedir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Emin Baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Mescidi de bulunan türbeyi 1977 yılında Zeki Bayram yaptırmış olup, taş türbede Emin Bayram ve Musa Bayram'ın oğlu yatmaktadır. "Emin Baba halk tarafından sevilen bir kimse olduğu için türbesi ziyaret edilir. Namaz kılınıp burada dua edilir. Emin Baba Ehl-i Beyttir. Hz. Hüseyin'in 32. torunudur. Hiç siyasete girmeyen, zekât ve fitre yemeyen, ziraatla uğraşan bir şahıs olarak anlatılır. Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret eder.

Hacı Ahmet baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesi, Hacı Ahmet köyündedir. Torunlarının yaptırdığı betonarme türbenin mescidi de vardır. Türbe "Ahmet Baba'nın Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.V.)'in 37. göbek torunlarından olduğu kabul edildiği için halk tarafından sevilip sayılıp ziyaret edilir." Efsanesine göre; yaya olarak 7 kez hacca gitmiş ve Balkan Savaşları'na katılarak kerametler göstermiştir. Bakımını torunlarının yaptırdığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Güzelbaba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Karaçoban ilçesi Kırımkaya köyündedir. Mezarını kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbelerin üzeri açık, etrafı tuğlalarla çevrilidir. Sade bir mezar olup çamurlu taş duvar bir yapıdır. Türbede şifa ve dilek için kurban kesilir. Suyun başında mevcut olan ağaca ip ve bez bağlanır. Yapılan izahatlara rağmen halk bu tutumundan vazgeçmemektedir. Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi, yolda 400-500 kişi ziyaret etmektedir.

Molla Mustafa Türbesi: Erzurum ili Karaçoban ilçesi Akkavak köyündedir. M. Mustafa 1914 yılında vefat etmiş, 1960 yılında türbeyi köylüler yaptırmıştır. Taştan yapılı türbenin üstü saç kaplıdır. Müştemilatında küçük bir namaz odası vardır. Burası "şifa için ziyaret edilmekte, ziyaretçiler namaz kılıp ibadet etmektedirler." Köylülerin

bakımını yaptıkları türbeyi yılda 400 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdullah Efendi Karslı Türbesi: Türbe, Erzurum'un Karaçoban ilçesi Marif köyündedir. Şeyh Efendi Acar ailesinden olup türbenin yanında oğulları Abdulkadir, Şeyh Haydar ve Şeyh Celaleddin metfundur. Üstü kapalı taş türbenin 1970 yılında tamirini köylüler yaptırmıştır. İhate duvarı ile çevrili türbenin küçük bir odası vardır. Burası "şifa ve dilek için ziyaret edilir". Şeyhin çeşitli kerametleri olduğu ifade edilmektedir. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdulkerim Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Köprüköy ilçesi, Kayabaşı köyündedir. Türbede Şeyh Abdulkerim Efendi ve Hz. Ömer soyundan Hocazade Molla Fetullah Efendi yatmaktadır. Bahçe içerisindeki mescidi de olan türbe, yontma taştan üstü açık bir bina olup, 1952 yılında aile efradı tarafından yapılmıştır. Türbe "fuyuzatından istifade etmek için" ziyaret edilir. Bakımını aile efradının yaptığı türbeyi, yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Halil Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ilinin Köprüköy ilçesi Kızılca köyündedir. Üstü açık yontma taştan yapılmış olan türbede, Hz. Ömer soyundan şeyh Halil Efendi yatmakta olup türbenin bir de mescidi vardır. Türbe 1976 yılında ailesi efradı ve torunu Hüsamettin Akyüz tarafından restore edilmiştir. Türbe "fuyuzatından istifade etmek" için yılda 1.000-1.500 kişi tarafından ziyaret edilmekte ve bakımını köy halkı yapmaktadır.

Yağan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum ili Köprüköy ilçesi, Yağan köyündedir. Yağan Baba Efendinin ölüm tarihi H. 390 olup, burası M. 1985 yılında torunu Salih Yağanoğlu tarafından türbe haline çevrilmiştir. Üstü açık yontma taştan yaptırılmış olan türbenin, müştemilatında Yağan Baba Merkez Cami vardır. Burası "fuyuzatından istifade etmek" için ziyaret edilmektedir. Bakımını bölge halkının yaptığı türbeyi yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Mısrı Zinnun Kümbeti Türbesi: Kümbet, Erzurum ili, Otlu ilçesi, Aslanpaşa mahallesi, Zunnun muhitindedir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbe 1171-1231 yıllarına tarihlendirilmiştir. Mısrî Zinnun Celalettin Harzemşah'ın ünlü komutanlarındandır. Müştemilatı olmayan türbe çadır biçiminde kubbeli ve Selçuklu kemer özelliğindedir. H. 624 M. 1126 tarihinde bu bölgede yapı-

lan savaşta şehit olmuş yetişkin bir din bilgini olduğu ifade edilmektedir. Halk "bu özellikleri itibariyle kendisini ziyaret etmekte ve ziyaretlerinde namaz kılıp, Kur'an okuyup dua etmektedir". Şehit düştükten sonra kafası kesildiği halde kafasını koltuğunun altına alıp Kesik Baş'ı ile savaşığ, tekrar şehit düşmüştür. Bakımını Oltu Belediyesinin yaptırdığı türbeyi yılda tahminen 3.000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Harzemşahlar döneminde komutanı olması itibariyle Mısrî Zınnun'un tespiti, Anadolu Türk Tarihi ve Harzemşah Türk tarihi itibariyle bize göre özel önem arz etmektedir. Anadolu'da Celaleddin Harzemşah'a ait olduğu ifade edilen Sultan Baba türbesinden sonra bilinen ikinci Harzemşah ulusu muhtemelen bu hazrettir.

Kesik Baş konusu da halk sufizmi itibariyle özel önem taşımaktadır. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın bu konuyu araştırıp bir kitap yaptığı bilinirken, biz Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinden yaptığımız tespitlerde 30-40 civarında Kesikbaşın mevcudiyetine rastladık.

Kadı Zinnun Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Oltu ilçesi, Oltu kalesinin içerisindedir. Çıldır eyaleti kadısı olan Kadı Zinnun'un türbesini yaptıran bilinmemekle beraber H. 1066 M. 1655 yılında yaptırılmıştır. Türbe Osmanlı Medrese mimarı tarzında yapılmıştır. Ziyaret edenler "manevi şahsiyetine hürmeten burada Kur'an-ı Kerim

okur, dua eder, namaz kılarlar". Kadı Zinnun Oltu ve çevresinde yapılan savaşlarda şehit olmuş, kafası kesildiği halde Kesik Başı'nın koltuğunun altına alarak savaşmış bir kimsedir. Bakımını Oltu Belediyesinin yaptığı türbeyi yılda tahminen 5-6.000 kişi ziyaret etmektedir.

Şakir Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Merkez mezarlığındadır. Türbede İbrahim hakkı Hz. nin oğullarından Muhammed Şakir Efendi yatmaktadır. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış türbeyi 1979 yılında Anıtlar Derneği restore etmiştir. Burası "fuyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir ve ziyaretçiler Kelam-ı Kadim okur, dua ederler" yılda 4-5.000 kişi ziyaretçisi vardır.

Dede Mahmut Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Altınbaşak köyündedir. Türbede Peygamber efendimizin (S.A.V.)in soyundan İbrahim Hakkı Hazretleri'nin annesinin babası olan Dede Mahmut Efendi ile Avlarlı Muhammed Lütfü Efendi Hazretlerinin annesi Hatice Hanım yatmaktadır. Türbe 1979 yılında Anıtlar Derneği tarafından restore edilmiştir. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış olan türbenin bir de mescidi vardır. Burası "fuyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilip burada Kur'an-ı kerim okunur ve dua edilir". Takriben 1.500-2.000 ziyaretçisi vardır.

Kara Şeyh Hazretleri Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler Merkezi Ulu Cami bahçesindedir. Peygamber efendimizin soyundan İbrahim Efendi "Karaşeyh" lakabıyla bilinir. Üstü açık olan türbeyi 1979 Anıtlar Derneği yontma beyaz ve kırmızı taştan yapmıştır. Burası "fuyuzatından istifade etmek için dua edilip Kur'an-ı Kerim okunarak" ziyaret edilir. 6-7.000 arası ziyaretçisi vardır.

"Karaşeyh lakabıyla anılmış olması esmer oluşundan kaynaklanabileceği gibi Halk Sufizmindeki "Kara Nur" dan da kaynaklanmış olabilir.

Alazlı Muhammet Lütfü Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Alaz belediyesindedir. Türbe 1858 yılında oğlu Seyfettin Mazlumoğlu tarafından yaptırılmıştır. Mescidi de bulunan türbe, bahçe içerisinde olup üstü açık yontma kırmızı taştan yapılmıştır. Türbe "fuyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir. Ziyaretlerde dua edilir, Kur'an-ı kerim okunur". Bakımı köy halkı ve ailesi tarafından yapılan türbenin yılda 3-4.000 arasında ziyaretçisi vardır.

Vehbi Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Espemce köyündedir. Türbede Avlarlı Muhammed Lütfü Efendinin kardeşi olan Vehbi Efendi ve oğulları

metfundur. Mescidi ve bahçesi de bulunan üstü açık yontma beyaz taştan yapılı türbeyi 1948 yılında ailesi yaptırmıştır. Türbede "fuyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim okunur" ibaresi yer alır. Bakımı ailesi ve köy halkı tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçisi 500 kişi kadardır.

Mısırlı Ali Gazi Paşa ve Ferruh Kümbeti Türbesi: Türbe Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Ardıçlı köyündedir. Türbedeki iki mezar da Tokoğulları'ndandır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbenin 850-900 yıl evvel yapıldığı ifade edilmektedir. "Kapalı" türden bir kümbettir. Türbede "füyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim okunur". Ardıçlı köyü halkından merhum Refik Beyin rivayetini aktaran Ardıçlı Hakkı Durak'a göre; Kurtuluş Savaşı yıllarında türbeyi yıkmak için kubbesine çıkan Ermeni militanları çevreye savrulunca yıkma teşebbüsünden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bakımını Hakkı Durak'ın yaptığı türbeyi takriben 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda türbelerin yıkılmasına yeltenenlerin türbedeki zat tarafından cezalandırılacağı inancı çok yaygındır.

Karanlık Kümbet Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Dervişağa mahallesindedir. Horasan'da vali olan Hoca Vechiddin isimli Horasan Eri Erzurum'daki bir savaşta ölmüş ve buraya defnedilmiştir. Türbe Tuğ Bey Vechiddin'in oğlu Sadrettin Türkbey tarafından H. 708 yılında yaptırılmıştır. Moğol mimarisi stilinde yapıldığı ifade edilen türbe kevek taştan yapılmış üstü ise muntazam taşla örtülüdür. Oniki yüzlü ve kitabesi kabartmadır. Burası "türbe içinde yatan şahsın Allah katında makbul bir insan olduğu düşüncesiyle" ziyaret edilir. "Bu zatın yüzü suyu hürmetine mevtadan bir kısım isteklerde bulunulur". Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 2.500 kişi ziyaret etmektedir.

Ahmed-i Hani/Hani Baba Türbesi: Ağrı ili, Doğu Beyazıt ilçesinde, Ishakpaşa cami civarındadır. Türbede; Ahmet Hami, Seyit Taha, Seyyid Resul, Seyit Abdulaziz, Seyide Hatice, Seyit Fehim, Seyit Abdurrahim gibi Resulullahın soyundan geldiği ifade edilen şahıslar yatmaktadır. Türbe 1992 tarihinde belediye tarafından yaptırılmış olup, Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. Yontma taştan yapılmış olan türbe, taş kubbelidir. 150 kişilik bir de camisi vardır. Türbeyi ziyaret edenler "âlim ve abit bir zat olan Ahmet-i Hani ve diğerlerinin ruhuna Fatiha okuyup dua etmektedir". Türbeyi yılda 30.000 kişi ziyaret etmektedir.

Arap Baba Türbesi: Kars ili merkezinde Atatürk mahallesi üzerindeki Karadağ'da Dışkale'dedir. Arap Baba 1856 Kırım harbi sırasında Topçu R. Nakşî Bağdatlı ve Mehmet Lütfi'nin türbeleri de Karadağ'dadır. Arap Baba'nın Rus savaşında kafası kesilmiş olmasına rağmen başını koltuğunun altına alarak bir süre daha savaşıp türbenin bulunduğu yere şehit düşmüştür. Türbe ilkin hayırsever halk tarafından 200 x 50 x 100 cm boyutlarında betonarme olarak yaptırılmış daha sonra belediyece çembere alınmıştır. Türbe "ziyaret edilmekle yetinilir." Bakımını belediyenin yaptırdığı türbeyi, yılda 3.000 ilâ 5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Celal Baba Türbesi: Türbe, Kars kalesi içerisindedir. XII. yy. da Kıpçak-Gürcü savaşında şehit düştüğü sanılmaktadır. Türbe çini kubbeli ve 1579 yılından sonra Lala Mustafa Paşa tarafından onarılmış iken, 1878 yılında Rus istilacılar tarafından tahrip edilmiştir. Türbe tek katlı, ahşap ve çatısı çinko kaplıdır. Zemini betondur. Layit kısmı 62 x 106 x 200 cm boyutlarındadır. Yapı, mescit ve lahit odası olarak paravana ile ikiye bölünmüştür. 135 cm, podyum kısmı üzerindeki levhada "Kahraman celal Baba burada yatar. M. 1239 yazıları sonradan yazılarak asılmıştır". Binanın iç yüksekliği 240'dır. "Halk iyi bir zat ve şehit olarak kabul ettiği için" ziyaret etmekte ve ziyaretçiler kurban kesmektedirler. Müze Müdürlüğünün koruduğu türbeyi yılda 15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hasan-ı Harakanı Türbesi: (Ebu'l-Hasan El-Harakanî) Türbe, Kars'ın merkezinde, Evliya Caminin bahçesindedir. Hasan-ı Harakanı Horasan'daki Harakan kasabasında doğmuş 1064 yılında şehit düşmüştür. Türbe 1579 yılında Serdar Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbe dikdörtgen biçiminde (3.80 x 5.80 m) olup üç küçük pencere (80 x 105 cm.) ile 100x200 boyutlarında bir kapısı vardır. Eski yazılı taş kitabe kapı üzerine alınmıştır. Mezarın üzeri çinko ile kaplıdır. Türbenin yanı sıra 21 mezarlı bir şehitlik vardır. Burası, "büyük bir zat olduğu, buraya yapılan ziyaret ve burada edilen dualar sonucu isteklerin gerçekleştiği ve dualaların kabul olduğu" inancından hareketle ziyaret edilir. Ziyaretçiler kurban keser, adak adarlar. Hasan-ı Harakanî'nin Kıbrıs Harbi'nde keramet gösterdiği ifade edilmektedir. Vakıflar ve cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi yılda 40-50.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Türbesi: Kars'ın Kağızman ilçesi, Hacı Kağızman mahallesindedir. Türbede Hacı Kağızman Hz. yatmaktadır. 1994 yılında türbe belediye tarafından onarılmış etrafı ihata duvarı ile çevrilmiştir. Kubbeli ve kerpiç yapımı tek gözlü bir türbedir. Burası "Hacı Kağızman büyük bir veli olduğu için teberrük ve dua etmek üzere Perşembe günleri ve daha ziyade yeni evlenen bayanlar tarafından ziyaret edilir ve mevlit okutturulur". Anlatılana göre Kağızman Veli bir ağanın yanında çalışan

bir hizmetli iken Ağanın hanımı Hacdaki eşinin yemek soğumadan yaptığını yemesini ister. Kağızman Veli bunu sağlar. Ağa hacdan dönünce Kağızman Veli'nin sırrı anlaşılır ve veli vefat eder. Belediye ve cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Veli Hazretleri için anlatılan Hacca yemek götürme hikmeti, Anadolu'nun daha birçok evliyası için anlatılır. Çok kere çoban Hacca helva götürür. Bu tür sırların açığa çıkması Veli kişinin bu hayattan göçmesi ile noktalanır. Bu hale halk tasavvufunda Tayy-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân denilmektedir.

Dede Korkut'un Anadolu coğrafyasına girdiği halde ismen tespit edip, malzemesini çıkarmış olmamıza rağmen bildirimize almadığımız ulu canlar ise; Adıyaman'dan Hacı Abuzer Baba, Şeyh Habib, Mahmut Ensari, Kod Han, Abuzet Gaffari, Hacı Abdulgani Baba, Şeyh Abdurrahmani, Bingöl'den Hacı Çayır, Şeyh Muhyettin, Şeyh Ahmet, Şeyh Süleymani, Kür'ı El Fakiri, Şeyh Ahmet, Hıdır Baba, Hacı Yusuf Efendi, Selim Efendi, Bitlis'ten; Şeyh Abdullahi Bedehşani, Hacı Hasani Şirvani, Şeyh Mahmut-ı Ğryani, Şemsi Bitlisli, Şeyh Mahmut-ı Deyyuri Üç Bacılar, Şeyh Tahiri Gürgi, Nuhiye, Seyit İbrahim, Küfrevi, Feyzullah Ensari, Şeyh Mahmut Mirzakani, Sultan Abdurrahman Kureyş, Abdurrahman Gazi, Norşin Kümbeti, Şeyh Muhammed Bedhai, Kotum Baba, Bapirikal, Diyarbakır Hz. Süleyman, Sarı Saltuk,

Şeyh Yusuf, Maliki Ejder, Şeyh Kasım Ejder, Şeyh Kasım Senveri, Şeyh Hasan Ruhani, Şeyh Ahmet, Nebi Harun, Elyes'a Peygamber. Zülküf'l Peygamber, Kübbe Seyit Caferi Tayyar, Seyit Bedreddin, Şeyh Şerafettin, Şeyh Ömer Efendi, Şeyh Mahmut, Şeyh Ebubekir, Hezan Merkadi, Şeyh İsmail, Hakkari'den Şeyh Ali El Hakkari, Şeyh Musa, Şeyh Nazır, Gülüreş Baba, Seyyid Taha, Mardin'den; Şeyh Kasım, Şeyh Muhammed Darror İbni Edver, Şeyh Ömer, Şeyh Hamid, Şeyh Salih, Sultan İsa, Şeyh Eben, Şeyh Kasım Paşa, Şeyh Çabuk, Siddiraziye, Seyyid Şeyh Soydaş, Seyyid Şeyh Sin Hz. Şeyh Seyyid Osman, Sultan Şeyh Mustafa Pirgetap, Zeynelabidin ve kız kardeşi Siddi Zeynep, Ulvaniye Şeyh Davut, Muş'tan; İbrahim Samidi, Şeyh Halit Mustafa Muştak Baba, Abdulvahap Gazi, Çilehane, Şeyh Abdülmelik, Şeyh Tahir, Karaabdal, Çilehane (II), Şeyh İdris, Siirt'ten; Şeyh Süleyman, Şeyh Halef, Seyh-ün Neccar, Şeyh Musa, Şeyh Muhammed El Münkedir, Şeyh İlyas, Şeyh Hetü Zeynep, Şeyh Hasan, Şeyh Ed Türki, Şeyh Cerrah, Şeyh Alameddin, Şeyh Ebülvefa, Şeyh En Nakkaşi, Şeyh Mahmut El Kuseyri, Şeyh Muhammed El Tarmini, Şeyh İsmail El Bergavsi, Şeyh Babi Sor, Şeyh El Hurani, Şeyh Yusuf El Garip, Şeyh Ed Tayyar, Şeyh Mahmut El Dusuki, Şeyh Ali El Fıskını, Şeyh Şerafettin, Şeyh Saad, Şeyh Fahrettin, Seyyid Bilal, Büüyk Şeyh Mahmud, Şeyh El Hulu, Şeyh Mahmud El Bayraktar, Şeyh İsmail Fakirullah İsmail hakkı, Sultan Menduh Hz. Ham. El-Kebir Hz., Şeyh Mücanit Hz., Şeyh Hazin, Veysel Karani, Şeyh Osman, Tunceli'den; Elti Hatun, Çoban Baba, Düzgün Baba, Seyyid Mahmut Hayrani, Kalferat Baba, Şanlı-

urfa'dan Dede Osman Avni, Şeyh Şehabeddin, Şeyh Bekir, Ali Efendi, Nebi Efendi, Şeyh Maksut, Abdurrahman Dede, Alla Bura, Dev kubbesi, Melik Tahir, Şeyh Cemaleddin, Şeyh Müftah, Hasan Keşif Baba, Şeyh Hasan, Şeyh Safi, Şeyh Abdullah, Zehravet, Hakim Baba, Şık Salih, İmam Bekir, Şeyh Hayati Harrani, Şeyh Meslebin Name, Şeyh Muhammed Lütfi, Kemal Hoca, Cerrah Baba, Koç Ali Baba, Hz. Eyüp nebi As, Hz. Elyasa As, Hz. Rahime, Batman'dan; İmam Abdullah, Zilan Leyhleri, Hz. Nuh As, Şeyh Ahmet El-Cezeri, Muhammed Kavas, Şeyh Sait, Şeyh Mehmet Nuri, Cafer-ı Sadık, Abi Derda, Şırnak'dan; Mem-u Zin, Şeyh Seda, Şeyh Muhammed Kesikbaş isimli zatlardır.

SONUÇ

Sonuç olarak söylenebilir ki, destan kahramanlarımızın fikri kişiliklerini inceleyerek günümüz kültürüne katkıda bulunurken, bu tiplemede aynı coğrafya ve imkân nispetinde o kahramanını çağdaşı olan Ulucanların incelenmeleri yararlı olabilir. Bunlardan bir kısmı askeri ve mülki pozisyonları itibariyle itibar kazanmış bir kısmı şehit olmuş zatlar olabilirler. Bir kısmının hayat hikâyesine ilkel hurafeler karışmış olabilir. Ancak bir kısmı, Dedem Korkut merkezli halk önderi mistik muhtevalı tiplerin netleşmesinde yarar sağlayabilir.

KUZEYDOĞU ANADOLU'DA ULUCANLAR

(Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)*

Kuzeydoğu Anadolu olarak belirlediğimiz coğrafi alanın kapsamına; Erzincan, Erzurum, Artvin, Ardahan, Iğdır, Kars, Ağrı illerini aldık. Çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv kayıtlarını esas saydık. Kaynağın istatistiki envanterine göre; Erzincan'da (5), Erzurum (26), Kars'da (4), Ağrı'da (1) adet Ulucan varken, aynı kaynağa göre Artvin, Ardahan ve Iğdır'da Ulucan yoktur. Diyanet İşleri Başkanlığı bu bilgileri ile ve ilçe müftülüklerinin doldurulduğu Bilgi Formu'ndan edinmiştir. Biz de bu formdaki bilgilerin sınırını fazla zorlamadık. Ara bir açıklama ve yorumlarımız oldu. Onları yapmaya çalıştık. Ulucanlar, şüphesiz ki yatırlardır.

Mamahatun Türbesi: Türbe, Erzincan'ın Tercan ilçesi Mamahatun mahallesindedir. Türbede Saltuklu Beyli-

---

* Yaşar Kalafat "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)" **Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Elazığ 2000 S. 5 s. 395-409.

ği kurucusu Alaattin Keyhusrev'in kızı Mamahatun ve ailesi efradı yatmaktadır. Türbe, kesin olmamakla beraber 1100-1201 tarihleri arasında Mamahatun tarafından Ahlatılı Mimarbaşı Musaddal yaptırılmıştır. Selçuklu mimari özelliği taşıyan türbe kesme taş ve Horasan taşından yapılmıştır. Türbenin müştemilatında, kümbet altı mezar, üstü mescit etrafı duvarla çevrilidir. Bir çeşmesi vardır. Türbe, tarihi eser olduğu ve türbedeki zat ilçenin kurucusu olduğu için ziyaret edilir. Ziyaretlerde "ilçenin kurulmasına emeği geçenlere dua edilir". Efsanesine göre Tercan'ın kurucusu olan zat kadın olduğu için, eskiden burası uğursuz kabul edilmişti. Yavuz Sultan Selim burada konaklamak istediğinde, askeri huzursuz olmuş ve burada konaklamaktan vaz geçilmiştir. Bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğünün üstlendiği türbeyi, yılda 5.000 kadar insan ziyaret etmektedir.

Yakup Halife Türbesi: Türbe, Erzincan'ın Kemaliye ilçesi, Sırakonak köyü, Halife mevkiindedir. Sadece Yakup Halifenin yatmakta olduğu türbeyi 1989 yılında Osman ve Ayşe Şahinbaş yaptırmışlardır. Tek ünite olan türbenin kubbesi kurşundur. Burası kutsal kabul edildiği için ziyaret edilmekte ve burada namaz kılınıp dua edilmektedir. Yakup Halife'nin Yavuz Sultan Selim'in üst rütbeli bir devlet adamı olduğu ifade edilmektedir. Aynı zamanda Horasan'dan gelmiş Muhittin Arabi'nin dini yaymak için görevlendirilmiş talebelerinden iken burada ölmüştür.

Yılda 1.000 kişinin ziyaret ettiği türbeyi köy halkı bakıp korumaktadır.

Anadolu yatırlarının büyük çoğunluğu şehit veya İslam misyonerleridirler. Halk, tarihi eserlerden kale, han, köprü gibi olanlardan, vakıf eseri olmayanlar arasında ulu kabirlere daha saygılı davranmıştır. Onların dini kimlikleri korunmalarını sağlamıştır. Ayrıca türbeye zarar verenin çarpılacağı inancı da bu korunmada etkili olmuştur.

Hıdır Abdal Sultan Ocağı: Türbe, Erzincan ili Kemaliye ilçesinin Ocak köyündedir. Türbede sadece Hıdır Abdal Sultan yatmakta olup, türbe Ali Rıza Şimşek ve ailesi tarafından kesme taştan yaptırılmış tek ünitesi kubbeli bir binadır. Burası, "kutsal kabul edildiği için ziyaret edilir ve ziyaretçiler burada dua ederler" Hıdır Abdal Sultan Peygamber soyundan olup, Moğol istilası münasebetiyle muhtemelen Horasan yöresinden Anadolu'ya gelmiştir. Bu ocak ruhsal hastalıklardan muzdarip olanların şifa aradığı, bakımı muhtarlık tarafından yapılan, 4-5.000 ziyaretçisi olan bir mekandır.

Hıdır-Hızır isimleri Hızır Peygamberden hareketle kullanılmaktadır. Abdal, Ab-al, Allah'ın Mürşidi Kamil seviyesinde kulu, Abdal; Bedil, Saf adam, budela, birçok yerde aynı anda olabilen kimse Allah'ın kulu demektir. Sultan en yüksek mertebe, kendi başına hareket etme yetkisi olan iktidar sahibi kimse, Makam-ı Mahmut ehli, en

yüksek mertebe, Gönül Sultanı, gönüllerin sevgilisi gönüllerde mevki edinmiş kimse demektir.

Şeyh Seyyid Hasan Türbesi: Türbe, Erzincan ili Ilıç ilçesi Baklaya köyündedir. Türbede Şeyh Seyyid Hasan Baba yalnız yatmaktadır. Köy halkının yaptırdığı türbe kesme taştan yan duvarlı ve üzeri kubbeli ir binadır. Hasan Baba'nın şeceresinden anlaşıldığına göre, Peygamberimizin torunu Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin'in 21. göbekten torunu olup buraya Horasan'dan gelip yerleşmiştir. Burası "Kur'an-ı Kerim okumak ve dua etmek için" ziyaret edilir. Efsanesine göre Baklaya köyünde değirmencilik yapan Hasan Baba'nın unu çok becerikli idi. Dere yatağında bulunan dere taşınca, sel suları değirmene zarar vermez, değirmene gelince ikiye ayrılıp akıp gidermiş. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kişilerin manevi güçleri ile sel, yangın, heyelan gibi Allah'tan geldiği kabul edilen afetlerin gücü arasında halk muhayyilesi bir karşılaştırma yapıp, benzerlerinde olduğu gibi, yatırları bu karşılaştırmada hep üstün çıkarmıştır.

Terzi Baba Türbesi: Türbe Erzincan'da Terzi Baba Mezarlığı içerisindedir. Türbede, Nakşi Bendi Tarikatı

Şeyhi Vehbi Hayat El Erzincani yatmaktadır. Türbe, 1970 yılında müritleri tarafından mütevelli usulü ile yapılmış, altıgen külah çatılı, kesme taş bir binadır. Müştemilatında, bir kısım müridan kabirleri ve 1973 yılında vefat eden Nakşibendî Şeyhi Musa Baştürk (Dede Paşa) Efendi'nin kabri vardır. "Teberrüken ziyaret" edilen türbede, Yasin-i Şerif, Fatiha ve kısa sureler okunur. Bakımını Erzincan belediyesinin yaptığı türbeyi, cenaze defni için gelen cemaat ve taşradan gelen din tahsilli kimseler ziyaret ederler. Yıllık ziyaretçi sayısı 10.000'i bulur.

Umudum Baba Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez ilçeye bağlı Umudum köyündedir. Türbede, asıl adı Hacı Ahmet Baba olan (ölümü, H-970 M. 1550) oğlu Halif efendi (ölümü, H. 1050 M. 1646) aile efradı, müritleri ve Baba'nın en son müridi olarak bilinen Hasan Baba yatmaktadır. IV. Murat zamanında bizzat H. Ahmet Baba tarafından yaptırılan türbenin müştemilatında cami de vardır. 450 yıllık ahşap bir bina olan türbede bir çürüme yoktur. Umudum Baba Rufai tarikatından Evliyaullah'tan bir zattır. "Ziyaretlerde Fatiha-ı Şerif ve Yasin-i Şerif okunur. Hasta olanlara şifa Allah'tan olmak üzere himmet beklenir" Rivayete göre, IV. Murat eski Erzurum, şimdiki Karaz (Karaarz) köyü olarak bilinen yere gelince, orada maddi zenginlikle ayakta duran ehli küffarı kastederek "Burada bir Karaarzımız vardır" der. Daha sonra "Umudum"a döner ve Allah dostu olan Erzurum'da yaşanılan 7 yıl süreli

kıtlık da her şey bulunduran Umudum Baba'yı kastederek "orada bir Umudum vardır" der. Bakımını köy halkı ve cami imamının yaptığı türbeyi yurtdışından gelen ziyaretçilerle birlikte yılda 5.000 insan ziyaret etmektedir.

Halk sufizminde Baba, Mürşit-, Kamil, Dede-Baba ise, Mürşittir Dede, Mevkilikte, Şeyh yardımcısı, Dede-Baba, daha üst seviye ve Baba ise en yüksek derecedir. Âdem Baba, Baba'dır. Hz. Muhammed "Ben ruhların babasıyım" buyurmuştur.

Evliyaullah; Allah dostu, Ehl-i Hak, Ehl-i Hakikat, Ehlullah (Mürşidi Kamil, en yüksek veli mertebesidir). Yatır olmayan, kutsal canlar, Evliyaullah'dan nazar alıyor ve çürümüyorlar. Allah, kendisini yönelen salât ettiği için kırmayıp koruyor.[105]

Türbeler sadece tarihimizin mihenk taşları değil aynı zamanda tarikat tarihimizin de belgeleridir.

Abdurrahman Gazi Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Abdurrahman Gazi mahallesindedir. Abdurrahman Gazi Erzurum'un fethi sırasında şehit edildiği yerde defnedilmiş ve orada türbesi yapılmıştır. Erzurum valisi Yusuf Ziya Paşa'nın eşi Ayşe Hanım tarafından M. 1796 yılında yaptırılan türbe, yontma taştan yapılı

[105] S. Güngör, **Tasavvuf Açıklamaları**, Burhaniye, 1999, Basılı değildir.

olup, üzeri örtülüdür. Abdurrahman Gazi'nin, "Sahabe-i kiram olması nedeniyle ziyaret edilmekte ve ziyaretçilerce burada dua edilmektedirler". Büyük Şehir Belediyesince bakımı yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 9.000 kişi civarındadır.

Müftülüğün tespitinde geçmemeden evvel türbesinin bulunduğu yere kadar, kesik başı koltuğunun altında iken savaşa devam ederek geldiği ve burada bu haline bir kadının şahit olup hayretini saklayamayınca tekrar şehit olduğu ifade edilir.

Horasan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Türbede yatmakta olan Şeyh İsmail Kemalettin Horasan'dan gelmiş bir Horasan Eri olduğu için Horasan Baba adını almıştır. Kimin tarafından ilk defa ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin son onarımını belediye yaptırmıştır. Taş duvar bir yapı olan türbeyi "yöre halkı tarafından sevildiği için ziyaret edildiği" ifade edilmektedir. Horasan Baba, M.1040 yılında yapılan Pasinler Savaşında bölgeye gelip bölge halkını İslam'a hazırlayan gönül erlerindendir. Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 civarında halktan kimse ziyaret etmektedir.

Ebul Fettah Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Eminkulu mahallesindedir. Kitabesi olmayan türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Türbe yığma taştan yapılmış olup düz örtülüdür. Halk arasında büyük bir zat olarak bilindiği için "bu zat vesile kılınarak Allah (c.c.) dan istenilen dileklerin verildiği inancı vardır". Bakımı, komşu hane tarafından yapılan türbeyi yılda 2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Dervişağa Türbesi: Türbe, Erzurum merkez Tahtacılar Caddesi Dervişağa Camiinin bahçesindedir. Türbede, Hacı Dervişağa (ölüm tarihi 1736) Ali Efendinin oğlu Hasan (H. 1202), Ümmü Gülsüm (H. 1221), Erzurum Ağası Ahmetağa (H. 1214), Sait Efendi (H. 1310), Ayşe Hanım (H. 1300) yatmaktadır. Türbe M. 1730 tarihinde Hacı Derviş İbrahimağa tarafından yaptırılmıştır. Türbeyi dört sütun üstünde zarif ve mevzun bir kubbe örter. Yanları açıktır. Dervişağa'bıb "büyük zat olduğu inancı ile ziyaret edilir ve ziyaretçileri bol dua ederler". Cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret eder.

Habibaba Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Kasımpaşa mahallesindedir. 1260 yılında Kâmili Paşa tarafından yaptırılan türbede Habibbaba ve Makbule Hanım yatmaktadır. Türbe muntazam kesme ta'lik yazı ile beş sa-

tır vardır. "Türbedeki yatan şahsın büyük bir zat olması nedeniyle dua yapılır ve şefaat beklenir. Bakımı halk tarafından yapılan türbeyi, yılda 15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ebu Ihsak Kazurunî Zaviyesi Türbesi: Türbe, Erzurum Merkez Cumhuriyet Caddesi çifteminareler yanındadır. Seddin üzerindeki sanduka Ebu Ishak'a aittir. Ayakucundaki sandukalardan birinde Ahi Baba diğer ikisinde de kadınların yattıkları zannedilmektedir. Harap olan türbe binasının kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Batıya açılan bir kapı ve penceresi ile sokağa açılan bir penceresi vardır. Ziyaret sebebi "Alim ve Ulemadan birisi olduğu için ondan dualarla himmet beklenilir" bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 7.000 kişi ziyaret etmektedir.

Emirşeyh (Abbas Şeyh) Türbesi: Türbe, Erzurum'un Emir Şeyh mahallesindedir. Ebced hesabı ile 575 yılında yaptırıldığı çıkarılabilen türbenin kimin tarafından yaptırıldığına ve burada yatan diğer şahısların kimliklerine dair bir bilgi yoktur. Serpoşlarından bu üç kişinin erkek oldukları anlaşılmaktadır. "Ulama bir zat olduğundan ona dualar yapmak için, halk onu ziyaret eder" ifade edildiğine göre Emir Şeyh, Abbasi halifelerinden Mehdi zamanında Erzurum'da büyük icraatlarda bulunmuştur. Mehdiyyî Abası

Zaviyesi kendisine ait olup bu zaviyeyi Emirşeyh'in babası Erzurum Müftüsü Ömer Fazıl Efendi idare etmiştir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi, yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Rabia Hatun Türbesi: Türbe, Erzurum merkezinde Hasanbasri mahallesindedir. Kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmeyen türbenin içerisinde yatan diğer şahısların kimlikleri de bilinmemektedir. 12 yüzlü olan türbenin mahruti kubbesi yıkılmıştır. Ayırdıcı hatlarını urgan gibi bükülmüş vaziyette birer çift kabartma süsler. Türbenin cenazeliği de vardır. Sandukanın konulduğu kapı altında fevkalade nefis çiçek tezyinatlı bir kuşak, bütün türbeyi sarar ziyaret sebebi "Rabia Hatun'un ulama bir kadın olduğu kabul edilerek bol dua etmek" şeklinde izah edilmektedir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Emin Baba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Horasan ilçesindedir. Mescidi de bulunan türbeyi 1977 yılında Zeki Bayram yaptırmış olup taş türbede Emin Bayram ve Musa Bayram'ın oğlu yatmaktadır. "Emin Baba halk tarafından sevilen bir kimse olduğu için türbesi ziyaret edilir. Namaz kılınıp burada dua edilir" Emin Baba Ehl-i Beyt'tir. Hz. Hüseyin'in 32. torunudur. Hiç siyasete girmeyen, zekat ve fitre yemeyen, ziyaretle uğraşan bir şahıs olarak anlatılır.

Bakımını torunlarının yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret eder.

Hacı Ahmet Baba Türbesi: Türbe Erzurum'un Horasan ilçesi Hacı Ahmet köyündedir. Torunlarının yaptırdığı betonarme türbenin mescidi de vardır. Türbe "Ahmet Baba'nın Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.V.)'in 37. torunlarından olduğu kabul edildiği için halk tarafından sevilip sayılıp ziyaret edilir. Efsaneye göre, yaya olarak 7 kez hacca gitmiş ve Balkan Savaşlarına katılarak kerametler göstermiştir. Bakımını torunlarının yaptırdığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk sufizmine göre; Keramet, Keramet ehli, Keramet sahibi kimse, diğer insanlara nazaran Allah'ın lutfuna mazhar olan kimse manevi üstünlüğü zat, an büyük keramet şiirdir.[106]

Güzelbaba Türbesi: Türbe, Erzurum'un Karaçoban ilçesi Kırımkaya köyündedir. Mezarının kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbelerin üzeri açık, etrafı tuğlalarla çevrilidir. Sade bir mezar olup çamurlu taş duvar bir yapıdır. "Türbede şifa ve dilek için kurban kesilir. Suyun başında mevcut olan ağaca ip ve bez bağlanır. Yapılan izahatlara rağmen halk bu tutumundan vazgeç-

[106] S. Güngör. **a.g.e.**

memektedir." Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi, yılda 400-500 kişi ziyaret etmektedir.

Molla Mustafa Türbesi: Erzurum ili Karaçoban ilçesi Akkavak köyündedir. M. Mustafa 1914 yılında vefat etmiş 1960 yılında türbeyi köylüler yaptırmıştır. Taştan yapılı türbenin üstü saç kaplıdır. Müştemilatında küçük bir namaz odası vardır. Burası şifa için ziyaret edilmekte ziyaretçiler namaz kılıp ibadet etmektedirler. Köylülerin bakımını yaptıkları türbeyi, yılda 400 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdullah Efendi Türbesi: Türbe Erzurum'un Karaçoban ilçesi Marif köyündedir. Şeyh Efendi Acar ailesinden olup türbenin yanında oğulları Abdulkadir, Şeyh Haydar ve Şeyh Cemaleddin metfundur. Üstü kapalı taş türbenin 1970 yılında tamirini köylüler yaptırmıştır. İhate duvarı ile çevrili türbenin küçük bir odası vardır. Burası şifa ve dilek için ziyaret edilir. Şeyhin çeşitli kerametleri olduğu ifade edilmektedir. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Abdulkerim Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Köprüköy ilçesi, Kayabaşı köyündedir. Türbede Şeyh

Abdulkerim Efendi ve Hz. Ömer soyundan Hocazade Molla Fetullah Efendi yatmaktadır. Bahçe içerisindeki mescidi de olan türbe, yontma taştan üstü açık bir bina olup, 1952 yılında aile efradı tarafından yapılmıştır. Türbe "Fuyuzatından istifade etmek için" ziyaret edilir. Bakımını aile efradının yaptığı türbeyi, yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Halil Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ilinin Köprüköy ilçesi, Kızılca köyündedir. Üstü açık yontma taştan yapılmış olan türbede, Hz. Ömer soyundan Şeyh Halil Efendi yatmakta olup türbenin bir mescidi vardır. Türbe 1976 yılında ailesi efradı ve torunu Hüsamettin Akyüz tarafından restore edilmiştir. Türbe "Fuyuzatından istifade etmek" için yılda 1.000-1.500 kişi tarafından ziyaret edilmekte ve bakımını köy halkı yapmaktadır.

Yağan Baba Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Köprüköy ilçesi, Yağan köyündedir. Yağan Baba Efendinin ölüm tarihi H. 390 olup, burası M. 1985 yılında torunu Salih Yağanoğlu tarafından türbe haline çevrilmiştir. Üstü açık yontma taştan yaptırılmış olan türbenin, müştemilatında Yağan Baba Merkez Camii vardır. Burası "Fuyuzatından istifade etmek" için ziyaret edilmektedir. Bakımını bölge halkının yaptığı türbeyi, yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

Mısrı Zinnun Kümbeti Türbesi: Kümbet, Erzurum ili, Oltu ilçesi, Aslanpaşa mahallesi Zunnun muhitindedir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbe 1171-1231 yıllarına tarihlendirilmiştir. Mısrı Zinnun Cemalettin Harzemşah'ın ünlü komutanlarındandır. Müştemilatı olmayan türbe çadır biçiminde kubbeli ve Selçuklu Kemer özelliğindedir. H. 624 M. 1126 tarihinde bu bölgede yapılan savaşta şehit olmuş yetişkin bir din bilgini olduğu ifade edilmektedir. Halk "bu özellikleri itibariyle kendisini ziyaret etmekte ve ziyaretlerinde namaz kılıp, Kur'an okuyup dua etmektedir". Şehit düştükten sonra kafası kesildiği halde kafasını koltuğunun altına alıp **Kesik Baş**"ı ile savaşıp tekrar şehit düşmüştür. Bakımını Oltu Belediyesinin yaptırdığı türbeyi yılda tahminen 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Harzemşahlar dönemi komutanı olması itibariyle Mısrı Zınnun'un tespiti, Anadolu Türk Tarihi ve Harzemşah'a ait olduğu ifade edilen Sultan Baba türbesinden sonra bilinen ikinci Harzemşah ulusu muhtemelen bu hazrettir.

Kesik Baş konusu da halk sufizmi itibariyle özel önem taşımaktadır. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın bu konuyu araştırıp bir kitap yaptığı bilinirken, biz Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinden yaptığımız tespitlerle 30-40 civarında Kesikbaşın mevcudiyetine rastladık.

Kadı Zinnun Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Oltuı ilçesi, Oltu kalesinin içerisindedir. Çıldır eyaleti kadısı olan Kadı Zinnun'un türbesinin yaptıranı bilinmemekle beraber H. 1066 M. 1655 yılında yaptırılmıştır. Türbe Osmanlı Medrese mimarı tarzında yapılmıştır. Ziyaret edenler "manevi şahsiyetine hürmeten burada Kur'an-ı Kerim okur dua eder, namaz kılarlar". Kadı Zinnun Oltu ve çevresinde yapılan savaşlarda şehit olmuş kafası kesildiği halde Kesik Başı'nı koltuğunun altına alarak savaşmış bir kimsedir. Bakımını Oltu Belediyesinin yaptırdığı türbeyi yılda tahminen 5-6.000 kişi ziyaret etmektedir.

Şakir Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili Pasinler ilçesi, Merkez Mezarlığındadır. Türbede İbrahim Hakkı Hz. nin oğullarından Muhammed Şakir Efendi yatmaktadır. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış olan türbeyi, 1979 yılında Anıtlar Derneği restore etmiştir. Burası "Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir ve ziyaretçiler Kelam-ı Kadim okur dua ederler" yılda 4-5.000 kişi ziyaretçisi vardır.

Dede Mahmut Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Altınbaşak köyündedir. Türbede Peygamber efendimizin (S.A.S.)'in soyundan İbrahim Hakkı Hazretlerinin annesinin babası olan Dede Mahmut Efendi ile Avlarlı Muhammet Lütfü Efendi Hazretleri'nin annesi Ha-

tice Hanım yatmaktadır. Türbe 1979 yılında Anıtlar Derneği tarafından restore edilmiştir. Üstü açık yontma beyaz taştan yapılmış olan türbenin bir de mescidi vardır. Burası "Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilip burada Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir" Takriben 1.500-2.000 ziyaretçisi vardır.

Kara Şeyh Hazretleri Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler merkezi, Ulu Cami bahçesindedir. Peygamber efendimizin soyundan İbrahim Efendi "Karaşeyh" lakabıyla bilinir. Üstü açık olan türbeyi 1979 yılında Anıtlar Derneği yontma beyaz ve kırmızı taştan yaptırmıştır. Burası "Füyuzatından istifade etmek için dua edilip Kur'an-ı Kerim okunarak" ziyaret edilir. 6-7.000 arası ziyaretçisi vardır.

"Karaşeyh" lakabıyla anılmış olması esmer oluşundan kaynaklanabileceği gibi Halk Sufizmindeki "Kara Nur" dan da kaynaklanmış olabilir.

Avlarlı Muhammet Lütfü Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Avlar Beldesindedir. Türbe 1858 yılında, oğlu Seyfettin Mazlumoğlu tarafından yaptırılmıştır. Mescidi de bulunan türbe bahçe içerisinde olup üstü açık yontma kırmızı taştan yapılmıştır. Türbe "Füyuzatından istifade etmek amacıyla ziyaret edilir. Ziyaretlerde dua

yapılır Kur'an-ı Kerim okunur" Bakımı köy halkı ve ailesi tarafından yapılan türbenin, yılda 3-4.000 arasında ziyaretçisi vardır.

Vehbi Efendi Türbesi: Türbe, Erzurum ili, Pasinler ilçesi, Espemce köyündedir. Türbede Avlarlı Muhammed Lütfü Efendinin kardeşi olan Vehbi Efendi ve oğulları metfundur. Mescidi ve bahçesi de bulunan üstü açık yontma beyaz taştan yapılan türbeyi 1948 yılında ailesi yaptırmıştır. Türbede "Füyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim okunur". Bakımı ailesi ve köy halkı tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçisi 500 kişi kadardır.

Mısırlı Ali Gazi Paşa ve Ferruh Hatun Kümbeti Türbesi: Türbe Erzurum ili, Pasinler ilçesi Ardıçlı köyündedir. Türbedeki iki mezar da Tokoğulları'ndandır. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen türbenin 850-900 yıl evvel yapıldığı ifade edilmektedir. "Kapalı" türden bir kümbettir. Türbede "Füyuzatından istifade etmek amacıyla dua yapılır ve Kur'an-ı Kerim" okunur. Ardıçlı köyü halkından merhum Refik Beyin rivayetini aktaran Ardıçlı Hakkı Durak'a göre; Kurtuluş Savaşı yıllarında türbeyi yıkmak için kubbesine çıkan Ermeni militanları çevreye savrulunca yıkma teşebbüsünden vazgeçmek zorunda ka-

lınmıştır. Bakımını Hakkı Durak'ın yaptığı türbeyi takriben 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda türbelerin yıkılmasına yeltenenlerin türbedeki zat tarafından cezalandırılacağı inancı çok yaygındır.

Karanlık Kümbet Türbesi: Ağrı ili Beyazıt ilçesinde, Islakpaşa camii civarındadır. Türbede; Ahmet Hamdi, Seyit Taha, Seyyid Resul, Seyyid Abdulaziz, Seyide Hatice, Seyit Fehim, Seyit Abdurrahim gibi Resulullah'ın soyundan geldiği ifade edilen şahıslar yatmaktadırlar. Türbe 1992 tarihinde belediye tarafından yaptırılmış olup, Vakıflar Genel Müdürlüğüne aittir. Yontma taştan yapılmış olan türbe, taş kubbelidir. 150 kişilik birde camisi vardır. Türbeyi ziyaret edenler "âlim ve abit bir zat olan Ahmet-i Hani ve diğerlerinin ruhuna Fatiha okuyup dua etmektedir. Türbeyi yılda 30.000 kişi ziyaret etmektedir.

Arap Baba Türbesi: Kars ili merkezinde Atatürk mahallesi üzerindeki Karadağ'da Dış kale'dedir. Arap Baba 1856 Kırım harbi sırasında Topçu R. Nakşî Bağdatlı ve Mehmet Lütfi'nin türbeleri de Karadağ'dadır. Arap Baba'nın Rus savaşında kafası kesilmiş olmasına rağmen başını koltuğunun altına alarak bir süre daha savaşıp türbenin bulunduğu yere şehit düşmüştür. Türbe ilkin hayırse-

ver halk tarafından 200x50x100 cm. boyutlarında betonarme olarak yaptırılmış daha sonra belediyece çepere alınmıştır. Türbe "şehit olduğu için sadece ziyaret edilmekle yetinilir". Bakımını Belediyenin yaptırdığı türbeyi, yılda 3.500 kişi ziyaret etmektedir.

Celal Baba Türbesi: Türbe, Kars Kalesi içerisindedir. XII. yy. da Kıpçak-Gürcü savaşında şehit düştüğü sanılmaktadır. Türbe çini kubbeli ve 1579 yılında sonra da Lala Mustafa Paşa tarafından onarılmış iken, 1878 yılında Rus istilacılar tarafından tahrip edilmiştir. Türbe tek katlı, ahşap ve çatısı çinko kaplıdır. Zemini betondur. Lahit kısmı 62x106x200 boyutlarındadır. Yapı, mescit ve lahit odası olarak paravana ile ikiye bölünmüştür. 135 cm. podyum kısmı üzerindeki levhada "Kahraman Celal Baba burada yatar M. 1239" yazıları sonradan yazılarak asılmıştır. Binanın iç yüksekliği 240'dır. "Halk iyi bir zat ve şehit olarak kabul ettiği için" ziyaret etmekte ve ziyaretçiler kurban kesmektedirler. Müze Müdürlüğünün koruduğu türbeyi yılda 14-15.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hasan-ı Harakanı Türbesi: Türbe, Kars merkezde, Evliya Camiinin bahçesindedir. Hasan-ı Harakanı Horasan'daki Harakan kasabasında doğmuş 1064 yılında şehit düşmüştür. Türbe 1579 yılında Serdar Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Türbe dikdörtgen biçiminde

(3.80x5.80 m) olup üç küçük pencere (80x105) ile 100x200 boyutlarında bir kapısı vardır. Eski yazılı taş kitabe kapı üzerine alınmıştır. Mezarın üzeri çinko ile kaplıdır. Türbenin yanı sıra 21 mezarlı bir şehitlik vardır. Burası, "Büyük bir zat olduğu buraya yapılan ziyaret ve burada edilen dualar sonucu isteklerin gerçekleştiği ve duaların kabul olduğu" inancından hareketle ziyaret edilir. Ziyaretçiler kurban keser, adak adarlar. Hasan-ı Harakani'nin Kıbrıs Harbi'nde keramet yaptığı türbeyi yılda 40-50.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Türbesi: Kars'ın Kağızman ilçesi Kağızman mahallesindedir. Türbede Hacı Kağızman Hz. yatmaktadır. 1994 yılında türbe belediye tarafından onarılmış etrafı ihata duvarı ile çevrilmiştir. Kubbeli ve Kerpiç yapımı tek gözlü bir türbedir. Burası "Hacı Kağızman büyük bir veli olduğu için teberrük ve dua etmek üzere Perşembe günleri ve daha ziyade yeni evlenen bayanlar tarafından ziyaret edilir ve mevlüt okutturulur" Anlatılana göre, Kağızman veli bir ağanın yanında çalışan bir hizmetli iken Ağanın hanımı hacdaki eşinin yemek soğumadan ağanın yemesini ister. Kağızman Veli bunu sağlar. Ağa hacdan dönünce Kağızman Veli'nin bu sırrı anlaşılır ve Veli vefat eder. Belediye ve cami görevlilerinin bakımını yaptığı türbeyi yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Kağızman Veli Hazretleri için anlatılan Hacca yemek götürme hikmeti, Anadolu'nun daha birçok evliya-

sı için anlatılır. Çok kere çoban hacca helva götürür. Bu tür sırların açığa çıkması veli kişinin bu hayattan göçmesi ile noktalanır. Bu hale halk tasavvufunda da Tayy-ı Zaman ve Tayy-ı Mekân denilmektedir.

Şefaat beklenilmesi, şefaat talebinde bulunulması her seviyedeki Ulucan'dan yapılmaktadır. Ulucanlar hiyerarşisindeki 5., 6., 7., mertebe olanlar ile Muhammedî olan Ulucanlardan istenilip beklenilmektedir. 4. dereceye kadar olan Ulucanlar, suluh rîsale sahibi olanlardır. 5., 6., 7., derecede olanlar kendisine Allah tarafından kitap verilmiş olan kitap sahipleridir. Muhammediler ise 7. mertebeden daha yüksek olan Hz. Muhammed Ümmetinden olanlar anlamında kullanmaktayız ki, tabirin doğru tanımı ümmet anlamında değil, mevki anlamında olandır. Himmet, Şeyh dâhil Allah'ın katında manevi değeri olan herkesten istenilir. Füyuzatından istifade etmek, Allah'ın o zatı indirdiği çeşitli bilgilerden nasip almak demektir. Takdir Allah'a mahsustur.[107]

[107] S. Güngör, **Tasavvuf Açıklamaları**, Burhaniye, 1999-Basılı değildir-.

SONUÇ

Hakkında bilgi verdiğimiz Ulucanların miktarını Diyanetin arşivini esas aldığımız için artırmadık. İncelenilen bölgede bu miktarın açıklanılan miktarın asgari 7-8 misli Ulucan olduğunu diğer çalışmalarımızdan biliyoruz. Çalışmamızı ilgili edebiyat ile zenginleştirebilirdik anılan arşivi esas aldığımız için fazla detaylamak istemedik. Nitekim yapılan açıklamaları da sınırlı tuttuk. Bu hizmetler için bilgileri derleyen müftülerimize şükran borçluyum 30-40 bölümlük bir çalışma olan büyük bir projede mükerrerliğe yol açmamak için bibliyografya da vermedik. Türbelerin ziyaret sebepleri ve bu esnada yapılan uygulamaları özellikle tırnak içine aldık. Teşhisleri orijinal halleri ile yansıtmak istedik. "Şefaat Beklemek" "himmet beklemek" "Füyuzatından istifade etmek" "yüzü suyu hürmetine" tanımlara açıklama getirilmesi bu açıklamaların Diyanet İşleri Başkanlığı gibi yetkili makamlarca yapılması, yapılan açıklamaların halk tarafından anlaşılmasının sağlanması zarureti vardır. Bu yapılamadığı takdirde "bid'ad" ve bid'ad ithamının önü alınamayacaktır.

DEDEM KORKUT YURDU BAYBURTLAR VE YÖRESİNDE ULUCANLAR*

GİRİŞ

Biz bu çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığının arşiv bilgilerini esas aldık.[108] Gerekli açıklamalar için ise ilgili kaynak eserlere başvurduk. Bayburt'tan 12 türbeyi çalışmamız kapsamına alırken bir türbeyi de Gümüşhane'den aldık. "Ulucanlar" tabirini Ankara'dan aldık. Bu isimle anılan semte, bu semtte yatmakta olan Ulucanlar isim vermişlerdi. Bu güzel terim işlerlik kazansın istedim çalışmamızda Bayburt Merkez'den; Abdulvahap Gazi, Şehit Osman, Şehitler, Ahmet-i Zencan-i, İrşadi Baba, Sadr-Al Şeria, Mustafa Efendi, Seydi Yakup, Kutlu Bey, Aydıntepe'den Hacı Osman Efendi, Demirözü'nden Yanbaksı, Gümüşhane Merkezden Çağırgan Baba türbelerine dair bilgi vermeye çalışacağız. Şüphesiz Bayburt ve Gümüşhane'nin Ulucanları bu kadar değildirler. Bizim evvelce bir

---

* Yaşar Kalafat "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar" **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri (15-6 Kasım 1998)** Ankara 1999 s. 211-217; **Milli Folklor**, Bahar 1999 s. 57-61.

[108] Diyanet İşleri Başkanlığı "Türbelerimiz", 1996.

denememiz olmuştu[109], üçüncü, beşinci çalışmalarla hizmet daha da ilerleyecektir.

Dinin her iki uçtan istismara açıldığı günümüzde, biz; türbe perestlik yapmak için yola çıkmadık. Ancak kültürümüzün halk arasında yaşayan bu değerleri bulunup tespit ve tasnif edilip mahiyetleri gün ışığına çıkarılmalı idi. Biz kısa çalışmamızda adı geçen Ulucanların; kesin adresleri, açık kimlikleri, kimlerle birlikte yattıkları, türbenin kimin tarafından yapıldığı veya onarıldığı, mimarî özelliği, müştemilatı, neden, kimler tarafından ve nasıl ziyaret edildiği bakım ve onarımını kimlerin üstlendiği, yılda yaklaşık kaç kişi tarafından ziyaret edildiği üzerinde durmaya çalışacağız. Dede Korkut Yılı'na bizim de katkımız olsun istedik.

METİN

Abdul Vahap Gazi Türbesi: Bayburt ili Merkez Erenli köyündedir. Anadolu'nun fethi komutanlarından olup, Bayburt onun tarafından feth edilmiştir. Mezar şeklinde olan türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Müştemilatı olmayan türbe ziyaret edildiğinde Kur'an-ı Kerim okunur, dua edilir. İslâm ordularına Piştar (öncü) halk tarafından yapılmaktadır.

---

[109] Yaşar Kalafat, "Bayburt ve Yakın Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri" **Bayburt'un Sesi**, 21 Şubat 1998, S.12 s.22-13.

Şehit Osman Türbesi: Bayburt Merkez ilçede şehrin batısında Şehit Osman Tepesi'ndedir. Saltuk Oğullarına ait olduğu şeklinde görüşler vardır. Saltuk Komutanlarından Mengüç Gazi'nin kardeşi Osman ve kız kardeşinin burada yattıkları ifade edilmektedir. Türbenin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Sarı taştan yapılmış sade bir türbedir. Müştemilatı yoktur. Türbede yatanlar vesile kılınarak Allah (c.c)a dua edilir. Kurtuluş savaşı yıllarında, güvenlik kuvvetlerinin cephelerde olduğu dönemde şehir halkına zulmeden organize Ermeni güçleri Müslüman halkı Taşhanlar'a doldurup yakacağı sırada, türbelerin bulunduğu Şehit Osman Tepesi'nden top sesi duyulur. Bunun üzerine düşman panik olup dağılır. Bakımı Kültür Müdürlüğü tarafından yapılan türbenin kesin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir. Yatırların top atarmışçasına sesler çıkararak birbirlerini selâmladıkları, Varto yöresinden ve aralarında geçen olaylarda bu tür seslerin çıktığı Erbil yöresinden ve top sesi-gök gürlemesi türünden çıkan seslerin erbabı tarafından konuşma dili gibi imişçesine anlaşıldığı genel halk sufizminden bilinmektedir.

Şehitler Kümbeti: Bayburt merkezde Şeyh Hayran Mahallesindedir. Bu türbe de Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya fethi sırasında bu cephede görev almışken zehirlenerek ölen şehit erlerimiz yatmaktadır. Müştemilatı olmayan etrafı çevreli bahçe içerisinde mezar şeklindeki türbenin 1216 yılında Alâaddin Keykubat devrinde yapıldığı

bilinmektedir. Burası Fatiha okuyup, şehitlerin ruhuna hediye etmek için ziyaret edilir. Türbedeki yatırlar Selçukluların Anadolu fethi sırasında Bayburt kalesinin kuşatması esnasında, askerlere yemek pişirilen kazana bir casusun zehir atması üzerine zehirlenmek suretiyle şehit edilmişlerdir. Özel bir bakıcıları ve belirli bir miktarda ziyaretçileri yoktur.

Ahmet-i Zencan-i Türbesi: Bayburt ili merkez ilçesi, Hastane Caddesi, Cumhuriyet ilköğretim okulu karşısındadır. A. Zencan-i İlhanlı Hükümdarı Olcaytu Hudabende Han zamanında emin Mahmut tarafından yaptırılan Mahmudiye ve Celâleddin Hoca Yakut tarafından yaptırılan Yakutiye Medreselerinde yetişmiş, sonra da bu medreselerde çalışmış güçlü bir ilim adamıdır. Türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber 1315-1325 yılları arasında yapıldığı sanılmaktadır. Yapının H. 1200 tarihli onarım kitabesi vardır. Sekiz kenarlı bir poligon yapı durumunda olan türbenin içinde kare şeklinde bir mezar odası hazır olup çatısı piramit şeklindedir. Müştemilatı olmayan türbede yatan bir din büyüğü olduğu için ziyaret edilmektedir.

Ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim okuyup Allah'a dua etmektedir. Kültür Müdürlüğünün kontrolündeki türbenin kesin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

İrşadi Baba Türbesi: Bayburt ili merkez ilçe, Oruçbeyli köyündedir. Türbede İrşadı Baba ve Torunu Ağlar yatmaktadır. Türbe köy mezarlığında etrafı taşlarla çevrili üzeri açık bir yapıdır. Türbenin ziyareti vesile edilerek Allah (c.c)'a dua edilmektedir. Keramet ehli olan İrşadı Baba'nın halk arasında birçok kerameti anlatılmaktadır. Kısası Enbiya ve Ebyat-ı Ağlar Baba isimli eserlerden de hal ehli oldukları müşahede edilmektedir. Ziyaretçi miktarı kesin bilinmeyen türbenin bakımı yakınları tarafından yapılmaktadır.

Sadr-Al-Şeria Türbesi: Bayburt merkezinde Ulu camii yakınındadır. Türbe mezar şeklinde olup, üzerindeki kitabede H.1225 tarihi mevcuttur. Üzeri açık olan mezarın müştemilatı yoktur. Şehir merkezinde olan türbeyi yoldan geçenler ziyaret ederek Kur'an-ı Kerim okuyup ruhuna hitabe ederler. Bakımı halk tarafından yapılan ve ziyaretçi miktarı bilinmeyen türbenin başka yere nakledilme isteğine müsaade etmiştir. Halk arasında yerinin değiştirilmesini onaylamadığı için teşebbüs edenleri cezalandırarak uyaran yatır anlatısı çoktur. Bir kısım yatırlar, bulundukları yeri rüyalara girerek belirtmektedirler. Bir kısım yatırlar da mezarlarının üzerinin kapatılmasını istememekte tepki göstermektedirler.

Mustafa Efendi Türbesi: Bayburt Merkez Gümüşsuyu köyündedir. Mustafa Efendi Rüfai Şeyhlerinden olup din bilginidir. Kendisine sorulan suallere kitaba bakmaksızın cevap verdiğinden "Kitapsız" lâkabıyla anılır. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen türbe taş duvar, üstü örtülüdür. Müştemilatı olmayan türbe kurban kesme mahalli olarak seçilmiş olup burada Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir. Mustafa Efendinin halk arasında çeşitli kerametleri söylenilmektedir. Osmanlı-Rus savaşında Kürkü delik-deşik olmasına rağmen kendisine kurşun işlemediği rivayet edilir. Çeşitli bitkilerden ilaç yaparak hastalara şifa dağıtığı söylenilmektedir. Ziyaretçi sayısı kesin olarak bilinmeyen türbenin bakımını köy halkı ve akrabaları yapmaktadır.

Ulu kişilerin bu âlemden göçtükten sonra, yaşayanlarla birlikte düşmana karşı savaştıkları inancı halk inançlarında çok yoğundur. Birçok ulu kişi için, çeşitli menkıbeler anlatılır. Bu inancın derinliklerinde Müslümanlıktan evvelki Türk inançlarının da izleri vardır. Vatan toprağı kutsaldır. Onu koruyan özel ruhlar vardı. Ayrıca bu topraklar ve suların yanı sıra Atalar Ruhu da düşmana karşı yaşayan Türk halkı ile birlikte dövüşüyordu. Halk inançlarımızdaki "Yeşil Sarıklılar" kavramı bu inancın günümüzdeki tezahürüdür. Anadolu halk inançlarında her insanın onu koruyan ona yardımcı olan 7-9 yardımcı gücünün olduğuna inanılır.

Geçmişte kutsal Ötügen bu inanç yani kutsal toprağın koruyucusu olan ilahi güç, Anamaykıl olarak biliniyordu. Bu kutsiyet tablosunu kutsal dağlar falan tamamlıyordu. Vatan için ölebilmek bu kutsiyetin bir parçası idi. Bu topraklarda ata mezarları vardı. Bu topraklardan çıkan sular bu topraklarda denize ulaşmalı idi. Halk inançlarının irdelenip yerli yerine konulması bilinip öğretilmeleri toprağın vatan oluşu şuuru itibariyle bu bakımdan önemlidir.

Kutlu Bey Türbesi: Bayburt Merkez ilçe Çayıryolu köyündedir. Türbede Akkoyunlu Türk Devleti'nin kurucularından Durali Beyoğlu Kutlu Bey yatmaktadır. Kutlu Bey tarafından yapılan köy camiinin 30 m. doğusunda bulunan türbede Kutlu Bey eşi ve çocuklarının mezarı bulunmaktadır. Şah Tahmasp'ın bu bölgeye gelişinde türbenin bir bölümü tahrip olmuştur. Bu nedenle yapılış tarihi hakkında bilgi mevcut değildir. Ancak Kutlu Beyin 1389 yılında öldüğü bilindiğine göre, türbenin bu yılda yapıldığı sanılmaktadır. Kesme taştan silindir şeklinde inşa edilen türbenin çatısı piramit karakteri arz etmektedir. Müştemilatı olmayan türbe, yatanların ruhuna Kur'an-ı Kerim okuyup hediye etmek için ziyaret edilir. Köy halkı tarafından bakımı yapılan türbenin kesin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

Hacı Osman Efendi Türbesi: Bayburt'un Aydıntepe ilçesinde merkez camii önündedir. Türbede; Hacı Osman Efendi, Abdulcelil Efendi, İmam Osman Efendi, Terzioğlu

Halil Efendi, Molla Ahmet, H. İsmail Efendi, İsmail Çebizade, El-Hac Hüseyin Efendi, Yakup Ağa yatmaktadır. R. 1269 yapılmış olan türbenin üstü açık kenarları oyma ve cami bahçesi vardır. Din büyüklerine duyulan saygıdan dolayı ziyaretleri yapılır ve Kur:'an-ı Kerim okunup dua edilir. Akkoyunlu Türklerinden olduğu ifade edilen H. Osman Efendinin ölüm tarihi R. 1244'dür. Yılda 1500-2000 kişinin ziyaret ettiği türbenin bakımını cami görevlileri yapmaktadır.

Yanbaksı Kümbeti: Bayburt'un Demirözü ilçesi şimdiki adı Güneşli olan Yanbaksı köyünde yatmaktadır. Danişmentli Türkleri dönemine ait olduğu ifade edilen ve ismini yatırdan alan bu güzel toponim neden değiştirilmiştir, bilinmemektedir. Bu isim bize tahtacı Türkmenlerinin Yanyatır Sultan'ını ve eski Türk inançlarında din adamı karşılığında kullanılan Baksi'yi hatırlatmaktadır. Türbenin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Türbe sekizgen bir taban üzerine oturmuş ve kesme sarı taştan yapılmıştır. Kültür Müdürlüğünce bakımı yapılan türbenin 1500 kadar ziyaretçisi vardır. Daha ziyade şifa niyetine ziyaret edilir. Ulemadan bir zat olduğu bilinmektedir.

Seyyid-i Mahmud Hasan Çağırgan Baba Türbesi: Gümüşhane'nin merkez ilçeye bağlı Tekke kasabasındadır.

Türbede Hasan Çağırganbaba ve kız kardeşi kalmaktadır. M. 1582 yılında türbenin IV. Murat döneminde yapıldığı rivayet edilir. Kare şeklinde olan türbenin ek binası da vardır. Bayburt ve yakın çevresinde de ziyaretçileri olur. Burası ulu bir kişiye ait olduğu inancından hareketle yılda takriben 5.000 kişi tarafından ziyaret edilir. Kültür Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce tescilli olan türbenin ziyaretine gelenler Fatiha okur, dua ederler.

SONUÇ

Bayburt ve yakın çevresinin Ulucanları şüphesiz bu kadar değildir. Tespiti yapılanlara dair sağlanılan bilgiler de yeterli değildir. Biz Dede Korkut'ta halk inançlarına dair yapılmış çalışmaların mevcudiyetini biliyorduk. Dede Korkut'a ait mezarlardan birisinin Bayburt'ta olduğunu bilirken, Dede Korkut'a ait olduğu ileri sürülen kabirlerle ilgili çalışmaların da yapıldığı malûmumuzdu. Bunlardan birisinin Dağıstan'ın Derbent şehrinde olduğunu da biliyoruz. Bizim tespitini, Diyanet İşleri Başkanlığı arşivini esas alarak yaptığımız ulu canlar, Dede Korkut'un çağdaşı değillerdi. Ancak; Dede Korkut dokusunun bilinmesi itibariyle sınırlı da olsa, tespit edilmeleri önemli idi. Bilgi perdelerini anlayabilmek için bu tür çalışmaların yapılmasının önemine inanıyoruz.

ADANA VE ÇEVRESİNDE TÜRBELERİMİZ*

GİRİŞ

Biz, bu bildirimizde Adana ve çevresi tanımının kapsamında Adana, Mersin ve Antakya'yı ele aldık. Türbe tespitinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arşiv bilgilerini esas aldık. Bu arşivde ismi zikredilen türbeler, gerçektekilerin muhtemelen onda biri kadardır. Bunu biliyoruz. Ele alacağımız Türbeler Adana'dan 1, Antakya (Hatay) dan 23 ve Mersin (İçel) den 21 adettir. Bunlar; Adana-Seyhan'dan Çobandede, Antakya'dan Habibi Neccar, Şeyh Ahmet Kuseyri, Şeyh Abdurrahim, Uzun Arap, Şeyh Halil, Şeyh Habeş, Tokaçlı, Miktad, Şeyh Dip (Kurt Hoca), Mugurebib Ziyareti, Şeyh Sevvah, Şeyh Salih, Şeyh Ahmet, Kubbe Dede, Ebu Yezidi Bestami, Caferi Tayyar, Hıdır, Caru Daya, Şeyh Mağrif, Şeyh Yusuf Reyhani, Şeyh Yusuf Elgarip, Kuzma Dim Yunus, Şeyh Muhammed El Mihrabi, İçel'den; Hz. Miktad, H. Bahettin, Paşa, Şeyh Alaaddin Ali Semerkendi, Bozca Şıh, Şeyh Ömer Çeçelan, Hanifi Hayfa Dede, Şeyh Ese, Şeyh Yakup, Şeyh Süleyman, Türbe, Türbe, Danıya (a.s.) Ulu Vami Yatırı, Fatihi Felahoğlu Muhammed Nurettin, Sarı Şıh, Arıklı Ziyaret, Altınkum

---

* Yaşar Kalafat "Adana ve Çevresinde Türbelerimiz" III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri. Adana 1999 s. 409 - 423.

Yalman, Mukaddem Dede, Tevekkel Sultan'dır. Böylece 45 türbe hakkında kısa açıklamalar yapacağım. Bu açıklamalarımda; türbenin bulunduğu adresi verirken il, ilçe, kasaba, köy, mahallesini, türbelerde yatan şahıs veya şahısların kimliğini, türbeyi kimin ne zaman yaptırdığını, var ise türbenin mimari özelliğini türbenin müştemilatında bulunan malzemenin neler olduğunu, türbenin ziyaret amacını ve ziyaret esnasında neler yapıldığını, türbe ile ilgili rivayet ve efsanelerin neler olduğunu türbenin bakımını kimlerin yaptığını, yılda kaç kişi tarafından ziyaret edildiği gibi hususlar vardır.

Bu bildirimiz, hazırlığına başladığımız "Anadolu Türk Halk Kültürü İtibariyle Geçmişten Günümüze Türbelerimiz" isimli 2-3 ciltlik kapsamlı çalışmanın bir parçasıdır.

METİN

Çobandede: Adana'nın Seyhan ilçesinin Karşıklar köyündedir. Türbenin Çobandede'ye ait olduğu ifade edilmektedir. 1985 yılında Ayşe Ökmen isimli bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Türbenin mimari özelliği yoktur. Betonarme bir yapıdır. Abdest alınacak bir yeri ve tuvaleti de vardır. Ziyaretçilerin ibadet ve dua yaparak bazı hastalıklardan kurtulmak için şifa aramaya geldikleri bilinmektedir. Çobandede'nin **Yedi Kardeş** oldukları diğer altı kardeşinin de çeşitli yerlerde türbelerinin bulunduğu söy-

lenmektedir. Türbenin bakımını türbeyi yaptıranlar sürdürmektedirler. Türbeyi yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Habibi Neccar Türbesi: Hatay ili Antakya ilçesi H. Neccar Camii müştemilatındadır. Türbede Habibi Neccar ve arkadaşları yatmaktadır. Türbeyi kimin yaptırdığı bilinmemektedir. Selçuklu mimari sitilinde bir binadır. Türbe bir odadan müteşekkildir. Ziyaretçiler Zat-ı Aliye hörmeten 2 rekât namaz kılar ve ruhuna Fatiha okurlar. Türbenin bakımı Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 10.000 civarındadır.

(Sulyan): Evliya hiyerarşisinden en yüksek mertebe, kendi başına hareket etme yetkili olan iktidar sahibi kimse, Makam-i Mahmud ehli Gönül Sultan, gönüllerin sevgilisi, Gönüllerde makam edinmiş kimse.[110]

(Çobanlık): Halk sufizminde çobanlık bir itibar mevkiidir. Hz. Musa ve birçok Peygamber ve ulu kişiler, kısa veya uzun süre çobanlık yapmışlardır. İnsanları koruyucu, yönlendirici eğitici bir mesajı vardır.

(Dede): Mevlevilikte, Şeyh Yardımcısı, çok kere "Dede" mevki olarak Baba'dan üst mertebe olarak bilinmesine rağmen en üst mertebe "Baba" olarak bilinir. "Dede Baba" ise ikisi arasında bir mevkiidir.

---

[110] Güngör, **Tasavvuf Sohbetleri,** Ayvalık 1998-Basılmamış.

(Yedi Kardeşler): Yedisi de ulu kişi olan kardeşler, Anadolu'nun birçok yerinde ve Türk Dünyasının muhtelif yerlerinde vardır. Muhtemelen "Yediler"le ilgilidir.

Şeyh Ahmet Kuseyri: Hatay ili Antakya ilçesi Şenköy'dedir. Türbe şifa umularak ziyaret edilmektedir. Yılda 500 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Şeyh Abdurrahman (Ötmen Dede) Türbesi: Hatay ili Altınöz ilçesi, Seferli köyündedir. Türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Yapının herhangi bir mimari özelliği yoktur. Türbe, terk edilmiş bir arazidedir. Türbeye bazı geceler nur veya ışık inip çıktığı iddia olunmaktadır. Bakımını köy halkı yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 100 kişi civarındadır.

Uzun Arap-Uzun Ahmet (Tavil) Türbesi: Hayat ili Altınözü ilçesi, Kılıçtutan köyü, Mevic çiftliğindedir. Türbeyi 1970'li yıllarda köyden bir vatandaş yaptırmıştır. Türbe alevi inançlı vatandaşların özel önem verdikleri bir ziyaret yeridir. Mimari özelliği olmayan 10 metre uzunluğunda bir metre yüksekliğinde ve eninde betonarme bir mezardır. Civarı ağaçlık ve mezarlıktır. Türbe belirli bir amaçla ziyaret edilmemektedir. Türbeyi civar köylerden

vatandaşlar koruyup onarmaktadır. Yılda 100 kişi kadar ziyaretçisi vardır.

Işık: Yatırlardan yukarıya doğru nur sütunu çıkar. Bunların renkleri vardır. Bu 7 renkten önemli olan beyaz ve tek renk olandır. Bu ışığın almasına **futuhat indi** denir. Veya "**su verildi**" tabir edilir. Buna "**Habli Metin-i İlahi**" de denir. Evliyanın mertebesi büyüdükçe sütun genişler. O ışık sütununun bulunduğu hattan kuş v.s. de geçmez. Evliyanın ışığının etrafından dönerler. Bu bir nevi **tavaftır**. Kuşlar dönerken ağlaşır yakarışta bulunurlar. Kuşlar su içerken de yukarıya bakar **hamd** ederler. Gagalarını toprağa sürerler. Bu onların ibadetidir. Leylek besmele çeker. Hadiste her kuşun zikri ayrı denilmektedir. Baykuşun ötüşünde 8 ayrı ayetin sırrı vardır. Hiçbir kuş kabeye pislemez. Bir leyleğin etrafında döndüğü yerde ya bir evliya veya kutsal bir mekân evliyaların toplantı yeri veya makamları vardır. Bazen de cinler ışık gösterirler.

Allah bir kulunu sevdi mi; İlkin meyil, sonra heves, sonra hava, sonra hubb, sonra muhabbed, sonra mevedded-müvedded, sonra goran, sonra aşkla helak eder, böyle kişi, Rab olmuş olur, mealine hadis vardır.[111]

---

[111] Sebahattin GÜNGÖR, **Tasavvuf Metinleri,** Burhaniye 1989. Türk halk inançlarında ışık konusunda bak. Yaşar KALAFAT, "yaşar Kalafat, Geçmişten Günümüze Halk İnançlarımızda (Işık)", **Milli Folklar,** Ekim 1994 S. 21 s. 25-30.

Şeyh Halil Türbesi: Hatay ili Altınözü ilçesi Korkalesi köyündedir. Yaptıranı bilinmeyen basit bir betonarme kulübedir. Etrafında ulu ağaçlar vardır. Türbeyi adağı olanlar ziyaret eder, kurban keserler. Türbenin etrafındaki ağaç ve taşların kutsiyetine inanılır, onlara dokunulmaz. Bakımını köylüler yaparlar. Yıllık 100 civarında ziyaretçisi vardır.

Şeyh Habeş Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Günvuran köyü Gözecik çiftliği yakınındadır. Yaptıranı bilinmeyen türbe basit duvarlarla çevrili bir kulübenin içerisindedir. Etrafında ulu ağaçlar vardır. Burası, ağrı, sızı ve diğer hastalıklar için ziyaret edilir. Türbeye köy halkı bakmaktadır. Yılda 100 kişi civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Tokaçlı Köyü Türbesi: Hayat'ın Altınözü ilçesi Tokaçlı köyündedir. Türbe 1970 yılında Hıristiyan vatandaşlar tarafından yapılmıştır. Basit bir kulübeden ibarettir. Civarı tarla ve ormanlıktır. Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen bir mekândır. Bakım ve onarımını Hıristiyan vatandaşlar yapmaktadırlar. Yılda 100 civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Mikdat Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Akdarı köyündedir. Burası Mikdat bin Esved'in makamı olarak bilinir. Daha ziyade alevi inançlı Müslüman vatandaşlar ziyaret ederler. Kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen basit bir mezar ve ihata duvarında ibarettir. Civarında ulu ağaçlar ve birkaç mezar vardır. Kendisi ile ilgili efsaneler vardır. Bakımı köylüler tarafından yapılmakta, yaz aylarında bilhassa Cumartesi-Pazar günleri ziyaret edilmektedir. Ziyaret münasebeti ile piknik de yapılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 250 civarındadır.

(Uzun Mezar): Uzun mezarlar eski Türk inanç mimarisinin bir mahsulü olup, uzunluğu nispetinde, yatan zatın manevi itibarına işaret eder. Bu tür mezarları Türkiye ve Türk Dünyasının sair yerlerinde de görüyoruz.

(Hıristiyan Ululari): Anadolu Muhammadiyata açılmadan evvelki bir kısım ulu kişiler İslâm Türk inanç sisteminde halk tarafından benimsenmiştir.

Şeyh Dip (Kurt Hoca): Hatay ili Altınözü ilçesi Tokdemir köyünde bir tepenin üzerindedir. Etrafı büyük ağaçlarla çevrili uzun bir mezardır. Burası çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Bakımı yapılmayan, ziyaretçisinin miktarı bilinmeyen bir türbedir.

Mugire Bin Şube Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Ziyaret köyündedir. Burası Mugire bin Şube'nin makamı olarak bilinir. Türbe, gecekondu biçiminde bir oda içerisindedir. Üzerinde sandukası vardır. Burasını ziyaret etmek suretiyle kör olanların gözlerinin açıldığına, yitiği olanların yitiklerini bulduklarına, çocuğu olmayanların çocuklarının olduğuna, buranın sara ve diğer hastalıkların tedavisine iyi geldiğine inanılmaktadır. Bakımı köylü tarafından yapılan türbenin, yıllık 100 civarında ziyaretçisi vardır.

Şeyh Abdullah Seyyah Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Keskincik köyündedir. Türbe basit bir kulübe içindedir. Etrafında ulu ağaçlar vardır. Burası ruhi sıkıntı ve rahatsızlıklar için ziyaret edilir. Şeyh Abdullah Sevvah'ın tay yi zaman ve tay yi mekân yaparak hacca gitmiş olduğu rivayet olunmaktadır. Bakımının köy halkı tarafından yapıldığı türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 30 civarındadır.

Şeyh Salih Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Hacıpaşa kasabasındadır. Türbe mimari itibariyle basit bir kulübedir. Civarında büyük ağaçlar ve mezar kalıntıları vardır. Sağlığında altınını kaybeden bir gelinin altınının bir ineğin karnında olduğunu bilmiştir. Daha ziyade gelinler tarafından ziyaret edilir. Bazı mübarek gecelerde kab-

rine nur indiği ifade edilmektedir. Türbesi bakımsızdır. Yılda 30 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

(Piknik Yeri): Piknik yerleri, coşkun akan sular ve su göze başlarıdırlar. "Almalı Yer" olarak kabul edilmişlerdir. Buralarda yapılan duaların kabul olacağına inanılır. "**Mezar Aktarma**" ve "**Ölü Bayramı**" ile Şaban toyları böyle yerlerde yapılır.

(Tepe): Eski Türk inanç sisteminde kutsal mevkidir.

(Makam): Yatırım mezarı olmamakla beraber onunla ilgili bir yer olup manevi itibarı vardır.

Şeyh Ahmet Türbesi: Hatay'ın Altınözü ilçesi Sivrikova köyündedir. Türbe Tokdemir köyünden bir zat tarafından yaptırılmıştır. Türbenin mimarisi basit bir kulübe şeklindedir. Civarı ulu ağaçlarla kaplıdır. Türbeyi çocuğu olmayan aileler ziyaret etmektedirler. Türbeyi çocuğu olmayan ziyaret sonucu çocuğu olan bir zat yaptırmıştır. Yılda 30 kişi civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Kubbe Dede Türbesi: Hatay'ın Dörtyol ilçesi Payas kasabası Kale Camii mahallesindedir. Türbede Ahmet Dede yatmaktadır. Ahmet Dede'nin **Azhar Dede** ve **Mehmet Dede** diye iki kardeşi vardır. Mehmet Dede'nin türbesi Göktepe Yaylasında ve Azhar Dede'nin türbesi ise

Göktepe civarındadır. Memluk Türkleri zamanında yapılan türbe bir tepenin üzerindedir. Mimarisi doğudan batıya 7x6 m. dikdörtgen şeklinde taş yapıdır. Kubbesi tuğla ile örtülüdür. Kuzeye açılan bir kapı ve dört yöne penceresi vardır. Kapısı sürekli kapalı olduğu için ziyaretçiler kapıda dua ederler. Bakımı çevrenin hayırseverleri tarafından yapılmaktadır. Yılda 4-5.000 kişi tarafından ziyaret edilir.

(Tayyi Mekân): Vushat-ı Visal'de birinci mertebeyi yakalayan Âdem oluyor ve bu toprağa tekabül ediyor. Bu mertebeler 28. kadar olmaktadır. İfna-i vücut olunca, vücut ışığa dönüşüyor. Bu ölmeden evvel ölme olayıdır. İfna-ı vücut olan kimse hacda olmak ister ise hacda olabilir. Allah onu, bir olan ruha rağmen vücutlar halinde yaratıyor. Bunlardan her biri aynı anda birçok yerde bu arada hacda da olabiliyor. Tarikatlarda 7 tür ifna-ı vücut olunur. Mürşit-i Kamil'e rastlanır ise 4x7=28'e çıkar. Tay yi Mekân'ın 3 ayrı tezahür şekli vardır.

(Tayyi Zaman): Bir veli Tayyi zaman ise, o veli aynı anda geçmişte ve gelecekte de olabilir, buna **"Zaman Kesilmek"** denir. İstanbul'un fethinden evvel fethinin bilinmesi, Ankara'nın başkent olacağının bilinmesi bunlardandır.

(Üç Kardeşler): Türkiye ve Türk Dünyasının sair yerlerinde görülmektedir. Tasavvuftaki üçlerle ilgili olabilirler.

Eba Yezid-i Bestami Türbesi: Hatay'ın Kırıkhan ilçesi Alaybeyli köyündedir. Türbede; Tayfur El-Bestami Hz, Çobanı Muhammed Sadi Baba, Türbeyi yaptıran Mürseloğlu Mustafa Şevki Paşada yatmaktadır. Türbeyi Hatay Cumhurbaşkanı Tayfun Sökmen'in babası M. Ş. Paşa H. 1308 de yaptırmıştır. Türbenin mimari özelliği Osmanlı tarzındadır. İç kısmı kantarma dış duvarları kesme taştan betonarmedir. Türbenin müştemilatında 1 şadırvan, 6 tuvalet ve 1 lojman vardır. Türbe "Allah rızası için, türbede bulunan zatın yüzü suyu hürmetine dua ve niyazda bulunmak, iki rekât namaz kılıp dua etmek için" ziyaret edilir. Türbede Kur'an okunur, tespih, zikir edilerek mübarek gün ve geceler ihya edilir, mevlitler okunup hatim indirilir, dualar edilir. Allah rızası için yapılan her türlü duaların kabul edileceği inancı vardır. Bakımı Sökmen ailesi tarafından yapılmaktadır. Yılda 5.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Caferi Tayyer Türbesi: Hatay ili Samandağ ilçesi, Tekebaşı Belediye sınırlarındadır. Mezarın etrafında duvarla çevrili bir piknik yeri vardır. Halk veli bir kimse olduğuna inanmaktadır. Yılda 30 ziyaretçisi vardır.

Hıdır Türbesi: Hatay ili Samandağ ilçesi Merkez Deniz Sitesindedir. Burada Hızır ile Musa Peygamberin buluştuğuna inanılmaktadır. Bu türbeyi alevi inançlı bir Müslüman vatandaşın yaptırdığı ifade edilmektedir. İç mekânı olan üstü kubbeli ve etrafı yuvarlak duvarla çevrili beton bir binadır. Kıble tarafından mihrabı, para kasası, Kelam-ı Kadim dolapları ve ayakkabılıkları vardır. George adında bir Hıristiyan din görevlisinin irşat yaparken burada şehit olduğu ifade edilmektedir. Her yıl 23 Nisan'da bu türbede anma törenleri yapılmaktadır. Müslüman ve Hıristiyan halk dualarının burada kabul olacağına inanmaktadır. Hızır Aleyhisselam ve Musa Aleyhisselam gibi zatlar ruhaniyetinden feyiz bekledikleri ve istimdat ettikleri, ayrıca yaya ve araba ile etrafında tavaf edilircesine birkaç defa dönüldüğü bilinmektedir. Burası Kur'an-ı Kerim'de geçen Musa Peygamber ile Hıdır Aleyhisselam'ın kıssalarında geçen Menal Bahreyn olarak geçen yer olduğu kabul edilir. İç duvarlardaki mermerlerin üzerine bazı ayetler yazılır. Bakımı Müslüman cemaatten alevi Şeyh Sair Dönmez tarafından yapılmaktadır. Yılda 15-20.000 ziyaretçisi vardır.

(Hıdır): Hızır eşanlamlı olup, yeşil karşılığında kullanılır. Hızır (a.s)'ın ayağının bastığı her yerin yeşermesinden bu anlamı almıştır. Hızır'ın asıl adı; Buhya bin Merkan'dır. Arapça (z) zal ve (d) dal harflerinin benzerliği sonucu karıştırılmaktadır. Hıdırlık, yeşil yer, kutlu olan,

bereketli yer, Almalı yer karşılığıdır. Hızır (a.s) ile Musa (a.s)'ın karşılaşmaları olayını anlatan orijinal metinler arşivimizdedir. Geniş bilgi için bak.[112]

Caru Day-a Türbesi: Hatay'ın Samandağ ilçesi Çiğdere mahallesindedir. Türbede, Şeyh Muhammed Caru Day-a yatmaktadır. Türbe küçük bir kümbet şeklindedir. Salih bir insan olduğu sebebiyle ziyaret edildiği ifade edilmektedir. Kendisinden bazı kerametlerin zuhur ettiği ifade edilmektedir. Bakımı mahalle halkı tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 30 civarındadır.

Şeyh Ali Magrip Türbesi: Hatay'ın Samandağı ilçesi Megaracık beldesindedir. Türbede Şeyh Ali Magrip ve Şeyh Veddah yatmaktadır. Türbe harabe halindedir. Çok sayıda keramet ve Burhan gösterdiği rivayet edilir. Salih insanlar olarak kabul edilip ziyaret edilmektedirler. Yılda 30 kadar ziyaretçisi vardır.

Şeyh Yusuf Reyhanî Türbesi: Hatay'ın Samandağı ilçesi Çiğdede mahallesindedir. Türbe, küçük bir kümbet taş ve beton yapıdır. İyi biri olduğu için ziyaret edilmek-

[112] S. Güngör, **a.g.e.**

tedir. Bakımını komşuları yapmaktadır. Yılda 10.000 civarında ziyaretçisi vardır.

Şah Yusuf El Garip Türbesi: Hatay'ın Samandağı ilçesindedir. Komşuları tarafından bakımı yapılan Şah Yusuf El Garip'in Asi Nehri'nin mecrasına yön verdiğine inanılır. Bu kerameti nedeniyle ziyaret edilir. Yıllık ziyaretçi sayısı 5.000 civarındadır.

Kuzma Dim Yanus Türbesi: Hatay'ın Samandağ ilçesi Mızraklı köyündedir. Burası adı geçen iki Hıristiyan din adamına aittir. Beton küçük bir bina olan türbenin Mahmut isimli bir şahıs tarafından bakımı yapılmaktadır. Rivayete göre bu iki kardeş Harran Üniversitesine Mezopotamya'dan tahsil için gelmiş iki Hıristiyan misyoneri iken Roma İmparatoru Deklyenus tarafından idam edilmişlerdir. Burada şifa bulmak için adak kurban kesilir. Türbeyi Şeyh Mahmut Kum yaptırmış olup, yılda 5-10.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

(Keramet): Mucize (Allah'ın izni ile gösterilen, verilen en yüksek) den önce Hikmet'ten sonra gelir. Keramet ehli, diğer insanlara nazaran, Allah lütfu olan, üstünlüğü olan kimse, en büyük keramet şiirdir. Hikmet sırları bilen kimsedir. Ağustos böceğinin çok sıcak havalarda öterek, Allah'a havaların çok sıcak olduğu konusunda yakarması, sümüklü böceklerin çok sıcak havalarda duvarlardan yukarıya tırmanarak duyabilenlerin yüreklerini parçalayan

sesler çıkararak yakarmaları, Baykuş'un viranelerde ötüşünde 8 ayetin sırrının olması ayrı ayrı Allah'ın hikmetidirler.[113]

Şeyh Muhammed El Mihrabi Türbesi: Hatay'ın Samandağı Nahırlı köyünde bir tepe üzerinde Simon Kalesinin yanında betonarme bir türbedir. Misafirhanesi de vardır. Rivayete göre Simon Kalesinde 12 rahip ve bir başpapaz varmış bunlar, Şeyh Muhammed El Muhrabi'ye iki dinden de sorular sorarlar cevaplarından tatmin olunca hepsi Müslüman olurlar. Bakımı köylüler tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 4-5.000 civarındadır.

Hz. Mikdat (Halk Arasında Muğdat) Türbesi: Mersin merkezde Gazi mahallesi Hz. Mikdat Bin Esvet Caminin yanındadır. Türbe Mustafa Yavuz isimli bir şahıs tarafından 1985 yılında araştırılmıştır. Türbe mermerle çevrili üzeri betonla örtülü bir mezar şeklindedir. İki dönümlük bir bahçesi ve bakıcı kulübesi vardır. Diyanet İşleri Başkanlığının Mersin'deki görevlileri türbede mum yakılması, ağaçlarına çaput bağlanması gibi uygulamalardan "türbenin amacı dışında kullanıldığı" gerekçesi ile muzdariptirler. Rivayete göre Peygamberimizin sancaktarı olup katıldığı deniz aşırı bir savaş sonucu burada şehit olmuştur.

---

[113] Sebahattin Güngör. **a.g.e.**

Türbenin bakımını Mustafa Yavuz yaptırmakta ve piknik yeri de olan türbeyi yılda 50.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Bahattin Türbesi: Mersin ili Aydıncık ilçesi Hacıbahattin köyündedir. Hazretin türbesi betonarme olup, çeşitli dilekler için ziyaret edilip adaklar kesilmektedir. Hacı Bahattin, Zeynelabidin ve Şeyh Ömer'in üç kardeşi olup, Karaman Oğulları Türk Beyliği döneminde yörede İslâm'ı yaymak için görev alıp büyük hizmetler gördükleri anlatılmaktadır. Aydıncık Belediyesinin bakımını yaptığı türbeyi, yılda 300 kişi ziyaret etmektedir.

Paşa Türbesi: Mersin ili, Erdemli ilçesi Kumkuyu kasabasındadır. Abdullah Paşa'ya ait olan türbe Anadolu Selçukluları zamanında kesme taştan kare şeklinde Horasan mimari sitilinde yapılmıştır. Burası çeşitli hastalıklardan kurtulmak, çocuk sahibi olmak ve benzeri ihtiyaçlar için ziyaret edilir, ziyaretçiler dilek diler buraya çaput bağlarlar. Burası Selçuklu Türkleri ile Bizans İmparatorluğu arasında çok kanlı savaşların geçtiği Kanlıçay mevkiidir. Türbe, müze tarafından yapılmış olup, yılda 2-3.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

(Çaput Bağlamak): Türbelere adakta bulunurken dileklerin istikametinde nişane olarak bez bağlamaktır. Gök

Tengri inanç sistemine uzanan bu uygulama ile yatırın himmetine sığınılmış olunur.

Şeyh Seyyid Aleeddin Ali Semerkandi Türbesi: Mersin ili Gülnar ilçesi, Sütlüce (Zeyne) kasabasındadır. Türbede; Şeyh Seyyid Alâeddin Ali Semerkandi, zatın 1. eşi Rukiye türbedarlarına ait dört mezar, müritlerine ait 2 mezar oğlu Zeynelabidine ait bir mezar, sır kâtibi Şeyh Mahmut'a ait bir mezar, zatın kızına ait mezar ve zatın 2. eşi Cin Padişahının kızına ait mezar vardır. Türbe, kesin olmamakla beraber Karamanoğlu Türk Beyliği döneminde yapılmıştır. Türbenin üzeri ahşap bir çatı ile kaplıdır. Altıgen piramidal çatı ile kaplı olan kesim sadece zata ait olan kesimdir. Duvarları taştandır. Müştemilatında bir mescit vardır. Burası çeşitli yaraların tedavisi, hastalıklardan kurtulmak, dileklerde bulunmak için ziyaret edilir. Ayrıca sadece bu zatın manevi büyüklüğünden feyiz almak için ziyaret edenler vardır. Bu zatın uzun süre bu yörede çobanlık yaptığı, çevresini irşat edip talebe okuttuğu, susuzluk çeken bölgeye asası ile su çıkardığı rivayet edilir. Zatın, Bahrud Ulune isimli bir tefsir eseri vardır. Bakımını belediye yapmakta olup, yılda 10.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Bozca Şıh Türbesi: Mersin ili Gülnar ilçesi Kuskan kasabasında Küçükköy mevkiindedir. Rumi 973 yılında

Karamanoğlu Mehmet Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilmektedir. Zatın isminin Mustafa olduğu ifade edilmekte türbedeki diğer 5 mezarda kimlerin yattığı bilinmemektedir. Türbe taştan kare biçiminde yapılmış olup, Selçuklu karakterlidir. 20-25 metre mesafede bir çeşme vardır. Bu zatın manevi büyüklüğünden feyz almak için, köylüler yağmur duasını burada yapmaktadır. Rivayetine göre, Karamanoğlu Mehmet Bey Anamur Kalesini almak için giderken bu zata uğrar. Bu zat küçük bir tencere ile yaptığı pilav yemeğiyle bütün askerleri doyurur. Küçük bir tas arpayla da askerlerin atlarını doyurur. Aynı miktarda pilav tencerede, arpa da tasta kalır. Karamanoğlu Mehmet Bey'e "Kalemin anahtarı elinizdedir" der. Karamnoğlu Mehmet Bey Kaleyi alır. Halkın bakımını yaptığı türbeyi 200-250 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Yakup Türbesi: Mersin ili Gülnar ilçesi Taşoluk köyü, Ayralanı (Güneşli) mahallesindedir. Üzeri kubbeyle örtülüdür. Hürmeten, dilek dilemek, dua etmek amacıyla ziyaret edilmektedir. Bakımı köylüler tarafından yapılan türbenin, yıllık ziyaretçi sayısı 200-300 kişi civarındadır.

Şeyh Süleyman Türbesi: Mersin ili Gülnar ilçesi Taşoluk köyü Ayralanı (Güneşli) mahallesindedir. Belli bir mimari özelliği olmayan türbeyi dilek dilemek ve dua et-

mek amacıyla ziyaret edilmektedir. Türbenin üzeri müteaddit defalar yapıldığı halde üzerinin kapatılmasını istemediği için yıktığı rivayet edilir. Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi yılda 200-300 kişi ziyaret etmektedir.

Türbe: Mersin'in Mut ilçesi Kalp Mahallesi Cumhuriyet Meydanı, Lalapaşa Camii bahçesindedir. Türbe Karamanoğulları döneminde Lale Paşa tarafından yapılmıştır. Türbe içinde mezarı temsil eden dört tane blok taş lahit vardır. Bunlardan her birisi ayrı tiptedir. Hiç birisinde kitabe yoktur. Piramit kubbeli ve bodrumludur. Caminin yanında yıkılan binanın tekke imareti olduğu bilinmektedir. Bakımı cami görevlileri tarafından yapılmaktadır. Daha ziyade yabancı turistlerle yılda 150 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Türbe: Mersin'in Mut ilçesi, Kale mahallesi Lalapaşa Camii bahçesindedir. Türbede: Musa Beybin Hocenti, Alauddin Halil'in oğulları Seyfuttın Süleyman, Ebul Feth Aleuddın zamanında ölen bir kimse olduğuna dair, 1671-1672 yıllarında Mut'a gelen Evliya Çelebi türbeye dair bilgi vermektedir. Karamanoğlu döneminde Lalepaşa tarafından yapılmış kitabesiz bir türbedir. Türbe 64 m^2 taban üzerine sekizgen bir gövde ile sekizgen bir piramit gövde olarak yükselmiştir. İçerisinde bir büyük bir küçük sanduka vardır. Turistler tarafından ziyaret edilmekte ve mum

yakıldığı da olmaktadır. Bakımı camii görevlilerince yapılmaktadır. 150 kişi civarında ziyaretçisi vardır.

Daniyal (a.s.) Türbesi: Mersin ili Tarsus ilçesi Makam Camiindedir. Mermer bir kubbesi vardır. Cami içerisindedir. Peygamber Garbi olduğu için ziyaret edilip, ruhuna Fatiha okunup dua edilir. Bolluk ve bereket peygamberi ve ilminde meşhur bir zat olarak bilinir. Temizliği cami görevlisi, bakım onarım Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Yılda 5.000 kişi civarında ziyaretçisi vardır.

Şeyh Ömer Türbesi: Mersin ili Gülnar ilçesi Şeyhömer köyündedir. Köye ismini vermiştir. Şeyh Ömer Sultan'ın türbesi 1233 yılında Karamanoğulları tarafından yaptırılmıştır. Türbe Selçuklu mimari sitilinde kubbeli tek kapılı geometrik pencereli taş yapıdır. Köy mezarlığının içerisindedir. Dilek dilemek ve dua etmek amacıyla ziyaret edilir. Çeşitli menkıbeleri vardır. Anamur Kalesini tek başına aldığı ve Kale anahtarını Mehmet Ali Paşa'ya takdim ettiği anlatılır. 1974 yılında Kıbrıs Barış Hareketi ve Azerbaycan'ı Rus askerlerinin işgalinde başını kabirden kaldırıp bizzat oralarda savaştığı, türbenin üzerindeki taze kan lekelerinden anlaşıldığı ifade edilmektedir. Buna mümasil başka menkıbeleri de vardır. Bakımı köylüler tarafından yapılan türbenin, yılda yaklaşık 1.000-1.500 ziyaretçisi olmaktadır.

Çeçalan Türbesi: Mersin ili, Gülnar ilçesi Delikay köyü, Çeçalan mahallesi mezarlığındadır. Mahalleye adını vermiştir. Türbede 3 şahıs yatmakta fakat isimleri bilinmemektedir. Mimari özelliği yoktur. Mezarlık içerisindedir. Yağmur duası ve çeşitli dilekler için bazen de hürmeten ziyaret edilir. Bakımını çiftçilerin yaptığı türbeyi yılda 500-600 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Ese Türbesi: Mersin'in Gülnar ilçesi Işıklı (Tozkovan) köyündedir. Selçuklu Türkleri döneminde yapıldığı ifade edilmektedir. Kesme taştan yapılmış kubbeli bir türbe olup mezarlık içerisindedir. Buraya dilekte bulunmak, bazı hastalıklara şifa aramak, çocuk sahibi olmak, hayırlı askerlik görevleri ve dua etmek amacıyla gidilir. Düşmanla savaşırken atının ayaklarından çıkan tozun bir bulut oluşturup düşmanı helâk ettiği için bu köye Tozkovan denildiği rivayet edilir. Bakımı köylü tarafından yapılan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 300-500 kişi civarındadır.

Ulu Cami Türbesi: Mersin ili Tarsus ilçesi Merkez Ulu Cami bitişiğindedir. Burada: Ababsi Halifelerinden Harun Reşid'in oğlu Halife Me'mun'un kabri, Kadiri Farikatı meşayihlerinden Muhammed Hasan Hazretlerinin kabri, Lokman Hekim ve Hz. Şıt'ın makamları bulunmaktadır. Ramazan Oğulları Türk Beyliği tarafından yapı-

lan türbe taş bir bina olup halk buraya dua için gelir ve Lokman Hekim Tabiplerin Piri olarak bilinir. Bakım ve onarımı Vakıflar Genel Müdürlüğü, temizliği ise cami görevlilerince yapılır. Yıllık ziyaretçi sayısı 5.000 civarındadır.

Sarışıh Türbesi: Mersin ili, Tarsus ilçesi Çukurbağ köyündedir. Türbede Emir Ali Sarışıh yatmaktadır. Selçuklu dönemi veya daha evveline ait olduğu ifade edilmektedir. Yatır niyetine ziyaret edilen türbenin kubbesi vardır. Bakımını köy muhtarlığı yapmakta olup, 300 civarında ziyaretçisi vardır.

(Menkıbe): Ulu kişinin, himmet, hidayet ve kerametlerini anlatan manevi mücadelesinin anlatımıdır.

(Yağmur Duası): Özel duası olan Muhammediyattan evvel de İslâm'ın her safhasında görülen muhtelif uygulama biçimleri ile bilinen bir yakarış ve dileme türüdür diye ifade edilmektedir. Yatır niyetine ziyaret edilen türbenin kubbesi vardır. Bakımını köy muhtarlığı yapmakta olup, Yılda 300 kişi civarında ziyaretçisi vardır.

Arıklı Ziyareti: Mersin ili, Tarsus ilçesi Arıklı köyündedir. Kapısında Şeyh Muhittin Semerkandî olduğu yazılır. Tuğla binada namaz kılınacak ve yatacak yerleri vardır. Buraya çocuğu olmayan, hastalar ve evlenmek için eş isteyenler gelirler. Türbenin bulunduğu yerdeki ağaç diplerinden Cuma akşamları bir ışık yükseldiği ve zamanla kaybolduğu ışıkların geldiği yerler kazılınca buralardan kemikler çıktığı ifade edilmektedir. Bakımı köy yönetimince yapılan türbeyi, yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Altınkum Yalman Türbesi: Mersin ili Silifke ilçesi Altınkum köyündedir. Kimin yattığı bilinmeyen bu türbe betonarmedir. Bir adet banyosu ve 10 kişilik mescidi vardır. Buraya "dermansız dertler" için gelinir şifa bulmak için banyosunda yıkanıp mescidinde namaz kılınır. 1860 yıllarında bu yatıra gelen iki zat burada zikirle vakit geçirirlermiş. Bu esnada çevredeki sığır ve diğer hayvanlar başucuna gelip toplu halde ses çıkarır ağlaşırlarmış. Bu iki kişinin teklifi üzerine yatırın bulunduğu yere türbe yapılmış halk burayı ziyarete başlamıştır. Halkın bakımı ile ilgilendiği yatır daha ziyade Çarşamba günleri ziyaret edilmektedir. Yıllık ziyaretçi sayısı 1.000 kişi civarındadır.

Mukaddem Dede Türbesi: Mersin ili Silifke ilçesi Mukaddem mahallesindedir. Mahalleye ismini vermiştir.

Tek katlı bir binadır. İyi dilekler ve dua etmek için ziyaret edilir. Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun almış olduğu 15.01.1977 tarih ve A-274 sayılı kararla koruma altına alınmıştır. Bakımı Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılmaktadır. Yılda 3.500 ziyaretçisi olmaktadır.

Tevekkel Sultan Türbesi: Mersin ili, Silifke İlçesi, Camii Kebir mahallesi Tevekkül Sultan Pasajındadır. Mahalleye ismini vermiştir. Selçuklu sultanlarından birisinin annesinin burada gömülü olduğu söylenmektedir. Tek katlı kubbeli bir taş binadır. Çarşamba ve Perşembe günleri "dilek ziyaretleri" yapılmaktadır. Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun almış olduğu yapılmaktadır. Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun almış olduğu 15.01.1977 tarih ve A-274 sayılı karala koruma altına alınmıştır. Bakım onarımı Vakıflara aittir. Her yıl 3.000 kadar kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

(Dilek Ziyareti): Türbe ziyaretlerinin muhtelif amaç uygulama biçimleri vardır. Dilek ziyaretleri dilek tahakkuk edince tekrar ziyaret edilirler.

SONUÇ

Ele aldığımız bu türbeler (45 adet)... 3 Çoban, 5 Dede, 2 Baba, 18 Şeyh, 5 Peygamber, 7 Şehit, 6 Salih Kişi, 4 Hacı, 3 Paşa, 1 Sultan gibi unvanlara sahiptir. Bu incelememiz münasebetiyle halk inançlarımızda "Çobanlık" "Dedelik", "Yedi", "Üç", "Işık", "Uzunmezar", "Uluağaçlar", "Adak", "Kurban", "Taş", "Piknik Alanı", "Tepe", "Mekân", "Tayyi Zaman-Tayyi Mekan", "Keramet", "Çaput Bağlamak", "Menkıbe", "Yağmur Duası", "Dilek Ziyareti" gibi tabirlere açıklık getirmeye çalıştık. Türbelerin; onomestik, toponomi, sanat tarihi, Anadolu Türk tarihi ve benzeri konular itibariyle önemine yer vermeğe çalıştık. Çalışmamız tamamen bittiğinde daha tatminkâr sonuçlar vereceğine inanıyoruz.

ALANYA MERKEZLİ ORTA TOROSLARDA ULUCANLAR*

Bu çalışma Türk halk inançları kültüründe "Türbe Kültürünün" de kültürel bir köprü olduğu anlayışı itibariyle hazırlanmıştır. Çalışma benzeri bir seri araştırmalar zincirinin bir parçasıdır. Anadolu türbelerinin karşılaştırmalarından sonra aynı metotla daha geniş çaplı ve ayrıntılı olarak Türk dünyası türbeleri ele alınacaktır.

Bu metin Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Muğla ve yakın çevresinden toplam 105 türbeyi içermektedir ve her türbe ele alınırken mevcut durumu ve tarihi geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada ayrıca yapılabilen inançları tespitlerinin Türk kültürünün kaynak eserlerinde yer alış şekilleriyle izahlarına da çalışılmıştır.

---

* Yaşar Kalafat "Alanya Merkezli Orta Toroslarda Ulucanlar" **Alanya Tarih ve Kültür Semineri III.** 1996-1997-1998-1999-2001 Alanya 2004 s. 330-344.

GİRİŞ

Biz bu bildirimizde Alanya'yı merkeze aldığımız bir coğrafi alanda Ulucanlar/Türbeler üzerinde duracağız. Torosların İç Anadolu ve Akdeniz'e bakan yüzlerindeki 105 türbeyi ele alacağız. Bu münasebetle; Antalya'dan; ali Yusuf, Şeyh Secaettin, Emir Dede, Sarı Şeyh Hüseyin Efendi, Gülevşen, Siddi Zeynep, Sinan Ümmü, Vahap Ümmi, Buharalı Bedreddin, Pirce Aladdin, Hacı Doğrul, Ahi Yusuf, Muğladan; Şahif, Cafer Paşa, Saldırşah, Davut Hoca, Ahmet Gazi, Hacı Osman Efendi, Eşref Paşa, Sarıana, Ahmet Gazi, İkiz, Şıhdede/Şeyhdede, Şeh Dede, Hüsameddin Efendi, Ahi Ebubekir, Pirli Bey, Siyami Bey, Türbe, Konya'dan; Emir Yartaş, Sogandede, Kazandede, Seyit Mahmut Hayrani, Nasreddin Hoca, Şeyh Eyüp, Nimetullah Nahcıvani, Şeyh Yunus/Yağlı Dede, Taceddin dede, Şeyh İbrahim Veli, Üç Kızlar, Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman, İsmail Ağa, Ebudderya, Şayhşihabuddin, Ahi Zekeria Helva-i, Kara Bayraktar, Pirömer Adil Derviş, Mustafa Bey/Emetullah Hanım, Şeyh Yusuf, Gürağaç Köyü Türbesi, Şeyh Sadrettin Konevi, Bulgur Tekkesi, Cemel Ali Dede, Muhammed El-Hindi/Tavusbaba, Selçuklu Sultanları Türbesi, Zelve Sultan, Beyhekim, Şeyh Hacı AbdullahEfendi, Memiş Efendi, Hacı Yusuf Efendi, Abdulkadir Geylani Hz. Müridleri, Hacı Recep Ağa, Alaiyeli Baki Hoca Seyitharun, Isparta'dan; Savaşık/Destab Baba, Hızır Abdal Sultan, Gökveli Sultan, Hace-i Sultan/Deliktaş, Aldan Dede, Piriefendi Sultan, Kesikbaş Gazi/Yedi Şehitler, Halife Sultan, Ertokuş Gazi, Eflatun De-

de, Muslahattin Dede, Devran Dede, Baba Sultan, Şeyh Saadettin, Dağıstanlı Şeyh Mustafa Efendi, Şeyh Ahmet Sultan, Veli Baba, Şeyh Müslihiddin, Mehmet efendi, Denizli'den; Hacı Hasan Fevzi Efendi, Server Gazi Hz.leri, Hüsameddin Dede, Habib Acem Sultan, Beyce Sultan, Yalıncak Yatırı, Ardıçlı, Koyun Baba, Mecnun Baba, Kabaağaç, Karaca Akmet, Sultan Sarı Baba, Sümbül Dede, Yatağan Baba, Alibey Sultan, Avdan Baba/Aydan Dedesi, Hıdır Dede/Dört Ayetli, Burdur'dan; Hacı Rahmi Sultan, Yamandede, Veliyullah/Velidede türbeleri üzerinde duracağız.

Bu çalışmamızda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın il ve ilçe müftülükleri aracılığıyla derleyip oluşturduğu arşivi esas alacağız. Orta Toroslar yatır dokusunu, bölgenin İslami dini tabakalaşmasından hareketle çıkarmaya çalışacağız. Yapacağımız satır arası açıklamalar için sadece şahsi arşivimizden istifade edeceğiz. Türbelerimizin, Türk halk inançlarındaki yerini açıklamaya çalışacağız.

METİN

ANTALYA TÜRBELERİ

Hacı Doğrul Türbesi: Antalya ili, Akseki ilçesi, Yorpuz kasabası merkezindedir. Hacı Doğrul Horasan'dan Mevlana Celaleddin Rumi'nin kardeşi olduğu söylenir. Ayrıca Yusuf Dede ve torunu Yorpuz kasabanın yerlisidir-

ler. Türbe 1988 yılında Muzaffer Çevik ve Veli Demir tarafından yapılmıştır. Taş duvar olan türbenin kubbesi betondan yapılmıştır. Burası manevi dileklerde bulunmak için ziyaret edilir. Belde halkı her yıl bir defa burada pilav günü yapar. Rivayete göre, Antalya'nın Şerik ilçesinde Cuma Selası verilirken Serik'in ileri gelenlerine "bana bir at verin köyümde cuma namazını kıldıracak hoca yok, köyümde cuma kıldırmam lazım" der. Altına bir at verilir ve arkasından iki atlı çıkarılır. Ezan okunmasına iki üç dakika kala köye gelir ve cuma namazını kıldırır. Arkasından gelen iki atlı ise 2 gün sonra köye gelirler. Bakımını halkın yaptığı türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 25-30 bin civarındadır.

Ahi Yusuf Türbesi: Antalya Merkez ilçe (Muratpaşa), Selçuklu mahallesi, Mermerli sokaktadır. Türbe 1249 yılında yapılmıştır. İki katlı olan türbenin üst katı blok taşlarla yapılmış, profili kemerlidir. Müştemilatında sema yeri ve küçük bir odası vardır. Türbeyi genellikle kadınlar ziyaret ederler. Ziyaretler Perşembe akşamları ve Cuma sabahları yapılır. Türbe, sıkıntılardan kurtulmak niyet ve niyaz için ziyaret edilir. Bakımını cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Sinan Ümmü Türbesi: Antalya'nın Elmalı ilçesinde Camiatik mahallesi, Sinan Ümmü cami yanındadır. Türbede Ümmü Sinan El Halveti Yusuf yatmaktadır. 17. yüzyıl yarısında yaşamıştır. Doğum tarihinin 1563 olduğu tahmin edilmektedir. Mutasavvuf, mürşit, âlim, müderris, sufi, şair bir zattır. Niyazi Nuıri'nin hocası ve mürşididir. Türbe 1959 yılında büyük bir tamir görmüştür. Türbenin duvarları taş üzeri betondur. Türbenin müştemilatında bir kök ve müritlerinin mezarları bulunmaktadır. Türbe umumiyetle Sinan Ümmü Hazretlerinin ruhuna bir Fatiha okuyup dua etmek için ziyaret edilir. Bazı kimselerde çeşitli dileklerde bulunmak ve adak adamak için ziyaret ederler. Ziyaretlerde genellikle Kur'an-ı Kerim okunur, türbenin üzerine çeşitli örtüler örtülür. Rivayete göre, Niyazi Mısri memleketi olan Malatya'dan kalkarak rüyasında gördüğü Sinan Ümmü'ye intisap için Elmalı'ya gelir. H. Ramazan'da Sinan Ümmü akşam namazını kıldırırken Mısri onu sesini beğenmez içinden "ben bundan daha iyi okurum" diye geçirir. Sinan Ümmü yavaş yavaş geri çekilir. Mısrî'nin dili tutulur besmeleden sonra Fatihayı bir türlü okuyamaz. Türbenin bakım ve onarımını belediye, temizliği cami görevlilerince yapılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 10.000 civarındadır.

Vahap Ummi Türbesi: Antalya ilinin Elmalı ilçesi, Pınarbaşı mahallesindedir. Diğer adı Abdul Vahap'dır. Türbe taş duvar ve kurşun kubbelidir. Türbenin içerisinde

bir kızım müritleri ile çocuğunun mezarı vardır. Türbe genellikle Vahap Ummu Hazretlerinin ruhuna Fatiha okuyup dua etmek için ziyaret edilir. Türbeyi bir dilekte bulunmak için ziyaret edenler de olmaktadır. Ziyaretçilerden Kur'an-ı Kerim okuyanlar da olur. "Batıl olarak türbeye ve dışarıdaki ağaçlara çaput bağlanıyor, hatta taşlardan evler yapıldığı da görülüyor. Rivayete göre, Vahap Ummi bir gün müritleri ile zikir ve eğitimle meşgul iken gök gürlemesi ile bir sarsıntı sonucu Elmalı Dağı'nın başından kopup gelen bir kaya kitlesi bütün hızı ile aşağıya" kasabanın üzerine inmeye başlar. Bu hali görenler dehşete ve paniğe kapılırlar. Vahap Ümmi Hazretleri ellerini gelen kayaya doğru uzatır "Allah'ım senden medet zincirle" diye bağırır. Bu haykırış üzerine, kaya hemen o dik yamaçta durur ve halk kayanın manevi zincire vurulduğuna inanılır. Türbenin bakımını belediye, temizliğini komşu halk yapmaktadır. Türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 5.000 civarındadır.

Halk inançlarında "çaput bağlamak", eski Türk inancının bir uzantısı olan adak türüdür. Türbelerde ve Hıdrellezde gül ağaç altında ev benzeri şeyler yapmak manevi âleme mesaj vererek onarlı talep etmek demektir. Gök gürlemesi gibi sesin çıkması ulu kişilerin ulu güçlerin narası olarak bilinir. Bazı ulu kişilerin gök gürültüsünü konuşulan bir lisan gibi anladığı söylenir. Halk sufizminde bütün tabiatın bu arada kayaların da canı vardır. Amasya yöresinde sel sularına ve yangının alevlerine karşı "bayra-

ğını çekip yürüdü, seli veya yangını mübarek durdurdu" inancı vardır.

Gülveren Türbesi: Antalya'nın Alanya ilçesi, Çıplaklı köyündedir. Türbede Aladdin Keykubat ve Süleyman Kavaoğlu isimli iki zat yatmaktadır. Türbenin 1200 yıllarında Selçuklular döneminde yapıldığı ifade edilmektedir. Türbe taş ve tuğla duvarlı üzeri kubbelidir. Harabe haldeki türbenin pek ziyaretçisi yoktur.

Siddi Zeynep Türbesi: Antalya'nın Alanya ilçesi, Çarşı mahallesindedir. Peygamber Efendimizin soyundan gelmek.edir. Türbesi Osmanlı dönemimde Osmanlı mimari sitilinde yapılmıştır. Türbenin tuvaleti ve ağaçları vardır. Türbe, ruhu rahatsızlıkların tedavisi ve çocuk talebi için ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler dua edip şefaat dilemektedirler. Ziyaretçilerin rahatlayıp şifa buldukları ifade edilmektedir. Türbe; Anıtlar Kurulu, Belediye ve vatandaşların yardımı ile restore edilmiştir. Bakımını bir kadın yapmaktadır. Yılda 7-10.000 arasında ziyaretçisi olmaktadır.

Şeyh Sücaettin Türbesi: Antalya'nın Muratpaşa Mahallesindedir. Türbe 1238'de yapılmış 1969'da onarılmış-

tır. Kesme taş olan türbenin Kuzey yönünde Kemerli giriş kapısı ve sivri beşik tonozlu tavanında da mazgal delikleri vardır. Türbe genellikle Cuma günleri kadınlar tarafından, kısmet açılması, evlenebilmek, çocuk sahibi olmak, sihir ve büyülerden kurtulabilmek için ziyaret edilir. Burada mevlit okunur, tevhit hatmi yapılır, namaz kılınır, mum yakılır, adak adanır, fakirlere giyim-yiyecek ve para dağıtılır. Bakımını mahalle halkının yaptığı türbeyi yılda 200 kadar insan ziyaret etmektedir.

Türbe ziyaretlerinde hayır hasenat yapmak, aç doyurmak, çıplak giydirmek, çocuk sevindirmek Türk Dünyası'nın genelinde yaygındır.

Emir Dede / Emir Hazretleri Türbesi: Antalya'nın Akseki ilçesi, Emiraşıklar köyündedir. Türbede; Emir Hazretleri ailesi ve çocukları yatmaktadırlar. Mezarlıktan geçen yol mezarlığı ikiye bölmüştür. Bu bölümde Emir Hazretleri diğerinde oğlu Genç Abdal Hazretleri ailesi ve çocukları yatmaktadır. Türbe ilkin kulübe şeklinde ahşap yapı iken 1933 yılında, beşik örtü şeklinde betonarme yaptırılmıştır. Türbenin ufak bir kitaplığı ve bir çeşmesi vardır. Burada yemek verilir, Kur'an-ı Kerim okunur ve dua edilir. Emir Dede ve oğlu Genç Abdal Akseki havalisini İslam'a açmak için Seydişehir'den Seyyid Harun'la birlikte gönderilmiştir. Türbenin bakımı köyün kalkındırma derneği tarafından yapılmaktadır. Yolda 300 civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Sarı Seyh Hüseyin Efendi Türbesi: Antalya'nın Akseki ilçesi, Cevizli kasabasındadır. Evvelce mezar şeklinde iken 1967'de Cevizliler Yardımlaşma Derneği tarafından betonarme kubbeli olarak yapılmıştır. Önünde üzeri hasırla kapatılmış profilden yapılmış bir gölgeliği vardır. Türbeye dua için gidilmekte ayrıca Ağustos ayının ilk Perşembe günü geçmişlerin ruhu için yemek verilir. Kur'an-ı Kerim tilavet edilip dua edilir. Sarışeyh Fatih Sultan Mehmet'in Kolağası / Önyüzbaşısı iken şehit olmuştur. Bakımı dernek tarafından yapılan türbeyi yılda ortalama 4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Pirce Aladdin Türbesi: Antalya'nın Alanya ilçesi, Şeyhler köyündedir. Türbede Horasan'dan gelen Sulu İbrahim Oğlu Pirce Aladdin ve Pirce Aladdin'in torunları Hacı Abdal Halis Efendi ve Şeyh Abdul Kadir Efendi yatmaktadırlar. Ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbeyi Pirce Aladdin'in eşi yaptırmıştır. Türbe taş ve tuğladan yapılmış kubbeli bir binadır. Müştemilatı olmayan türbenin içinde sadece üç adet mezar vardır. Türbeyi ruhsal rahatsızlıkları olanlar şefaat ümidi ile ziyaret ederler. Pirve ismini almasına küçük yaşta keramet göstermesi vesile olmuştur. Cami görevlilerinin bakımını yaptıkları türbeyi, yılda ortalama 350-500 kişi ziyaret etmektedir.

MUĞLA YÖRESİ TÜRBELERİ

Ahmet Gazi Türbesi: Muğla ilinin Fethiye ilçesi, Kesikbaş mahallesi, Gül Cami yanındadır. Taştan yapılmış tek kubbeli bir binadır. Müştemilatında ahşap bir bina vardır. Burasını halk Allah rızası için ziyaret etmekte, Ahmet Gazi'yi vesile yaparak çeşitli isteklerde bulunmaktadır. Rivayetine göre, 10 km. kadar mesafede bir yerde kafası kesilerek şehit olmuş bir kimsedir. Resmen görevli olmayan bir kadının temizliğini yaptığı türbenin yılda 2-3.000 ziyaretçisi olmaktadır.

Türk halk inançlarında "kesik baş" bir kültür yoktur. Kesikbaş Türk Dünyası'nın birçok yerinde vardır. Bazı yerlerde bu isimle anılmasa dahi menkıbelerinde şehit oluş biçimleri anlatılırken kesik kafası ile savaştığı da anlatılır. Ahmet Yaşar Ocak'ın destanları ile birlikte anlattığı Kesikbaş konusuna dair bizim de Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya'dan tespitlerimiz olmuştur.

Cafer Paşa Türbesi: Muğla'nın Bodrum ilçesinde, Marina karşısındadır. Kubbeli ve kemerli olan taş türbe binasının ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Halkın bakımını yaptırdığı türbe sürekli ziyaret edilen bir yer olmaktan ziyade mevlit okutulan bir mekândır. Türk halk inanç uygulamasında bu tür sadece mevlit okunulan mekân pek yaygın değildir.

Davut Hoca Türbesi: Türbe, Muğla ili Fethiye ilçesi, Üzümlü kasabasındadır. Türbe, Selçuklular döneminde Selçuklular yönetimince yaptırılmış, taş duvarlı bir binadır. Burası dua maksadıyla ziyaret edilir. Bakımını cami görevlisinin yaptığı türbenin yıllık 150 civarında ziyaretçisi olmaktadır.

Sahidi Türbesi: Türbe, Muğla'nın merkezinde, Cami Kebir mahallesi, Şahidi sokaktadır. Türbede Şahicfi İbrahim ve Salih Hüdayi yatmaktadır. Türbenin duvarları taş, çatısı kiremittir. Türbede mum dikilir, bez bağlandığı, adak adandığı olmakta ve bu arada dua edilip dilekte bulunulmaktadır. Halkın bakımını yaptığı türbeyi yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Türk halk inançlarında mum yakılması olayının eski Türk dininden geldiği izahını yapanlar da vardır. Ahmet Tacemen Türklerde mevtanın ve kabrinin bir süre ışıksız bırakılmadığını bu maksatla ateş yakıp aydınlatıldığı, bu mum yakma uygulamasının buradan gelmiş olabileceğini belirtmektedir.

Buharalı Fahrettin Türbesi: Muğla ili, Milas ilçesi, Selimiye kasabası, Şenköy'de köyün 1,5 km. doğusunda mezarlığın güneyindedir. Türbenin kapı üstü yazısına göre, Türbede Buhara halifelerinden Seyyid Muhammed ve

Seyyid Burhanettin Efendiler yatmaktadırlar. Türbe, muhtemelen 13. 14. yüzyılda Beylikler Döneminde yapılmıştır. Kara planlı türbenin üst örtüsü kubbeyle kapatılmıştır. Kubbe geniş sekizgen kasnaklı yapılmıştır. Duvarları kesme taş ve tuğla almaşıktır. Burada dua edilir, dilekte bulunulur, nadiren de mevlit okutulur. Buharalı Fahrettin'in Yıldırım Beyazıt'ın damadı olduğu burada savaşırken şehit düştüğü ifade edilmektedir. Türbe köy tüzel kişiliğine ait, ancak Vakıflar Genel Müdürlüğünün kontrolündedir. Ziyaretçi sayısına dair bilgi yoktur.

Hacı Osman Efendi Türbesi: Türbe, Muğla ili Fethiye ilçesi, Çenger köyündedir. Türbeyi 1950 yılında Fevzi Tunç yaptırmıştır. Müştemilatında cami ve köy bulunan türbe klasik taş bir binadır. Burayı ziyaret eden halk Hacı Osman Efendinin yüzü suyu hürmetine Cenabı Allah'tan sıkıntılarına yardım ve dileklerinin olması için dua ederler. Rivayete göre, Fethiye'nin Karaçuha köyünde cami inşaatı yapılırken döver (ağaç) kullanılacağı yere kısa gelir. Hacı Osman Efendi bu ağacı asası ile kunduracıların deriyi dövdüğü gibi döver ağacın boyu uzar ve inşaatta kullanılır. Türbenin bakımını Cefer Caminin görevlileri yapmaktadır. Yolda 100 kadar kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Halk inançlarımızda bazı ulu kimselerin asaları pozitif enerji yüklüdür. Bu asa sadece o şahsın elinde iken

keramet gösterir. Bazı asalar sahibi öldükten sonra da insanlara şifa dağıtabilir.

Eşref Paşa Türbesi: Muğla ilinin Fethiye ilçesi Seki kasabasındadır. Taş duvarlı türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Müştemilatında tekke, cami, tuvalet ve mezarlık vardır. Rivayete göre bir ejderha halkı yemektedir, bulunduğu yerin çevresinden geçenleri parçalamaktadır. Halk Eşref Paşa'ya yardım etmesi için başvurur. Eşref Paşa, Kırk katıra yanmamış kireç yükletir. Katırları ejderhanın üzerine sevk eder. Ejdarha bu katırları yükleri ile birlikte yutunca çatlayarak ölmüş ve halk kurtulmuştur. Cami imamının bakımını yaptığı türbeyi yolda 300 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarında Ejderha türünden canavarları ulu kişiler tesirsiz hale getirilirken daha ziyade, don değiştirmek, onların dilinden konuşmak, onları uslandırmak suretiyle tesirsiz, zararsız hale getirir. Nefesiyle ve efsunuyla etkili olur. Bu uygulama farklılık arz etmektedir.

Sarıana Türbesi: Muğla ili, Marmaris ilçesi, Sarıana mahallesi, Sarıana Cami yanındadır. Sarıana'nın türbesinin Osmanlı Padişahı II. Mahmut tarafından yaptırıldığı, türbede o dönemlerde fakir fukaraya yemek verildiği, burasının imarethane olarak da kullanıldığı ifade edilmekte-

dir. Türbe, duvarları sekizgen, üzeri kubberi, pencereleri kemerli, dış duvarları tuğla bir binadır. Sarıana halk arasında evliyaullah olarak bilinir. Burası ruhunu yâd etmek için özellikle de Cuma, bayram, arife ve kandil geceleri ziyaret edilir, nafile namaz kılınır, dua ve niyazda bulunulur. Sarıana'nın bir ineğin sütünden Kanuni Süleyman'ın askerlerini doyurması meşhurdur. Temizliği Marmaris Müftülüğünce merkez Sarıana Cami Şerifi görevlilerince yaptırılmaktadır. Yılda 5.000 kişi civarında ziyaretçisi vardır.

Halk sufizminde de kutlu analar, bacılar, biniler, neneler oldukça yaygındır. Ulu kişi olabilmek için er kişi olmak şartı yoktur. "En büyük veliler dişi velilerdir" tanımındaki dişilik; er kişilik-kadın kişilikle ilgili değildir. Ayrıca belirli bir yiyecekle çok sayıda insanı doyurma, bilhassa padişahın askerlerini veya O'nun atlarını doyurma mucizesi çok sık görülür. Bu arada bir kısım ulu kişiler hayatta iken hayırlarına tekke ve zaviyelerinde aş dökmüş aç doyurmuşlar, etraflarında bir imarethane oluşmuştur. Ölümlerinden sonra varlıklı kimseler hayır işleyecekleri zaman bu mekânı hayır işleri için tercih etmişlerdir. Aş dökmek, aç doyurmak bu uygulamayı muayyen dönemlerde daha büyük boyutlarda yapmak Müslümanlık evveli Türk İslam'ında da vardır.

Ahmet Gazi Türbesi: Türbe Muğla ili, Milas ilçesi, Beçin kasabasında, Kale mevkiinde, Ahmet Gazi Medrese-

si içerisindedir. Türbede birisi Ahmet Gazi'ye ve diğerinin sahibi bilinmeyen iki mezar vardır. Medrese 1375 tarihinde Tacettin Ahmet Gazi tarafından yaptırılmıştır. Türbe, medrese ile bütünlük kazanmış eyvan şeklinde; doğu batı ve kuzeyinden kapalı güneyi bahçeye açılan üzeri kubbeli bir binadır. Medrese odaları ile iç içe bir durumda olup hepsi de avluya bakmaktadır. Ziyaretlerde hanımlar değişik odalarda bulunurlar. Ziyaretlerde mevlitler okunur, adaklar kesilip yemekler yenir. Rivayete göre, Beçin Kalesinde türbesi bulunan Ahmet Gazi Selçuklu İmparatorluğunun ünlü komutanıdır. Bazı rivayetlere göre keramet sahibi bir kimsedir. Kaleyi Bizans İmparatorluğundan teslim alan komutandır. Halk burayı mevlit okutup başında kurban kesmek için ziyaret eder. Vakıflar Genel Müdürlüğünce bakımı yapılır. Ziyaretçi sayısı kesin olarak bilinmiyor.

İkiz Türbe: Türbe, Muğla ilinin Milas ilçesi, Türbe/Ortaköy köyünde, Eski Türbe Caminin bitişiğindedir. 1030 yılında yaptırıldığı kaydı bulunan türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Burayı, bitişik iki türbe oluşturduğu için buraya "İkiz Türbe" denilmektedir. Türbelerden güney tarafında olan yıkılmıştır. Moloztaş örgülü ve sekizgen planlıdır. Üst örtüsü kubbeli olup kubbesi geniş yuvarlak kasnaklıdır. Türbe'nin müştemilatında cami ve mezarlık vardır. Bakımsız durumda olan türbenin fazla ziyaretçisi yoktur. Türbede yatan şahsın/şahısların

Horasan'dan geldikleri söylenilmektedir. Rivayete göre, dinlenmek için oturduğu yerde mızrağını bir kayaya saplar ve oradan su çıkar bunun üzerine "bizim mekânımız burası" deyip orada yerleşir. Türbe Vakıflar Genel Müdürlüğünün zimmetindedir. Bakımı İkiz Türbe Caminin eski Fahri imamı Abdullah Demir tarafından yapılmaktadır.

Halk sufizminde Evliyaullah'ın bulunduğu yerlerin altında yeraltı sularının geçtiği şeklinde bir inanç vardır. Yerden su çıkarmak daha ziyade asayı yere vurmakla olur. Bazen de ulu kişi tabanını yere sürterek su çıkarır.

Sıhdede / Şeyhdede Türbesi: Türbe Muğla ili, Milas ilçesi, Balcık köyündedir. Türbede yatan şahıs Abdurrahman Efendidir. Türbe kapısındaki kitabede 1030 tarihi vardır. Kare planlı üzeri kubbe örtülü türbenin güneyinde yıkılmış ve mihrabı görünen bir mescit ve bahçesinde mezarlar vardır. Türbe, adakta bulunmak veya evvelce yapılmış adakların şükran borçlarını ödemek için ziyaret edilir. Ziyaretler esnasında mevlitler okunur, adaklar kesilip, yemekler yapılıp ziyaretçilere ikram edilir. Halk yatan şahsın bir savaş gazisi inancındadır. Bakımını Milas Belediyesinin yaptığı türbenin kesin ziyaretçi miktarı bilinmemektedir.

Şah Dede Türbesi: Muğla ili Ortaca ilçesi, Merkez mahallesindedir. Türbede Şıhdede (Mustafa Bey) iki karısı ve iki çocuğu yatmaktadır. Türbe yarımküre şeklinde betonarme taş duvar olup kimin tarafından ne zaman yaptırıldığı bilinmeyen bir yapıdır. Türbe; çeşitli dileklerde bulunmak, adak kesmek, dua etmek için ziyaret edilir. Rivayete göre, türbe Kâbe'nin kıble olduğu zaman yapılmıştır. Bakımını Hacı Ayşe Kürkçü'nün yaptığı türbeyi yılda yaklaşık 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Türbelerin ziyaretçi sayılarının artışlarında, türbenin bulunduğu yerin meskûn olması veya olmaması da etki yapmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklar türbede mevlit okunduğunu belirtirlerken ziyaretçisi yoktur da demektedirler. Mevlide gelmiş olmak her zaman ziyaretçi anlamına alınmamaktadır.

Hüsameddin Efendi Türbesi: Türbe, Muğla ili, Ula ilçesi, Çarşı İçi semtindedir. Kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen taş bir yapı lup müştemilatı yoktur. Türbeyi ziyaret edenler sadece Fatiha okur ve iki rekât namaz kılarlar. Yılda 50 kişinin ziyaret ettiği türbenin, Belediye ve hayırsever vatandaşlar bakımını yapmaktadır.

Ahi Ebubekir Türbesi: Türbe, Muğla ili, Yatağan ilçesi, Tekke Alanı-Akyol mahallesindedir. Ne zaman ya-

pıldığı bilinmeyen betonarme türbenin onarımını Belediye ve halk 1974 yılında yaptırmıştır. Türbe dileklerin yerine gelmesi için ziyaret edilmektedir. Muhtelif zamanlarda türbe mahallinde fakirlere ve çocuklara yemek verilir. Dilek sahipleri buradan taş almakta dilekleri olunca tekrar taşları geri getirmektedirler.

Türk halk inançlarında sofra açarken, çocuk sevindirmek ayrı bir öneme haizdir. Taşla ilgili inançlar ve bilhassa türbe ziyaretinde taşla ilgili inanç da çoktur. Kabir taşına taş yapıştırılır, taş kundaklanır, taş beşiğe konur, adak taşları vardır. Sadaka taşları, menzil taşları ve Halk inançlarımızda "taş kültü" vardır.[114]

Pirli Bey Türbesi: Türbe, Muğla ili, Yatağan ilçesi, Yeşil Bağcılar köyündedir. Türbede Pirli Bey ve Behri Bey yatmaktadır. Taş yapı kubbeli ve üstü kiremitle örtülü olan türbenin yapılış tarihi ve yaptıranı bilinmiyor. Ziyaretçisi az olan türbenin müştemilatında bir şey yoktur. Türbenin bakım ve onarımını Vakıflar Genel Müdürlüğü, temizliğini halk yapmaktadır.

---

[114]Yaşar Kalafat, "Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültürlü halklarda Taş Kültü" **III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 12-14 Ekim 2010 Ağrı**

Siyami Bey Türbesi: Türbe, Muğla ili, Yatağan ilçesi, Bozöyük beldesindedir. Türbede; Siyami Bey, Benli Bey, Siyami Bey ailesi yatmaktadır. Türbeyi Siyami Beyin varisleri yaptırmış olup yaptırılış tarihi bilinmemektedir. Türbe, taş yapı olup üzeri kubbe ile kaplıdır. Müştemilatında Siyami Bey'in kendisi tarafından yaptırılmış cami vardır. Caminin 700 dönüm olan vakıf arazisinin belediyece kullanıldığı ifade edilmektedir. Fazla ziyaretçisi olmayan türbenin bakım ve temizliğini Belediye ve cami görevlileri yapmaktadır.

Hacıbayramlar Türbesi: Türbe, Muğla ili, Yatağan ilçesi, Hacıbayramlar köyünde Türbe mahallesindedir. Türbede kimin yattığı bilinmemektedir. Burası "Türbe" olarak bilinir. Üzeri kiremitle kaplı bir taş binadır. Bakımını cami görevlisi yapar, müştemilatı yoktur.

KONYA İLİ TÜRBELERİ

Emir Yartaş Türbesi: Türbe, Konya ili, Akşehir ilçesi, Reis kasabasındadır. Türbede Selçuklu emirlerinden Kutlu Cemalettin Yavaşgel yatmaktadır. Kimin tarafından ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe; eyvanlı, beşik tonoz örtülü olup eyvanı merdivenlidir. Güney duvarında mihrabın inişi vardır. Ceset alt kısmında gömülüdür. Korunmasını Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptığı türbeyi yılda 50 kişi ziyaret etmektedir.

Soğandede Türbesi: Konya ili, Akşehir ilçesi merkezinde Akşesihir Lisesinin bahçesindedir. Türbede Hacıeminoğlu Yusuf Hüsamettin'in oğlu Mahmut yatmaktadır. Türbe 1351 yılında Nevşehirli Tacik Garipşahoğlu Ali'nin oğlu Muhammed Usta tarafından yaptırılmıştır. Kümbet şeklindeki türbenin kubbesi örtülüdür. Burası geceleri altını ıslatan çocukların tedavisi için ziyaret edilir. 100 kadar ziyaretçisi olup bakımını lise yapmaktadır.

Türk halk inançlarında, her ihtiyacın ve yeteneğin bir piri vardır. Mesela yağmurun piri gibi esasen Semavi dinlerin peygamberleri de belirli alanların adeta uzmanıdırlar. Hz. Davut için Demir'in Hz. Hızır için darda kalmanın Hz. İbrahim için Bereket'in piri oldukları söylenilir. Ulucanlarda bazen kombine ve bazen de belirli alanlardaki şifaları ile ünlüdürler.

Kazandede Türbesi: Türbe, Konya ili, Akşehir ilçesi, Taşmedrese caminin yanındadır. Türbede, Şeyh Müderis Mustafa Turabi yatmaktadır. Türbe kare gövde üzerinde Kubbe kasnağı örtülüdür. Üst kısmında Stuko süsleme vardır. "Burası dilek ve temenniler" için ziyaret edilir, penceresinde mum yakılır. Korumasını Vakıflar Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Yılda 50 kadar ziyaretçisi vardır.

Halk inançlarında "Kazandede", "Soğandede" gibi lakaplar çok kere onların yaptıkları işten gelmektedir ve sık görülür.

Muhammed El-Hindi Tavusbaba Türbesi: Türbe, Konya ili, Meram ilçesi, Tavusbaba cami bahçesindedir. Türbede Muhammed El-Hindi Hazretleri yatmaktadır. Türbe Selçuklu döneminde yapılmış olmakla beraber kimin yaptırdığı ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Taştan tonuz şeklinde yapılmıştır. Ziyaret edilmesinin sebebi "büyük bir bilgin ve büyük bir veli oluşu"ndandır. Halk arasında rivayete göre türbede yatan Muhammed El Hindi değil "Tavushatun"dur. Ancak ispatlanamadığı için Konya tarihine itibar edilmektedir. Bakımını caminin müezzini yaptığı türbeyi yılda 50-60.000 kişi ziyaret etmektedir.

Mistik kültürümüzde **Horoz Baba, Geyikli Baba, Koyun Abdal, Aslan Baba, Kurd Baba, Böri Baba, Tavus Baba, Tavus Hatun** gibi isimlere rastlanılmaktadır. Bunlar

normal isim mi lakap mı don değiştirme gibi bilinen bir hallerinden mi geldikleri bilinmemektedir.

Seyvid Mahmut Hayrani Türbesi: Türbe Konya ili, Akşehir ilçesi, Selçuklu mahallesindedir. Türbede Mesudoğlu Seyit Mahmut Hayrani yatmaktadır. Türbenin ilk yapılış tarihi bilinmemekle beraber 1409 yılında torunları tarafından tamir edilmiştir. Kitabesi de olan türbe dikdörtgen temel üzerinde tuğladan yapılmış, 18 dilimli yarım silindirik gövde ve bir külahla örtülmüş haldedir. Yanında bir mescit vardır. Zatın Mevlana Celaleddin Rumi'nin arkadaşı ve Nasrettin Hoca'nın da hocası olduğu söylenir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün kontrolündedir. Yıllık ziyaretçi sayısı 30 civarındadır.

Nasrettin Hoca Türbesi: Konya ili, Akşehir ilçesi, Kileci mahallesi mezarlığındadır. Kimin tarafından yapıldığı bilinmemekte fakat II. Abdülhamit Han tarafından tamir edilmiştir. Türbe orijinal dört sütun üzerinde Kubbe ile kapatılmış olup Baldöken tip türbelerdendir. II. Abdülhamit Han tarafından yenilenerek, dış kısmına, yeni revaklı bir galeri oluşturulmuş üzeri külahla kapatılmıştır. Turistlerce yılda 150.000 ziyaretçisi olmaktadır. Tescilli türbelerden olup, korunması, Tabiat ve Kültür varlıklarını Koruma Kurumu ve Belediyece yapılmaktadır.

Sevh Eyip Türbesi: Türbe, Konya ili, Akşehir ilçesi, Meydan mahallesindedir. Türbe, Sanduka şeklinde mezar hazire halindedir. Yılda 150 ziyaretçisi olan türbeyi Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Özel Vakıflar yapmaktadır.

Nimetullah Nahçıvani Türbesi: Türbe, Konya ili, Akşehir ilçesi, Tekke köyü yolu üzerindedir. Türbenin yapılış tarihi ve yaptıranı bilinmemektedir. Çok tamir görmüştür. Müştemilatında Şehideli mezarlığı vardır. Burası dilek ve hacetler için ziyaret edilmekte, ziyaret edenler buraya çaput bağlamaktadırlar. Yılda 50 ziyaretçisi olan türbe korunmak için kayda alınmıştır.

Şeyh Yusuf (Yağlı Dede) Türbesi: Türbe Konya ili, Akşehir ilçesi, Kileci mahallesi, Hıdırlık yolu üzerindedir. Türbe, kare planlı gövde üzeri külahla örtülmüştür. Moloz ve kesme taştan yapılmıştır. Türbeye çeşitli dilek ve hacetler için gelinmekte ve burada mum yakılıp buraya çaput bağlanmaktadır. Yağlı Dede denilmesi, yanan mumlardan yağ çıkarmasındandır. Yılda 50 ziyaretçisi olan türbenin korunmasını Vakıflar Genel Müdürlüğü yapmaktadır.

Taceddin Dede Türbesi: Türbe, Konya ili, Akşehir ilçesi, Kızılca mahallesi, Kızılca cami yanındadır. Ne za-

man ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen türbe kare planlı gövde, üzeri kubbe ile örtülüdür. Moloz ve devşirme taşlardan yapılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün kontrolündeki türbe harap halde olup sadece araştırmacılarca ziyaret edilmektedir.

Şeyh İbrahim veli Türbesi: Konya ili, Akşehir ilçesi, Alanyurt köyündedir. Türbede; Şeyh İbrahim Veli, Hasan Paşa, Hasan Paşa'nın eşi yatmaktadır. Türbe 1379 yılında Şeyh İbrahim tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı kesme taşlıdır. Dikdörtgen bir yerde kubbe ile örtülüdür. Portali stalâktitli olup, iki yanında kabara rozetler vardır. Güneyindeki pencere mermer şebeke ile süslüdür. Şehir merkezinden uzak olduğundan ziyaretten çok mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Veli olarak bilinir, Vakıf mülhakıdır. Yılda 50 kadar ziyaretçisi vardır.

Kutlu mekânların mesire yeri olarak kullanılması, buralarda aş dökülmesi, mevsimlik törenlerin yapılması "mezar kaldırma/yıllık onarımını yapma, yağmur duası için seçilmiş olmalarından da gelmektedir. Buralarda yenilir içilir ancak alkol alınmaz, alınması halinde çarpılınacağı inancı vardır.

Üç Kızlar Türbesi: Konya ili, Akşehir ilçesi, Taşmedrese cami yanındadır. Türbede Sahip Ata Ali'nin

kızları yatmaktadır. Türbe 1250 yılında Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali İmam tarafından yaptırılmıştır. Türbe kare planlı gövde kubbe ile örtülüdür. Güneyinde "hacet aynası" vardır. Türbe Taş-Medrese müzesinin içindedir. Burası "Genç kızların çabuk satılması" kısmetlerinin açılması için ziyaret edilir ve burada mum yakılır. Üç Kızların genç iken öldükleri anlatılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün kontrolünde olan türbeyi yılda 30 kişi ziyaret etmektedir.

Türbeler ve onlarla ilgili inançlar belirttiğimiz gibi müftülerimiz tarafından derlenilmiştir. Bu imkân nispetinde "birinci elden deneme" niteliğine sadık kalmaya çalıştık. Amacımız terim, tarım ve izahları aslına uygun olarak tespite çalışmaktadır.

Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Türbesi: Türbe, Konta ili, Beyşehir ilçesi, Eşrefoğlu caminin yanındadır. Türbede, Seyfeddin Süleyman, eşi ve oğlu yatmaktadır. Türbe, Eşrefoğlu Beyliği tarafından 13. yy. da yapılmıştır. Türbe taş, kümbet tavan seramiktir. Ziyaretçiler iç ve dış tonozlardan meydana gelmektedir. Bakımı cami görevlilerince yapılmaktadır. Yılda 5.000 civarında ziyaretçisi vardır.

İsmail Ağa Türbesi: Türbe, Konya ili, Beyşehir ilçesi, Eşrefoğlu caminin yanındadır. Kimin tarafından ve ne

zaman yapıldığı bilinmeyen türbe üstü açık taş bir binadır. İç ve dış turizm ağırlıklı 5.000 ziyaretçisi olan türbenin bakımını cami görevlileri yapmaktadır.

Ebudde Türbesi: Türbe, Konya ili, Ereğli ilçesi, Orhaniye köyündedir. Türbede, kendisi ve torunları kalmaktadır. Türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Türbe, kare planı üzerine altıgen kasnak üzerine kubbeli bir yapıdır. Yıllık 5.000 civarında ziyaretçisi olan türbenin bakımını mezarlık görevlileri yapmaktadır.

Şeyhsihabuddin Türbesi: Türbe Konya ili, Ereğli ilçesi, Türbe mahallesindedir. Zaviye şeyhlerinin yatmakta oldukları türbede yatanların isimleri bilinmektedir. Selçuklu eseri olan türbe Karamanoğulları döneminde Süleyman Kızı Hasibe Hatun tarafından onartılmıştır. Türbe, kare plan üzerine kubbe örtülü devşirme malzeme ile yapılmıştır. Türbenin bakımını cami görevlileri yapmaktadır.

Ahi Zekeriya Helva-i Türbesi: Konta ili, Ereğli ilçesi, Meydanbaşı mahallesindedir. Türbede, Sütlüce Dede yatmaktadır. 12. yüzyılda Selçuklular döneminde yapıl-

mış. Kare plan Türk mageniyle mukarnas köşebentler üzerinde kubbe yer alır. Türbede isimleri bilinmeyen üç kişi daha yatmaktadır. Türbenin girişinde Helvacı Baba'nın sandukası ve içeride Sütlüce Dede vardır. Burada adak ve dileklerde bulunulur. Belirli günlerde helva ve süt hazırlanıp dağıtılır. Yıkılma üzere olan türbenin bakıcısı maalesef yoktur.

Kara Bayraktar Türbesi: Türbe, Konta ili, Ereğli ilçesi, Eti mahallesindedir. Hakkında fazla bilgi yoktur. Burası daha ziyade salı günleri çeşitli dileklerde bulunmak için salı günleri ziyaret edilir ve burada mum yakılır. Bakım ve temizliği yapılmayan türbenin yıllık 500 civarında ziyaretçisi vardır.

"Kara" Türk halk inançlarında özel öneme haiz bir renktir. Kişilere lakap olması, bize göre sadece esmer olma ile ilgili değildir. Karahan, (Karakurum, Karadonlu Canbaba, Kara Kesiş, yakın anlama sıfatlar olup karalı, güçlü, tavizsiz, büyük, kuzey anlamlarına gelmektedir. Ak'da olduğu gibi, Kara da bir kuvvet içermektedir.

Bayrak, bayraklı, bayraktar türbe kültürümüzde keza önem arz etmektedir. Şehit türbelerinin büyük bir kısmı bayraktadır.

Ziyaret günü olarak seçilen günlerde yatırla ilgili bir fikir veriyor olmalı. Cuma günü, Cuma akşamı Müslüman-

lığı simgelerken Pazartesi de Hz. Muhammed ile özleştirilmektedir. Cumartesi Musevi ve Pazar İsevilerin kutlu günleri iken Salı gibi günler, ulu kişinin özel yaşamları mesela ölüm günleri gibi ilgili olabilirler.

Pirömer Adil Derviş: Türbesi Konya ili, Ereğli ilçesi, Pirömer mahallesindedir. Ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmeyen türbe, daha ziyade mahalle halkı tarafından ziyaret edilir ve mum yakılır. Bakımı yapılmayan türbenin yılda 200 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Mustafa Bey ve Emetullah Hanım Türbesi: Konya ili, Ereğli ilçesi, Meydanbaşı semtindedir. Türbede Şeyhül İslam İsmail Asım Efendi ve Sadrazam Aşçı İbrahim Paşa'da yatmaktadır. Türbe kare planlı üzeri kubbeli bir yapıdır. Ziyaretçilerin mum yamak ve pencerelere bez bağlamak geleneği vardır. Bakımı yapılmayan türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 100 kişi civarındadır.

Şeyh Yusuf Türbesi: Türbe Konya ili, Ereğli ilçesi, Büyükdede köyündedir. Türbede yatan Bilali Habeşi Soyundan Yusuf Efendi'dir. Türbe Osmanlı yapı sitilinde, kare plan üzerine kubbeli bir yapıdır. Bakımını köylülerin yaptığı türbenin pek ziyaretçisi yoktur.

Gürağaç Köyü Mezarlığı Türbesi: Türbe, Konya ili, Güney Sınır ilçesi, Gürağaç köyündedir. Türbede yatanın kimliği türbenin ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmiyor. Tuğla örgü sivri kubbelidir. Bakımını köylülerin yaptığı türbenin fazla ziyaretçisi yoktur.

Şeyh Sadreddin Konevi: Türbe, Konya ili, Meram ilçesi, Konevi-Şeyh Sadreddin mahallesi, Turgutoğlu caddesi 21 nolu binadadır. Türbede Şeyh Sadreddin Konevi, kızı ve torunlarından İmam-ı Bega'vi yatmaktadır. 1274 yılında yapılan türbenin alt kısmı Selçuklu devri geometrik tarzda mermer şebeker tarzında yapılmıştır. Üzeri sonradan Osmanlı tarzında piramit şeklinde araları tel kafesle örtülğ ahşap külah kapatılmıştır. Türbe "Türbede medfun bulunan Kone'vi hazretlerine hürmeten ve teberruken ziyaret edilir huzurunda bir vesile Cenab-ı Allah'a dua edilir" izahı ile ziyaret edilmektedir. Bakımını dernek ve cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Bulgur Tekkesi Türbesi: Türbe, Konya ili, Merani ilçesi, Tuzcular İçi Bulgur Tekke sokak 10 numaradır. Mezar taşında "Şeyh Mahmud Oğlu Seyit Ölümü Şaban 847" yazısı vardır. Türbe eyvanının sağında Horasan sıvalı mezar daha sonra mermerden yapılı sanduka vardır. Türbede, bulgurcuk hastalığı için şifalı ayetler okunup, bulgur (dü-

ğü) üflenerek tuz verilir. Bakımını cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 200 kişi ziyaret etmektedir.

Cemel Ali Dede Türbesi: Türbe, Konya ili, Meram ilçesi, Selam mahallesi, Turgut caddesindedir. Cemal Ali Dede Hoca Efendi, Mevlana Hazretlerinin Kalısı olduğu söylenilmektedir. Diğer sandukalar 4 kızına eşine ve aşçısına aittir. Türbe, Selçuklular zamanında 13. yüzyılda yapılmıştır. Türbe, ahşap yapı, üzeri tuğla, balıksırtı şeklinde örtülü betonarme ve sıvalıdır. Türbenin doğusunda bir oda, batısında bir mescit vardır. Türbe, mimarisini görmek ve burada Kur'an-ı Kerim okumak için ziyaret edilir. Rivayete göre, Cemel Ali Dede uzun boylu bir zat olup Mevlana Hazretlerini omzuna alıp gezdirdiğini ve "ben bunun cemeliyim" dermiş. Türbenin bakımını imam ve cemaat yapmaktadır. Fazla ziyaretçisi yoktur.

Selçuklu Sultanları Türbesi: Türbe, Konya ili, Merkez Alaaddin Camii müştemilatından Alaaddin tepesindedir. Türbede; Sultan Mesud, Kılıç Aslan, Ruknettin Süleyman II, Gıyasettin Keyhüsrev I, Alaaddin Keykubat I, Gyasettin Keyhüsrev II, Kılıç Aslan II tarafından mimar Abdülgaffaroğlu Yusuf'a 13. yüzyılın ilk çeyreğinde yaptırmıştır. Türbe, çinilerle süslü sekiz köşeli merdivenden üstü açık olarak yapılmıştır. Burasını tarihi eser meraklıları, Selçuklu tarihi ve kültür araştırıcılar ziyaret etmekte-

dir. Burada "Fatiha okunup gönderilir, dua edilir" Vakıflar Genel Müdürlüğünün sorumluluğunda olan türbenin ziyaretçisi çoktur.

Zevle Sultan Türbesi: Türbe, Konya-Selçuklu, Hamidiye mahallesindedir. Türbe I. Keykubat ve II. Keykubat (1291-1237) yılarlında Selçuklu hükümdarları tarafından yapılmıştır. Türbe, yığma taş ve kâgir olup sanduka vardır. Burada Zevle Sultanla birlikte 4 sultan yatmaktadır. Ziyaret edilme sebebi "sultanların ruhuna Fatiha okunmasıdır". Bakımını hayırsever vatandaşların yaptırdığı türbeyi yılda 40-50 kişi ziyaret etmektedir.

Beyhekim Türbesi: Konya-Selçuklu Beyhekim mahallesi camiindedir. Türbede yatanın esas ismi Ekmelüddin Müeyyed El Nahçıvani'dir. Evliyaullahtan Beyhekim Hz. ismi ile tanınır. Türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Türbeye camiden sekiz basamaklı bir merdivenle inilirken sonradan merdivenin üzerine beton dökülmüş 1989 yılında ise Belediye ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce çevre düzenlemesi yapılmıştır. Türbe Selçuklu Türbe mimarisi özelliklerini taşımakta olup, taş duvarlı, kare yapılı ve düz çatılıdır. "Türbeyi çoğunlukla çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar derdi ve sıkıntısı olan insanlar ziyaret ederler, burada namaz kılar,

dua eder himmet dilerler". Bakımını cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 300-500 kişi ziyaret etmektedir.

Şeyh Hacı Abdullah Efendi Türbesi: Türbe, Konya ili, Seydişehir ilçesi, Seyitharun hamamının kuzey batısındadır. Türbede Şeyh Hacı Abdullah Efendi, oğulları Şeyh Hocaken, Hacı Ahmet ve Hacı Şakire, Müderrislerden Uşak'lı Hacı Hekim Ali, Şeyh Abdullah'ın hanımı Hacı Arifeye, Şeyh Abdullah kızı Şerife Kadına, Şeyh Hakan Efendi, Eşi Emine hanım aileden diğer hanımlar yatmaktadır. Dik planlı olan türbe duvarları yarı kesme taş kaplama ve çimento derzli olup üzeri kiremit döşeli ahşap bir çatı ile örtülüdür. Türbe içerisinde sıvalı taş ve ahşap sandukalı 7-8 kitabesiz mezar vardır. Burası "yatanların ruhlarına Fatiha okumak için ziyaret edilir" Türbenin mülkiyeti Şeyhin torunlarına aittir. Halktan toplanan para ile Mirsel Albaysak tarafından temizlik ve bakımını yapmaktadır. Oldukça yoğun bir ziyaretçileri vardır.

Memiş Efendi Türbesi: Türbe, Konta ili Seydişehir ilçesi, Çavuş nahiyesindedir. Türbede Eğyünül Uşak Mehmet Kutsi Efendi yatmaktadır. Türbe 1282 yılında Memiş Efendiyi sevenlerce yaptırılmıştır. Selçuk tarzı mimarisi olan türbenin duvarları kesme taştan yapılmıştır. Dikdörtgen şeklinde 3x3.5 ebatlarındadır. Önünde şadırvan vardır. Abdülhamit Han Hz. Annesi Valide Sultan

yaptırmıştır. Burası "ruhuna Fatiha okumak ve şefaatine dua okumak için" ziyaret edilir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi Nakşibendî tarikatının müritleri ve halk ziyaret etmektedir.

Hacı Yusuf Efendi Türbesi: Türbe, Konya ili, Seydişehir ilçesi, Değirmenci mahallesinde, Değirmenci caminin karşısındadır. Yaptıranın bilinmediği türbe 1880 yılında yapılmıştır. Türbe 4.80 m. çapında daire planlı kesme taştan silindir şeklinde yapılmış, taş kaplı, basık koni külahla örtülmüştür. Burası "ruhuna Fatiha okumak, dua etmek için" ziyaret edilir. Bakımını cami görevlileri yapmaktadır. Ziyaretçi miktarı bilinmemektedir.

Abdulkadir Geylani Hz. Müritlerinin Türbesi: Türbe, Konya ili, Seydişehir ilçesi, Hacı Seyit mahallesi, Türbe Cami bitişiğindedir. Türbenin Kadiri Tarikatının şeyhlerinden birine ait olduğu ve diğer kabirlerin de Şeyhin yakınlarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Dikdörtgen şeklindeki türbe tuğladan yapılmıştır. Burası "türbedekilerin ruhuna Fatiha okumak ve dua etmek için" ziyaret edilmektedir. Bakımını Cami Derneği yetkililerinin yaptığı türbenin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

Hacı Recep Efendi Türbesi: Türbe, Konya ili, Seydişehir ilçesi, Hükümet Meydanı mahallesi, Muallamhane Camii bitişiğindedir. Türbede Hacı Recep Efendi ve 4 yakınının mezarları vardır. Türbe 4.10x6.55 ebatlarında dikdörtgen planlı olup kuzey yönünde basık kemerli bir kapısı bulunmaktadır. Kesme taştan yapılmıştır. Yıkılmış revnak cephesindeki sivri kemer ayaklarından anlaşılmaktadır. Burası "ruhlarına Fatiha okumak ve dua etmek için" ziyaret edilir. Bakanı bulunmayan türbenin ziyaretçi sayısı da bilinmemektedir.

Alaiyeli Baki Hoca Türbesi: Türbe Konya ili, Seydişehir ilçesi, Alaylar mahallesindedir. Türbe, kare kemerli olup, 4.25x4.25 boyutlarındadır. Ruhuna Fatiha okumak ve dua etmek için ziyaret edilir. Bakanı bulunmayan türbenin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

Seyit Harun Türbesi: Türbe, Konya ili, Seydişehir ilçesi, Seyitharun mahallesi, Seyitharun Camii bitişiğindedir. Türbede, Seyitharun Veli, Halife Sultan, Rüstem Bey ve Sultan Han yatmaktadır. Yaptıranı bilinmeyen türbenin yapılış tarihini kaynaklar ölüm tarihi olan 1320 olarak göstermektedirler. Türbe 6.10 x 6.10 m. boyutlarında kare plan üzerine oturmaktadır. Gövdesi 8 köşeli bir kasnak ve 8 köşeli piramit bir külahlıdır. Kesme taşlarla yapılmıştır. Yanındaki türbelerde aile efradı yatmaktadır. Vakıflar

Genel Müdürlüğünün kontrolündeki türbenin ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

ISPARTA İLİ TÜRBELERİ

Savaşık (Destab Baba) Türbesi: Türbe, Isparta ili, Merkez ilçe, Sav kasabası, Antalya yolu üzerindedir. Türbede yatan şahıs hakkında kesin bir bilgi yoktur. Türbe taş duvarlı ve kiremit çatılıdır. Bulunduğu yerden kükürtlü su çıkmaktadır. Uyuzlar, sıtmalılar, kuduz dalamalarının bu suda yıkanmaları halinde iyi olacaklarına inanılır. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 1.000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kişilerin bulundukları subaşlarında ve mağaralarda şifa arama halk inançlarında oldukça yaygındır. Bu sularda yıkanılır ve içme suyu olarak kullanılırlar.

Hızır Abdal Sultan Türbesi (Bektaşi Türbesi): Türbe, Isparta ili merkezinde Hastane caddesi, Oluklu Camii karşısındadır. Türbe H. 937 yılında yapılmış olup taş duvarlı üzeri kiremitle kaplı bir binadır. Türbeyi genelde Bektaşi inançlı müminler ziyaret etmektedirler. Bektaşi olmayanlar da adakta bulunmaktadırlar. Türbe "dua etmek ve iyi dilekte bulunmak" için ziyaret edilir. Hızır Abdal çevresine iyi davranan müşkülü olanlara maddi ve manevi yar-

dım yapan bir kimse olarak anılıyor. Bakımını mahalle halkının yaptığı türbeyi yılda 5-6.000 kişi ziyaret etmektedir.

Halk sufizminde "Abdal" ve "Sultan"lığın manevi bir statüsü vardır. Biz bu konuda bir çalışma yapmıştık burada metini uzatmak istemiyoruz. Ayrıca bazı türbeler orada yatmakta olan ulu canın tarikatı ile anılırlar. Nakşî, Bektaşi, Kadiri bunlardandır. Ancak bunlardan şefaat uman halkın muhakkak bu kesimden olması gerekmez. Erzurum'dan yaptığımız bir incelemede, ulu kişinin veya halkın etnik veya mezhep yapısının ulu canlardan şifa talebine yansımadığını göstermiştir.

Gökveli Sultan Türbesi: Türbe, Isparta ili, merkez ilçe, Apdi Paşa (Kavaklı Peygamber) camiindedir. Gökveli Sultan'ın diğer adı Şeyh Recep Efendi'dir. Türbenin kimin tarafından yapıldığı bilinmemekle beraber Velinin H. 970 yılında vefat ettiği söylenilmektedir. Mezar şeklindeki türbenin üzeri açıktır. Buraya daha ziyade 3-4 yaşına geldiği halde yürümeyen çocuklar ile hasta çocuklar yürüsün ve şifa bulsunlar diye getirilirler. Bu maksatla çocuklar türbenin etrafında 3 defa dolaştırılırlar. Bakım ve onarımını cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 100-200 kadar kimse ziyaret etmektedir.

Gök sadece şema anlamına gelmeyip aynı zamanda mavi ve ulu anlamlarına da gelmektedir. Birçok velinin,

caminin, medresenin ismi Gök kelimesi ile başlar. Gök Tanrı, Ulu Tanrı demektir. Ulu mekânların etrafında dönülmesi bir nevi taraf olup, himmeti artırmak için yapılır.

Hace-i Sultan Türbesi (Delikli Taş): Türbe, Isparta ili, Merkez ilçesi, Hısarefendi mahallesindedir. Türbede Abdulkadir Efendi yatmaktadır. Türbe H.916 yılında yaptıranı bilinmeyen birisi tarafından yaptırılmıştır. Bir evin altında taştan duvarlı ahşap bir yapıdır. Türbenin yanında bulunan Delik Taş'dan hasta sıska çocuklar geçirildiğinde sıhhatlerine kavuşacaklarına inanılır. Ziyaret sebebi "Bilgin ve alim olan şahsın ziyaret edilmekle sevap kazanılacağı" dır. Bakım ve onarımını mahalle halkının yaptığı türbeyi yılda 150-200 kişi ziyaret etmektedir.

Delikli taş, Türk halk kültüründe, taş kültünün bir tezahürüdür. Mağaranın deliğinden, ağacın kovuğundan, kayanın keza deliğinden geçmek bir anlamda alem değiştirmektir. Hastalıklara yol açan kara iyelerden korunmak için yapılır. Zarar veren unsurlar inanca göre kaya deliğinden geçip başka bir insan olduğuna inanılan kurbanını takip edemeyecektir.

Aldan Dede Türbesi: Türbe Isparta ili merkezinde, Hacı Eyvaz mahallesi, Binti Emir Kabristanındadır. Türbede ayrıca Şeyh Alaaddin Efendi de yatmaktadır. Ne za-

man ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen türbenin duvarları taştan, üzeri kiremit kaplıdır. Türbenin ziyaret sebebi Dünya meşgalelerinden darda kalan ve sıkıntıya düşen halk bu türbeyi ziyaret ederek feraha kavuşmaktadır şeklinde izah edilmektedir. Türbenin bakımı ve onarımını Gülcü mahallesinin cemaati yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 300 civarındadır.

Pir Efendi Sultan Türbesi: Türbe, Isparta ili merkez ilçe, Namazgâh yöresindedir. Türbede yatan şahsın adı, Hamidi Piri Halife'dir. Türbeyi II. Selim/Sarı Selim H. 974 yılında yaptırmıştır. Kagir bir binadır. Halk arasında çok kerametleri ve olağanüstü güçlerinin olduğuna inanılır. Türbede namaz kılınır dua edilir. Türbeye, "dilek dilemek Hızır'ı bulmak için her Çarşamba sabah namazından sonra ziyaret edilerek gidilir" Piri efendi delilere nefes eder, nebatattan ilaçlar hazırlar hasta olanlara içirirmiş bu yolla akıl hastalarını tedavi edermiş. Bakımını mahallenin yaptığı türbenin yılda 20-30 kişi ziyaret etmektedir.

Pir zamanla insan ismi olarak kullanılmış olmakla beraber, yaşlı, aksakallı anlamının dışında halk tasavvufundan bir makam bir mertebedir.

Kesikbaş Gazi (Yedi Şehitler) Türbesi: Türbe, Isparta ili merkez ilçesi Eski Tabakhane camiindedir. Taş duvarla

yapılı kiremit kaplı türbenin yapılış tarihi bilinmemektedir. Türbede yatan zat "Kesikbaş Gazi Efendi" olarak bilinmektedir. Kesikbaş Gazi Efendi, "şehit olmuş 7 kişiden birisi olduğu için dua edip niyazda bulunup şefaatine nail olmak için" ziyaret edilmektedir. Mahalle halkının bakımı yaptığı türbeyi yılda 100-200 kişi ziyaret etmektedir.

Üç-dokuz ve Kırk rakamlarında olduğu gibi yedi de halk inançlarında bir kod oluşturmuştur. Yedi Şehitler, Yedi Kardeşler, Yedi Gözeler, Yedi Tepe vs. bu türdendirler.

Halife Sultan Türbesi: Türbe, Isparta ili merkez ilçe, Sultan mevkiindedir. Yaptıranı bilinmeyen türbe H. 900 yılında yapılmıştır. Kubbeli demir ve camla çevrili bir türbedir. Halife sultanın sağlığında bazı kerametler gösterdiği ifade edilmektedir. Türbenin bakımını cami cemaati yapmaktadır. 100-150 ziyaretçisi vardır.

Erdoğan Gazi Türbesi: Türbe, Isparta ili Atabey ilçesi, Müftü mahallesindedir. 1223 tarihinde Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılmıştır. Yığma taş kubbesi tuğla bir binadır. Müştemilatında cami, şadırvan, tuvalet ve bahçe vardır. Selçuklu Komutanı ve Veli bir zat olması itibariyle ziyaret edilmektedir. Selçuklu Komutanlığı döneminde büyük hizmetler vermiş ve Atabey kendisine

yurtluk olarak verilmiştir. Bir savaşta şehit olmuş ve vasiyeti üzerine cenazesi bulunduğu yere defin edilmiştir. Bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğü üstlenmiştir. Yılda 5-6.000 ziyaretçisi olmaktadır.

Halk inançlarında büyük komutanlar, gaziler, şehitler Ulucanlardan sayılmış ve onların mezarları, türbe muamelesi görmüştür.

Eflatun Dede Türbesi: Türbe, Isparta ili Eğirdir ilçesi Yeşilada mahallesindedir. Efladun Dede'nin Felekabad şehrine gelince burada Eğirdir gölünün oluştuğu ifade edilmektedir. Bakımını mahallelinin yaptığı türbeyi 500-1000 kişi ziyaret etmektedir.

Muslahattin Dede Türbesi: Türbe, Isparta ili Eğirdir ilçesi Yeşilada mahallesindedir. Çocuğu olmayan bu türbeye gelmekte çocuk olduktan sonra burada kurban kesilir. Rivayete göre, kendisine atılan taşları elleriyle hamur şekline koyduğu, abdest alırken ibriğinin yerdeki izi ve topuklarının izi kaldığına inanılır. Halk tarafından bakımı yapılan türbeyi yılda 500-1000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Mucizelerle iz bırakmak halk inançlarımızda çok yaygındır. Ulu olduğuna inanılan şahsın itibar edilecek bir

emare bırakması arzu edilir. Bilhassa Hz. Ali'nin dizinin, Atı Düldül'ün malının Kılıcı Zülfikar'ın izi olduğuna dair rivayetler anlatılır. Büyük yekpare kayaları Hz. Ali'nin düşmana fırlattığı inancı vardır. Halk müheyyalısında Hz. Ali'yi onun hiç gitmediği yerlere götürür. Bu Hz. Ali'ye duyulan saygı ve hayranlığın bir sonucudur.

DENİZLİ TÜRBELERİ

Abdibağ Sultan Türbesi: Türbe, Denizli ili, Serinhisar ilçesi Yatağan kasabasında, Pazar Meydanı Çarşı içindedir. Abdibey Sultan rivayetlere göre 1155-56 doğumludur. Türbe 1983 yılında Karakurt kardeşlerce yapılmıştır. Türbe tek katlı sekizgen ve betonarmedir. Dış cephesi mozaik, iç cephesi harçla sıvalıdır. Osman Bayın yaveri olduğu için askere gidenlerin uğrak yeridir. Ziyarette sadece dua edilmektedir. Bakımını halk ve belediyenin yaptığı türbenin yıllık ziyaretçi sayısı 100 civarındadır.

Aydan Baba veya Aydan Dedesi Türbesi: Türbe, Denizli ili Tavas ilçesi Aydan köyündedir. Türbede yatanın Ali kılıç olduğu sanılmaktadır. Burada şehit düşmüş Alperenlerden olduğu ifade edilmektedir. Oniki kardeşten en büyüğüdür. Aydan Baba aynı zamanda Aydan Dedesi olarak bilinir. Taştan yapılmış köşeli binanın ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Burası köylü-

ler ve çevreden gelenlerce ziyaret edilirler. Burası Hacca, askerliğe ve uzun yolculuğa çıkanlar ziyaret için gelirler. Ayrıca çocuğu olmayanlar da dilek için gelirler. Türbeden bazı geceleri halka şeklinde ışık indiği görülmüştür. Bakımını muhtarlık ve cami yönetimi yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 250 civarındadır.

Ulu kişilerin rivayetlerinde çok sık rastlanan sayılardan birisi de 12'dir. Muhtemelen 12 imam veya buralarla ilgilidir. Şehit rivayetlerden hareketle Anadolu fetih tarihinin destanı yazılabilir. Açıklanacak hususlardan birisi de kasabalar ulu kişilerden en ulusunu "post"u gibidir. "Aydan Dede" tabii ile "Aydan Dedesi" tabiri arasındaki ifade farkı buradadır. Aşiretlerin Dedesi olduğu gibi kasabalarında Dedeleri olur. Kendilerinden evvelki ve sonraki Dedelere rağmen çok kere, o kasaba belirli bir Dede ismi ile anılır.

Ayrıca tekke ve bilhassa zaviyeler çok kere yol güzergâhlarında ve şehrin dışındadırlar. Adeta "yol iyesi"ni hatırlatırlar. Yola çıkan kimse ulu kişiyi ziyaret ettiği gibi ulu mezarı da ziyaret eder. Bu tür ulu mezarlar Güneydoğu Anadolu'da da vardır. Adeta yolun açık olmasını sağlamak türünden bir fonksiyonları vardır. İran ve Özbekistan'da yol fakirleri vardır. Bunlara yola çıkarken veya yol boyunca sadaka verilir.

Bir diğer husus da Hacca gitmeden ulu kabirleri ziyaret etme ile ilgili mistik folklordur. Bu uygulamaya da Anadolu'da çok sık görmekteyiz. Buna benzer ziyaret yolu

ile ibadet etmenin diğer şekli de bazı ulu mezarları 3 veya 7 defa ziyaret etmekle hacca gitmiş olunur. Sevabı kazanılacağına inanılır. Bu tür ulu kabirler Dağıstan'da da vardır.

Hıdır Dede Türbesi: Türbe, Burdur ili Merkez ilçesi, Akdere mahallesindedir. Selçuklu döneminde yapılmış olan Türbeyi Vakıflar Genel Müdürlüğü tamir ettirmiştir. Türbenin aşevi ve medresesi yıkılmıştır. Burası "Allah rızası için ziyaret edilmektedir. Şahıslar tarafından bakımı yapılan türbeyi yılda 1.000 kadar kişi ziyaret etmektedir. Hıdır Dede'nin diğer adı (Dört Ayetli) dir.

Hacı Rahmi Sultan Türbesi: Türbe Burdur ili, Merkez ilçesi Karasenir mahallesi, Karasenir caddesindedir. Türbe Bekir Kayacan tarafından yaptırılmıştır. Allah rızası için ziyaret edilir. Yılda 10.000 kadar ziyaretçisi vardır.

Yanan Dede Türbesi: Türbe, Burdur ili Gölhisar ilçesi Yamad köyündedir. Türbe 1900'lerde yaptırılmıştır. Yamadı mezarlığındadır. Kadınlar çeşitli dilekle riçin gelir ve çaput bağlanır. Belirli bir bakanı olmayan türbeyi yılda 40-50 kişi ziyaret etmektedir.

Veliyullah / Velidede Türbesi: Türbe Burdur ili Yeşilova ilçesi Ovacık köyündedir. Türbede Veliyullah ve ailesi Sultan yatmaktadır. Türbe kubbeli 10 köşeli ve çatılıdır. Türbeye, akıl hastaları çocuk ve diğer dilek sahipleri tarafından ziyaret edilmektedir. Burada adak adanır. Kurban kesilir, dua edilir. Ziyaret gelenlerden bazıları dizlerini yere sürerek dizlerinin üzerinde mezarın etrafında dönerler. Bakımını köy halkının yaptığı türbeyi yılda 200-300 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarında yüzü yere sürmek, dizin üzerinde türbeye girip çıkmak, diz üstü tavaf yapmak türbeden geri geri yürüyerek çıkmak tevazu alametidir. Türbedeki zata saygı göstermenin işaretidirler.

Sümbül Dede **Türbesi:** Türbe, Denizli ili Serinhisar ilçesi Yenice mahalle Dedealanı sokağındadır. Sümbül Dede'nin 15. asırda yaşadığı sanılmaktadır. Türbe dört köşeli taş yapılı üzeri kiremitle örtülü ahşap çatılı tek odalı ve yağ ve su yerlerinin de bulunduğu namaz kılamaya müsait bir alanı vardır. Türbe içerisindeki mezarın uzunluğu 2.5m dir. Baş mezar taşında çeşitli bezler ve örtüler vardır. Buraya yağmur duası yapmak, namaz kılıp dua etmek, aşure ve sair hayır işlerini eda etmek adaklar ve dileklerde bulunmak, askere gidecek gençler için "sıla toprağı" almak için ziyaret edilir. Türbenin bulunduğu tepe önceleri çayırlık olup her yerinde dağ sümbülleri yetişirdi. Serinhisarlı olup halk arasında âlim olarak tanınan bu zat ihtiyar-

lığında sık sık bu yere gelir dua eder ve dönüşünde sümbül mevsiminde elinde bir tutam sümbül ile dönermiş. Daha sonra da, bu manzara üstüne bir türbe yapılmış zamanla bu tepe Sümbül Dede olarak anılmış ve halkın ziyaret yeri olmuştur. Türbenin bakımını halk yapmakta ve yılda 300-500 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

"Sıla Toprağı" halk inançlarımız itibariyle çok önemlidir. Toprağın kutsallığı, vatan toprağının kutsallığı, "toprağı çekti" inancının, toprağı görünen ve görünmeyen gençlerin birlikte korunma inancının daha önemlisi, Yatır topraklarında bir kuvvenin bulunduğu inanç ile ilgilidir. Ata Ruhu, Kam Ruhu ile ilgilidir. Anadolu ve Türk dünyasının birçok yerinde sünnet olmadan, gelin olmadan, askere gitmeden evvel ulu mezarlar ziyaret edilir.

Sultan Sarı Baba Türbesi: Türbe, Denizli ili Sarayköy ilçesi Tekkeköy'dedir. Türbe Osmanlı Devlerinin son döneminden kalma olup duvarları taş üzeri ahşap ve kiremit kaplıdır. Türbede bir kılıç ve köylülerin aldıkları kapkacak vardır. Türbe çeşitli dilekler için ziyaret edilir. Burada çocuğu olmayan, çocuğu yaşamayan, işleri iyi gitmeyen insanlar ziyarete gelir ve burada kurban keserler. Sultan Sarı Baba'nın Horasan Erlerinden olduğu söylenilmektedir. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Türbelerde kılıç, topuz, türünden eşyanın olması bir Alp işareti olmalıdır. Ayrıca Selâtin camilerinde hocanın kürsüye hutbe için kılıçla çıktığını da biliyoruz. Horasan Erleri tasavvur tarihinde bir ekoldür. Ahmet Yesevi Ekolünün fetih erleri olarak bilirler.

Şeyh Muhlihiddin Türbesi: Türbe, Isparta ili Sütçüler İlçesi Şeyhler köyündedir. Türbede Şeyh Muslıhiddin ve ailesi yatmaktadır. Türbe çatılı dört köşe kiremit bir binadır. Müştemilatında bir mescit vardır. Bakımını köylü yapmaktadır.

Mehmet Efendi Türbesi: Türbe, Isparta ili Yalvaç ilçesi, Hüyüklü kasabasındadır. Hüyüklü Belediyesi tarafından 1982 yılında etrafı açılarak türbe haline getirilmiştir. Buraya felçli hastalar ile deri hastası olanlar şifa bulmak için gelirler. Türbeden şifa için toprak alınır. Bakımını Belediye ve halkın yaptığı türbeyi yılda 150 kişi ziyaret etmektedir.

Halk inançlarında toprağından şifa umulan yatırlar daha ziyade "ocak"lardır. Bu tür ulu kabirlerin radyo aktivite ve mineral yapıları itibariyle incelemeleri muhakkak yeni bulgular vereceği kanaatindeyiz.

Veli Baba Türbesi: Türbe, Isparta ili Semirkent ilçesi, Uluğbey kasabasındadır. Türbede; Hasan Gazi, Hüseyin Gazi Paşa, Hatice Sultan (Velibaba'nın annesi) Veli Baba Sultan, Fatima Sultan (Zevcesi), Veliyitini Gazi (Dedesi), Mustafa Müntehap, Aliyyül Müfred, Gül Baba yatmaktadır. Türbe, Halife Nuslihiddin ve Mustafa Zor Paşa tarafından H. 630 senesinde yapılmıştır. Türbe; yığma, kesme taş, Selçuklu mimarisi özelliğinde, betonarme kulübedir. Türbenin müştemilatında Aşevi, cami, tabutluk ve abdestlik bir bahçe içerisindedir. "Türbe içindeki zatlar evliya oldukları için ziyaret esnasında Allah rızası için dua edilip Kur'an-ı Kerim okunmaktadır". Rivayete göre, Velibaba bir orduyu bir tencere bulgur pilavıyla ve atlarını bir sinik arpayla doyurarak keramet gösterdikleri rivayet edilir. Türbeyi Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Dernek koruyup bakımını yapmaktadır. Derneği yılda 20.000 kişi ziyaret etmektedir.

Hacı Hasan Fevzi Efendi Türbesi: Türbe, Denizli ili Merkez ilçesi Kuşpınar Mahallesi 1281 sokak no: 14 dedir. Tekke-Türbede; Hasan Fevzi Efendinin oğlu Kuddusi Efendi, Hanımı Ayşe, Türbenin dışında damadı Şeyh Ali Rıza Efendi ve akrabaları yatmaktadır. Türbe camisi ile birlikte 1872 yılında yaptırılmış, 1900 yılında tamir edilmiş ve kabirlerin üzeri fayans yapılmıştır. Tamiratı müritleri ve mahalleliler yaptırmıştır. "Mana âleminin mimarlarından olduğundan bazı insanların ruhi sıkıntıları oldu-

ğundan bu sıkıntılarından kurtulmak için ve bazılarının da manevi istek ve arzularına kavuşabilmek için" ziyaret edildiği anlatılmaktadır. Hacı Hasan Fevzi Efendi hayatta iken tekkede kırklar, 7'lerin toplanıp zikir halkası oluştururlarmış. Bir ara şikâyet üzerine şeyh bitişiğindeki hapishaneye atılır. Camide toplanan para ile bakımı yapılmaktadır. Yılda 200.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Türbelere ulu zatların aile yakınları o zatla birlikte defin edilmekte ve bazen de tarikatın ileri gelenleri buraya gömülmektedir.

Halk inançlarındaki "40 lar", 7 ler" kültür kodu yüksek tasavvufa oluşan kavramlardır. Bu konu üzerinde çalıştığımız bir alamdır.

Servergazi Hazretleri Türbesi: Türbe Denizli ili merkez ilçesi Yeşilköy köyündedir. Türbede Suçluklu kumandanlarından Tümen Komutanı Servergazi Hazretleri yatmaktadır. Türbeyi 1993 yılında Vali Oğuz Kağan Köksal yaptırmıştır. Taş yapı olup kiremit örtülüdür. Müştemilatında mescit ve abdestlik vardır. Burayı çocuğu olmayan aileler, mutluluk arayanlar, hasta olup şifa umanlar, hayır ve adak işlerini eda etmek isteyenler, dilekte bulunmak ve dua etmek isteyenler ziyaret ederler. Servergazi Selçuklu Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev tarafından bir tümen asker ile birlikte şehit olmuş bir komutan

olarak bilinmektedir. Bakımını köylünün yaptığı türbeyi yılda 1.000 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Hüsamettin Dede Türbesi: Türbe, Denizli ili Balkar ilçesi eski mezarlık içindedir. Türbede Hüsameddin Dede ailesine ait dört sanduka yer almaktadır. Türbenin bitişiğinde ise 7 kızlar yer almaktadır. Yaptıranı bilinmeyen türbe XVI. yy da yapılmıştır. Türbe kare planlıdır. Duvarları kesme blok taşlardan örülmüştür. Yer yer muntazam iki renkli taşlar kullanılmıştır. "Hüsamettin Dede Veli bir şahıs olduğu için ziyaret edilip dua edilir". Bakımını Vakıflar Genel Müdürlüğü ve halk yapmaktadır. Ziyaretçi sayısı yılda 1.500 kişi kadardır.

Kız mezarları, kız pınarları, kız tepeleri, kız kaleleri, taş kesilen kızlar, 3 kızlar, 7 kızlar, 40 kızlar Türk halk inançlarında önemli bir yer tutarlar. Tuncer Baykara'nın bu konuda bir çalışması vardır. Karakalpak Türklerinde 40 Kızlar Destanı vardır.

Habib Acem Sultan Türbesi: Türbe, Denizli ili Çivril ilçesi, şehir mezarlığındadır. Taş yapılı ve kiremit kubbeli türbenin yapılış tarihi ve yaptıranı bilinmemektedir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi daha ziyade bayramlarda ziyaret ederler. Yıllık ziyaretçi sayısı 3.000 kadardır.

Beyce Sultan Türbesi: Türbe, Denizli ili Çivril ilçesi Menteş köyünde Beyce Höyük mevkiindedir. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe taş bir yapı olup kubbelidir. Buraya yağmur duasına çıkılır ve burada hacet namazı kılınır. Bakımını vatandaşların yaptığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Yalıncan Yatırı Türbesi: Türbe, Denizli ili Honaz ilçesi Asar bölgesindedir. Yalıncan'ın Selçuklu-Bizans savaşında şehit düşmüş bir kimse olduğuna inanılmaktadır. Türbe bakımsızlıktan yıkılmış etrafı taş duvarla çevrilidir. Burada üç adet mezar vardır. Burası yağmur duasına çıkıldığı zaman, kandil gecelerinde mahalleli tarafından sık sık ziyaret edilir, hayır işlenir, adak adanır, dilekte bulunur, dualar edilirdi. Anlatılanlara göre Yalıncan Yatır zaman zaman halka görünmekte, bardak, testi ve kaplara su doldurduğu, suyun sabahları azaldığı veya tamamen bitiği çevresinden taş ve ağaç götürülmesine rıza gösterilmediği rivayet edilmektedir. Bakımını halk yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 200-300 kişi civarındadır.

Halk inançlarında "Sahiplilik" diye bir kavram vardır. Mezarlıktan çocukların eve bir şey getirmesi istenilmez. Yatırların türbesinden icazetsiz taş, toprak, ağaç yaprağı dahi alınmaz. Bazı definelerin sahipli olduğu için başkalarının olmasına sahipleri izin vermezler. Bu durumlar için özel şartlar aranır. Kur'an-ı Kerim okumak, kurban kesmek vs. gibi.

Ardıçlı Türbe: Türbe, Denizli ili, Honaz ilçesi, Dereçiftlik köyündedir. Asıl adının Ayhan olduğu bilinmektedir. 1962 yılında İsa Aslan Adıgüzel tarafından yaptırılmıştır. Türbe taş ve harç sıvalı olup üzeri kubbelidir. İki penceresi vardır. Türbe dört duyarlı olup kabir betondandır. Yanında hayır işlerinin yapıldığı bir bina ve üç büyük ardıç ağaç vardır. Burası adak ve hayır işlerinin yapıldığı dua ve dilekte bulunulan bir yerdir. Rivayete göre asker elbiseli iri yapılı bir ermiş burada yatmaktadır. Zaman zaman köy halkından birilerine göründüğü (benden kötülük gelmez) dediği, kabrine nur indiği, çevresindeki dedelerden ve yatırlar olduğu nakledilmektedir. Bakım ve onarımını köy halkı ve İsa Aslan Adıgüzel yapmaktadır. Yılda 2.500 kadar ziyaretçisi vardır.

Bazı ulu canların zaman zaman halka görünmeleri almış oldukları görevli ilgili olduğu şeklinde izah edilmektedir. Ulucanlardan bir kısmı zaman zaman görevlendirilmekte ve görevleri onların halk arasında görünmelerini de gerektirebilmektedir. Kabrine nur inen ve bu nurun halk tarafından görünen yatırların varlıkları bilinmektedir. Bizim, halk inançlarında ışık bahsi münasebeti ile nurlu kabirlere dair bir araştırmamız olmuştur. Ulu canların kabirleri arasında top sesi, gök gürlemesi sesi çıkararak görüşüp anlaştıkları bilinirken, kabirler arası nur akışı olduğunu bu vesile ile tespit etmiş olduk.

Koyun Baba Türbesi: Denizli ili, Kale ilçesi, Çamlarca köyündedir. Türbede Koyun Baba'nın oğlu ve kızı da yatmaktadır. Betonarme Kubbeli Türbeyi 1976 yılında köy halkı yapmıştır. Türbe betonarme olup kubbelidir. Türbe müştemilatında, eski bir İpek Sancak, Ağaçtan yapılmış bir topuz vardır. Halk Koyun Baba'nın Evliyaullah'dan bir zat olduğuna inanır. Ziyarete gelenler adaklarını keser sandukanın yanındaki mescitte namaz kılar dua ederler. Rivayete göre Koyun Baba'nın, Türkiye ile savaşa giren ülkelerin karşısında Türkiye saffında savaşa girdiğini rüyasında görenler olmuştur. Bakımı köy halkı tarafından yapılan Koyun Baba'nın yılda 5.000 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Koyun, Türk halk inançlarında tabi olmanın tam Biad'ın sembolü olarak kabul edilir. Anadolu Abdallarından çok sayıda "Koyun" isimli olan vardır. Türbelerde Sancak Türk inanç geleneğinin bir ürünüdür. Daha ziyade Alp Erenlerin türbesinde Sancak vardır. Egemenlik sembolü olarak kabul edilir. Topuz da aynı kişiliğin bir imaj vasıtası olmalı "Tahta Kılıç" mümasili bir alettir. Ulu canların yurt savunmasına katılmaları "Kutsal Ergenekon" "Yer Sub" inanç Anamaygıl'ın bir tezahürüdür. Kurtuluş Savaşının Yeşil Sarıklıları mümasili bir olaydır. Türk tarihinde örneği çoktur. Rüyalar görerek mesaj yollamak ve mesaj almak Türk halk inançlarında bir iletişim yoludur.

Mecnun Baba Türbesi: Türbe, Denizli ili, Sarayköy ilçesi, Hisar köyündedir. Türbede Şeyh Hüsamettin Uşsaki

yatmaktadır. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Türbede; sancak, bayrak, kopuz ve savaş baltası vardır. Burası Mecnun Baba'ya duyulan hürmet ve saygı için ziyaret edilir. Mecnun Baba'ya bu lakabı savaşlarda gösterdiği cesaret ve feragat için verilmiştir. Köy halkının bakımını yaptığı türbeyi yılda 1.000 kadar kimse ziyaret etmektedir.

Savaşçı yatırların türbelerinde bazen de sandukalarının içerisinde savaş aletlerinin bulunması Türk inancında bir uygulama biçimidir. Kars'ta Celal Baba türbesinde ok ve Harput'ta Arap Babanın sandukasında çok olduğu bilinmektedir.

Kabaağay Türbesi: Türbe, Denizli ili, Sarayköy Karaağaç ilçesi, Karaağaç köyündedir. Türbede; Hayrettin, Sultan, Rıza Davut ve Emre yatmaktadır. Tamirini Ayşe Çetin'in yaptırdığı türbe kiremit çatı ve betonarme bir yapıdır. Müştemilatında bir çeşme ve bir tuvalet vardır. Buraya adak kesmek için gelinir. Temizliğini ziyaretçiler yapar. Ziyaretçi sayısı bilinmemektedir.

Ağaç, Türk halk inançlarının eski Türk dininden gelen kültürlerden biridir. Akçaağaç, Karaağaç, Kabaağaç, Yalnız Çam, Üçağaçlar türünden yatır isimleri vardır.

Devran Dede Türbesi: Türbe, Isparta ili, Eğirdir ilçesi, Kale mahallesindedir. Halk arasında Battal Gazi'nin çavuşu olarak bilinir. Türbe 1968 yılında Kale Mahallesi muhtarı Mehmet Dinçbilek tarafından yaptırılmıştır. Türbe, kubbeli yedi köşeli sıvanın üzerinde kalebodur döşemelidir. Penceresi kalenin doğusuna düşmektedir. Tek katlıdır. Mezarın üzerinde sandukası vardır. Kapısı kilitlidir. Ziyaretçileri bir şey yapmamaktadır. Kalenin fethinde askerlerine "Davranın" derken şehit düştüğü için bu adı almıştır. Menkıbesi Büyük Selçuklu Devleti'ne dayanmaktadır. Türbenin bakımını Rahime Dinçbilek yapmaktadır. Ziyaretçisi fazla değildir.

Baba Sultan Türbesi: Türbe, Isparta ili, Eğridir ilçesi, 2. sahil yolundadır. Türbede İsa Bin Musa yatmaktadır. Türbede Zarti Baba ve Palaz Baba isimli iki zatın daha mezarı vardır. Türbe Hatimoğulları İlyas Bey tarafından 1345 yılında yaptırılmıştır. Belli bir gaye için ziyaret edilmiyor. Halk ve Vakıfların koruması altında olan türbenin ziyaretçi sayısı bilinmiyor.

Şeyh Saadettin Türbesi: Türbe, Isparta ili, Gönen ilçesi, Tınaz Dağı eteğindedir. Türbede; Tekke Vakfiyesinin sahibi Şeyh Saadettin İsmail'in rivayetine göre Yunus Emre, Toptuk Emre ve Sinan Efendi burada meftundur. 1811 tarihinde Şeyh Saadettin Zaviyesinin hak sahiplerine be-

raatlarının yeniden verildiğine dair Vakıflar Genel Müdürlüğünde bir belge vardır. Türbe taş duvarlı yatılı bir yapıdır. Burası orada yatanlara Fatiha okumak ve dua etmek için ziyaret edilmektedir. Bakımını halkın yaptığı türbeyi yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Dağıstanlı Şeyh Mustafa Türbesi: Türbe, Isparta ili, Senirkent ilçesi, İstiklal mahallesi, Dağıstanlı sokaktadır. Türbede Dağıstan şeyh Mustafa Dede Efendi, Eşifeden Oğlu Ahmet Fevzi, Dedenin kızı Fatime, Dedeye sığınan Şehit Afyonlu Telet, Dedenin kızı Eşe, Dedenin kızının oğlu Rahmi yatmaktadır. Türbe kubbesi kurşun kaplama tek katlı betonarme bir binadır. Bitişiğinde Dağıstanlı cami vardır. Buraya çocuğu olmayanlar çocukları olması için deli mecnunlar şifa bulmak için gelir adak adarlar. "Burada türbe vasıtası ile dua edilmekte, namaz kılınmakta ve kurban kesmektedirler". Ayrıca "büyük bir zat olduğu için de ziyaret edilmektedir. Onarımını belediye, bakımını Ferruzan Şavklı yapmaktadır. Yılda 10.000 civarında ziyaretçisi vardır.

Dede, Baba ve Dede-Babalık halk inançlarında manevi mertebelerdir hiyerarşileri her tarikatta farklı olabilmektedir.

Şeyh Ahmet Sultan Türbesi: Türbe, Isparta ili, Senirkent ilçesi, Şeyhler mahallesindedir. Türbede Şeyh Ahmet Sultan ve eşi Böli Sultan yatmaktadır. Türbeyi Şeyh Ahmet Sultan Senirkent'i feth edince kendisi yaptırmıştır. Türbenin üzeri kubbeli ve çatılıdır. Camisi ve tuvaleti aynı çatı altındadır. Türbeyi daha ziyade kadınlar çeşitli dilekleri ve özellikle çocuklarının olması için ziyaret ederler. Burada adak adar, adak kurbanları keser ve evlerinde yaptıkları yemekleri burada dağıtırlar.

Rivayete göre, Sultan Murat, Konya'dan Isparta'ya dönerken Şemirkent'ten geçer ve bir tepenin üzerinde koyun otlatırken Şeyh Ahmet'i görür ve huzuruna çağırır. Şeyh padişahın huzuruna gelirken Şeyh bulunduğu tepeninde birlikte hareket ettiği görülür. Bunun üzerine, padişah Şeyhin çadırına giderek onun ayranını içer ve kendisine 300 dönüm arazi vakfederek berat verir. Türbenin bakımını ve onarımını mahalle halkı yapmaktadır. Türbeyi genellikle Bektaşi inançlı Müslüman halk ziyaret eder. Yıllık ziyaretçi sayısı 1-1.500 kadardır.

Halk inançlarında bazı dağların ve tepelerin kutsiyetinin bulunduğu bilinmektedir. Tepe ile ulu kişi arasında bir bağıntı vardır. Tepeye ismini veren birçok ulu kişi vardır. Birçok dağ uludur. "Dağı yürütmek" gibi mucizeler anlatır. Birçok ulu kişi, dağı, kayayı, duvarı, ağaca, aslanı at gibi binip sürerler.

SONUÇ

Biz bu bildirimizde 98 türbe üzerinde durduk. Alanya ile sınırlı kalamazdık. O takdirde bilinenleri yeni tertip içerisinde tekrarlamış olduk. Biz öyle yapmadık, belki Alanya'dan dahi bildirimize alamadığımız bazı yatırlar oldu. Ancak, karakteristik örneklerle Torozların yatırlarla ilgili inanç ve uygulamalarına açıklık getirmeye çalıştık. Bu maksatla, Antalya, Konya, Burdur, Denizli, Isparta, Muğla'dan yatır örnekleri verdik. İdari sınırlarla kültür sınırları ve inanç kültürü sınırların farklı oldukları gerçeğini tekrar yaşadık. Bu tür bölgesel tespitler Anadolu Türk İnanç haritasının yatırlar bazında ortaya koyacaktır.

Yaptığımız açıklamalarla bazen Anadolu'nun diğer kesimlerini bazen de Türk Dünyasının diğer kesimlerini karşılaştırdık. Böylece Alanya Ulu kabir geleneğine bir temel atmış olundu. Bu bildirimiz de biz inanç muhtevalı 40 civarında motif üzerinde durduk. Tekke-Zaviye yapılanmasına, tarikat bağlantılarına, kabirlerden umulanlara, kabir mimarisine kadar yer vermeye çalıştık. Beylikler, Selçuklu, Osmanlı Cumhuriyet sıralamasını ulu kabirlerle takip etmenin mümkün olduğunu gözledik. Boşluklar doldurulacak Alanya kültür ve tarihine yeni bir kanava geliştirilebilir.

ESKİŞEHİR VE ÇEVRESİ ULUCANLARINDA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ*

GİRİŞ

Türk inançlarını eski ve yeni şeklinde ayırmak ne derece doğrudur? Evvela **"inanç"** ifadesi ile **"din"**in anlamını tam karşılayabiliyor muyuz? İnanç daha ziyade semavi dinler anlamında sistematiğini yazılı kaynaklardan teyit edemediğimiz dinin veya dinlerin belirli bir hissesi midir? Eski inançlar demek muhakkak eski dinler demek midir? İnanç tamamen din değildir. Ancak inanç şüphe yok ki din bahsinin bir faslıdır.

Eski Türk inançları konusu görüşülürken haliyle yeni Türk inançlarının varlığı ve mahiyeti de belirtilmelidir. Eski Türk inançları tanımı Türklerin eski dinleri için kullanılıyor ise, yeni Türk inancı olarak İslamiyet alınmalıdır. Buna göre Türklerin İslam olmadan evvelki dinlerine eski dinleri diyebilir miyiz? Türkler İslam olmadan evvel İsevilik ve Musevilik gibi dinlerin de mensubu oldular. Şu halde eski din ve yeni din tanımlarımız için semavi

---

* Yaşar Kalafat "Eskişehir ve Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri" VIII. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 2000 Eskişehir) Eskişehir 2002 s.139-145 Türk Dünyası Araştırmaları, Şubat 2002, S. 136 s. 157- 167.

veya tek tanrılı olma kıstası da yetmemektedir. Ayrıca dinin bir tane olduğu, Hz. Âdem'den beri bütün dinlerin İslam kapsamında mütalaa edilmesi gerektiği, Hz. Muhammet ile birlikte başlayan dönemim İslam dininin Müslümanlık safhası olduğu görüşü de bu konuda bir ölçüdür.

Diğer taraftan kitap ehli olmayan yani tevhit inancı kapsamına girmeyen dinler için de "eski" demek imkânı yoktur. Zira Türk dünyasında çoğunluk Müslüman İslam olsa da **Şamanizm, Göktengri dini Aiîtengri** günümüz Türkleri arasında hâlâ yaşamaktadır. Diğer önemli bir husus olan inançlar bir kısım Türkler için hâlâ yaşamaktadır. Diğer önemli bir husus ise, eski inanç sistemi veya dini mi? yoksa eski inançların sistematikleri ve eski dinleri mi? Zira Türkler Müslümanlık anlamında İslam olmadan evvel ve tevhit inancı kapsamına girmeden önce bir değil birçok inanca mensup olmuşlardı. Bu inançların sistematiğinde ise, henüz birlik sağlanamamıştır.

Biz, eski Türk inancı tabiri ile büyük ölçüde **Göktengri, Ulutengri**, inancını kastediyoruz. Bu sistemin başında tek ve kadir olan Tengri vardır. Sistemde ayrıca ak ve kara iyeler bulunmaktadır. İlaveten tabiatla atayla, kişioğlu ile ay-güneş-yıldızlar ile ilgili bazı Kültler vardır. İnanç sisteminin bu köşe taşlarını hayatın doğum, evlilik, ölüm gibi her safhasında, bereket gibi hususlarda görebiliyoruz.

Bu geniş giriş bölümüne bildirimizde izleyeceğimiz metodu da ekleyelim. Biz halk inançları çalışmalarının bir

parçası olarak veli kültü kapsamında bu güne değin bine yakın ulu canın üzerinde durduk. Bu bildirimiz ise benzerlerinde olduğu gibi Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivini esas alarak yapılan özel bir metottur. Bu çalışmada izlenilen yol anılan arşivde ismi geçen 1263 civarındaki Ulucana dair "yatır" ne formatındaki bilgilerden yola çıkarak bu bilgileri Göktengri inanç sistemindeki yerini belirlemektir.[115]

---

[115] "Balıkesir ve Çanakkale Yöresinde Nurlu Kabirler" **2. Balıkesir Kültür araştırmaları Sempozyumu** 31 Mayıs - 2 Haziran, Balıkesir; "Trabzon yöresi Ulucanları Diyanet İşleri Arşivine Göre **"Trabzon Tarihi Sempozyumu** 6-8 Kasım 1998, s 631-639; "Safranbolu ve Yöresinde Türbeler" **Osmanlı Devletinin 700. yılında Safranbolu,** Safranbolu 4-6 Mayıs 1999; "Bakraşi Türbeleri" **I. Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Sempozyumu Bildirileri** 22-24 Ekim 1988 Anlara, s. 177-181; "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar" **2. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildirileri** 8-10 Aralık 1994, Ankara, s. 473-477; "Horasan Eri Olarak bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler" **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Sayı 2 sayfa 118-131; Ahmet Yesevi'den Hacı bektaş Veliye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erleri 2" **Erciyes,** Şubat 2000 sayı 266 s. 4-5; "1Alanya Merkezli Orta Toroslarda Ulucanlar" **AL-SAV 8. KÜLTÜR SEMPOZYUMU,** Alanya, 1999; "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları 1" **Profesör Dr. Necati Öner Armağanı,** Ankara 1999, s. 501-524; "Kuzey Doğu Anadolu'da Ulucanlar" - Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv kayıtlarına göre.; "Bolu'da İslam Ululları" www.yasarkalafat.info ; **"Hacı Bayram** Veli ve Bayram'î Ulucanları" Hacı Bayram Veli sempozyumu, Ankara 1999; "Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Ululları ve Mesajları" **Dedem Korkut'un 1300'üncü Jübilesi-Sempozyumu** Bakü-Azerbaycan; "Adana İli Yöresinde Türbeleri-

Belirttiğimiz gibi, bildirimizin ana kaynağını Diyanet İşleri Başkanlığının arşivi teşkil etmektedir. Türkiye geneli itibariyle bu kaynağa göre toplam 1263 adet olan türbelerimiz, tarafımızdan bir proje olarak ele alınmış, ancak vaat edilen destek yapılamayınca, başlatmış olduğumuz araştırmanın ürünü, bildiriler ve makaleler bazında değerlendirilme cihetine gidilmiştir. Bu münasebetle 15 kadar yazı neşredilerek 60 kadar şehrimizdeki Ulucanlara dair bilgi verilmiştir. Bu bildirilerde bazen coğrafi bölgeler esas alınmış, bazen **Bayrami** veya **Bektaşi** gibi tarikatlar esas alınmış ve bazen de **Horasan Eri** gibi kavramlar kod olarak alınmıştır. Türbeler ayrı ayrı ele alınırken, türbe formundaki halk kültürü içerikli bütün bilgiler yazımıza aktarılmıştır. Bu yöntemle 500 civarındaki türbemiz hakkında malumat verilmiştir.

Bu bildirimizde metotta biraz değişiklik yaptık. Eskişehir "6" Kütahya "33" ve Afyon "48" bölgelerinden seçtiğimiz 87 ulu zatı ele alırken onların sadece eski Türk inançları ile bağlantılı olabilecek yönleri üzerinde durmaya çalıştık. Bu münasebetle bildirimizde; **Şeyh Şahabettin Dede, Hasan Baba Haydar, Yunus Emre, Seyit Battal Gazi, Ahmet-i Üryan, Zücattin Veli, Mevlevi, Sultan Abdurrahman, Ahmet Dede, Abdulkadir Geylani-i Sani-i Bolvadini, Abdulvahabi Gazi, Sultan Carullah-i Zemahşeri, Halil Dede, İsa Dede, Ali Dede, Arap Mustafa Dede, İsa Dede, Baltacı, Akhürrem, Seydi Osman, Ali Rı-**

---

miz" **3. Uluslar Arası Çukurova Halk Bilgisi Şöleni Sempozyumu" Bildiriler,** Adana, 1999 s. 409-422.

za, Epheri Ahmet, Kara Ahmet Tekkesi, Emir Baba, Balcan Sultan, Ese Dede (İsa Dede), Garip Dede, Keziban Bacı, (kötü) Hasan Dede, Hasan Dede Tekkesi, Hacılar, Hurşit Dede, Hacı Hamza, Hudul Dede, Sakaf Dede, Sızı Dede, Şeyh Hacı Halil, Veysel Garani, Yorgun Dede, Akşemsettin, Karaca Ahmet Sultan, Hayran Veli, Hasan-î Basri, Yunus Emre, Şeyh Nurettin, Mahmut Köyü Türbesi, Karlıköy Türbesi, Efe Sultan, Anayurt, Hamza Şeyh Dede, Yediler Tekkesi, (Kumral Abdal Türbesi) inden kısa örneklemeler yapabileceğiz.

METİN

Türk Ululanında halk tasavvufu itibariyle görevli veli, görevi gereği kendisini "açık" eder veya etmez. Yerinin belli olmasını isteyen veli rüyalara girmek suretiyle bir anlamda zahire çıkabilir. Mezarının yapılmasını isteyebilir veya etrafında pis su akıntısı gibi şeylerden rahatsız oluyor ise ilgililere duyurur. Mezarının yerinin değiştirilmesine icazet verebilir. Böyle durumlarda velinin müsaadesinin alınması gerektiğine inanılır. Eskişehir Nihalcık Sarıköydeki **Yunus Emre Türbesi** Ankara-İstanbul demiryolu türbenin çok yakınından geçtiğinden yolu yapan mühendis yol yapımında muvaffak olamaz, dualar ve kurbanlar bağışlanarak yol yapılır. Nakil esnasında halka duyurulmamış olmasına rağmen, çevreden 30.000'i aşkın kurban ile birlikte merasime katılır.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Ayvalı köyünde yatmakta olan **Karaahmet** Dede'nin türbesini yıkmaya gelen şahıslar Dede müsaade etmediği için ölür veya yaralanırlar.

Birçok Ulucan'ın şu veya bu şekilde kabirleri açıldığı zaman cesetlerinin bozulmadığı görülür. Bu durumun izahı **"Allah yolunda ölenlerin gerçek ölü olmadıkları"**ndadır. Ölmeden önce ölebilmiş olmak yaşadığını sandığı halde gerçekte ölü olmak, inancı ile izah edilen bu durum, **Yunus Emre** ve benzerleri için de geçerlidir. Yunus Emre'nin nâkili yapılırken cesedinin bozulmadığı bir elinin yüzünde bir elinin sağ kulağında niyaz eder bir şekilde yatmakta olduğu görülmüştür.

Kütahya ili Tavşanlı Ani köyde yatmakta olan **Kemal Sultan**'ın cesedi birçok defa gömülmesine rağmen tekrar toprağın üzerine çıkmıştır. Türbeyi yıkmak isteyenler çarpılmıştır, inancı vardır.

Ulucanlarda olduğuna inanılan bir hikmet de **"Anamaykıl"** inancıdır. Eski Türk inançlarında kutsal vatan adına, o yerin zahirdeki sahipleri düşmanla savaşırlarken, batında da bazı güçler o toprakları düşmana karşı savaşarak koruyordu. Bu bir anlamda **"kutsal yer sup"**un sahipliği manasına geliyordu. Bu noktada **"Atalar ruhu"**nun yeni kulaklara dar zamanlarında yardıma gelmesi olayı idi. Bir anlamda da muhtemelen **"kam kültü"** ile ilgili idi. O dönem itibariyle **"koruyucu ruh"**, **"ak iye"** olarak bilinen bu kuvvetin adı **"Anamaykıl"** idi. Bu kült İslam'daki **"Velikültü"** ile birleşmiş olmalı. Zira Kurtuluş Savaşımızda

"yeşil sarıklılar" olarak bilinen batın ehlinin yardımı anlatılmaktadır. Eskişehir Beylikova İmikler köyünde yatmakta olan **Hasan** ve **Haydar Babalar** Kıbrıs Savaşına katılıp Mehmetçiğin Saffında Kıbrıs Türk topraklarını korumuşlardır.

Afyon ili Emirdağ ilçesindeki **Emirsultan** veya **Emirbaba** evliyaullahtan bir şehit olup, ismini verdiği Emirdağının tepesinde yatmaktadır. İnanca göre, "Müslüman Türk Milletinin başı derde girdiği savaş vakti olduğu zamanlarda Kore ve Kıbrıs savaşlarında türbenin bulunduğu yerden füze şeklinde bir alev yükselir, savaş alanı istikametine yönelir."

Yüksek dağların doruklarına mevta defnetmek, Tanrının gökte olduğu inancının bir sonucudur. Eski ve yeni inançlarımızda yaşamaktadır. Keza Uluğ Türkistan'da olduğu gibi Anadolu'da da ulu zatlar isimlerini yatmakta oldukları **dağ** veya **tepeye** verirler. Bu inanç temasını hocam Prof. Dr. Dursun Yıldırım "Vatan'a Göç" konulu yazısında ele almıştır.

Afyon ili Çay ilçesi Tekke Mahallesi, İğdeli Mevki'inde yatmakta olan **Arap Mustafa Dede**'nin İstiklal savaşımızda Yunanistan'a karşı Türk askerlerinin yanında savaştığı inancı vardır. Keza Afyon Çay Tekke Mahallesi Tekke sokakta yatmakta olan **İsa Dede**'nin de İstiklal Harbinde askerimizin yanında Yunanistan'a karşı savaştığına inanılır.

Kütahya ili Hisarcık ilçesi Şeyhçakar köyü türbesinde yatmakta olan zat **"ülke savaş halinde olduğu zamanlardan türbenin içerisindeki savaş aletleri ve sancağın kayıp olduğu bu savaş malzemelerinin kanlı olarak savaştan sonra yerine konulduğu bu durumun 1974 Kıbrıs Savaşında yaşandığı"** anlatılmaktadır.

Kütahya ili Hisarcık'taki şehitler türbesindeki **Horasan Erlerinin "savaş zamanında oradan ayrıldıklarını görenlerin"** olduğu ifade edilmektedir.

Savaşa hayattakilerle birlikte katılan Ulucanların savaşa katıldıklarını halk bir şekilde anlar. Afyon Bolvadin'de yatmakta olan **Abdulkadir Geylani-i Sani-i Bolvadinî** Hazretleri harbe gittiğinde türbenin kapısının kendiliğinden kapandığı savaş bitinceye kadar açılmadığı, savaş bittikten sonra açıldığı ve yerlerde kan izlerine rastlandığı, rivayet edilmektedir.

Kütahya ili Altıntaş ilçesi, **Beşkarış** köyündeki türbede yatan şahsın Yunan işgali döneminde türbeye sığınan 5 kişiyi düşman kurşunlarının etkilemesini önleyerek koruduğuna inanılır.

Kütahya ili Altıntaş ilçesi, Akçaköyde yatmakta olan **Aziz Dede** askere gidene **"evladım eğer başın sıkışır ise, yetiş Aziz Dede diyerek çağır beni"** der. Bu nasihati alan askerin başı sıkışır ve dedeye çağrıda bulunur. Harman yerinde su sesi duyan Aziz Dede elindeki yabayı savurmaya başlar. Yardım isteyen asker teskere alınca Aziz Dede'nin

kendisine yardıma geldiğini söyler ve cepheden getirdiği yabanın kırık parçasını köylülere gösterir. Bu teması ele alan sayın Prof. Dr. Sakaoğlu'nun bir çalışması olduğu biliniyor.

Eski Türk İnanç sisteminde **mevsimlik merasimleri, bereket ayinleri, yağmur duası** türünden toplu törenleri Şaman-Kam yönetiyordu. Günümüzde birçok yerde bu tür dini toplantılar hoca veya imamın yönetiminde olmaktadır. Aynı zamanda merasim mevkii için ulu tepeler ve ulu kişilerin kabir taşları seçilmektedir. Afyon-Çay ilçesi Akkonak kasabasındaki ulu kabirlerden şehit Baltacı Mehmet'in kabrinde yağmur duasına çıkılır.

Afyon ili Emirdağ ilçesi **Başkonak** "Kolanşam" köyünde yaşamakta olan ulu zatın kuraklık olduğu zaman kabrinin yakınına gelinerek burada yağmur duasına çıkılır.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Moymul Mahallesi mezarlığında yatmakta olan **Sarı Dede** duası ile **yağmur** yağdırma hikmetini gösterir.

Kütahya ili Hisarcık ilçesi Şeh Çakır köyünde yatmakta olan **Hüseyin Dede** ve Gediz'in Murat dağında yatmakta olan **Murat Dede** kardeş olup halk **yağmur** duası için buraların mezarlarına gider. İnanca göre dara düşenlere eşgalen görüldüğü de olur.

Kütahya ili Simav ilçesinde yatmakta olan **Kavli Ahmet**'e **yağmur duası** ve bozulması istenen **büyüler** için ziyaret edilir.

Afyon ili Emirdağ Adaçal tepesinin doruğunda yatmakta olan **Yorgun Dede**'ye **yağmur duası** için çıkılır. Ayrıca burası **hıdrellezde** günün erken saatlerinde ziyaret edilir.

Kütahya ili Hisarcık ilçesi Şeyh'ler köyünde yatmakta olan **Haksız Hasan Dede**'nin köyü susuzluktan kurtardığı inancı vardır. Dede zaman zaman halka görünür ve türbesinin bakımı ile ilgili uyarılarda bulunduğuna inanılır.

Afyon ili Emirdağ ilçesi Kayalar köyünde yatmakta olan **Şeyh Hacı Halil Efendi**'nin susuz köylere **su** götürdüğüne inanılır.

Halk inançlarımızda her maslahatın bir piri vardır. **"Pir Kültü" Türk Ata** kavramına kadar ulaşmaktadır ve "Burkut"un yağmurun piri olduğuna inanılır. Bu Kült Türk Ata kadar eski ve bütün Türkistan'da yaygındır. Afyon Sandıklı ilçesindeki **Şeyh Nurettin "Muradin"**in **Nurettin Sultan** olarak leblebicilerin piri olduğuna inanılır. Leblebici esnafın bereketinde etkili olduğu inancı vardır.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi, Kayaarası köyünde yatmakta olan **Bâla Sultan**'a sadece köyün kadınları ziyarete gider. Türk inanç sisteminde **Umay**'un kadınlar ve çocuk-

ların koruyucu ruhu olduğu bilinmektedir. Ayrıca rahatsızlık, kısmet açılması vb. gibi haller için gidilen ulu zat mezarları da vardır.

Ulu kabirlerin bir kısmında orada yatmakta olan şahsa ait eşyadan da medet ve hikmet umulur. Ulu zattaki kuvvetin eşyasına da yansıdığına inanılır. Bu bazen **asa**, bazen **tespih**, bazen **topuz** veya başka bir eşyası olabilir. Eski Türk inanç sisteminde **Şaman** veya **kam**ın da aksesuarında bazı güçlerin varlığına inanılırdı. Bunların bazen tekin olmadıkları ve bazen Şaman veya Kam'dan alınmış eşyaların etkinliğine inanılırdı. Afyon, Bolvadin de yatmakta olan **Halil Dede**'nin ağaç kökünde yapılmış **topuzu** ile havale geçiren ve devamlı ağlayan çocukların sırtı sıvazlanır.

Eski inanç sistemindeki kültlerden birisi de **ağaç kültü**dür. Anadolu'da **"ocak"** olan birçok ağacın varlığı bilinmektedir. Afyon, Emirdağ ilçesi Balçam köyünde yatmakta olan **Balçam Sultan**'ın türbesinin bulunduğu yerdeki **uluçam** ağacının bir dalı bile kesilmez. Kesenin başına bir belanın geleceğine inanılır.

Kütahya ili Tavşanlı Ayvalı köyünde yatmakta olan **Karaca Ahmet**'in türbesindeki **"tomruk"**a deliler bağlanılarak tedavi olacakları inancı vardır.

Keramet gelecekten, olacaktan haber verebilme, olayların gidişatını değiştirme ve tayin etme ise, olağan dışını sergilemekse, **kam** ve **Şaman**larda görülürken,

Keziban Bacı gibi Hazretler de keramet sahibi olarak bilinmiştir. Keziban Bacı Afyon Emirdağ ilçesi Başkonak "Kalançam" köyünde yatmaktadır.

Kütahya ili Altıntaş ilçesi Akçaköy tekkesinde yatmakta olan **Aziz Dede**'nin talebi üzerine kayalar dile gelir, şahitlik yaparlar, bu inancın derinliklerinde **"kaya kültü"** tabiatın canlı olduğu inancı vardır. Dün de Prof. Dr. Muzaffer Tufan hocamız, Yunus Emre'den okuduğu bir şiirde "Kayaları Söyletir Kuvvetli nesnedir Aşkı" zikrettiler.

Halk tasavvufunda Ulucanlar için zaman ve mekan kavramı yoktur veya zahiri zaman birimi ve mesafe anlayışı itibariyle Ulucanlar farklılık arzederler. Afyon merkez Mevlevi türbesinde yatmakta olan; **Fururi Mehmet, Kemal Çelebi, Celalettin Çelebi, Mehmet Raşit Çelebi, Murat Çelebi, Abdulkadir Çelebi, Sultan Divani Mehmet Sami Hazretleri, Alabuş Bari Çelebi, Hızır Şah Çelebi, İlyas Çelebi, Muğlalı Şahidi İbrahim Dede, Bahar Hatun, Güneş Hatun, Muttahhara Hatun, Fatma Zehra'nın yatmakta olduğu türbe için "Hz. Mevlana'nın divanı kebirini Şah İsmail gasp eder bunlar manevi bir işaretle uyandırılarak eserin kurtarılıp dergâha teslimini sağlamışlardır"** şeklinde bir inanç vardır.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesi Göbel köyünde yatmakta olan **Kurt Dede**'nin **kurtları** uysallaştırdığına inanılır.

Kütahya ili Tavşanlı Dedeler köyünde yatmakta olan **Sarı Dede Ateş** ile **pamuğu** bir arada tutabilme kera-

metini göstermiştir. Biz bu kerametin Irak Türkleri arasında yaşandığına da şahit olduk.

Afyon ili İhsaniye ilçesi Karaca Ahmet kasabasında yatmakta olan Karaca Ahmet Sultan söğüt ağacından elma devşirme mucizesini göstermiştir.

Türklerin eski inançlarında olduğu gibi birçok dinde, din adamı aynı zamanda tabiptir. İnsanlara olduğu gibi hayvanlara da şifa dağıtmışlardır. Bunlar öldükten sonra mezarlarından şifa umulmuş mudur? Bunu pek bilemiyoruz. Ancak büyük Şamanların çok sapa ve çok dik dağ yamaçlarında tepelere gömüldüklerinin tekin olmayan bu mahallerin insanları ruhi hastalıklarda verebildiğine inanıldığını biliyoruz. Günümüzde ulu mezarların bulunduğu yöreye saygısız davranan kimsenin çarpılabileceği ve bunların istemeleri halinde şifa da verebileceği inancı vardır. Bu tür kimseler "Allah adamı" olarak bilinirler ve Allahın şifa veren sıfatı "Şafi" dir. Bu tür ulu kabirler sadece insanlar için değil, hayvanlar için de şifa vericidirler.

Afyon ili Emirdağ ilçesi Davulga kasabasındaki Kara Ahmet hasta hayvanların tedavisinde himmet etmektedir. Hayvanların bulaşıcı vs. hastalıklarının tedavisi için çobanlar hayvanlarını buraya getirip, türbenin etrafında dolandırmaktadırlar. Etrafında dolanılan veya tavaf edilmesi itibariyle Türklerin eski Yuğ merasimlerinde atları ile birlikte hakan mezarlarının etrafında 7 veya 9 defa döndükleri bilinmektedir.

Afyon ili İscehisar ilçesi seyidiler köyünde yatmakta olan **Horasan Eri Hasan Basri**'nin mezarı etrafında onu ziyaret edenler **3** defa dönerler.

Eski Türk inanç sisteminde Tengri'ye, ata ruhlarına, **kurban** kesiliyordu. **Ak** iyelerin yardımını celp etmek, kara iyelerin zararından korunmak için de kurban kesiliyordu. **Ak** ve **kara** iyelerin yara ve zararları kişiye onun yakınlarına, mal ve mülküne dokunabilecekleri inancı olduğu için iyeler için kesilmiş kurban kişioğluna da kesilmiş oluyordu.

Afyon ili Emirdağ ilçesi Davulga kasabasında yatmakta olan **Hasan** Dede ile ilgili bir inanca göre **"Dede her yıl kurban ister"** halk bu inançtan yola çıkar ancak **Allah rızası için** kurban keser.

Aş dökme eski inanç sistemindeki **kansız kurban, saçı** türüdür. Kütahya Altıntaş ilçesi Geçek köyünde yatmakta olan Söylemez Dede'nin **"Aş ocağı"** bulunuyor ve burada aş dağıtılıyordu.

Kütahya merkezde yatmakta olan **Paşam** Sultan'ın türbesinde adağı olan kimseler **aş** kaynatır, kurban keser, mevlit okuturlar.

Kütahya ili Altıntaş ilçesi Geçek köyündeki **Söylemez** Dede ocağında **aş** ocağı vardır, burada aş da dağıtılır.

Kütahya ili Tavşanlı ilçesindeki **Ekmekçi Dede**'nin türbesine adak sahipleri **ekmek** bırakmaktadır. Ayrıca mal satışına giden üretici malından buraya bir miktar bırakır. Bereketle de ilgilendirilebilecek bu uygulama Leblebici Dede örneğini andırmaktadır.

Afyon ili Şubat ilçesi Efe kasabasındaki **Efe Sultan**'ın türbesinin etrafında dolanıp şifa niyetine **toprağından** yiyenlerin şifa bulacakları inancı vardır.

Afyon ili Şubut ilçesi Kayabelen köyünde yatmakta olan **Hamza Şeyhzade**'nin **Hülber** "**toprakından** alarak ona ait olan sancağın altında yiyenlerin şifa bulacaklarına inanılır.

Afyon ili İhsaniye ilçesi Kayahan kasabasında yatmakta olan **Hayran Veli**'nin türbesinden alınan ve **Cevher** olarak bilinen **toprağın** çıbanlara sürülmesi halinde tedavi olunacağına inanılır.

Afyon ili Şuhut ilçesi **Karlık** köyündeki **türbenin** kuyusundan **su** içilince şifa bulunacağı inancı vardır. Bunlar eski Türk inanç sistemindeki Toprak ve Su kültleridir.

SONUÇ

Bu çalışma itibariyle söylenebilir ki eski inanç sistemimizin Kam ve Şaman tipi şimdiki inancımızdaki Veli kültü ile bütünleşmiş, İslamileşmiştir. Bu teşhisin örneklerini verdiğimiz kurban, bereket, geleceği bilme, şifa verme, yaşayanlarla birlikte savaşa katılma gibi temalar itibariyle koyabiliyoruz. Ayrıca "su", "toprak", "ağaç", "kaya", Kültlerin inanç fenomenimiz itibariyle devamlılık arz eden kodlardır.

Nedir bu, Müslümanlıkta olmayan birtakım inançlar Müslümanlığa taşınmış ve bu inançla İslami giysi mi giydirilmiştir veya din her zaman vardı ve esasları itibariyle daima aynı mı oldu değişen sadece bazı isimler mi idi. Biz tartışmayı bu noktaya taşımadan eski ve yeni inançlarımızdaki devamlılığı anlattık.

Esasen Veli kültünün geçmişini ve onu etkileyen faktörleri inceleyen Prof. Dr. A. Y. Ocak bizim bildirimizin giriş bölümündeki sorularımıza da bir anlamda cevap verecek açıklamaları ayrıca, "su", "toprak", "ağaç", "kaya" Kültleri inanç fenomenimiz itibariyle devamlılık arz eden kodlardır. Bizim yapmak istediğimiz üzerinde durduğumuz sistematik itibariyle konuyu ele almaktı. Tespitini bizzat yaptığımız malzemeden yola çıkarak kendi tahlilimizi getirebilmekti.

ANADOLU TÜRK HALK SUFİZMİ "AHMET YESEVİ'DEN HASAN DEDE'YE ERZURUM YÖRESİ GÖNÜL ERLERİ"*

Anadolu'ya Türkler Doğu (Ahlât), Güneydoğu (Urfa), Balkanlar (Edirne)'den girerlerken bu kapıların en işleği de muhtemelen Kuzey doğu (Kars ve Ağrı) kapıları idi. Erzurum ise kuzeydoğu ve doğu güzergâhlarının kavşak noktası, bir Alperen karargâhı Horasan Eri diyarı idi.

Biz, halk tasavvurunda Horasan Eri kavramını bir denememizde[116] arzetmeye çalışmıştık. Bu çalışmamızda halk sufizmine göre; Horasan Eri'nin görevi ne idi; neden bu görevi üstlenmişti? Bu görevi ona kim vermişti? Başarısını neye borçluydu? gibi hususlar üzerinde durmaya çalışmış tespitini yapabildiğimiz halkın Horasan eri teşhisini koyduğu ululara, kaynak belirterek zikretmeye çalışmıştık.

---

* Bu metin 24-28 Haziran 1996 tarihleri arasında gerçekleştirilmesi Kırıkkale Valiliği ve AKDTYK. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nca planlanmış iken yapılanmayan "Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri" Bilgi Şöleni için hazırlanmış, **Vakıf ve Kültür**, Ankara, Ağustos 1997, S.2, s. 33-34 yayınlanmıştır.

[116] Yaşar Kalafat, "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler" **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)** Kayseri, 1993, s. 169-187.

Daha sonraki çalışmalarımızda da halkımızın Horasan Eri diye tanımladığı zevatlara dair tespitlerimiz oldu. Şimdi bunların uzun boylu tanıtmalarına geçmeyeceğiz.

Aynı konudaki ikinci çalışmamızda ise, Erzurum'u çalışma alanı olarak ele alıp, yörenin ululârını halkın nasıl değerlendirdiğini, onları halkın nasıl sınıflandırdığını, bu sınıflamada Horasan Eri'ne nasıl bir yer verdiğine dair tespitlerimizi aksettirmeye çalışmıştık.[117]

Konu ile ilgili üçüncü çalışmamız[118] Horasan Erleri Pir Ocağı'nın yakın coğrafyası Uluğ Türkistan'ın Aşkabat şehrinde olmuştu. Türkmenistan Ululârına dair bilgi verirken, onların Türkmen halkının inanç dünyasında nasıl yer tuttuklarını anlatma gayreti göstermiştik.

"Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Gönül Erleri" Kültür şöleni münasebetiyle tekrar Erzurum ve yöresine dönmek istiyoruz.

Halk, Horasan Eri'ni, ilahi görevle, görevlendirilmiş kimse olarak görmektedir. Halkın anlayışına göre, bu gö-

---

[117] Yaşar Kalafat "Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Türk Halk Bilimi İtibariyle Önemi" **TÖMER, Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler Sempozyumu (16-18 Kasım 1994)** Ankara; A. Güzel-Ş.K. Seferoğlu, "Türk Milli Kültüründe Babalar" **Erol Güngör İçin**, Ankara, 1982.

[118] Yaşar Kalafat, "Aşkabat ve Yöresinde Türkmen Ululârı, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mart, 1996.

rev küfürle mücadeledir. Şirk'i ve inkarı yok teme, tevhide davet mücadelesidir.

Bu mücadele bir anlamda Muhammedî olmayanlara karşı değildir. İseviler, Museviler ve diğerleri de Hak'ın elçisi olan uyarıcılar (peygamberler) idiler. Onlarda İncil'e, Tevrat'a ve diğerlerine göre halkı hakka davet etmişlerdi. Hz. Muhammed'in tebligatı başladıktan sonra kendisinden evvelki semavi dinlerin geçerliliklerini yitirmiş olmalarına inanmalarına rağmen, aynı halk, dinde zorlamanın da olmayacağına inanıyordu.

Bu izahı yapan halk Horasa Eri'nin fütuhatını nasıl açıklıyordu? Halk tasavvufuna göre, cihat açılan kesim Hıristiyanlık veya Hıristiyan halk değildi. Ortadan kaldırılması için cihat edilen hedef, Hz.İsa'nın tebligatını yaptığı ilahi buyruğu, çarpıta ve onu siyasi ve şahsi entrikalarına alet eden dönemin bu dine mensup görevlileri idi. Bunlar Allah'ın ilahî adını kullanarak, O'nun kullarına zulmediyorlardı. Allah'a ait olmayan beyanlarla Allah'ı istismar ediyor halkı kandırıyorlardı.

Halka bunların uyarılmaları gerekiyordu. İçlerinde Allah'ın (c.c) hile ve desiselerine alet etmeğe yeltenmeyen aziz kişilerde vardı. Dinlerince dinlensinler. Bunlara uzun süre Müslüman halkta saygılı davranmıştı. Kendilerine hak yolu tekrar gösterilen Keşisan sınıfından kalp gözü açılanlar da oldu. Direnenlerin kaleleri yıkılıp kendileri tahta kılıçlarla yok edildiler. İşte bu muzaffer ordunun komutanları Horasan Erleri ve Başkumandanı da Hazreti

Türkistan Hoca Ahmet Yesevi idi. Anadolu'da Allah'ın kullarına bu zulüm yapılırken, Allah'ın zalimleri uyarmada göreve sevk ettiği ordusu bir talimat yapılırken, Allah'ın zalimleri uyarmada göreve sevk ettiği ordusu bir talimat aldı. Bu ordu **Türk Ata**'dan beri Hakkın emrine idi. Tanrının kendisine verdiği "kut"u onun kullarına hizmet için kullandı ve Anadolu'da dirlik, düzenlik, sevgi, kardeşlik paylaşımcılık tekrar başladı. Mülkün sahipleri, Tanrı, insanlar ise O'nun sıralı yöneticilerine emanetleri idi. Kut'u veren de alanda O idi. Halka haksızlığın yapılması Kut'un geri alınması için yeterli sebepti ve Kut'u veren için O'nu almakla da sorun değildi. Bu zihniyete göre mülkün temeli adaletli ve imandan kaynaklanıyordu. Zira Kut'u veren "ol" demişti. Bütün kâinat oluvermişti.

Bu temel verilerden hareketle, Erzurum ve yöresinde 210 ziyaret yeri tespit ettik. Bunları kutsal sayılara göre yatırlar; "üçler olarak bilinen yatırlar", "yediler olarak bilinen yatırlar", "kırklar olarak bilinen yatırlar". Şifa yöntemlerine göre yatırlar; (özel translarla şifa veren yatırlar, suyundan yararlanılan yatırlar, toprağından yararlanılan yatırlar) Yapılan işlemlere / Kurban-Adak-Sacı / Göre Yatırlar; (Kurban kesilen yatırlar, bez bağlanılan yatırlar, helva dağıtılan yatırlar, mum yakılan yatırlar, Taş yapıştırılan yatırlar) Tabiat örtüsü ile ilgili yatırlar (ağaçlarla ilgili yatırlar, mağaralarla ilgili yatırlar, toponomi ile ilgili yatırlar) Mucizesi veya efsanesi bilinen yatırlar; (ışık saçan yatırlar, efsanesi olan yatırlar) Fonksiyonlarına göre yatırlar; (yağmur duası için yatırlar, çocukların götürüldüğü

yatırlar, çocuğu olmayanların gittiği yatırlar, Psikolojik rahatsızlık için gidilen yatırlar) Türlü dilekler için gidilen yatırlar; (Hayvanlar için gidilen yatırlar, Ana Maygil motifli yatırlar) dini Hiyerarşiye göre yatırlar, diğer yatırla; Sahabeden olarak bilinen yatırlar, şehit olarak bilinen yatırlar, seyit olarak bilinen yatırlar, (Horasan Eri olarak bilinen yatırlar, Müslümanlık evveli yatırlar) Bunları 8 ayrı şemada tasnif ettik. Bir şemada da Erzurum'un alevi ve sunni köy sayısı dağılımı, Halkın konuştuğu mahalli dile göre; Türkmen, Kırmanç, ve Zaza olarak belirttik. Böylece fonksiyonunu belirttiğimiz her yatırın bulunduğu çevre halkının Sunni ve Alevi olduğuna ilaveten Kırmanç, Zaza veya Türkmen olduklarını dökümünü elde ettik. Daha sonra; Erzurum merkez ilçe ile birlikte 14 ilçenin yatırlarını ayrı haritalar üzerinde gösterdik. İsmi geçen yatırlarda 15 tanesi resimleri ile tespit ettik.

Bu çalışma ile sonuç olarak görülmüş ki; Anadolu insanını halk inançlarında, Müslümanlığın getirdiklerinin yanı sıra, bugünkü dinlerin evveline varan inançlar itibariyle birçok ortaklıklar vardı. Bu müşterek noktaların kaynağı ister ise tek tanrılı dinler olsun veya inançlarına din dışı hurafeler girmiş olan dinler olsun, gerçek şudur ki, halk inançları itibariyle kesimler arasında ciddi ortaklıklar vardır. Biz bu ortaklığı Horasan Eri ile ilgili inançlarda gördüğümüz gibi diğerlerinde de görebiliyoruz. Erzurum'da tespitini yapabildiğimiz 12 Horasan Eri var iken iki yatırın adı da Horasan Baba'dır. Bunları ziyaret etmek veya bunları ziyaret ederken Allah'tan ihtiyaçları için di-

lekte bulunmak bakımından alevi ve Sünni, Kırmanç, Zaza veya Türkmen olmak gerekmemektedir. Horasan Erleri mekân tutmak için ile de Sünni veya Alevi, Kırmanç, Zaza veya Türkmen bölgesi seçmemişlerdir. Bu gönül erleri hayatta iken, çeşitli meslekten örnek insanlardı. Sabır, şükür, hamdı ve azmi temsil ediyorlardı. İnsanların her türlü hacetleri için çözüm ve ümit kapısı oluşları ölümlerinden sonra da devam etmiştir. Onlar; şunun veya bunun değil, inananların gönül erleri idi. Onların kalp gözünü Allah sadece bir zümre veya kesim için değil, inananlar için açmıştı. İnsanların ihtiyaçlarının karşılanmaması için adeta ihtisaslaşmış, her biri bir veya bir kaç alanda görev almıştı. Bir kısmı tamamen iz bırakmazken, bir kısmı, kısmen bilinme ile programlanmıştı. Onlar bizim bu topraklarda yaşamış olan ve yaşayacaklarımızın ortak mirasıdır. Hasan Dede bunlardan biridir.

SAFRANBOLU VE YÖRESİNDE TÜRBELER*

GİRİŞ

Safranbolu türbelerinden biz ilkin Hacı Emin Efendi Türbesi, Hasan Paşa Türbesi, Hasan Dede Türbesi, Şeyh Mustafa Paşa Türbesi, Yıldız Baba Türbesi, Kırkılli Ergüllü Türbesi, Göveren Türbesi (Geyikli Baba Türbesi) üzerine bir bildiri hazırlamayı düşünmüştük. Sonra Eflani'den; Çalışlar Mahallesi Türbesi, Acıağaç Türbesi, Küşre Türbesi, Çaycuma'dan Veli Baba Türbesi, Kastamonu merkezinden İsmailbey Türbesi, Hatun Sultan Türbesi, Adilbey Türbesi, Benli Sultan Türbesi, Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi, Atabeygazi Türbesi, Müfessir Alaeddin Efendi Türbesi, Karanlık Evliya Türbesi, Asıklı Sultan Türbesi, Deveci Sultan Türbesi, Taşköprüden Nevruz Sultan Türbesi, Bozkurt'tan Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi, Çatalzeytin'den Akçakoca – Alagöz Türbesi, Kızlar Türbesi, Daday'dan Hasan Şeyh Türbesi, Çayırlı Türbesi, Devrekani'den Kurtşeyh Tekke Türbesi, İhsangazi'den Haraçoğlu Türbesi, Fakir Dede Türbesi, Hamza Dede Türbesi, Küre'den Baki Sultan Türbesi, Seydimer'den Seyit Zülfigar Türbesi, Taşköp-

---

* Yaşar Kalafat " Safranbolu ve Yöresinde Türbeler" **I. Ulusal Tarih içinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)** Ankara 2003, s. 31-41.

rü'den Şeyh Hüsamettin Türbesi, Abdal Hasan Türbesi'ni ekledik.

Türbelerin ayrıntılı adresini verdikten sonra türbede yatan zatın kimliği, türbeyi yaptıran ve bakımını sürdürenlerin kimler olduğu, mimarî özellikleri, müştemilatı, türbenin ziyaret amacı, yılda kaç kişi tarafından ziyaret edildiğine dair bilgi verdiğimiz bildirimizden amaçladığımız hedef; halk inançlarımızı bir kültür vasatı olarak irdeleyip geçmişten günümüze taşınabilecek kültür değerlerimizi tespit etmektir. Günümüzde geçmişe yönelirken milli mitolojinin inşası için tespitler yapmaktır. Bu arada Safranbolu ve yöresinde yapılacak tespitlerin Anadolu'nun diğer kesimleri ve Türk dünyasının diğer yöreleri ile karşılaştırmak, halk inançlarımızı kodlayıp kategorileştirmekte, malzeme üretmektir.

METİN

Haci Emin Efendi Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesi Zulmiye Camii yanındadır. Türbede ayrıca Hacı Mehmet Efendi, Hacı Emin Efendi, Ahmet Efendi ve Muharrem Efendi'nin mezarları vardır. Türbenin iki penceresi arasındaki kitabesine göre, 1866-67 yılında ölen Halveti Tarikatı şeyhlerinden Şeyh Emin Efendi'ye yapılmıştır.

Hasan Paşa Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesi Hıdırlık mevkiindedir. Türbede I. Abdulhamit tarafından 1845 yılında Koca Ragıp Paşa'nın oğlu eski Köstendil Kaymakamı sürgün Hasan Paşa yatmaktadır. Türbeyi I. Abdulhamit yaptırmış olup, sekizgen gövdeli üstü kubbeli kesme taştan yapılmış bir türbedir. Türbenin ortasında bezemeli sanduka vardır. Türbe, istek ve arzuların yerine gelmesini isteyen kişilerce ziyaret edilir. Bu arada evlenmek isteyen genç kızlar, imtihana girecek öğrencilerce de ziyaret edilir. Türbeye penceresinden para ve benzeri şeyler de atılır. Türbenin bakımını Safranbolu Belediyesi ve halk yapmaktadır. Yılda 10-15.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Hasan Dede Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesinde Çavuş mahallesindedir. H.1319 yılına tarihlendirilmiş olup türbede Dede'den başka bir de paşa yatmaktadır. 1985 yılında belediyece tamir edilmiştir. Mezarlar beton taşları yontma taştandır. Maddi ve manevi rahatsızlıklar için ruhlarına Fatiha verdikten sonra yardım istendiğinde, anında yerine geldiğine inanılır. "Bizler Yedi Tepe[119] Yatarız Yedimiz Birbirimizi Görürüz" dedikleri ifade edilmek-

[119] **Yeditepe**: Tepe, Türk halk inançlarında ululuk sembolüdür. Yüksek dağların tepeleri, Allah'a yakın kabul edilmiş ulu kişilerin definleri buralara yapılmıştır. Yedi sayısı muhtemelen tasavvuftaki "Yedi"lerden geliyor olmalıdır.

tedir. Bakımını ziyaretçiler yapmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 500-750 civarındadır.

Şeyh Mustafa Paşa Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesi mezarlık yanındadır. Burada Halveti Şeyhlerinden Şeyh Mustafa yatmaktadır. 1871-72 yılında yapılan türbe kara gövde üzerine ahşap çatıyla örtülüdür. Türbede iki sıra halinde yerleştirilmiş 5 sanduka vardır. Buraya, nasibinin açılmasını isteyen genç kızlar ve arzu istekleri olan dilek sahibi halk gelmektedir. Türbelerin pencerelerine bez parçaları bağlanılmakta[120], para atılmakta ve mum yakılmaktadır. Bakımı halk tarafından yapılan türbeyi yılda 5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Yıldız Baba Türbesi: Karabük ili, Safranbolu ilçesindedir. Burada Yıldız Baba ve arkadaşlarının yattığı ifade edilmektedir. Türbe kagir-kerpiç olup mimarî özelliği yoktur. Müştemilatında dinlenme ve okuma odası vardır. Halk burayı çeşitli dilek ve temenniler için ziyaret eder. Mahalle sakinlerinin temizliğini yaptığı türbeyi yılda 1.500-2.000 kişi ziyaret etmektedir.

---

[120] **Bez bağlamak: "Çaput bağlamak" "Adak bezi"** halk inançlarında adak nevidir. İlk tezahürü Gök Tanrı inançlarına kadar uzanmakta ve Türk dünyasının her kesiminde görülmektedir.

Kirkilli Ergülle Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesi Kirkilli mahallesi Karaman çukurundadır. Babanın Horasan Eri[121] olduğu ifade edilir. 1988 yılında tamir ettirilmiştir. Mermer bir mezardır.

Evliya olarak bilinen Ergüllü Baba'yı halk maddi ve manevi temennileri ile dilekleri için ziyaret eder, dualar yaparak adaklarda bulunur. Tamiratını ve mescidini İhsan Yenigün, Mehmet Çavuş ve Mustafa Aksoy'un yaptırdığı türbeyi yılda 1.000-1.500 civarında insan ziyaret etmektedir.

Göveren (Geyikli Baba) Türbesi: Karabük ili Safranbolu ilçesi Kırıklar köyü Göveren mahallesindedir. Mahalleye adını vermiştir. Türbedeki iki şahıstan birisi Abdullah Şeyh Efendi'dir. Türbe İ. Yenigün, M. Çavuş ve M. Aksoy tarafından tamirat ettirilmiştir. Betonarme ve taş duvarlıdır. Cami, lojman, yemek evi, abdesthane ve tuvaleti var-

---

[121] **Horasan Eri:** Horasan'dan gelmiş Veli manasındadır. Hepsi silahlı savaş vermemişlerdir. Horasan-Türkistan Evliya lokaline mensup veli olup, hayatta olan bu tür veli de vardır. Muhakkak göçmüşler arasında ve tarihte anılması gerekmez. Er, Evliya, ermiş, eren aynı anlamda olup, eren daha geniş anlamdadır. Erenler daha ziyade dede seviyesine gelmiş, 4. dereceden mürşid adayı şeyhlerdir. (Bu konuda bkz. Yaşar Kalafat, "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dinî Pratikler", Yeni Form, Aralık, 1994, s.307, s.43-48).

dır. Geyikli Baba büyük bir veli[122] ve Allah'ın sevgili kulu olarak bilinir, manevi yardım istenir. Burada adak adanır, kurban kesilir. Ziyaretçilerin dileklerinin kabul olduğuna inanılır. Her yıl 3.500-5.000 kişi tarafından ziyaret edilir.

Çalışlar Mahallesi Türbesi: Karabük ili Eflanî ilçesi Çalışlar mahallesindedir. İsmi bilinmeyen zatın Horasan'dan (Horasan Eri) geldiği ifade edilmektedir. 1995 yılında tamirat görmüş betonarme kubbeli bir türbedir. Dua etmek ve şifa bulmak maksadıyla ziyaret edilir. 300-400 yıl evvel Eflani'ye Horasan'dan gelen iki zat burada vefat edince definleri de burada yapılmıştır. Temizliğini köy halkının yaptığı türbeyi yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Acıağaç[123] Türbesi: Karabük ili Eflanî ilçesi Acıağaç köyündedir. Köye ismini vermiştir. Zatın Şeyhoğlu Müslihiddin Efendi olduğu biliniyor. Ahşap dört direk üzerine inşa edilmiş üzeri saçla kaplı bir türbedir. Türbe genellikle Hıdrellez günü dua amacıyla ziyaret edilir ve adak kurbanı kesilir. Bakımını köylülerin yaptığı türbeyi yılda 150 kadar kişi ziyaret etmektedir.

---

[122] **Veli: Dost**, "Veli olan Allah" veliden halkın anladığı varis velidir. Genelde Allah'ın yakını demektir.

[123] **Ağaç:** Ağaç, kutsal ağaç, Türk mitolojisinden kaynaklanan ve Türk halk kültüründe kült oluşturan bir kültür kotudur. Kutsal ağaçların çok kere yaprakları, dalları, kuru gövdeleri de kutsaldır.

Küre Türbesi: Karabük'ün Eflanî ilçesi Demirli köyü Kürre mahallesindedir. Mahalleye ismini vermiştir. Türbede Şeyh Mahmut ve hanımı yatmaktadır. Taş duvarlarla örtülü ahşap çatılı türbe Jandarma Oğulları İsmail Bey tarafından yapılmıştır. Kastamonu Valisi Abdurrahman Paşa tarafından tamir edilmiştir. Burada Hıdrellez günü adaklar kesilir, yemekler pişirilir, halka ikram edilir. Bakımını köy halkının yaptığı türbeyi, yılda 500 kişi ziyaret etmektedir.

Veli[124] Baba Türbesi: Zonguldak ili Çaycuma ilçesi Tarlaklar köyündedir. Hasan Karahatlı isimli şahıs burada türbedarlık yapmış ölünce buraya defnedilmiştir. Türbe köylüler tarafından tamir edilmiştir. Kabri üzerinde uzunca bir taş etrafında demir parmaklık ve bir mescit vardır. Türbeye ruhsal hastalığı olanlar, çocuğu olmayanlar, çocuğu yaşamayanlar ziyarete gelir, kurban keser çaput bağlarlar. Halk ermiş bir kimse olduğuna inanılan Veli Ba-

---

[124] **Veli**: Geniş anlamda Allah'a yakın olan anlamındadır. Üç kişilik bir ailede de fertlerden birisi Allah'a daha yakın olduğu için o evin velisidir veya kötü huylardan uzaklaşmış kişi Allah2ın nimetlerinden nasip aldığı için velidir. Ancak bütün velilerde seviyeleri itibariyle farklıdırlar. Varis veliler talepleri havale ederek de verdirirler. Her veli muhakkak yatır değildir. Yatır manevi statü itibariyle daha alttadır. Bir anlamda yatır rahatsız edilmemesi gereken kimsedir. Her yatır seyittir. Her seyit yatır değildir.
Baba: Bazı tarikatlarda Baba, Dede, Dede Baba ve bazı tarikatlarda Dede, Dede Baba ve Baba sıralamasına göre hiyerarşik bir mevkiidir.

ba'nın buraya uçarak[125] geldiğine, iki kardeşinin Ali Baba ile Satı'nın türbelerinin yerinin bilinmediğine ifade etmektedir. Köylüler tarafından bakılan babanın yılda 1.000 civarında ziyaretçisi vardır.

İsmail Bey Türbesi: Kastamonu ili merkezinde İsmailbey mahallesindedir. Mahalleye ismini vermiştir. Bu türbede Candaroğlu İsmailbey'in ailesinden ve ulemadan toplam 10 kişi metfundur. Candaroğlu İsmailbey'in türbesi kesme taştan kubbeli olarak yapılmış olup ön cephesi süslüdür. Mimarî ve tarihî değeri vardır. Fatiha okumak için yılda 5.000 kişi tarafından ziyaret edilir.

Hanım Sultan Türbesi: Kastamonu ili Cebrail Selçuk sokaktadır. Türbede Candaroğlu İbrahimbey ile Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet'in kızı Selçuk Hatun'un çocuklarına ait toplam 8 lahit bulunmaktadır. Türbe Moloz taştan yapılmış olup üzeri tonozla örtülü olup üç dilimli kemer içerisindedir. Tarihî bilgi edinmek için yılda 300 kişi tarafından ziyaret edilir.

---

[125] **Uçmak**: Evliyanın uçması, vücudun enerjiye dönüşmesinden sonra kanat-kol çarpmadan istenilen yere gitmesidir. Tayyi mekân olayıdır. Özel atlarla yapılması halinde miraç olur. Bu atlar kanatlıdır. Ayrıca at Gök ehli de vardır. Masallardaki "Gak desem et, gak desem süt" katı ve sıvı yakıttır (S. Güngör, **a.g.e.**).

Adilbey Türbesi: Kastamonu ilçesi Terzi köyündedir. Türbede Candaroğlu hükümdarı Adilbey ve 5 kişi yatmaktadır. Kesme taştan çadır biçiminde iki katlı bir türbe olup, harap haldeki caminin bitişiğindedir. Burası evliyaya hürmetten ve tarihi bilgi edinmek için ziyaret edilir. Yılda 150 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Benli Sultan Türbesi: Kastamonu ili Ahlat köyünde Benli Sultan mahallesindedir. Mahalleye ismini vermiştir. Nakşibendî-Bayrami Şeyhi Muhiddin. Mehmet Efendi ve Postnişinlerine[126]ait toplam 10 adet sanduka vardır. Türbe Yavuz Sultan Selim Han tarafından yaptırılmıştır. Türbe harçla moloz taştan yapılmış olup üzeri kubbelidir. Türbe buradaki evliyanın himmetinden istifade için ziyaret edilir. Benli Sultan'ın vahşi hayvanlar ile ünsiyet[127] içinde olduğu ve bazı hastalıkları tedavi ettiğine inanılır. Yılda 3.000 kişi kadar ziyaretçisi vardır.

Hz. Pir Şeyh Şaban: Kastamonu ili Musafakih mahallesi Gümüşlüce caddesindedir. Türbede; Halveti tarikatının Şabaniye kolunun kurucusu Şeyh Şaban-ı Veli ve kendisinden sonra aynı dergâhta şeyhlik yapmış olan onüç

---

[126] **Postnişin:** Tarikat yetkilisi.

[127] **Vahşi Hayvanlarla Ünsiyet:** Hayvanlarla konuşabilmek, onları uzlaştırabilmek gücü.

zevata, şeyhin peşgirdar ve ibrikdarına[128] ait toplam 16 sanduka vardır. Türbe 1611 tarihinde Sultan I. Ahmet döneminde Şehzade Osman (Genç Osman)'ın emri ile Ömer Kethüda tarafından yapılmaya başlanmış daha sonra hayırseverlerin yardımı ile tamamlanmıştır. Türbe kesme taştan tek kubbeli ve üzeri kurşun örtülüdür.

Türbenin müştemilatındaki, Kütüphane, Asa Suyu[129] Dergâh Evleri, Şadırvan, Cami ile birlikte ihata duvarları ile çevrilidir.

Burası Şeyh Şaban-ı Veli ve postnişinlerinin ruhaniyetinden istifade ve asa suyundan şifa bulmak amacıyla para atılmaktadır. Şeyh Şaban-ı Veli'nin çok sayıda kerameti anlatılmaktadır. Türbeye koruma derneği tarafından bakılmaktadır. Yıllık ziyaretçi sayısı 25.000 civarındadır.

---

[129] **Asa Suyu:** Veli menkıbelerinde çok geçer. Bazı veliler yürüdükleri yerlerin altında onlarla kendileriyle birlikte suyu da yürütürler. Bu su, velinin asasını bizzat kendisi yere vurunca çıakr. Yüklenmiş asalarda durum farklıdır. Velinin türbe veya tekkedeki asası veli göçtükten sonra da şifa dağıtırlar, dağıtabilirler. Zülfikar, Hz. Ali'nin elinde iken savaş halinde uzayabilirdi. (S. Güngör, a.g.e.)

[129] **Asa Suyu:** Veli menkıbelerinde çok geçer. Bazı veliler yürüdükleri yerlerin altında onlarla kendileriyle birlikte suyu da yürütürler. Bu su, velinin asasını bizzat kendisi yere vurunca çıakr. Yüklenmiş asalarda durum farklıdır. Velinin türbe veya tekkedeki asası veli göçtükten sonra da şifa dağıtırlar, dağıtabilirler. Zülfikar, Hz. Ali'nin elinde iken savaş halinde uzayabilirdi. (S. Güngör, a.g.e.)

Atabeygazi Türbesi: Kastamonu'nun Atabeygazi mahallesindedir. Türbede sekiz adet sanduka bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kastamonu Fatihi Hüsamettin Çobanbey'e aittir. Türbe tuğladan yığma tekniği ile yapılmıştır. Dışardan silindirik, içeriden sekizgen köşeli olup ahşap tonozla örtülüdür. Müştemilatındaki cami ve mezarlar duvarla çevrilidir. Burası, metfun olanların himmetinden istifade tarihî ve mimari bilgi edinmek için ziyaret edilir. Atabey Gazi'nin[130] fetihten sonra keramet gösterecek, daha önce kilise olan binayı camiye çevirdiği rivayet edilir. Türbenin bakımını cami görevlileri yapmakta olup yıllık ziyaretçi sayısı 150 kişi civarındadır.

Müfessir Alaeddin Efendi Türbesi: Kastamonu ili Topçuoğlu mahallesi Tevser Tepesi'ndedir. Türbede Müfessir Alâeddin Efendi, Ali Senai Efendi, İzbelizade Mehmet Efendi ve sahibi bilinmeyen 3 mezar vardır. Türbeyi Candaroğulaları Beyliği'nin kurucusu Şemseddin Yaman Candar M. 1289 yılında yaptırmıştır. Burası evliyanın himmetinden[131] istifade için ziyaret edilip Fatiha okunur. Bakımını hayırseverlerin yaptığı türbeyi yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir. Öğrencilerine ders verirken vefat etmiştir. Rüya vasıtasıyla öğrencilerini cezbedip mezarı başında hatim indirtmiştir.

---

[130] **Gazi**: Nefsi ile savaşıp kazanan kimse, cihada gidip gaza etmiş kimse, zahiren veya batinen gaza sahibi.

[131] **Evliya himmeti**: Evliyanın sağladığı manevi destek.

Karanlık[132] **Evliya Türbesi:** Kastamonu Yavuz Selim mahallesi Karanlık Evliya sokaktadır. Adını sokağa vermiştir. Türbede kimliği bilinmeyen bir tek sanduka vardır. Bu zatın Candaroğulları veya Çobanoğullarından olduğu sanılmaktadır. Türbe taştan 8 köşeli ve iki katlı olarak yapılmıştır. Koni biçiminde top çatısı vardır. Bitişiğinde aynı isimle bir mescit vardır. Burası Fatiha okumak, sanat ve tarihî bilgi edinmek için her yıl 1.000 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Aşıklı Sultan Türbesi: Kastamonu ili Topçuoğlu mahallesinde Kalekapısı caddesi kümbet sokaktadır. Burası Aşıklı Sultan isimli Türk hükümdarı Magripli Mehmet efendi ve üç şehitle birlikte 5 sanduka vardır. Türbenin gövdesi moloz taş ön cephesi kesme taştan kemerli iki katlı ve üzeri kubbe ile örtülüdür. Müştemilatındaki mescit ve bahçe ihata duvarı ile çevrilidir. Burası evliyanın himmetinden istifade ve tarihi bilgi edinmek için ziyaret edilir. Âşıklı Sultan Kastamonu'nun Bizanslılardan alınması döneminde şehit olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında şehrin valisi türbede çıkan bir yangın sonucu ayaklarının yandığını rüyasında görür, halen ayaklarının yandığı gö-

---

[132] **Kara**: Siyah nura boyanmış olmak; bu nura boyanmış 1.400 ulu kişi vardır. Kut-ul Akbar gibi. Bütün Karaların hepsi 7. Mertebeye gelmiş karalar değildir. Siyah giyinmek hükmetmek, tasarruf etmek anlamındadır. (S. Güngör, a.g.e.; Kara konusunda bkz. Yaşar Kalafat, **"Türk Halk İnançlarında (Kara)", 4. Uluslar arası Türk Kültürü Kongresi**, Ankara, 4-8 Kasım 1997).

rülmektedir. Türbeye hayırsever vatandaşlar bakmaktadır. Yılda 10.000 ziyaretçisi vardır.

Deveci Sultan Türbesi: Kastamonu ili Deveciler mahallesindedir. Burada Yusuf Horasanî (Deveci Sultan) Elyakut Hoca, Hacı Kadem Efendi, Miralay Mehmet Alibat ve kimlikleri bilinmeyen 8 kişi yatmaktadır. Aynı isimli caminin haremi dâhilinde olup üzeri ahşaptır. Burası Fatiha okumak ve tarihî bilgi edinmek için ziyaret edilir. Yusuf Horasani bölgenin fethinden önce, deve çobanı görünümüyle arkadaşları ile birlikte Kastamonu'ya gelerek bölge halkını İslam'a ısındırmak amacıyla çalışmalar yapmış ve fethinden önce, deve çobanı görünümüyle arkadaşları ile birlikte Kastamonu'ya gelerek bölge halkını İslam'a ısındırmak amacıyla çalışmalar yapmış ve fetih sonrasında da büyük yararlılıklar görülmüştür. Türk-İslam misyoneridir. Yılda 1.000 kişi ziyaretçisi olan türbenin bakımını cami görevlileri yapmaktadır.

Nevruz Sultan Türbesi: Kastamonu ili Taşköprü ilçesi Obrucak köyündedir. Türbede 4 adet tahta sanduka bulunmaktadır. Banisi belli olmayan türbe 1869 yılında yaptırılmıştır. Üzeri kiremitli betonarme bir türbedir. Medfun olanların himmetinden istifade için ziyaret edilerek Fatihalar okunmaktadır. Yılda 1.000 civarında ziyaret-

çisi olan türbenin bakımını Obrucak köylüleri yapmaktadır.

Akcakoca – Alacagöz Türbesi: Kastamonu ili Çatalzeytin ilçesi Pirî köyü Soydaş mahallesindedir. Mimarî özelliği olmayan türbe, köy mezarlığındadır. Buraya çocuğu olmayanlar, sakat olanlar duaya gelirler. İstiklal Savaşı sırasında burada yatan şahsın savaşa gidip askerlere komuta ettiği, cami imamının zaman zaman bu şahsa ait olduğu inanılan ayak sesleri duyduğu ifade edilmektedir[133]. Yılda 60 kadar ziyaretçisi vardır.

Kızlar Türbesi[134]: Kastamonu Çatalzeytin ilçesi Samancı köyündedir. Moloz taştan yapılmıştır. Burasını daha ziyade çocuğu olmayan kadınlar ziyaret eder, Kelam-ı Kadim okur, dua eder, horoz kesip fakirlere ikram ederler. Türbenin aşağısında bulunan kuyunun başında iki gelin kızın ellerinde su kapları olduğu halde türbenin bulunduğu yere gelip kayboldukları, zaman zaman türbenin yerinde bir ışığın parladığının görüldüğü, türbenin adını bu-

---

[133] **Anamaykıl**: Eski Türk inançlarında da, ülke düşmana karşı savaşırken, bazı ruhlar da insanlara yardımcı oluyordu. Muhammediyatta aynı inanç, yeşil sarıklılar olarak geçmektedir.

[134] **Kırklar**: Bakınız, Yaşar Kalafat, "Türk Halk İnançları İtibariyle Doğu Anadolu ve Toroslarda Kırk Motifi", **Milli Folklor**, Yaz, 1994, s.22, s.15-22.

radan aldığı ifade edilmektedir. Fazla bakımı yoktur. Yılda 150-200 kişi civarında ziyaretçisi vardır.

Hasan şeyh Türbesi: Kastamonu ili Daday ilçesi Hasan Şeyh köyündedir. Köye adını vermiştir. Şeyhe hürmeten türbe ziyaret edilir. Yağmur duası buradan yapılır. Yılda 50 civarında ziyaretçisi vardır.

Çayırlı Türbesi: Kastamonu ili Daday ilçesi Çuyuk köyündedir. Bakımı köylü tarafından yapılır, mimarî özelliği yoktur.

Kurtşeyh[135] Tekke Türbesi: Kastamonu ili Devrekani Tekke mahallesindedir. Türbede Hüseyin Dede, veli Dede, Kurt Dede namıyla anılan zatlar yatmaktadır. Türbe taştan ve tuğladan örülmüştür. Türbe sadece dua niyetiyle ziyaret edilmektedir. Bakımı cami görevlilerince yapılan türbenin 500-1.000 civarında ziyaretçisi vardır.

[135] **Kurt Şeyh**: Kurt, Türk mitolojisinde önemli bir yer tutarken, kurt muhtemelen damına giren bir hayvandı.

Haracoğlu Türbesi: Kastamonu ili İhsangazi ilçesi İsalar mahallesi Haracoğlu sokaktadır. Bu türbede Sadettin Veli Hazretleri ve yanında da 20'den fazla yatır bulunmaktadır. Kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir. Tekke ve türbelerin kapatıldığı dönemde tüm belge ve dokümanlar ilgililerce alınmıştır. Türbe sekiz köşeli olup iç duvarlar tuğla, çatısı ahşap kiremittir. Türbenin camii, şadırvanı ve dışında mezarlığı vardır. Türbenin dışında bulunan Asa Suyu'nun Kaya'dan çıktığı yerde şifa niyetine hasta çocuklar yıkanmaktadır. Burası sünnet[136] merasimi ve düğünlerde ziyaret edilmektedir. Havaların kurak gittiği bir dönemde Sadettin Veli Hazretlerinin abdest almak için kayaya asasını vurarak çıkardığı sudur[137]. Türbenin önünde taş dibeğin ise Ilgaz ilçesinden keramet yoluyla getirildiği rivayet edilmektedir. Türbenin bakımı mahalle sakinlerince yapılmakta ve yılda 1.500 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Fakir Dede Türbesi: Kastamonu ili İhsangazi ilçesi Çiçek pınar köyündedir. Türbede Fakir Dede ve Kezban Ana yatmaktadır. Eski türbe çürüyüp çökünce yerine 5x6m^2 ebadındaki betonarme türbeyi köylüler yapmıştır.

---

[136] **Sünnet Ziyaret:** Sünnet yaptırılacak çocuğa eğlenceli bir şekilde özel kıyafetleri ile ulu mezarları ve aile büyüklerinin kabirleri ziyaret ettirilir. Kelam-ı Kadim okutup hayır işletilir. Düğün Ziyareti: Düğün merasimlerinden evvel çiftler ulu mezarları ve göçmüş aile büyüklerini ziyaret eder, Fatiha okur, hayır sadakası verilir.

[137] **Şifalı Su:** Kutsal olduğu kabul edilen sulardan şifa umulması.

Köy halkı tarafından bakımı yapılan türbeyi yılda 60 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Hamza Dede Türbesi: Kastamonu ili İhsangazi ilçesi Hocahacip köyündedir. Türbede 3 erkek, 2 kadın, 5 kişi metfundur. Yatırlardan birinin Hamza Dede adında bir zat olduğu söylenilmektedir. Bir başka rivayete göre de Haracoğlu Türbesi'nde yatan Sadettin Veli Hazretlerinin kardeşidir. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Türbeler yığma taş duvar, tavanı ahşap ve çatısı kiremitle örtülüdür. Türbenin bakımını Akdelioğulları yapmaktadır.

Baki Sultan Türbesi: Kastamonu ili Küre ilçesindedir. Halkın taştan yaptığı bu türbe mimarî özelliği olmayan ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen bir yapıdır. Burası Kur'an okunup, dua edilip, namaz kılınan bir yapıdır. Burada okunan duaların kabul edileceği düşüncesinden hareketle burası teberrüken ziyaret edilmektedir. Baki Sultan'ın bir kardeşi vardır. Bu iki kardeş buraya Emeviler zamanında gelmiştir. Diğer kardeşler Köstekciler köyünde şehit olmuştur. Muhammet Bakir Hazretlerinin burada kabri değil makamı bulunmaktadır. Ziyaretçiler daha ziyade bayram ve Cuma günleri yılda 150 kişi olmaktadır.

Seyit[138] **Zülfikar Türbesi:** Kastamonu ili Seydiler ilçesindedir. Burada, Seyit Zülfikar, Müftüzade Salih Ağa ve kimliği bilinmeyen iki mezar vardır. Türbe, Müftüzade Esseyyid Salih Ağa tarafından H.1232 tarihinde yaptırılmıştır. Türbe taş duvarlı ahşap örtülüdür. Seyit Zülfikar Hazretleri I. Abdulhamid döneminde yaşadığı, Kurukavak ağacına binme[139] gibi bir özelliği olduğu için düğünlerde çiftler, askere gidecek delikanlılar[140], Hacı adayları[141] ve sair zamanlarda halk alaylar halinde ziyarete gider dua eder. Cami yaptırırken 5-6 kişi tarafından getirebilecek taşları tek başına getirdiği, caminin önünde su çıkardığı, kardeşi ile iddiaya girmesi üzerine kurukavak ağacına binip seyahat ettiği söylenilmektedir. Seyit Zülfikar Hazretleri 3 kardeştir. Bunlardan birisinin Konya Seydişehir, diğer kardeşinin Afyon dolaylarında Seydiler isimli bir yerde olduğu, sülalelerinin Peygamber Efendimize (S.A.V.) dayandığı ifade edilmektedir. 1985 yılında halk bakımını üstlenmiş, 1994 yılında bu amaçla bir dernek kurulmuş olup yıllık ziyaretçisi 1.000 civarındadır.

---

[138] **Seyit**: Hz. Muhammed'in soyundan gelen onun ahlakından dolayı seçkin olmuş kimse, erkek olan seyit, aynı evsaftaki bayan ise seyidedir.

[139] **Kuru Kavak'a binmek**: Duvara binmek, kayaya binmek, kuru ağaca binmek onlarla uçmak evliya kerametlerindendir.

[140] **Asker Ziyareti:** Askere gidecek gençler, ulu mezarları ve ahirette göçmüş büyükleri ziyaret eder, dua ederler.

[141] **Hac Ziyareti**: Hacca gidecek adaylar, ulu mezarları ve ahirete göçmüş büyükleri ziyaret, dua ederler.

Şeyh Hüsamettin Türbesi: Kastamonu ili Taşköprü ilçesi Tabakhane mahallesindedir. Türbede İlyasbey İbni Kurd (vefat 1417), Emir sülalesinden ismi okunamayan bir zat (vefat 1421) Ali (vefat 1301) ve kimi ait olduğu bilinmeyen iki mezar daha vardır. Banisi belli olmamakla beraber 1461 yılında Candaroğulları Beyliği zamanında yapılmıştır. Bitişiğinde aynı isimle bir cami vardır.

Burası metfun bulunanların ruhaniyetinden istifade ve tarihî bilgi edinmek amacıyla ziyaret edilip burada Fatiha okunur. Şeyh Hüsamettin'in Çobanoğulları Beyliği'nin üçüncü beyi ve Taşköprü Fatihi Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın Şeyh'ül İslam'ı olduğu söylenilmektedir. Bakımı cami ve dernek mensuplarınca yapılmakta olup, yılda 10.000 civarında ziyaretçisi olmaktadır.

SONUÇ

Biz bu 35 türbe münasebeti ile, halk kültürünün ve onu destekleyen diğer disiplinler münasebetiyle bilgi verirken evvelce yer verdiğimiz kültür kodlarını mükerrer olmasınlar diye tekrar zikretmedik. Bununla birlikte; Halveti, Yedi Tepe, Bez Bağlamak, Horasan Eri, Veli, Aüaç, Baba, Uçmak, Postnişin, Nakşi-Bayramî, Vahşi Hayvanlarla Ünsiyet, Sabaniye, Peşgirdar, Ibrıktar, Asa Suyu, Keramet, Sanduka, Atabey Gazi, Tepe, Evliya Himmet, Candaroğulları, Çobanoğulları, Kara-Karanlık, Türk İslam Misyoneri, Nevruz, Işık, Kız-Kızlar, Kurt-Kurt Şeyh, Şifalı

Su, Sünnet Ziyareti, Düğün Ziyareti, Seyid, Kuru Kavak'a Binmek, Asker Ziyareti, Hacı Ziyareti gibi tanım ve tabirlere halk inançları itibariyle açıklık getirmeye çalıştık.

Yararlandığımız malzeme, Diyanet İşleri Başkanlığı personeli tarafından İslami perspektiften din görevlisi yöntemi ile derlenmişti. Mistik folkloru arama diye bir gayret ve kuşkusu olmayan bir alan çalışması idi. Anket formları da bu zihniyette hazırlanmıştı. Yani ayet ve hadiste yeri olmayan bid'adlara doğal olarak itibar edilmemişti. Bu itibarla belirli bir karakteristiği, belirli bir kimliği vardı. Malzemenin bu kimliği derleyenlerce şükran duymamıza mani değildir. Bize göre önemli ve yararlı bir malzemedir.

BOLU'DA İSLAM ULULARI*

Bolu yöresinde 21 yatıra dair bilgi veren bu yazı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arşiv kayıtlarını esas alarak hazırlanmıştır.

Ümmü Kemal Hazretleri Türbesi: Türbe, Bolu ili merkez ilçe, Tekke Işıklar köyündedir. Taştan yapılı ve kubbeli türbede sadece Ümmü Kemal Hazretleri'nin kabri vardır. Türbenin müştemilatında, cami ve tuvalet vardır. Ümmü Kemal Hazretleri evliya olduğu için halk tarafından yılda 2.000 kadar insan tarafından ziyaret edilir. Ziyaret edenler Kur'an-ı Kerim okur, dua ederler. Burada yaz aylarının belirlenmiş günlerinde mevlit okutulur, yemek verilir. Türbenin bakımını köy halkı yapmaktadır.

Rivayete göre, II. Mehmet Şehzade iken, hazretin ününü duyar ve onu denemek ister. Tekke'ye yaklaşırken, bir askere tabuda koydurur. Hazrete cenaze namazını kıldırması için rica edilir. Ümmü Kemal Şehzadeye namazı ölü niyetine mi diri niyetine mi kıldırayım der. Şehzade

---

* www.yasarkalaft.info

ölü niyetine der. Hazret cenaze namazı kıldırır. Tabut açıldığında tabuttaki askerin ölmüş olduğu görülür.

Şeyh Aliyyül Müslihiddin Hazretleri Türbesi: Türbe, Bolu ili, Çilimli ilçesi, Yukarı Karaköy'dedir. Türbede, Şeyh Aliyyül Müslihiddin Hazretleri, Şeyhioğlu Şeyh Hasan Efendi Hazretleri, Şeyhin diğer oğlu Şeyh Ali Efendi, O'nun oğlu Şeyh Abdüşşüzür ve diğer oğlu Şeyh Ali yatmaktadırlar. Türbeyi köy halkı 1967 yılında yaptırmıştır. İki katlı ahşap bir yapı olan türbenin 2. katında geniş bir oda içerisinde kabirler vardır. Türbeye çeşitli hastalıklar ve bu arada ruhsal rahatsızlıkların şifası için gelinir. Gelenler, Kur'an-ı Kerim okur, dua eder ve namaz kılarlar.

Rivayete göre, Türbenin bulunduğu köyde, zamanında haksızlık, yalancılık ve ahlaka uygun olmayan "kara ve kötü davranışlar", çok yoğunmuş. Şeyh Aliyyül Müslihiddin Hazretleri, bu kötülü halleri ıslah etmeleri için buraya yerleşmiş veya yerleştirilmiştir. Yılda 500.000 kadar kimsenin ziyaret ettiği türbenin bakımını, şeyhin soyundan gelen akrabaları yapmaktadır.

Halk sufizminde, ulu kişiler görevlendirildikleri veya görev aldıkları yerlerde, o yerin sorunlarına çözüm getirirler veya sorunlarla ilgili çözümler üretirler. Bunların arasında şifa bulmak, bereket getirmek, kuraklığı gidermek ve ahlaksızlığı ıslah etmek devadır.

Tokadi Hayrettin Hazretleri Türbesi: Türbe, Bolu ili merkez ilçesi, Elmalık köyündedir. Türbede Hazret Sürmeli Hoca yatmaktadır. Başka mezar yoktur. Türbe açık hava olup taştan ihale duvarı ve duvarın üzerinde demir parmaklık vardır. Türbenin müştemilatında cami, tuvalet ve misafirhane vardır. Evliya olduğu için ziyaret edilen hazreti ziyarete gelenler burada Kalem-ı Kadim okur, dua eder. Temmuz ayının 2. veya 3. haftasında, mevlidi şerif tertip edilir, yemek verilir. Temizliğini derneğin yaptığı türbeyi yılda 2.000'den fazla insan ziyaret etmektedir.

Semerkant-ül Buhar Türbesi: Türbe, Bolu merkezde Semerkant mahallesi, Semerkant Camiinin yanındadır. Türbe olarak bilinen bir bina yoktur. Açık alanda ihata duvarı ile çevrilmiş bir mezardır. Cami cemaati tarafından bakımı yapılan türbenin yılda 1.000 kadar ziyaretçisi olmaktadır.

Diyarbakırlı Hacı Mustafaoğlu Safiyyüddin Hazretleri: Türbe, Bolu ili merkezinde, Aktaş mahallesi, Aktaş camiinin yanındadır. Türbede; Diyarbakırlı Hacı Mustafaoğlu Safiyyüddin Hazretleri, Hacı Nasrullah Efendi, Şeyh İbidullah Efendi, Şeyh Fayık Efendi, Kalaycı Ahmet Efendi yatmaktadır. Türbe 1994 yılında mahalle halkı ve cami cemaati tarafından yeniden yaptırılmıştır. Türbe, betonarme ve kubbelidir. Türbede yatanlar evliya oldukla-

rı için halk tarafından ziyaret edilmelidir. Burada Kur'an-ı Kerim okunur. Sandukanın üzerine seccade, havlu gibi şeyler konulur. Şeyh Mustafaoğlu Safiyyüddin Hazretlerinin Hızır Aleyhisselam ile görüştükleri rivayet edilir. Bakımını cami görevlilerinin yaptığı türbeyi yılda 600 den fazla insan ziyaret etmektedir.

Şeyh Aslahaddin Hazretleri Türbesi: Türbe, Bolu merkezinde, Gerede caddesi, Aslahaddin camiindedir. Türbede; Şeyh Aslahaddin Hazretleri, Şeyh Melek namı ile bilinen Şeyh Mustafa Efendi yatmaktadırlar. Türbe 1970 yılında cami yeniden inşa edilirken caminin içinde kalmıştır. Türbe cami içinde betonarme bir binadır. Türbedekiler evliya oldukları için halk tarafından burası ziyaret edilmektedir. Burada ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim okur. Sandukanın üzerine havlu, seccade gibi şeyler koyarlar. Bakımını Hayır İşleri Vakfı yapmaktadır. Yıllık 1.200 civarında ziyaretçisi vardır.

Şeyh Hamdi Baba Türbesi: Türbe, Bolu ili merkezinde Gölyüzü Mahallesi Şehitkani Caddesi, Gölyüzü Camii'ndedir. Türbede Şeyh Hamdi Baba, Şeyh Tahir Efendi, Şeyh Hüseyin Efendi, Şeyh Ahmet Efendi, Şeyh Kamil Efendi, Şeyh Mehmet Efendi, Şeyh Hamdi baba'nın kerimesi vardır. Türbe H. 1300 lü yıllarda yapılmış olup camiye bitişik taştan yapılmış kubbeli bir binadır. Türbede ya-

tan zatlar veli oldukları için, burada Fatiha, Yasin, Kur'an-ı Kerim okunur.

Rivayete göre, şeyh gece, gündüz zikredermiş, komşuları şeyhi mutasarrıfa şikâyet etmişler. Mutasarrıf, Şeyh Hamdi Baba'yı huzuruna çağırmış ve şeyhle "geceleri biraz gizli zikrediver hakkınızda şikâyet var" demiş. Şeyh Hamdi Baba bunun üzerine şu şiiri okumuştur.

Gurrap gibi ötmek ile
Kul hakkını yutmak ile
Gece gündüz yatmak ile
Huri dizar bulunur mu

Ehli tevhidin cengine
Haktan ömrün su ine
Emri fetva verilirse
Soru Hesap Sorulur mu

Bülbül gibi ötmeyince
Derdine dert katmayınca
Gece gündüz gitmeyince
Dost eline erilir mi

Sonra "dön ya mübarek dön" deyince hemen saray, fırıl fırıl dönmeye başlamıştır. Mutasarrıf, aman şeyhim "ne yapar yap, serbestsin" demesiyle meğer sır ifşa edildiğinden Hamdi Baba orada ruhunu teslim etmiştir.

Bakımını cami cemaatinin yaptığı türbeyi yılda 500 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Yukarıda Tekke Türbesi: Türbe, Bolu ili, Gerede ilçesi, Kabiller mahallesi, Vezir sokak (Yukarı Tekke) Kabiller Camii avlusundadır. Türbede, Şeyh Abdullah Efendi ve oğlu Şeyh S. Ahmet Efendi yatmaktadır. İfade edildiğine göre türbeyi Şeyh Abdullah Efendinin talebesi Hilmi Efendi tarafından 1900 yılında yaptırılmıştır. Türbenin dört direk üstüne oturtulmuş kubbeli bir yapı biçimi vardır. Türbenin müştemilatında Kabiller (Yukarı Tekke) camii, 8 adet arsa, 11 adet sarık başlığı, bir adet zincirli duvar saati vardır. Halveti tarikatı şeyhi olan Abdullah Efendinin ziyareti daha ziyade cuma günleri yapılmakta, türbedekilerin ruhuna Fatiha okunmaktadır.

Daha önce Gerede de meftun Şeyh Hacı Halil Efendinin talebesi iken hocasının vefatıyla Bolu'ya gidip Hacı Mustafa Safi Efendinin talebesi olmuş, Safi Efendi tarafından tasavvufta yetiştirilip kemale ermiş ve kendisine hilafet verilmiştir. Medrese tahsili almadığı halde, tasavvufta kazandığı Kemal derecesiyle, hangi ilimden bahis açılsa, o hususta bilgi verirmiş. Halini o kadar gizlediğinden görenler tasavvuftan hiç yol kat etmediğini zannedermiş. Bakım ve onarımını Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yaptırdığı türbeyi yılda 2.500-3.000 arasında insan ziyaret etmektedir.

Vahapzade Türbesi: Türbe Bolu ili, Gölyaka ilçesi, Muhapdede köyündedir. Ahşap bir yapı olan Türbeyi 1950 yılında köy halkı inşa etmiştir. Müştemilatında: Mescit, şadırvan ve tuvaletin bulunduğu türbeyi sua etmek ve yağmur duasında bulunmak için ziyaret etmektedirler.

Rivayete göre, Kıbrıs Savaşı sırasında Türbede top sesleri duyulmuştur. Kendisini kesik başı ile gören, çamaşır yıkamakta olan Ermeni kadınlar "kim bu kesikbaşlı" deyince ortadan kaybolmuştur. Türbesi etrafında kazı yapanlar çeşitli hastalıklara yakalanmışlardır. Bakımını köylülerin yaptırdığı türbeyi yılda 200-300 kadar kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kabirlerin mevtalarının, savaş zamanında hayattaki milletlerine mensup insanlarla düşmana karşı savaştıkları, Türk Halk İnançlarına eski Anamaykıl inancı-yer-su kültüre kadar uzanmaktadır. İstiklal Savaşının "yeşil sarıklıları"nı da bu cümleden kabul etmek gerekir. Türbelerden "top sesi" gelmesi inancı da halk inançları önemli bir yer tutar. Ulu canların arasındaki türbeden türbeye konuşma şekli olarak da kabul edilir. Halk inançlarında bir başka inanç kotu da "kesik baş"dır. Anadolu'muzda biz 50 civarında Kesik Baş tespiti yapabildik. Ayrıca bazı türbelerle ilgili olarak yapılan "Karbon 24" metodu ile dönem tespiti şaşkınlık yaratmış ve bazı türbelerin su ve toprağında radyo aktivite tespit edildiği ifade edilmiştir.

Akşemseddin Hazretleri Türbesi: Türbe, Bolu ili, Göynük ilçesi, Gazi Süleyman Paşa Camii yanındadır. Türbede; Akşemseddin Hazretleri (1389-1459) ve oğulları Emrullah Çelebi ile Sadullah Çelebi, iki kızı ve eşi yatmaktadır. Yontma taştan altıgen biçiminde üzeri kubbeli kurşun kaplama türbe 1464 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Burası, Akşemseddin Hazretlerinin manevi şahsiyeti itibariyle Fatihalar okuyup, dua etmek için ziyaret edilir.

Akşemseddin Hazretleri Hacıbayram Veli'nin müritlerindendir ve Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası, İstanbul'un manevi Fatihi Eyüp Sultan Hazretlerinin kabrini keşfeden şahıstır. Mikrobu Pasör'den bir asır önce teşhis etmiş, kanser, sarılık gibi hastalıklara bitkilerle tedavi şekli geliştirilmiştir. Türbeyi Anıtlar Yüksek Kurulu bakım altına aldırmıştır. Yılda 40.000 civarında ziyaretçisi vardır.

Debbağ Dede (Tabak Dede Türbesi: Türbe, Bolu ili Göynük ilçesi, Hacıabdi mahallesi, Deveyolu sokaktadır. Türbede, Bebbağ Dede yatmaktadır. Keramet ehli ermiş bir kimse olan ve deri tabakçılığı ile meşgul olan Dede'nin yaşadığı dönem bilinmemektedir. Bakımını mahalle halkının yaptığı ve yıllık ziyaretçisi 15.000 kadar olan Dede'nin türbesini Osman işçileri yaptırmıştır. Betonarme ve kubbeli bir bina olan türbeyi Kur'an-ı Kerim, Fatiha okuyarak ziyaret eder burada dua ederler.

Rivayete göre, Göynük'den bir hacı adayı Mekke'de birlikte geldiği hacıları kayıp eder. Arkadaşları memlekete dönerler. O çaresizlik içinde dolaşırken, Mekke'den bir zat merak etmesini memleketinden bir zat her sabah namazı için Mekke'ye geldiğini onunla dönebileceğini söyler. Kayıp Göynük'lü Debbağ Dede'ye yapışır, kurtuluşun olmadığını gören Dede "Gözlerini yum ben aç demeden açma ve bu olayı da kimseye anlatma" der. Birlikte Göynük yakınlarına uçarlar. Adam oradan köyüne gider ve tesadüfen Debbağ Dede'yi görür ve tanır. Bunun üzerine Debbağ Dede "vademiz dolmuştur. Suyumuz ısıtılsın" der ve orada vefat eder.

Halk sufizminde zamandan ve zeminden münezzeh olmanın örnekleri çoktur. Ayrıca sırrın ayan olması ulu kişinin âlem değiştirmesi ile noktalanır.

Ayrıca Debbağ'lar arasında ulu kişi kerameti oldukça yoğundur. Debbağhaneler tekin olmayan yerlerdir. Buralarda insanların çarpıldıkları ve buralarda şifa bulunduğu anlatılır.

Ömer Sikkin (Bıcakcı Ömer) Dede Türbesi: Türbe, Bolu Göynük'de, Çeşme mahallesi, Değirmen sokaktadır. Türbede Ömer Sikin Hazretleri ve oğlu yatmaktadır. İpek yolu üzerindeki türbeyi yoldan geçen bir kervancının yaptırdığı ifade edilmektedir. Müştemilatında bir şeyin bulunmadığı türbe; kesme taştan altıgen biçiminde, kub-

beli ve kubbesi kurşun kaplamalıdır. Usulüne uygun olarak ziyaret edilen türbenin ziyaret edilme sebebi zatın, Allah'ın veli kulu olmasıdır. Ziyaretçiler Kur'an-ı Kerim ve Fatihalar okurlar.

Ömer Sikkin Hazretleri Hacı Bayram Veli'nin müritlerindendir. Tarikat ehli olan bu zat, bıçakçılık yapmış, Akşemseddin Hazretleri ile aynı dönemde yaşamış keramet sahibi bir kimsedir. Akşemseddin Hz. ders verirken Ömer Sikin Hz. deıste oturmaz ayakta dururmuş. Bir gün Akşemseddin Hz. "Ömer oturmayacak mısın belki Hacı Bayram Veli'nin sarığı ile cübbesi sana nasip olur" der. Bunun üzerine Ömer Sikkin Hz. "Bir ateş yakalım, cübbe ile sarığı ateşe atalım keramet cübbe ile sarıkta ise yanmazlar" der. Ömer Sikkin Hz. nin kerametinin açığa çıkacağı Akşemseddin Hazretlerince malumdur. Ateş yanar, cübbe ile sarığın ikisi de ateşe atılır ve onlar ateşte yanarlar. Ardından Ömer Sikkin Hazretleri ateşe girer ve bir müddet sonra bir tüyü dahi yanmadan ateşten çıkar. Böylece keramet sahibi olduğu anlaşılır.

Yılda 15.000 kadar ziyaretçisi olan türbenin bakımını mahalle halkı yapmaktadır.

Halk sufizminde keramet sahibi, bazı ulu kişilerin asa gibi eşyalarının da pozitif elektrik yüklü oldukları, sahibinin elinde iken gösterdikleri hikmetleri anlar göçtükten sonra da gösterdikleri inancı vardır. Mesela bazı asaların, romatizma gibi bir kısım hastalıkları tedavinde şifa oldukları gibi. Ancak bazı kerametler sadece o ulu kişiye

vergidir. Asayı vurduğu yerden su çıkarmak gibi ayrıca, ateşe girerek yanmadan çıkmak motifi de keza sık görünür ve bunun çeşitli uygulama biçimleri olabilmektedir.

Karaca Ahmet Türbesi: Türbe, Bolu ili, Göynük ilçesi, Dedeler köyündedir. Türbede Karaca Ahmet yalnız yatmaktadır. Başka kabir ve türbenin müştemilatı yoktur. İlk yapılış tarihi bilinmeyen türbe 1985 yılında Ali Çiçek tarafından yeniden yaptırılmıştır. Etrafı çevrili taş bir yapı olan türbeyi genellikle çocuğu olmayanlar ve dilek tutanlar ziyaret ederler" Ayrıca "Hacet Bayramı" ve "Yağmur dua"larında topluca ziyaret edilir. Hayırseverlerin bakımını yaptıkları türbeyi yılda 2-3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Rivayete göre, Karaca Ahmet'in tekbir öküzü varmış. Çift (tarla) süreceği zaman her gün dağdan bir geyik gelirmiş. Karaca Ahmet, geyiği öküzün yanına eşler çifte koşarmış. Akşam olup işi bitince o geyiği tekrar yola salarmış, ertesi günü sabah geyik tekrar gelir ve çifte koşulurmuş. Bu nedenle de kendi akrabalarına geyik etini ve avını yasaklamıştır.

Geyik motifi Türk halk inançlarında çok geniş yer tutar. Geyik, karaca, moral ile ilgili mistik muhtevalı anlatılar vardır. Türk mitolojisinde de geyiği hatırlıyoruz.

"Hacet Bayramı" tanımı, hacetlerin yerine gelmeleri halinde adağın yapılmasından sonra kutlanan bayram olmalı, "Hacet Kapısı" "Hacet İçin Dilekte Bulunmak" "Hacet Adağı" ifadeleri bize hacet bayramı için bunu düşündürüyor.

Çiftlik Türbesi: Türbe, Bolu ili, Göynük ilçesi, İrahimözü Köyü, safranlar mahallesindedir. Ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmeyen türbede Şeyh Hüsnü Efendi ve ailesi fertleri ile Şeyh Ali Efendi ve ailesi fertleri yatmaktadır. Türbe 1968 yılında Hacı Mustafa Lafcı tarafından büyütülerek tamir ettirilmiştir. Ahşap, üzeri çatılı ve kiremit örtülü türbeyi yılda 20.000 civarında insan ziyaret etmektedir. Türbenin bakımını torun Mehmet ve Ahmet Dilmek ile halk yapmaktadır. Türbe, içerisinde yatanların Allah'ın veli kulu olduklarına inanıldığından ziyaret edilip Fatiha okunmaktadır. Yol kıyısında oluşu ziyaretçi sayısını artırmaktadır.

Şeyh Hüsnü Efendi, zamanının Mürşit-i Kamilidir diye bilinir. Aslen Göynük'ün Kilciler köyünden olup, çeşitli sebeplerle şimdi bulunduğu yöreye yerleşip, halkı irşat etmiştir. Vefatıyla, şeyhliği müridi Ali Efendiye bırakmıştır. O da aynı minval üzere devam etmiştir. Bilindiği gibi Mürşit-i Kamil ve müritlik tarikatlarda ve tasavvufta statüdürler.

Şıhlar Türbesi: Türbe, Bolu ili, Göynük ilçesi, Kaşıkçı Şeyhler köyü, Şıhlar mahallesindedir. Türbede kimlikleri bilinmeyen bir erkek ve bir bayanın yattıkları ifade edilmektedir. İlk yapılış tarihi bilinmeyen türbeyi 1993 yılında köy halkı yaptırmıştır. Evvelce ahşapmış. Önceleri sıtmalılar, çocuğu olmayan kadınlar ve diğer çeşitli rahatsızlıkları olanlar, burada yatıp uyurlar ve gördükleri rüyada önerilenleri yapınca iyileştikleri söylenilmektedir. Yapılan ziyaretlerde adak kurbanları kesilir. "Hacet Bayramı" ve "Yağmur Duaları" bu türbede yapılır.

Rivayete göre, su ile çalışan ağaç biçme atölyesi olan bazı insanlar atölyelerinden yatsı namazından sonra gelirlerken türbenin bulunduğu yerde bir ateşin yandığını gördükleri daha sonra buranın türbe şeklinde yapıldığı ifade edilmektedir. Bakımını köy halkının yaptığı türbeyi yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Ulu kişilerin rüyalara girerek yardım talep eden kimselere yapmaları gerekenler konusunda yardımcı oldukları halk sufizminde rastlanılan bir husustur. Ulu kabirlerden ışık çıktığı bilinmektedir. Bu tespiti yapan sayın müftümüz "ateş" ile "ışık" mı kastettiğini bilemiyoruz. Tek tespiti yapanların meleklerin de "ağaç" ile "su" yun önem arz etmesi ağaç ve su kültü ile ilgili midir, onu da bilemiyoruz.

Sarı Kızlar Türbesi: Türbe, Bolu ili, Mengen ilçesi, Ağaçlar kötü, Sarıkızlar mahallesindedir. Türbede "Sarıkız" isimli bakire iken ölen bir kız yatmaktadır. Türbe, önceleri taş duvar üzerine ağaçtan yapılmış kiremitli oda şeklinde bir bina iken, 1993 yılında muhtar Metin Gökmen köyün imamları ile tekrar yaptırmıştır. Şimdiki hali betonarme çatısı beşik örtü ve içerisi kalebodur döşelidir. Türbede bir tek şahıs yatmaktadır. Türbeye gelenler namaz kılıp, dua eder giderler.

Rivayete göre, türbede yatan zat, Küçükkız köyündendir. Türkmen Türklerinden olan bu kız köyden sabaha karşı çıkıp türbesinin bulunduğu yere gelir, burada geyikleri sağar ve sütünü fakirlere verirmiş. Bu durumu duyan babası kızını takip etmiş ve kızının geyik sağdığını görmüştür. Daha sonra kız fazla yaşamayıp ölmüştür. Türbenin bir hayli ziyaretçisi vardır.

Kızlarla ilgili rivayetler halk mistisizminde önemli yer tutarlar, 3 Kızlar, 7 Kızlar, 10 Kızlar, Kızlar Türbesi, Kızlar Çeşmesi, Kızkulesi, Kızlar Ziyareti, Kız Kalesi, Taş Kesilen Kızlar, Anadolu'da çok rastlanan yerlerdir. Sarıkız ise, Kaz Dağı Efsanesinden bilinen bir inançtır. Geyik ise halk inançlarında donuna en çok girilen hayvandır. Geyik sağmak suretiyle hikmet gösteren ve sırrı açıklandıktan sonra sır olup kayıp olan kız (kadın) efsanesi biz Azerbaycan ve Borcalı Türklerinden biliyorduk.

Bahar Hızır Türbesi: Türbe, Bolu ili, Mengen ilçesi, Baharhızır köyündedir. İlk yapılış tarihi beli olmayan türbeyi köylü yaptırmıştır. Türbede sadece Baharhızır yatmaktadır. Türbe, taş, kerpiç ve ahşaptan yapılmıştır. Türbenin müştemilatında bir kılıç, iki adet zikir tespiti, tarihi mumluk ve fenerler vardır. Buraya çeşitli hastalıklar için gelinir, ziyaret edilip dua edilir. Bakımını Baharhızır köyü cami yaptırma derneği yaptırmış olup, yıllık ziyaretçi sayısı 350 civarındadır.

Rivayete göre, Baharhızır önderliğinde cami yapılırken ustanın her "oğlum malzeme bitti" deyişinde Baharhızır "baba malzeme hazır" deyip hikmeti ile eksilmeyen malzemenin caminin bitişini sağlamıştır.

Halk sufizminde Bahar ile Hızır özdeşleştirilmiştir. Türbelerde Kılıç'ın bulunuşu, türbedeki gönül erinin aynı zamanda Alperen olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca Selâtin camilerinde hutbe okunurken hocanın minberde elinde kılıç ile konuştuğu da bilinmektedir. Zikir tespitleri ise 99 taneli özel tespihlerdir. Tekke, zaviye ve bazı türbelerde sık sık rastlanırlar.

Cihangir Baba Türbesi (Doruk Türbe): Türbe, Bolu ili, Mudurlu ilçesi, Büyük Camii mahallesi, Doruk sokaktadır. Türbede "Dorukların Ali Efendilerden Şah Dede, aynı Efendiler ailesinden ismi bilinmeyen bir zat türbede yatmaktadırlar. Mahalle halkının bakımını yaptığı türbeyi

yılda 500 kişi ziyaret etmekte olup, türbe taş duvar üzerine ahşap bir binadır. Türbe, orada bulunan zatların yüzsuyu hürmetine hacetlerini Allah'tan (c.c.) dilemek maksadı ile ziyaret edilmektedir.

Şeyh Fahrettin Rumi Türbesi: Türbe, Bolu ili, Mudurlu ilçesi, Kanuni Sultan Süleyman Camiinin avlusundadır. Türbede Şeyh Fahreddini Rumi ve Halveti tarikatına mensup Şeyhler ve müritleri yatmaktadır. Bu kadirler evvelce Yıldırım Beyazıt Camii avlusunda idiler. Özel bir ziyaret maksadı olmayan türbeyi daha ziyade dışardan gelenler ziyaret etmektedirler. Bakımını köy halkının yaptığı türbeyi yılda 15-20 bin kişi ziyaret etmektedir.

Tekkeliler Türbesi: Türbe, Bolu ili, Mudurnu ilçesi, Musalla mahallesi, Çaykenarı sokak, no: 6'dadır. Türbede; Şeyh Mehmet, Osmanoğlu İbrahim, Şeyh Mehmetoğlu Osman, Osmanoğlu Mehmet yatmaktadırlar. Kimin ne zaman yaptırdığı bilinmeyen ahşap türbenin bakımını ev sahibi yapmakta olup yılda 50 civarında ziyaretçisi vardır. Ziyaretçiler burada yatanların ruhuna Fatiha okumaktadırlar.

Hıdırlık Türbesi: Türbe, Bolu ili, Mudurnu ilçesi, Musalla mahallesi, Hıdırlık sokaktadır. Türbede Hacı Tahir Efendi yatmaktadır. Hacı Mehmet Karaaslan tarafından 1972'de yapılan türbe kubbeli, köşeli ve betonarmedir. Yılda 50 kadar kimsenin ziyaret ettiği türbenin bakımını yakınındaki komşuları yaparlar. Ziyaretçiler Fatiha okumakla yatışırlar.

BALIKESİR VE ÇANAKKALE YÖRESİNDE NURLU KABİRLER*

GİRİŞ

Bu çalışma kapsamına Balıkesir'den (11) ve Çanakkale'den (11) olmak üzere toplam (22) yatırı aldık. Anılan bölgeden çalışmamıza alınan bu miktar bilinen yatır miktarının belki 5-6'da birisi ve belki de daha azıdır. Bu gerçeğin farkındayız. Biz bu incelememizde Diyanet işleri Başkanlığı Arşivini esas aldık. Böyle olunca da miktarı da bu arşivin kayıtları tayin etmiş oldu. Anılan kaynak çalışmamız Nurlu kabirlere dair verilen bilginin mahiyeti itibariyle de tayin edici oldu. Standart form bilgisi şeklinde derlenilmiş olan bu bilgileri biz halk bilimi açısından düzenlemeye çalıştık. Yer yer atıflar ve açıklamalar yapmış olmamıza rağmen büyük ölçüde bu bilgilerin kaynağı olan müftülük personelinin açıklamalarına sadık kaldık. Müftülük personeli, bilgileri derlerken tespitlerini haliyle bir din görevlisi ilgi sahası itibariyle yansıtmıştır. Yine de, bize göre Diyanet İşleri Başkanlık karargahı ve onun taşra teşkilatı büyük hizmet görmüştür. Bizim bu çalışmamızın sahada yapılmış ve yapılacak olan çalışmalara katkı sağla-

---

* Yaşar Kalafat "Balıkesir ve Çanakkale Yöresinde Nurlu Kabirler" **II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu** (3 Mayıs 02 Haziran 2000), Balıkesir.

yacağı muhakkaktır. Türkiye'mizin 80 şehri için, küçük ve büyük gruplamalar halinde yapmaya çalıştığımız bu çalışma tamamen bitirilince, alanındaki bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Nurlu Kabirler tanımı ile Ulucanlar, Yatırlar ve benzeri gibi halkın Allah Adamı, Gönül Adamı, Hak Adamı ifadeleri ile anlattığı mübarek zatları kastettik.

METİN

Tekke Türbesi: Türbe, Çanakkale ilinin Ayvalık ilçesindedir. Türbenin içerisinde yatan şahıs **Hacı Fakı** türbenin dışında yatan ise Süleyman köyden **Hıdır** Dede'dir. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin çatısını 1955-60 yıllarında Ayvacık Belediye Başkanı Baki Eren onartmıştır. Yığma taş duvardan yapılı türbede sadece, tespih, rahle, ibrik, halı ve benzeri eşyalar arasında 1 adet **Türk Bayrağı** ve 1 adette yeşil sarıklı kırmızı fes vardır. Burası, "Dünyevî ve uhrevî isteklerin gerçekleşmesi amacıyla ziyaret edilir" Ziyaret esnasında, "münferit ve toplu halde hayırlar işlenir, mevlit-i şerif okunur, farz ve nafile namazlar kılınır". Bakım ve korumasını ziyaretçilerin yaptığı türbeyi yılda 1.000-1.500 kişi ziyaret eder.

Anadolu Türbelerinin bir kısmı bir tekke veya zaviye içerisinde ise çok kere, bu kurumlar türbeye isim olur-

lar. Türbe yapıldıktan sonra o tekkenin veya tarikatın yakın müdavimlerinden seçkin kimseler istemeleri halinde türbenin yakın çevresine defnedilirler. Hıdır Dede muhtemelen böyle bir kimse idi. Hıdır ismi Hızır (a.s.) isminden hareketle halkımıza ad olmuştur ve oldukça yaygındır. Türbede bayrak olması egemenlik alametidir. Bir dönem sancak da olabiliyordu. Nitekim Bursa yöresinde bunun örnekleri vardır. Alp, Eren ve Gazi Türbelerinde daha çok görünür. Biz Kuzey Irak'ta Erbil türbelerinde tarikat boylarını resimlemiştik.

Şeyh İbrahim Hazretleri Türbesi: Türbe, Çanakkale ili Ayvacık ilçesi Paşaköy'de Merkez Camii yanındadır. Türbede Şeyh Hazretleri hanımı ve iki çocuğu yatmaktadır. Yapımını köy halkının sağladığı türbenin bakımını da köylüler üstlenmişlerdir. Yapılma tarihine dair kesin bir bilgi bulunmayan türbe, kubbeli, kenarları sekizgen yığma taş duvarlı bir binadır. Türbede, **Kılıç**, Asa, şeyhin kendisine ait el yazması bir **Kur'an-ı Kerim** vardır. Burası "Adak adama ve zatın tarihi kişiliğine dair bilgi edinme amacıyla" ziyaret edilir. Ziyarete gidenler, "burada namaz kılar Kelam-ı Kadim okur, köyden birisi **askere** gidecek ise, bu zatın **kılıcına** yüzünü sürer, köy halkı toplu gidince birlikte dua ederler" **Horasan** yöresinden gelmiş bu er, Karasıoğulları döneminde Paşaköy'e 30 koyunu ile birlikte yerleşir. Köylüler ile arasında ihtilaf çıkar. Şikâyet padişaha akseder. Köye bir grup paşa ile birlikte 30-40 görevli

süvari gelir. Hazretin pişirdiği bir kap yemek görevlilerin bulunduğu sürece yeniyor, bereketli olduğu için yemek bitmiyor. Türbeyi yılda 100-150 civarında insan ziyaret etmektedir.

Türbelerde, ulu zatın yakın aile efradının da mezarlarının bulunması Anadolu defin geleneğinin bir tezahürüdür. Türbelerde kılıcın bulunması da, türbede yatan zatın Alp boyutu da olan bir eren olduğunun işaretidir. Kars Kalesinde yatmakta olan Celal Baba'nın türbesinde **yay** ve **ok** vardır. Bazen sadece **yay** ve bazen de sadece **3 ok** olabilmektedir. Ulu kişinin kılıcına yüz sürme, O'nun askeri gücünden manevi kuvvet alma inancından kaynaklanmaktadır. Asker anaları çocuklarına dua ederlerken bu tür ulu askerlerin isimlerini zikrederek Allah'a yalvarırlar. Sünnet, evlenme, askere gitme ve benzeri olaylarda bu tür kabirleri ziyaret ederek hayır işlemek, dua etmek ve bazen de faziletin nasip talep etmek Anadolu halk sufizminde oldukça sık görülür. Horasan Er'leri sadece Alp tipini değil aynı zamanda Eren kimliğini bir arada temsil ederken, bu kişiliğin bir parçası olarak zanaat veya ziraatla uğraşıp yaşamlarının bu yönü ile de çevreye örnek teşkil etmişlerdir. Türk-İslam misyonerliğinde, misyonu taşıyan zat önerdiği yaşam tarzını hayatına yansıtmıştır. Eli bereketli olduğu için; ikramın bitmemesi inanışı da oldukça yaygındır. Bazen çocuklara ikram edilen meyve, fakirlere dağıtılan un, askere verilen yemek, ayran ve bazen de onların atlarına verilen arpa hiç bitmemektedir.

Cahid-i Sultan Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Ecebat ilçesi, Kilitbahir köyü, Cahid-i Sultan Camii avlusundadır. Türbede yatan **Ahmet Cahidî Efendi** 17. yy.'ın başında Edirne'den gelerek Kilitbahir köyüne yerleşmiş **Halveti** tarikatı intisaplıdır. Kilitbahir'de **Cahid-î** Tarikatı'nı kurmuştur. Türbedeki diğer mezar **Kerime Hatun'a** ait olup, Cahidî Efendinin eşidir. Çanakkale Savaşı'ndan evvel de mevcut olan türbe savaş yıllarında bakımsız kalıp tahrip olmuş, daha sonra köylülerce tekrar yaptırılmıştır. Müştemilatında başka bir şey almayan türbe, dört duvardan ibaret ahşap bir binadır. Türbe; "yatıra hürmeten, çocuk istemi, hastalıkların iyileşmesi, askerlikten kazasız dönülmesi, aile içi geçimsizliğin giderilmesi, adakların terine getirilmesi" için ziyaret edilir. Ziyaret edenler **"Adak Kurban** bu arada **horoz** da keserler, türbeye **havlu** edilir, türbede Kur'an-ı Kerim ve Mevlidi Şerif okur dua ederler" Ahmet Cahid-i Sultan'ın, kendisine Kerime Hatun'un verdiği **seccadeyi** suyun üzerine sererek Çanakkale'yi geçmesi rivayeti vardır. Bakımını muhtarlığın yaptığı türbeyi, yılda 200 kişi ziyaret etmektedir.

Hakkında bilgi verdiğimiz Nurlu Kabirlerde yatan zatların mensupları oldukları tarikatların tespit edilmiş olmaları, Anadolu Tarikat tarihi itibariyle önemlidir. Bu vesile ile adı geçen tarikatları kısaca tanıtmayı da düşündük bu tasarımızı çalışmanın tamamlanması dönemine bıraktık. Adak olarak horoz kurban edilmesi Anadolu'da bilhassa güney, batı ve kuzeybatı Anadolu'da oldukça yaygındır. Türbelere havlu türünden adakta bulunmak

kansız kurban veya saçı kapsamına girmekte olup Türklerin eski inançlarında da vardır. Suyu batmadan yürüyerek ve ateşe girmesine rağmen yanmadan çıkmak, Hz. Musa ve Hz. İbrahim'in Allah'ın Halk sufizminde Ulucanların da Allah'ın izni ile su ve ateşe karşı korundukları inancı vardır.

Fazıl Ahmet Efendi Türbesi: Çanakkale ili Eceabat ilçesi, Yalova köyü tarihi Akbaş Kalesi içindedir. Fazıl Ahmet Efendi, Osmanlı Türk Padişahı Orhan Gazi'nin oğlu, Süleyman Paşanın Gelibolu yarımadasını fethi sırasında komutan yardımcısıdır. Türbenin ilk yaptıranı ve yapılma zamanı ve mimarisi bilinmemektedir. Çanakkale savaşından sonra köylülerce onarılmıştır. Müştemilatında başka bir şey olmayan türbenin etrafı açık ve türbe 4 duvardan ibarettir. Türbe "dua okunup ruhuna bağışlamak için" ziyaret edilir. Bakımını muhtarlığın yaptığı türbe orman içerisinde köyün uzağındadır. Yılda 20 kişi civarında ziyaretçisi olur.

Ahi Yunus Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Erine ilçesi, Şerefşah Camiinin karşısındadır. Türbedeki üç sandukadan biri Ahi Yunus'a diğer kişi ise, kardeşlerine ait oldukları söylenilmektedir. Türbe ahşap olup kiremit örtülü üç pencerelidir. Türbenin 20-25 m^2 bir bahçesi vardır. Türbeyi halk, "dilekte bulunmak" için ziyaret eder. Ziya-

ret esnasında mum yakılır, ziyaret sebebi "Ahi Yunus'a **Şehrin Sahibi** unvanının verilmiş oluşu, Fetih sahibi ermiş bir kimse oluşu" ile izah edilmektedir. Türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından korunmakta, temizliğini cami görevlileri yapmaktadır. Yılda 100 kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Ulucanlarla ilgili yaptığımız çalışmalar ilerledikçe, bu kapsamda tespitini yaptığımız Ahi miktarı da artmaktadır. **Ahi Türbelerinin** belirlenmelerinden hareketle, Ahiliğin yayıldığı coğrafya yüzyıllara tespit edilerek Ahilik çalışmalarına yeni bir malzeme kaynağı edilmiş olunur.

Emir Ali Baba Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesi, Hamzaköy mevkiinde İstanbul yolu üzerindedir. Emir Ali Baba aynı zamanda Alemdar Ali Baba veya Kaptanı Derya Ali Baba aynı şahıstırlar. Kitabesinde 11.758 tarihinde yaptırıldığı anlaşılan türbenin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Dört köşeli, tek katlı düz bir yapı olan türbeyi "daha ziyade toplu gezilerle ziyarete gelinir" Askeri Birlik ve Belediyece bakımı yapılan türbeyi yılda 1.000 civarında kimse ziyaret etmektedir.

Osmanlı döneminde gazi veya şehit olmasa da paşaların kabirleri ziyaret yeri olarak bilinmiştir.

Hallacı Mansur Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesi, İstanbul yolu üzeri Feneryolu kavşağındadır. Türbede biri büyük diğeri küçük kime ait olduğu bilinmeyen iki mezar vardır. Tapılış tarihi ve yaptıranı bilinmeyen türbenin Hallacı Mansur'un **makamı** olabileceğine ihtimal verenler vardır. Büyük bir avlu içerisindeki türbe sekiz köşeli kubbeli bir Osmanlı yapısıdır. "Türbe özellikle toplu gruplarca ziyaret edilir. Halk tarafından ziyaret edenler bu arada teberruken namaz kılanlar da olur." Bakımını belediyenin yaptığı türbeyi 100 metre ilerideki Bayraklı Baba'yı ziyaret edenler de ziyaret eder ki bu miktar yılda 3-4.000 kişiyi bulur.

Soruca Paşa Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesinde, İstanbul yolu üzerinde Fransız mezarlığı yanındadır. Sarıca Paşa Osmanlı Türk Hükümdarı II. Murat'ın Kaptanı Deryası olup 1445 yılında vefat etmiştir. Türbeyi aynı yıl II. Murat yaptırmıştır. Özel kiremitli türbe altıgen olup düz bir tavanı vardır. Bakımını belediyenin yaptığı türbeyi toplu ziyaretlerle ziyaret edilmektedir.

Şerbetçi Baba Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesi Yazıcızade Camii avlusundadır. Şerbetçi Baba Gazi Süleymanpaşa'nın askerlerindendir. Türbe muhtemelen 1370 yılında yapılmıştır. Yazıcızade Mehmet Bican Efendi'yi ziyarete gelenlere şerbet dağıttığı rivayet edilir. Ri-

vayete göre Şerbetçi Baba'nın bir küpü ve içerisinde şerbet vardır. Baba her gün şerbet dağıtmasına rağmen şerbeti hiç eksilmez. Bakımını belediyenin yaptığı türbeyi gruplar halinde gelen yılda 1.000 kişi ziyaret etmektedir.

Sinan Paşa Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesi, İstanbul yolu, Hamzaköy mevkiindedir. Büyük bir avlu içerisindeki türbe 10 m. yüksekliğinde kubbeli ve sekiz köşelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı türbenin bakımını belediye ve askeriye yapmaktadır. Toplu ziyaretlerle ziyaret edilebilir türbeyi yılda 700 kişi ziyaret etmektedir.

Gazi Süleymanpaşa Türbesi: Türbe, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesi, Bolayır kasabasındadır. Türbede Süleyman Paşa, **Paşanın** Lalası ve Paşanın **atı** yer almaktadır. Türbe **İkinci Abdülhamit** tarafından yapılmış olup 6 köşeli üzeri kiremit kaplıdır. Namık Kemal'in türbesine yakındır. Türbe özellikle, Türklerin Rumenliye geçiş tarihi olan 28 Mayıs'ta ve **Namık Kemal**'in ölüm yıldönümü olan 2 Aralık günlerinde ziyaret edilir. Ayrıca tarihi kişiliği itibariyle toplu ziyaret de edilir. Paşa, Orhan Gazi'nin oğludur. Belediye ve Askeri birliklerin bakımını yaptığı türbeyi yılda 3-4.000 kişi ziyaret etmektedir.

Türk mistik kültüründe **At türbeleri, Ulu Atlar,** mezarı yapılı atlar, muhtelif hacetler için ziyaret edilen atlar vardır.

Karesi Türbesi: Türbe, Balıkesir merkezi, Karesi mahallesi Alaca kuyu sokak no: 40'dadır. Taş yapı kubbeli binayı 1922 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce yapılmıştır. Türbede **Karusi Beyliğinin** kurucusu **Karasi Bey** yatmaktadır. Ziyaretçi sayısına dair bir tespit yapılamamıştır.[142]

Türbelerde yatan zatından hareketle, Anadolu Türk tarihine dair geniş monografi derlenilebilir.

Zağnospoşa Türbesi: Türbe, Balıkesir merkezi Zağnos Mehmet Paşa Camii'nin bahçesinde kıble yönündedir. Türbede Zağnospaşa yatmaktadır. Taş yapı kubbeli türbenin müştemilatı yoktur. Türbe İstanbul'un Fethinde Ordu Komutanlığı yapan bir devler büyüğüne ait olduğu

[142] **Karasi Oğulları:** Balıkesir ve Çanakkale tarafında kurulmuş bir Türk Beyliği (1310-1361) olup bu ailenin atası Melik Danişment Gazidir. Beyliğin Malatya ve Sivas kollarına kılıç Aslan Son vermiştir (1175-1178) Balıkesir ve Yöresinde XIII. yy.da Uç Beyliği olarak iskân edilmişlerken Kalem Bey (Şıh) ve oğlu karesi Bey Balıkesir'i merkez yapıp Karasi beyliği olarak 60 yıl hüküm sürmüşlerdir.

edilmektedir. Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 1986 yılında yaptırdığı türbeyi yılda 3.000 kişi ziyaret etmektedir.

Paşa Sultan Türbesi (Tömdede): Türbe Balıkesir merkez Emir sokak, Karaoğlan mahallesi no:5 dedir. Türbede Paşa Sultan eşi ve çocukları olmak üzere dört mezar vardır. Müştemilatı olmayan kubbeli taş bina olan türbeyi, 1948 yılında zahireci Mustafa Öztokat yaptırmıştır. Türbe "Baş ağrısından şikâyet edenler" tarafından Cuma günleri ziyaret edilir. Türbede kadınlar tarafından **hatim** ve **mevlit** okunur. Ziyaret edilme sebebi "Halkı irşat eden bir şeyh oluşu" ile izah edilmektedir. Türbenin bakımını 1985 yılından itibaren Karaoğlan Muhtarlığı yapmakta olup, yılda 1.500 ziyaretçisi olmaktadır.

Üçpınarluoğlu Hayrettin Efendi / Üçpınarlı Dede Türbesi: Türbe, Balıkesir ili Merkezi Paşalar mahallesi Türbe sokak Kayabey Eski camii avlusundadır. Müştemilatı olmayan kubbeli taş bir yapı olan türbede, Hayrettin Efendi eşi ve üç çocuğu kalmaktadır. Türbe "evliliğin hayırlı olması, bahtların açılması ve hasta çocukların şifa bulmaları" için ziyaret edilmektedir. Türbeye "evlenen genç kızlar gelinliklerini giyerek arkadaşları ile birlikte gelir, türbenin etrafında dışarıdan üç tur atarak ziyaret ederler". Rivayete göre Paşa Camiinin yapılışı esnasında kaldırılamayan büyük **taşı** tek başına kaldırmış ve kış orta-

sında misafirlerine taze üzüm ikram etmiştir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün ve mahalle halkının bakımını yaptığı türbeyi yılda 1.000 kadar kimse ziyaret etmektedir.

Halk inançlarımızda; üç, yedi, dokuz, kırk önemli bir yer tutmaktadır. Yer isimleri ve topluluk isimlerine de rakamlı isimler inançlardan hareketle verilmiştir. Halkımız ulu kişilerin çok kere Arapça ve Farsça olan terkipli isimleri kısaltıp bir iki heceli Türkçe bir isim bulup, o ismi, kişinin dinî statüsü ile dede, baba, abdal gibi unvanını da ekleyip adlandırmıştır. Bu uygulama adeta Arapça bilmeyen halka, İslam misyonerliği yapan Türk Gönül adamının ayet ve hadislerdeki mesajları şiirleştirerek anlatım öğretmesine benzemektedir.

Şeyh Lütfullah Ahmet Toprak Türbesi: Türbe, Balıkesir merkez, Ahmet Toprak caddesi, Şeyhlutfullah Camiinin avlusundadır. Ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmeyen, müştemilatında bir şey bulunmayan, etrafı çevrili mezarlıktaki türbede yatan zat **İsfendiyar Oğullarının** ileri gelenlerinden bir kimse iken, devlet işlerini bırakıp vefatına kadar **Bayramiye Tarikatı**'na hizmet ettiği belirtilmektedir. Türbenin ziyaret sebebi "Veli bir zat olduğu için" şeklinde izah edilmektedir. Halk şeyhin "Evliya ullahtan ve Bayramiyye tarikatı Halifelerinden" bir kimse olarak bilmektedir. Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve halkın bakımını yaptığı türbeyi yılda 500 kadar kimse ziyaret etmektedir.

Şeyh halk lügatinde kelime anlamı olarak zarardan, şeytandan koruyan anlamında bir kelimedir. Birçok Şeyhin ilave isminin İslamî olması bir nevi gelenek de oluşturmuştur. Veli, genelde Allah'ın yakını dost demektir. "Veli olan Allah"da olduğu gibi. Veli kelimesinden halkın anladığı "Varis Veli"dir. Balıkesir'de Karasi Beyliği varken tespitin İsfendiyaroğulları olarak yapılmış olması düşündürücüdür.[143]

Hasan Baba / Hasan Hoca Türbesi: Türbe Balıkesir'in içerisinden Hasan Baba çarşısındadır. Mermer bir mezar olan türbeyi 1985 yılında Balıkesir Belediyesi yaptırmıştır. İş hanı içerisindeki bu türbe "işlerin iyi gitmesi ve bereket dileği ile" ziyaret edilir. **Bayramiye Tarikatı**'nın[144] Halifelerinden Hasan Baba "Evliyaullah'dan Veli bir zat" olarak bilinir. Hasan Baba Çarşısı Derneği'nin yaptığı türbeyi, yılda 3.500 kişi ziyaret etmektedir.

---

[143] **İsfendiyar Bey** (1385-1440) Candaroğulları (1292-1461) beylerinden Kastamonu ve Sivas Yöresinde Kurulan Candaroğulları Beylinin bütün topraklarını Timur'un İskender beye vermesi ile Candaroğulları Beyliği içerisinde İsfendiyaroğulları dönemi beylik olarak var olmuştur.

[144] Bayramiye; Hacı Bayram Veli tarafından Ankara'da kurulan Anadolu'nun dinî ve millî kültürü üzerinde önemli izler bırakan, sessiz zikri esas alan Nakşîlik ile sesli zikri esas alan Halvetiliğin birleşmesinden oluşan bir tarikattır. Hacı bayram Veli'nin iki silsilesinden birisi Hz. Ali'ye diğeri Hz. Ebubekir'e ulaşmaktadır. Bu ikinci silsile de İshak Harzemî, Süleymen Buharî, Süleyman İsfihanî, Ahmet Hanisani gibi isimler vardır.

Keramet sıradan insanlarda olmayan Allah'ın verdiği şairlik gibi özel bir lütuftur.

Kız Dedesi Türbesi: Türbe Balıkesir'in merkezinde Ege mahallesi Tarlabaşı caddesi, Güven Karakolu bitişiğindedir. Müştemilatında bir şeyin bulunmadığı, Taş yapı kubbeli binayı Vakıflar Bölge müdürlüğü ve Belediye onartıp, bakımını yapmaktadır. Yılda 200 kişin,in ziyaret ettiği türbede yatan Kız Dedesi'nin İsma Sinan Dede'dir. Evliyaullah'dan olduğu kabul edilen Sinan Dede Hacda parasız ve çaresiz kalan talebelerine yardım etmiştir. Veli bir kul olarak bilinen Kızlar Dedesine" bekâr kızlar kısmetlerinin açılması ve hasta çocuklar iyileşmek için" getirilirler.

Halk sufizminde ulu kişilere isim verilirken onlara keramet olanlarından hareket ad bulunur. Öksürük Baba, öksürük giderici, Kız Dede, kızların kısmetini açan olarak bilinir. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür.

Barak Baba / Baraklar Türbesi: Türbe, Balıkesir ili, Bigadiç ilçesi, Igciler köyündedir. Babak Baba'nın türbesi Selçuklu dönemi mimarisinde geniş bir avlu içindeki tekke binasında sekizgen kubbeli bir binadır. Türbenin müştemilatında, iki adet orijinal siyah bazalt mezar taşı, üzerinde sekiz köşeli keçeden Keşkül taşı, ikisi bakırdan, ikisi

tunç iki adet **çerağ**, Osmanlı stilinde demirden zincirli **keşkül sapı**, bir **alem başı,** yarım ay şeklinde hayvan ağzı biçiminde **alem uçları** vardır. Bakımını köylülerin yaptığı ve yılda 250 kişinin ziyaret ettiği türbeye genellikle "çocuğu olmayanlar ile sıkıntı çekenler" gelirler.

Türbeler, tekke ve zaviyeler döneminden kalan, korunup kurtarılabilen mistik-etnografik malzemenin bulunduğu yerlerdir. Hacı Bektaş Veli, Mevlana Türbesi gibi bakıma alınan türbelerin maddi envanterine sahip çıkabilmiştir. Birçoğu köylerde olan türbelerimizdeki dinî folklorumuzu de yakından ilgilendiren bu hazineleri yağmalanıp yok olmaktan kurtarmak zorundayız.

Muhiddin-i Rumi Hazretleri Türbesi: Türbe, Balıkesir ili, Burhaniye ilçesi, Koca Camii mahallesi Fidanlık sokak no: 3 dedir. Türbedeki ikinci mezarın hazretin küçük oğluna ait olduğu söylenilmektedir. Hazretin ölümünden itibaren mevcut olan türbenin ilk tamiri 1962 yılında yapılmış, 1994 yılında restore edilerek bugünkü haline getirilmiştir. Eski yapı tarzında kare biçiminde kubbeli bir bina olan türbenin müştemilatı yoktur. Sürekli açık olan türbeye gelenler Kur'an-ı Kerim okur, namaz kılar, tespih çekerler. Hazret, İstanbul'dan saray mensubu birisi iken Burhaniye'ye gelip şehir merkezinin dışında bir cami yaptırıp "burası şehir merkezi olacak" demiş, öyle de olmuştur. Temizliğini halkın yaptığı türbeyi yılda 5-6.000 kişi ziyaret etmektedir.

Sinan Dede Türbesi: Türbe, Balıkesir ili, Burhaniye ilçesi, Kızıklı köyündedir. Kimin tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmeyen Türbe 1200 yılından itibaren mevcut olup, Sinan Dede'nin **Orhan Gazi** zamanında eğitimini Bursa'da yaptığı ifade edilmektedir. Taşduvar üzerine tek kubbeli iki pencere bir kapılı tğrbe betonarmedir. Türbenin içerisinde iki adet boyalı mezar taşı halı, seccade, rahle ve Kur'an-ı Kerimler dışında da yemek yapmak için bir ocak vardır. Sinan Dede Hazretleri halk arasında "Allah Dostu, Evliya" olarak bilinir. Bu sebeple ziyaret edilen Dede'nin türbesinde ziyaretçiler "Kur'an-ı Kerim ve Mevlit-i Şerif okur, hayır işler, orada bulunanlara yemek verirler". Burada çeşitli dilekler için dualar yapılır. Rivayete göre Sinan Dede Hazretleri ile Hocası **Emir Sultan** Hazretleri arasında Sinan Dede Bursa'da öğrenci iken manevi bir bağ kurulur, dost olurlar. Sinan Dede Hazretleri köyünde tarla sularken Emir Sultan Hazretleri manevi gücü ile suyun arkını bozarak şaka yapar. Sinan Dede Hazretleri de arkın suyundan kürekle serper bu su, Bursa'da öğrencileri ile ders yapmakta olan Emir Sultan'a gelir. Muhtarlığın bakımını yaptığı türbeyi yılda 4-5.000 kişi ziyaret etmektedir.

Sinan Dede ile Emir Sultan arasında geçtiği rivayet edilen olay Samsun, Amasya, Nahçıvan ululları arasında geçtiği de anlatılır. Bu seviyedeki zatların şakaları olduğu ifade edilmektedir.

Seyitgazi Türbesi: Türbe, Balıkesir ili, Seyitgazi tepesi, Yalı mahallesindedir. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe tuğladan örme bir binadır. Burası "evlenmek, ev almak ve şifa bulmak için" ziyaret edilmektedir. Bakımını belediyenin yaptırdığı türbeyi yılda 5.000 kişi ziyaret eder ve ziyaret daha ziyade **Hıdrellez**de olur.

Yüksek tepelere defin yapmak eski bir Türk inanç uygulamasıdır. Daha ziyade ulu kişilerin mezarları tepelere yapılagelmiştir. Bu uygulamanın bir sonucu olarak kutlu zatın ismi o dağa veya tepeye verilmiş ve tepe de kutsiyet kazanmıştır. Ulu kimseleri anmalarında kullanılan **"Hazret"** kelimesinin izahını halk "makam sahibi" "manevi makam sahibi" olarak yapmaktadır. Halk sufizminde **Gazi**, nefis ile savaşıp kazanmış insan cihata gidip gaza etmiş şahıs, zahiren veya batınen savaş gaza etmiş kimsedir. Hıdır, Hızır yeşil anlamındadır. Hızır Aleyhisselam'ın bastığı her yer yeşil olduğu için bu anlam bağlantısı kurulmuştur. Hızır'ın asıl adı, Bukya bin Merkân Arapça dal ve zal harfleri arasında sadece bir üst nokta farkı olduğu için okunma farkından kaynaklanan bir karıştırma olmuştur. Hıdırlık, bu izahtan hareketle, yeşillik demektir.

SONUÇ

22 Nurlu Kabir'e yer verdiğimiz bu metinde yapılan tespitlerin, var ise benzeri inançlar diğer inanç sistemimiz ile mevcut ise, ortak noktalarına işaret ettik. İnançların fonksiyon ve tefekkür boyutlarını halkın terim ve tanımları ile aktarmaya çalıştık. Diyanet İşleri Arşiv bilgisinden hareketle halk inançları çalışmalarına katkıda bulunmaya çalıştık. Halk biliminin inanç klasöründen türbeler dosyasını aralamaya çalıştık. Bu çalışma benzerleri ile birlikte tamamlanınca, yararlı olacağı kanaatini taşıyoruz.

KAYNAKLAR

AKAR, Metin; "**Osmanlılarda Yesevilik**" Yesevilik Bilgisi, M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998, s.332-337;

BARKAN, Ömer Lütfi; İstila Devirleri ve Zaviyeler, **Vakıf Dergisi**.

BAŞAR, Zeki; **İçtimai Adetlerimiz ve Erzurum İlindeki Ziyaret yerleri**, Ankara 1972.

BAYRAM, Mikail; "Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) Teşkilatı Hakkında Yni Kaynaklar" **Onuncu Türk Tarih Kongresi, 22-26 Eylül 1986**, Ankara.

BİRDOĞAN, Nejat; **Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik**, Hamburg 1990, s. 93.

Bu bölümde açıklanmaya çalışan hususlar Tasavvuf bilgini Sebahattin GÜNGÖR 1985-1998 yılları arasında tarafımıza yaptığı yazılı açıklamalardan alınmış olup şahsi arşivimizdedir. Bu ve benzeri konular S. GÜNGÖR tarafından daha geniş kapsamlı ve kitap olarak hazırlanmış olup yakında yayınlanacaktır.

CEBECİOĞLU, Ethem; Hacı Bayram Veli Ankara 1998 s. 8.

CUMBUR, M.; **a.g.e.**, s.16-2; Dr. Yaşar Kalafat "Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar'da Ayna" **I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu 26-27** Nisan, 1993 Antalya.

CUMHUR, M.; "Denizli Kültür Tarihinde Gaziler ve Ahiler" **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu (Bildiriler) 27-30 Eylül 1998**, s. 16-21.

ÇAGENLİ, M. S. – BAYRAM, A.; **Erzurum'da Bulunan Meşhur Ziyaretgâhlar ve Kabir Ziyaretinin Adabı**, Ankara 1973.

ÇAĞATAY, N.; **Esnafın Gelenek ve Törenleri, Bir Türk, Kurumu olan Ahilik, çevresinde oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası**, Ankara 1989.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **"Türbeler 1996"**. Altı Klasörde Toplanılmış Çalışma.

FIRAT, M. Ş.; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ankara, 1983, s. 59-61.

GÜNAY, Ünver; Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kayseri 1990, Gayri matbu etüt), s. 66-69.

GÜNGÖR, S.; Tasavvuf Açıklamaları, Burhaniye, 1999, Basılı değildir.

GÜNGÖR, S.; "Tasavvuf Sohbetleri" Ayvalık 1998 (Basılmamış notlar).

GÜVEN, Kenan; "Sarı Saltuk ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 9, 1980; Dergi Tanıt. Yıl. 12, s. 129, Nisan 1990, s. 19-21.

GÜVEN, Kenan; Tabiat Güzellikleri ve Kültürel Yönleri ile Tunceli, Ankara, 1991, s. 140.

GÜZELBEY, C.C.; Gaziantep Evliyaları, Gaziantep 1990, s. 20-22.

KALAFAT, Yaşar; — "Adana ve Çevresinde Türbelerimiz" III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri. Adana 1999 s. 409 - 423.

— "Ağrı Dağı ve Yakın Çevresi Örnekleri İle Türk Kültürlü halklarda Taş Kültü" III. Uluslar arası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, 12-14 Ekim 2010 Ağrı

— "Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları" Türklük Bilimi Araştırmaları, Niğde 2003 Güz, S.14 s. 177-186.

— "Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüz Temel Meseleleri ve Horasan Erleri II" Erciyes S. 26 Şubat 2000 s. 4-5.

— "Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye Günümüzün Temel Meseleleri ve Horasan Erenleri II" Erciyes, Şubat 2000, S. 266, s. 4-5.

— "Alanya Merkezli Orta Toroslarda Ulucanlar" Alanya Tarih ve Kültür Semineri III. 1996-1997-1998-1999-2001 Alanya 2004 s. 330-344.

— "Anadolu Dedem Korkut Coğrafyasında Türk Ululaı ve Mesajları" Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık 2001 S. 135 s. 175-187

— "Anadolu Halk Sufizminde Eren ve Evliyaların Yeri ve Rolleri" I. Uluslar arası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi (13-16 Ağustos 1998) Ankara 1998, s. 227-235.

— "Anadolu Türk Halk Sufizmi-Zazalar-Kırmanclar ve Türkmenler (Erzurum Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Halk Bilimi İtibariyle Önemi) İstanbul 1997.

— "Anadolu ve Yakın Çevresi Türk Halk İnançlarında Ölüm Veya Halk İnançlarımıza Göre Yatır Ziyareti" **Geçmişten Günümüze Mezarlıklar Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu,** (18-20 Aralık 1998 AKSM -İstanbul) İstanbul 1999 s. 239-271.
— "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları" **Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**, Kış 2004 S. 32 s. 37-55.
— "Aşkabat ve Yöresinde Türkmen Ululan, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Mart, 1996.
— "Balıkesir ve Çanakkale Yöresinde Nurlu Kabirler" **II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu** (3 Mayıs 02 Haziran 2000), Balıkesir.
— "Bayburt ve Yakın Çevresinde Eski Türk İnançlarının İzleri" **Bayburt'un Sesi**, 21 Şubat 1998, S.12 s.22-13.
— "Bektaşi Türbeleri" Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi; **I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş veli Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Ekim 1998.** Ankara 1999.
— "Bursa ve Yöresi Ulucanları Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre Fenomonolojik Bir İnceleme" **I.Bursa Kültür Sempozyumu** Bursa, 4-6 Nisan 2002, s. 423-437.
— "Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar" **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı** Bildirileri **(5-6 Kasım 1998)** Ankara 1999 s. 211-217; **Milli Folklor**, Bahar 1999 s. 57-61.
— "Develi ve Yöresi Yatırları (Halk Âşıkları)" **Bütün Yönleri İle Develi 1. Bilgi Şöleni (26-28 Ekim 2002)** Develi 2003 s. 471-477.
— "Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre Antalya ve Çevresinde Ulu Kabirler" **Cumhuriyet Döneminde Antalya Sempozyumu** (17 -20 Aralık 2003 Antalya).
— "Diyarbakır'da Ulu Kabirler -Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre" **Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır,** (Diyarbakır 20-22 Mayıs 2004) Bildiriler, Diyarbakır, 2004, s.813-81.
— "Eski Türk İnançlarının Kars Yöresindeki İzleri" **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, C.IV. Ankara 1992, s.149-171; C. Arslanoğlu, **Kars İlindeki Kültür ve Turizm Hazineleri**, Ankara, 1988, s. 16.

— "Eskişehir ve Yöresinde Eski Türk İnançlarının İzleri" **VIII. Uluslar arası** Türk Halk **Edebiyatı Semineri (7-9 Mayıs 2000 Eskişehir)** Eskişehir 2002 s.139-145 **Türk Dünyası Araştırmaları**, Şubat 2002, S. 136 s. 157- 167.

— "Görebildiğim Dağıstan (...) **Avrasya Dosyaları**, Yaz, 1999, s. 195-231.

— "Hacı Bayram Veli ve Bayramı Türbeleri Etrafında Oluşan Halk inançları" Hacı **Bayram Veli Sempozyumu Bildirileri** 15-18 Kasım 1999 Ankara.

— "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları **ve** Dini Pratikleri" **Prof. Dr. Necati Öner Armağanı, İlahiyat Fakültesi Dergisi** C.XL s. 511-524; Yeni Form, Aralık 1994, S. 307 s. 43-48; **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)**, Kayseri 1993 s. 169-187; **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen -Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Isparta 1996 S. 2 s. 118-131.

— "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler" **Yeni Form, Aralık 1994**, S. 307. s. 43-48; Anadolu Türk Halk Sufizmi **"Ahmet Yesevi'den Hasan Dede'ye Erzurum Yöresi Gönül Erleri" Vakıf ve Kültür, Ankara 1997; "Misyonerlik** Halk İnançları Oryantalizm **ve Genel Türkiyat" III. İslam Şurası, 25-28 Mayıs 1998, Ankara.**

— "Horasan Eri Olarak Bilinen Yatırlarla İlgili Halk İnançları ve Dini Pratikler" **Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993)** Kayseri, 1993, s. 169-187.

— "Hz. Eyüp Türbe ve Mağarası Etrafında Gelişen Halk İnançları", **Tarihi Kültürü ve Sanatıyla X. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler,** 12-14 Mayıs 2006 Eyüp Belediyesi yayını, İstanbul 2006, s. 362-368. www.yasarkalafat.info

— "İnanç Önderlerinin Halk Bilimi İtibariyle Önemi-Metot Önerisi" Türk **Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Kitabı**, Ankara 2002 s. 443-459; **Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi**, Ocak 2004 S. 205 s. 34-38.

— "Kahramanmaraş yöresi Türbelerinde Halk İnançları" I.Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) İstanbul, 2005, C.2, S.1o15-1018.
— "Kastamonu ve Yakın Çevresindeki İslam Azizleri" Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (21-23 Mayıs 2000) Kastamonu 2001 s. 379-385.
— "Kuzeydoğu Anadolu'da Ulucanlar (Diyanet İşleri Başkanlığı Arşiv Kayıtlarına Göre)" Prof. Dr. Şaban Kuzgun Armağanı, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Elazığ 2000 S. 5 s. 395-409.
— "Mardin ve Yakın Çevresinde Işıklı Kabirler", Güneyde Kültür, Eylül-Ekim 2004, S.153-154, S. 11-17.
— "Safranbolu ve Yöresinde Türbeler" I. Ulusal Tarih içinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999) Ankara 2003, s. 31-41.
— "Siirt Yöresi Yatırları Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi", Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları, Dedem Korkut Ak Koyunlu Coğrafyası, Berikan, Ankara, 2008,, s. 253-265.
— "Sinop Yöresi Ziyaret Yerleri ve Geleneksel İslam", Erciyes Dergisi, Kasım 2005, S. 335, S.20-21.
— "Trabzon Yöresi Ulucanları Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivine Göre" Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998 Trabzon) Trabzon 1999 s. 631-641
— "Trakya'da Türk İslam Uluları/Diyanet İşleri Arşiv Kayıtlarına Göre" I. Edirne Kültür araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, (23-25 Ekim 2003), Edirne 2005, S.725-732.
— "Türkmeneli/Erbil ve Türkmen Halk Sufizmi, Türk Dünyası Araştırmaları, Haziran 1997. s.108, s.4.
— "Ziyaret Yerlerinin Tasnifi ve Türk Halk Bilimi İtibariyle Önemi" TÖMER, Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler Sempozyumu (16-18 Kasım 1994) Ankara; A. Güzel-Ş.K. Seferoğlu, "Türk Milli Kültüründe Babalar" Erol Güngör İçin, Ankara, 1982.

KÖPRÜLÜ, Fuat; "Baba", **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1961, C.2, s. 165-166.

KURT, Yılmaz; "**Hoca Ahmet Yesevi'nin Rum eyaletindeki Taviye kurucuları üzerindeki Etkileri**" M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998 s. 379-396; H. Kamil Yılmaz, "**Anadolu ve Balkanlarda Yesevi İzleri**" Yesevilik Bilgisi, M. İsen, C. Kurnaz, M. Tatcı, Ankara 1998, s. 397-417.

KUZUCUOĞLU, Ekrem; **Hacı Bayram Veli**, Ankara 1998.

Melikoff, İ.; **Uyur İdik Uyardılar, Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları**, İstanbul, 1993, s. 106.

Meşhedihanım - Nimet, "Azerbaycan'da Tapduk Baba ve Yunus Emre'nin Mezarları" **Türk Yurdu**, Temmuz 1992, s. 36-39.

OCAK, A. Yaşar; **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkîbeleri**, Ankara 1984.

OCAK, Ahmet Yaşar; "Türk Folklorunda Rum Abdalları", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri** II. C. Ankara 1992, s. 271-276.

ÖRNEK, Sedat Veyis; **Türk Halk Bilimi**, Ankara, 1995.

RIZA, Seyit;' in mektubu (Dördüncü Umumi Müfettişliğine 17. Tümen Komutanlığından yazılan eki ATASE Bşk. Arşivi Alg. 2750 D.301. F/1) "Emekli Orgeneral Faik Türün'ün Mektubu" **Türk Kültürü Dergisi**, Ocak 1983, Ankara s. 44-47; C.Yamakoğlu, Devlet **Olmak İçin**, Ankara 1985, s. 181.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem; "Isparta ve Çevre Köylerindeki Ziyaret ve Adak Yerleri", **Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Dergisi**, Sa: 3, Fasikül 1-2'den ayrı baskı, Ankara 1979, s. 139.

KAYNAK KİŞİ

- Ayten Kalafat (Arpat), 68 yaşında, lise mezunu Sarıkamışlı, ev hanımı.

DİZİN

(

(Ak Mehmet) Sultan, 85
(kötü) Hasan Dede, 283
(sereçellan) kırkların başı, 47

1

19 Horasan Eri, 76

3

3 ok, 341

7

7, 291
7 renk, 200

9

9, 291

A

Abdal, 38
Abdal Mehmed, 43
Abdal Murad, 43
Abdal Musa, 35, 37, 43
Abdal Musa Dergâhı, 67
Abdal-Ali Yerli Baba, 39
Abdalan-ı Rûm (Dini halk Sınıfı), 38
Abdulkadir Çelebi, 290
Abdulkadir Geylani-i Sani-i Bolvadinî, 282, 286
Abdulvahabi Gazi, 282
Adak Kurban, 342
ağaç kültü, 289
Ahi Türbeleri, 344
Ahiyan-ı Rûm (Zanaatçı Sınıf), 38
Ahmet, 36
Ahmet Cahidî Efendi, 342
Ahmet Dede, 282
Ahmet Efendi, 72
Ahmet Yavuz, 72
Ahmet Yesevi, 77
Ahmet Yesevi Ocağı, 106
Ahmet Yesevi Talebelerindendir, 75
Ahmet-i Üryan, 282
Ak, 83, 292
ak iye, 284
Akalar, 71
Akhürrem, 282
Akşemsettin, 283
Akyazalı Sultan, 35
Akyazılı, 37
Alaaddin Keykubat, 67
Alabuş Bari Çelebi, 290
alem başı, 352
alem uçları, 352
Ali Baba, 35
Ali Dede, 282
Ali Rıza, 282
Alişeyh, 74
Alişoğlu Ali Efendi, 66
Allah adamı, 291
Allah rızası için, 292
Allah yolunda ölenlerin gerçek ölü olmadıkları, 284
Alperler, 74
Ana Maygıl, 76
Anamaykıl, 140, 193, 284
Anayurt, 283
Arap Mustafa Dede, 282, 285
arife, 72
Asa, 289, 340
askere, 340
askere uğurlama merasimi, 73
Aslan Baba, 242
aş, 292
Aş dökme, 292

Aş ocağı, 292
aş pişirilip, 73
At türbeleri, 347
Atalar ruhu, 284
atı, 346
Avşar Baba, **36**, **37**
Aydın Baba, **41**
Azhar Dede, 204
Aziz Dede, 290

B

Baba, 84
Baba Ferruh, **36**
Baba Hasan Meymendi, **36**
Baba Sultan, **36**
Baba Sultan, (Yağlı Baba), **36**
Bacıyan-ı Rûm (Kadınlar Sınıfı), **38**
Bahar Hatun, 290
Bahşeyh, 74
Baksi, 194
Bâla Sultan, 288
Balcan Sultan, 283
Balçam Sultan, 289
Baltacı, 282
Barak Baba, **35**
Başkonak, 287
Bayezid baba, **37**
Bayındır Baba, **39**
Bayraklı Baba, 345
bayram, 72
Bayram Baba, **37**
Bayram Dede Horasan Eri, 80
Bayrami, 282
Bayramiye Tarikatı, 349, 350
Bektaşi, 282
bereket ayinleri, 287
Beşik, 81
Beşkarış, 286
bir taş, 74
Böri Baba, 242
Buhya bin Merkan, 207
büyü, 288

C

Cafer Baba, **37**
Cahid-î, 342
Cavlakilik, **43**
Celalettin Çelebi, 290
Cevher, 293

Ç

çerağ, 352
Çerdeğin Şehri, **35**
Çonalar, 71

D

dağ, 285
damat, 74
davul, 72
Davut Dede, 80
Davut Ejder (Dülük Baba), **40**
Dede her yıl kurban ister, 292
Demir Baba, **35**, **37**
Devran Baba, **37**
din, 279
Düğün Alayı, 74

E

Efe Sultan, 283, 293
Eğer Taşı, 81
Ehl-i Beytten, 71
ekmek, 293
Ekmekçi Dede, 293
elma, 291
Elyakut Hoca, 82
Emir Baba, 283
Emir Sultan Hazretleri, 353
Emirbaba, 285
Emirsultan, 285
Epheri Ahmet, 282
Erkoç Baba, **37**
Ese Dede (İsa Dede), 283

etrafında dolaştırılır, 76
evladım eğer başın sıkışır ise, yetiş Aziz Dede diyerek çağır beni, 286
Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 83
Evvela Kılıç, 109

F

Fakir Dede, 78
Fatih Sultan Mehmet Han, 85
Fatma Zehra'nın yatmakta olduğu türbe için "Hz. Mevlana'nın divanı kebirini Şah İsmail gasp eder bunlar manevi bir işaretle uyandırılarak eserin kurtarılıp dergâha teslimini sağlamışlardır, 290
fırın, 73
Fururi Mehmet, 290
futuhat indi, 200

G

Garip Dede, 283
Gazi, 354
Gazi Baba, **37**
Gazi İbrahim Babalar, **37**
Gazi İsmail Baba, **37**
Gazi Moyu Baba, **37**
Gazi Süleymanpaşa, 345
Gaziyanı-ı Rum (Savaşçı Sınıf), **38**
gen kültürü, 109
Geyikli Baba, **37**, 242
Gökoğlan, **39**
Göktengri, 280
Göktengri dini Aiîtengri, 280
Gönül Erleri, 85
Gül Ahmet, **39**
Gül Baba, **37**
Gül Mustafa, **39**
Güller Şehidi, **39**
Gümüştekin Ahmet Gazi, **45**
Güneş Hatun, 290

H

Habli Metin-i İlahi, 200
Hacı Abdulhalim Efendi, **69**
Hacı Bayram, **42**
Hacı Bayram Veli, **35, 66**
Hacı Bektaş, **37, 42**
Hacı Fakı, 339
Hacı Hamza, 283
Hacı Kadem Efendi, 82
Hacı Osman Efendi, 76
Hacılar, 283
Hak Delisi, **11**
Haksız Hasan Dede, 288
Halil Dede, 282, 289
Halveti, 342
hamd, 200
Hamza Şeyh Dede, 283
Hamza Şeyhzade, 293
Hasan, 285
Hasan Baba Haydar, 282
Hasan Dede, 292
Hasan Dede Tekkesi, 283
Hasan-î Basri, 283
hatim, 348
havlu, 342
Haydar Babalar, 285
Haydarilik, **43**
Hayran Veli, 283, 293
Hayreddin Tokadî, **42**
hayvan, 291
Hazır Baba, **39**
Haznederzade Süleyman Paşa, 86
Hazret, 354
Hıdır Dede, 339
Hıdırlık, 207
Hıdrellez, 81, 354
Hırasan Erleri, 71
Hızır Şah Çelebi, 290

himmet, 71
Hindi aşireti, **37**
Hindi Baba, **37**
Hindi Baba Sultan, **36**
Hindi Hamza Baba, **37**
Hindibaba, **37**
Hoca Ahmet Yesevi, 70, 75
Horasan, 5, 6, 12, 20, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, **66**, 67, **68**, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 104, 106, 107, 109, 112, 113, 115, 118, 121, 129, 132, 143, 144, 145, 148, 151, 158, 161, 166, 167, 168, 171, 174, 175, 183, 211, 223, 229, 236, 250, 266, 281, 282, 286, 292,295, 296, 297, 299, 305, 306, 319, 340, 341
Horasan Eri, 6, 20, 34, 35, 38, **39**, 41, 42, 48, 58, 60, **61**, 62, 64, 73, 76, 78, 89, 118, 148, 159, 171, 281, 282, 295, 299, 305, 306
Horasan Eri Hasan Basri, 292
Horasan Erleri, 70, 71, 87, 88, 286
Horasan Evliyaları, **67**
Horasanlı, 70
horoz, 342
Horoz Baba, 242
Horoz Dede, **37**
Hudul Dede, 283
Hurşit Dede, 283
Hülber, 293
Hüseyin Dede, 287
Hüsrev Baba, **37**
Hz. Türk Ata, 111

I

II. Beyazıt, 83
II. Murat, 78, 345
IV. Murat, **66**

İ

İkinci Abdülhamit, 346
İlyas Çelebi, 290
İmam Rıza (Ali Rıza), 83
İmam-ı Ali, 83
inanç, 279
İsa Dede, 282, 285
İsfendiyar Oğulları, 349
İsmail Akbak, 72
İsmail Yavuz, 72

K

kabir, 97
Kademli Baba Sultan, **37**
kadın, 70
kalkan, 72
kam, 289
kam kültü, 284
kan, 74, 77
kan kültürü, 109
kansız kurban, 292, 343
Kaptanı Derya, 345
kara, 292
Kara Ahmet, 291
Kara Ahmet Tekkesi, 283
Kara Baba, **39**
Karaahmet Dede, 284
Karaboğa Şehidi, **39**
Karaca Ahmet, 289
Karaca Ahmet Sultan, **35**, 283
Karaca Ahmet Sultan söğüt, 291
Karasi Bey, 347
Karlık, 293
Karlıköy Türbesi, 283
Kartalık Baba, **39**
Karusi Beyliği, 347
Kasım Baba, **37**
Kavak Dede, 80
Kavli Ahmet, 288
kaya kültü, 290

Kayğusuz Abdal, **43**
Kelenderilik, **43**
Kemal Çelebi, 290
Kemal Sultan, 284
Keramet, **69**, 289
Kerime Hatun, 342
Kesik Baş, 178
keşkül sapı, 352
Keşkül taşı, 351
Keziban Bacı, 283, 290
kılıcı, 340
Kılıç, 340
Kırk Evliya, 84
Kızılkurt Şehri, **39**
Kolu Açık Hacım Sultan, **35**
Kortalık, **39**
koruyucu ruh, 284
Koyun Abdal, **37**, 242
Koyun Baba, **36**, **37**
Köşkâ'r Baba, **39**
Köşker Baba, **39**
kudümler, 72
Kumral Abdal, 70
Kumral Abdal Türbesi, 283
Kumral Alp, 70
Kur'an-ı Kerim, 340
kurban, 292
Kurban Baba, **41**
Kurd Baba, 242
Kurt Dede, 290
kurtlar, 290
Kuru Baba, **39**
Kut, 111
kutsal yer sup, 284
Kuzuçam Baba, **37**
Kuzulu Baba, **36**, **37**

L

Log Baba, **41**

M

Mahmut Köyü Türbesi, 283
makamı, 345
Malik Ejder, **40**
Mantık Baba, 84
Mecnun Baba, **37**
Mehmet Dede, 204
Mehmet Gazi, **39**
Mehmet Raşit Çelebi, 290
Memduh Bey, 86
Memi Baba, **37**
Menal Bahreyn, 207
Menteşe Baba, **35**
Mevlana Celaleddin Rumi, **68**
Mevlevi, 282
mevlit, 348
mevsimlik merasimleri, 287
Meydan Şehidi, **39**
Mezar Aktarma, 204
Miralay Mehmet Ali Bey, 82
Mucur Seyyidi Hızır Samit, **35**
Muğlalı Şahidi İbrahim Dede, 290
Muradin, 288
Murat Baba, **37**
Murat Çelebi, 290
Murat Dede, 287
Musa Kazım, 71
Mustafa Baba, **37**
mutfak kaynatılırdı, 74
Muttahhara Hatun, 290

N

Nakşibendî Şeyhi Hacı Hüseyin Efendi, 72
Namık Kemal, 346
Nansuşlar, 71
Nurettin Sultan, 288

O

ocak, 289
ok, 341

Orhan Gazi, 353
Oruç Sultan Gazi, **67**
Osman Bey, **39**
Osmangazi, 70
Oturan Baba, **35**

Ö

Ölü Bayramı, 204

P

pamuğu, 290
parmak izleri, 84
Paşa, 76
Paşam Sultan, 292
Paşanın Lalası, 346
pilav günü, **69**
Pir Dede, **37**
Pir Kültü, 288

R

Rahyalar, 71

S

saçı, 292, 343
Sadi Baba, **37**
Sadrettin Türkbey, 85
Saf Baba, **39**
Sakaf Dede, 283
sancak, 77
Sarı Dede, 287
Sarı Dede Ateş, 290
Sarı İsmail Sultan, **35**
Sarı Kadı, **35**
Sarı Saltuk, **37, 62**
Sarışeyh, 74
savaş aletleri, 77
Savaş Eri, 76
savaş zamanında oradan ayrıldıklarını görenlerin, 286
seccade, 342
Seydi Osman, 282
Seyid Bilal, **42**
seyit, 71
Seyit Ali, 83
Seyit Battal Gazi, 282
Seyit Rıza, **40**
Seyyid Ali Sultan, **35**
Seyyid Burhâneddin, **42**
Seyyid Burhanettin, 77
Seyyid Muhammed, 77
Seyyid Recep, **35**
Sızı Dede, 283
Söylemez Dede, 292
su, 288, 293
su verildi, 200
Sultan Abdurrahman, 282
Sultan Baba Ishak, **35**
Sultan Carullah-i Zemahşeri, 282
Sultan Divani Mehmet Sami Hazretleri, 290
Sultan Şuca, **43**
Sünnet Alayı, 74

Ş

Şafi, 291
Şaman, 289, 291
Şamanizm, 280
Şehid Baba, **36**
Şehidi, **39**
şehit, 72, 86, 87
şehit din, 85
Şehrin Sahibi, 344
şerbet, 346
Şerif, **57**
Şeteri Şehidi, **39**
Şeyh Abdul Kadir Efendi, **69**
Şeyh Dede, 79
Şeyh Edebali, 70
Şeyh Hacı Halil, 283
Şeyh Hacı Halil Efendi, 288
Şeyh Hüseyin Türkmenistanî, **41**
Şeyh İsmail Kemalettin, 84

Şeyh Nesret Efendi, 87
Şeyh Nurettin, 283, 288
Şeyh Osman Semerkandî, 41
Şeyh Seyid Siyem Sultan Horasan, 66
Şeyh Şaban-ı Veli, 42
Şeyh Şahabettin Dede, 282
şifa, 291
Şit Baba, 36

T

Tahta Kılıç, 107
Taptuk Emre, 35
taş, 348
tavaf, 76, 200, 291
Tavus Baba, 242
Tavus Hatun, 242
Tayii zaman, 69
Tembeği Şehidi, 39
tepeye, 285
tespih, 289
Tohum Baba, 36
tomruk, 289
Topçu Baba Sultan, 36
toprağ, 293
toprağın, 293
toprak, 293
topuz, 72, 289
türbe, 293
Türk Ata, 288, 298
Türk Bayrağı, 339

U

Ulu Atlar, 347
uluçam, 289
Ulutengri, 280
Umay, 288
Uşakî Tarikatı, 78
Uzun Şehit, 39

V

Vefailik, 43
Veli-Baba, 39
Velikültü, 284
Veysel Garani, 283

Y

yağmur, 287
Yağmur Baba, 37
yağmur duaları, 72
yağmur duası, 70, 73, 76, 287, 288
Yavuz Sultan Selim, 79
yay, 341
Yazıcızade Mehmet Bican Efendi, 346
Yedi Kardeş, 197
Yedi Kardeşler, 39
Yediler Tekkesi, 283
Yesevilik, 43
Yeşil Sarıklılar, 76, 285
Yıldırım Beyazıt Han, 77
Yoğurtçu Baba, 36
Yoğurtlu Baba, 36
Yorgun Dede, 283, 288
Yuğ, 291
Yunus Emre, 282, 283, 284
Yunus Emre Türbesi, 283
Yusuf Horasanî, 82

Z

Zaman Kesilmek, 205
Zücattin Veli, 282

ANADOLU KÜLTÜR COĞRAFYASINDA

ERENLER

Dr. Yaşar KALAFAT

Türk kültür bölgelerinde ve bu bölgeleri oluşturan halkların arasında kendisini daha fazla hissettiren kültürel stratejilerin emperyalist politikaları, halkların demokratik kültürel dayanışmalarının önemini, günümüzde çok daha fazla zaruri kılmıştır.

Yaşatılan uygulamalarla millet olmanın önemi giderek yok sayılırken, kardeş halklardan yapay millet oluşturma uğraşları hızlandırılmıştır. Türk kelimesinin içi planlı bir şekilde boşaltılmak istenilmekte, buna paralel olarak da, milletperver anlamında olan milliyetçilik, kavmiyetçilik veya ırkçılıkla eş anlamda kullanılmakta ve etnik milliyetçilik teşvik edilmektedir.

Millet, etnik kökenine bakılmaksızın onu meydana getiren halkların bütününden oluşmuştur. Millet olma sürecini tamamlamış toplumlarda halkın yekûnu milleti oluşturur. Türk milleti, Türkiye Cumhuriyetini kuran halktır. Cumhuriyetin mensubu halklar, görevlerinde ve haklarında eşittirler. Millî bütünleşme inkârcılığı gerektirmez ve o, asimilasyon da değildir.

Milletini seven, onun derdini dert edinen ve onun mutluluğu ile bahtiyar olan anlamında milliyetçi, vatansever kimse, halkının her kesiminin milliyetçisi vatanseveridir. Milletsever olmak, kabile veya bölge severliğin üzerindedir. Bu ortak sevgiden millî güç doğar. Bu gücün birlikteliği emperyalizm karşısında millî mukavemeti artırır. Bu mukavemetin mayası da, harcı da halk kültürüdür. Halk kültüründe, ortakların demokratik bir saf oluşturmaları bu gücün yenilmezliğini sağlar.